

NBP – JOURNAL OF CRIMINALISTICS AND LAW

NBP – ŽURNAL ZA KRIMINALISTIKU I PRAVO

UDC 343.98

ISSN 0354-8872

ACADEMY OF CRIMINALISTIC AND POLICE STUDIES, BELGRADE – THE REPUBLIC OF SERBIA
KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKA AKADEMIJA, BEOGRAD – REPUBLIKA SRBIJA

NBP

JOURNAL OF CRIMINALISTICS AND LAW

ŽURNAL ZA KRIMINALISTIKU I PRAVO

KRIMINALISTIČKO-POLICIJSKA AKADEMIJA
Beograd, 2016

Publisher

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 196, Cara Dusana Str., Zemun

EDITORIAL BOARD

Professor Milan Škulić, PhD, President

skulic@ius.bg.ac.rs

Professor Wang Shiquan, PhD, President of the China Criminal Police University

Professor Gorazd Meško, PhD, University of Maribor, Faculty of Criminal Justice and Security
gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Associate Professor Jozef Meteňko, PhD, Police Academy in Bratislava

jmetenko@hotmail.com

Professor Slobodan Jovičić, PhD, University of Belgrade, Faculty of Electric Engineering

jovicic@etf.rs

Professor Sima Avramović, PhD, University of Belgrade, Faculty of Law

sima@ius.bg.ac.rs

Professor Milan Žarković, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

mizarko@yubc.net

Professor Đorđe Đorđević, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

djordje.djordjevic@kpa.edu.rs

Professor Saša Mijalković, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

sasa.mijalkovic@kpa.edu.rs

Assistant Professor Brankica Popović, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

brankica.popovic@kpa.edu.rs

Professor Smilja Teodorović, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

smilja.teodorovic@kpa.edu.rs

Assistant Professor Zorica Vukašinović Radojičić, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

zorica.vr@kpa.edu.rs

Assistant Professor Nenad Milić, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

nenad.milic@kpa.edu.rs

EDITORIAL COUNCIL

Editor-in-Chief

Professor Boban Milojković, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

boban.miljkovic@kpa.edu.rs

Criminology and Law Editor

Professor Zvonimir Ivanović, PhD

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

zvonimir.ivanovic@kpa.edu.rs

Police and Security Editor

Associate Professor Saša Milojević

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

sasa.milojevic@yahoo.com

Forensics and Informatics Editor

Professor Stevo Jaćimovski, PhD, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

stevo.jacimovski@yahoo.com

English Language Editor and Proof-Reader

Dragoslava Mićović

Serbian Language Editor and Proof-Reader

Jasmina Miletić

Text Design

Jovan Pavlović

Printed by

Univerzal, Čačak

Impression

300 copies

PDF VERSION OF THE JOURNAL

www.kpa.edu.rs

Published three times a year

TABLE OF CONTENTS

Original Scientific Papers

Radosav Risimović

OFFENCE OF TAX EVASION.....1

Filip Kukić, Milivoj Dopsaj

STRUCTURAL ANALYSIS OF BODY COMPOSITION STATUS
IN ABU DHABI POLICE PERSONNEL.....19

Oliver Lajić

PERCEPTION OF DRUG ADDICTION AND NARCOTICS BASED CRIME
IN THE GENERAL POPULATION IN SERBIA AND AMONG STUDENTS
OF THE ACADEMY OF CRIMINALISTICS AND POLICE STUDIES.....39

Bojan Mitrović, Goran Vučković

BASIC SWIMMING COMPETENCE OF POLICE OFFICERS OF THE MINISTRY
OF INTERIOR OF SERBIA AS A BASIC MOTOR SKILL REQUIRED
IN FLOOD PROTECTION AND RESCUE OPERATIONS.....61

Review Papers

Anna Lucia Valvo

EUROPEAN AND INTERNATIONAL STANDARDS
IN THE FIELD OF HUMAN TRAFFICKING.....79

Nenad Radović, Zoran Đurđević

EUROPEAN UNION'S INFORMATION EXCHANGE LEGAL FRAMEWORK
– A PREREQUISITE FOR SUCCESSFUL CO-OPERATION
IN FIGHTING ORGANIZED CRIME.....95

Velisav Marković

JUDICIAL EXECUTION OF ADMINISTRATIVE ACTS
ON MONETARY CLAIMS OF POLICE OFFICERS.....119

Nikola Milašinović

POLYMERS IN CRIMINALISTICS: LATENT FINGERPRINT DETECTION AND
ENHANCEMENT – FROM IDEA TO PRACTICAL APPLICATION.....133

Milan Delibašić

ETHICAL PRINCIPLES OF COMMUNITY POLICE WORK
WITH JUVENILE OFFENDERS.....149

Svetislav Lutovac

THE SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN SEPARATIST
TERRORISM IN NORTHERN IRELAND AND SPAIN.....169

Izdavač

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, Cara Dušana 196, Zemun

IZDAVAČKI ODBOR

Prof. dr Milan Škulić, predsednik
skulic@ius.bg.ac.rs

Prof. dr Wang Shiquan, predsednik Kineskog kriminalističko-policijskog univerziteta
Prof. dr Gorazd Meško, redovni profesor Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Mariboru
gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Prof. dr Jozef Metenško, vanredni profesor Policijske akademije u Bratislavi
jmetenko@hotmail.com

Prof. dr Slobodan Jovičić, redovni profesor Elektrotehničkog fakulteta Univerziteta u Beogradu
jovicic@etf.rs

Prof. dr Sima Avramović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu
sima@ius.bg.ac.rs

Prof. dr Milan Žarković, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
mizarko@yubc.net

Prof. dr Đorđe Đorđević, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
djordje.djordjevic@kpa.edu.rs

Prof. dr Saša Mijalković, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
sasa.mijalkovic@kpa.edu.rs

Prof. dr Brankica Popović, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
brankica.popovic@kpa.edu.rs

Prof. dr Smilja Teodorović, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
smilja.teodorovic@kpa.edu.rs

Prof. dr Zorica Vukašinović Radojičić, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
zorica.vr@kpa.edu.rs

Doc. dr Nenad Milić, docent Kriminalističko-policijske akademije, Beograd
nenad.milic@kpa.edu.rs

IZDAVAČKI SAVET

Glavni i odgovorni urednik

Prof. dr Boban Milojković
Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
boban.milojkovic@kpa.edu.rs

Urednik za kriminalističko-pravnu oblast

Prof. dr Zvonimir Ivanović
Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
zvonimir.ivanovic@kpa.edu.rs

Urednik za policijsko-bezbednosnu oblast

Prof. dr Saša Milojević
Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
sasa.milojevic@kpa.edu.rs

Urednik za forenzičko-informatičku oblast

Prof. dr Stevo Jaćimovski
Kriminalističko-policijska akademija, Beograd
stevo.jacimovski@kpa.edu.rs

Lektor i korektor za engleski jezik

Doc. dr Dragoslava Mićović
Lektor i korektor za srpski jezik

Jasmina Miletić
Kompjuterska priprema sloga

Jovan Pavlović

Štampa

Univerzal, Čačak

Tiraž

300 primeraka

PDF VERZIJA ČASOPISA

www.kpa.edu.rs

Izlazi tri puta godišnje

SADRŽAJ

Originalni naučni radovi

Radosav Risimović

RADNJA IZVRŠENJA KRIVIČNOG DELA PORESKE UTAJE.....1

Filip Kukić, Milivoj Dopsaj

STRUKTURNA ANALIZA KARAKTERISTIKA TELESNOG STATUSA
ZAPOSLENIH U POLICIJI ABU DABIJA.....19

Oliver Lajić

PERCEPCIJA NARKOMANIJE I NARKO-KRIMINALA
U OPŠTOJ POPULACIJI I POPULACIJI STUDENATA KPA.....39

Bojan Mitrović, Goran Vučković

BAZIČNA OSPOSOBLJENOST POLICAJACA MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH
POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE U PLIVANJU KAO OSNOVNOJ MOTORIČKOJ
VEŠTINI NEOPHODNOJ U AKCIJAMA ZAŠTITE I SPASAVANJA OD POPLAVA.....61

Pregledni radovi

Ana Lucia Valvo

EVROPSKI I MEĐUNARODNI STANDARDI U OBLASTI TRGOVINE LJUDIMA....79

Nenad Radović, Zoran Đurđević

RAZMENA INFORMACIJA – PREDUSLOV ZA USPEŠNU SARADNJU
U SUPROTSTAVLJANJU ORGANIZOVANOM KRIMINALU.....95

Velisav Marković

SUDSKO IZVRŠENJE UPRAVNIH AKATA O NOVČANOM POTRAŽIVANJU
POLICIJSKIH SLUŽBENIKA.....119

Nikola Milašinović

POLIMERI U KRIMINALISTICI: OTKRIVANJE LATENTNIH TRAGOVA
OTISAKA PRSTIJU – OD IDEJE DO PRAKTIČNE PRIMENE.....133

Milan Delibašić

ETIČKA NAČELA POLICIJSKOG RADA U ZAJEDNICI
SA MALOLETNIM PRESTUPNICIMA.....149

Svetislav Lutovac

SRODNOSTI I RAZLIKE SEPARATISTIČKOG TERORIZMA
U ŠPANIJI I SEVERNOJ IRSKOJ.....169

Originalni naučni rad
Primljen: 16. 11. 2016.
Revidirana verzija: 24. 12. 2016.
Prihvaćen: 24. 1. 2017.

UDK: 343.359.2(497.11)
336.225.68(497.11)
doi: 10.5937/nabepo21-12434

RADNJA IZVRŠENJA KRIVIČNOG DELA PORESKE UTAJE¹

Radosav Risimović²

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Tema rada je radnja izvršenja krivičnog dela poreske utaje. Reč je o najvažnijem poreskom krivičnom delu za koje se vezuju brojne nedoumice. Sporno je da li se mogu oporezovati nezakoniti prihodi. Poreska utaja je po svojoj prirodi blanketno krivično delo, jer odredba koja ga propisuje upućuje na druge norme, pre svega na norme poreskog zakonodavstva. U vezi sa tim, ne postoji opšteprihvaćeno mišljenje kako razlikovati pravnu zabludu od stvarne zablude kod ovog krivičnog dela. Pokušaćemo da odgovorimo na pitanje na koji način se može preduzeti alternativno propisana radnja izvršenja krivičnog dela poreske utaje. Tema rada nije dovoljno obrađena u krivičnopravnoj literaturi, zbog čega smo naše istraživanje zasnovali između ostalog, na velikom broju presuda najviših sudskih instanci.

Ključne reči: poreska utaja, davanje lažnih podataka, neprijavljanje, prikrivanje, nezakoniti prihod.

1 Ovaj rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta *Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija* koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. 179045), a realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu 2011–2016. (rukovodilac projekta prof. dr Saša Mijalković). Ovaj rad je rezultat realizovanja naučnoistraživačkog projekta koji finansira Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije *Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije*, koji realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu 2015–2019. (rukovodilac projekta prof. dr Dragana Kolarić).

2 Vanredni profesor; radosav.risimovic@kpa.edu.rs

Uvod

Naplata javnih prihoda od velikog je značaja za svaku državu. Ne iznenađuje to što naša zemlja u kaznenom zakonodavstvu inkriminiše radnje čija je svrha neplaćanje poreza. Visok stepen društvene opasnosti poreskih krivičnih dela ne treba posebno obrazlagati. Plaćanje poreza je u interesu svih građana, jer se iz javnih prihoda finansiraju delatnosti od opšteg interesa (obrazovanje, zdravstvo, policija, vojska itd.). Međutim, to ne znači da se možemo osloniti na savesnost pojedinaca koji će poreze plaćati znajući da čine nešto korisno za društvo.³ Ukoliko plaćanje poreza ne bi bila dužnost poreskih obveznika, tj. ako bi bilo zasnovano na dobrovoljnosti, sigurno je da bi veliki broj ljudi plaćao porez. S druge strane, nema sumnje da bi neki od građana odlučili da ne plate porez iz različitih razloga (sebičnost, finansijski problemi s kojima su suočeni itd.). Realno je očekivati da bi se vremenom broj ljudi koji plaćaju porez smanjivao, jer bi građani uvideli da oni koji ne plaćaju porez uživaju niz pogodnosti: imaju više novca za potrošnju, više investiraju itd.⁴ Zbog toga nijedna moderna država ne prepušta plaćanje poreza slobodnoj volji. To je dužnost, a neispunjenje te dužnosti je kažnjivo. Uprkos tome, svedoci smo da ne samo građani, već i privredni subjekti pokušavaju na razne načine da izbegnu plaćanje poreza. Naročito je opasno to što privredni subjekti ne plaćaju porez. Značajan deo privredne aktivnosti u našoj zemlji svrstava se u tzv. sivu zonu. Tako dolazimo do toga da porez ne plaćaju oni koji imaju najviše, dok ga najredovnije plaćaju građani (srednji sloj i oni koji su suočeni sa egzistencijalnim problemima). Neplaćanje poreza nije specijalnost samo naše zemlje i modernog doba. Može se reći da ono postoji koliko i država, odnosno da namera države da naplati porez i neplaćanje poreza idu kroz istoriju ruku pod ruku. Dušanov zakonik je u članu 198 propisivao poresku utaju. Prema ovoj odredbi, porez (tzv. soće u novcu ili žitu) dužni su da plaćaju kako obični ljudi, tako i vlastela, a obaveze su dospedale na Mitrovdan i Božić.⁵

Poreski obveznici plaćaju porez pod uticajem unutrašnje i spoljašnje motivacije.⁶ Pod unutrašnjom motivacijom podrazumeva se svest građana da od plaćenog poreza korist imaju svi, da on služi opštem dobru. Spoljašnja motivacija se odnosi na strah od kazne u slučaju da porez ne bude plaćen. U teoriji krivičnog prava je zauzet stav, koji se može prihvatiti, da broj ostvarenih krivičnih dela poreske utaje u velikoj meri zavisi od toga da li poreski obveznici

3 G. Ilić-Popov, Poreska krivična dela u srpskom poreskom zakonodavstvu, *NBP – Journal of Criminalistics and Law*, 1/2016, str. 41.

4 J. Slemrod, Cheating Ourselves: The Economics of Tax Evasion, *Journal of Economic Perspectives*, 1/2007, 25.

5 R. Sokolović, Poreska utaja kao poresko krivično delo, *Pravni informator*, 6/2015, str. 50.

6 J. Slemrod, *Opus citatum*, 39.

smatraju da je poreski sistem pravičan.⁷ Ukoliko to nije slučaj, logično je da će veliki broj ljudi pokušati da izbegne plaćanje poreza. Suprotno tome, ukoliko je poreski sistem pravičan, raste unutrašnja motivacija za plaćanje poreza. Pravičnost poreskog sistema ne znači samo pravične poreske stope, već i uverenje građana da od države dobijaju adekvatno zdravstvo, školstvo, bezbedno okruženje, saobraćajnu infrastrukturu itd. Naše je mišljenje da su za smanjenje broja poreskih krivičnih dela podjednako važne unutrašnja i spoljašnja motivacija poreskih obveznika. Većina ljudi će platiti porez ako je njegova stopa pravična i ako su uvereni da će od države zauzvrat dobiti odgovarajuće usluge. Pojedinci neće platiti porez čak i ukoliko je unutrašnja motivacija na visokom nivou, zbog čega je neophodno da postoji spoljašnja motivacija – strah od kažnjavanja. Spoljašnja motivacija se ne odnosi samo na postojanje poreskih krivičnih dela, već i na izvesnost da će učinioci biti krivično gonjeni i kažnjeni. Takođe, ne treba zanemariti značaj kaznene politike. Nažalost, spoljašnja i unutrašnja motivacija poreskih obveznika da plaćaju porez nije na zavidnom nivou u našoj zemlji.

Značajan faktor koji utiče na broj poreskih utaja jeste i percepcija građana o težini krivičnog dela poreske utaje. U jednom istraživanju je utvrđeno da poreski obveznici ne smatraju da poreska utaja spada u grupu najtežih krivičnih dela (ispitanici su rangirali poresku utaju na 11. mesto od ukupno dvadeset jednog dela koja su ocenjivali).⁸ Jedan od razloga zašto građani ne smatraju da poreska utaja pripada grupi najtežih krivičnih dela jeste to što kod ovog dela ne postoji pojedinac koji je žrtva. Proizlazi da država treba da uveri poreske obveznike u ozbiljnost ovog dela i objasni im štetne posledice njegovog izvršenja. Prema tome, preventivne mere imaju veliki značaj za sprečavanje poreskih krivičnih dela.

1. Zakonski opis krivičnog dela

KZS propisuje dva poreska krivična dela: 1. poreska utaja (član 229 KZS); 2. neuplaćivanje poreza po odbitku (član 229a KZS).⁹ U sporednom krivičnom zakonodavstvu, odnosno u Zakonu o poreskom postupku i poreskoj administraciji propisana su četiri poreska krivična dela: 1. neosnovano iskazivanje iznosa za povraćaj poreza i poreski kredit (član 173a); 2. ugrožavanje naplate poreza i poreske kontrole (član 175); 3. nedozvoljen promet akciznih proi-

⁷ *Ibidem*, 39.

⁸ S. Karlinsky, H. Burton, C. Blanthorne, Perceptions of Tax Evasion as a Crime, *Journal of Tax Research*, 2/2004, str. 226–240.

⁹ Krivični zakonik, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014.

zvoda (član 176); 4. nedozvoljeno skladištenje robe (član 176a).¹⁰ Potrebno je još jednom naglasiti da su ove inkriminacije samo jedan od načina da država obezbedi naplatu javnih prihoda. Veliki značaj imaju preventivne mere, čijim se preduzimanjem sprečava da poreska krivična dela i prekršaji budu ostvareni (razumne poreske stope, transparentno oporezivanje, oslobađanje od plaćanja poreza određenih proizvoda i kategorija stanovništva itd.).

Član 229 KZS koji reguliše krivično delo poreske utaje propisuje: „1. Ko u nameri da potpuno ili delimično izbegne plaćanje poreza, doprinosa ili drugih propisanih dažbina, daje lažne podatke o zakonito stečenim prihodima, o predmetima ili drugim činjenicama koje su od uticaja na utvrđivanje ovakvih obaveza ili ko u istoj nameri, u slučaju obavezne prijave, ne prijavi zakonito stečeni prihod, odnosno predmete ili druge činjenice koje su od uticaja na utvrđivanje ovakvih obaveza ili ko u istoj nameri na drugi način prikriva podatke koji se odnose na utvrđivanje navedenih obaveza, a iznos obaveze čije se plaćanje izbegava prelazi 150.000 dinara, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina i novčanom kaznom (stav 1). Ako iznos obaveze iz stava 1. ovog člana čije se plaćanje izbegava prelazi milion i petsto hiljada dinara, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina i novčanom kaznom (stav 2). Ako iznos obaveze iz stava 1. ovog člana čije se plaćanje izbegava prelazi sedam miliona i petsto hiljada dinara, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do deset godina i novčanom kaznom (stav 3).“

U teoriji krivičnog prava postoji mišljenje da je poreska utaja poseban oblik krivičnog dela prevare.¹¹ Polazi se od toga da učinilac dovodi u zabludu poreske organe u pogledu „visine osnovice za utvrđivanje obaveze i time ovom delu daje karakter posebnog oblika prevare“.¹² Naziv dela je poreska utaja jer učinilac „protivpravno prisvaja onaj iznos obaveze čije se plaćanje na ovaj način izbegava, odnosno ostaje kod učinioca“. ¹³ Jedan deo teorije smatra da je poreska utaja lakše krivično delo od prevare.¹⁴

Iz zakonskog opisa dela proizlazi da je radnja izvršenja određena alternativno kao: 1. davanje lažnih podataka o zakonito stečenim prihodima, predmetima ili drugim činjenicama koje su od uticaja na utvrđivanje ovakvih obaveza (obaveza plaćanja poreza); 2. neprijavlivanje zakonito stečenog prihoda, odnosno predmeta ili drugih činjenica koje su od uticaja na utvrđivanje ova-

¹⁰ *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 80/2002, 84/2002, 23/2003 – ispr., 70/2003, 55/2004, 61/2005, 85/2005 – dr. zakon, 62/2006, 63/2006 – ispr. dr. zakona, 61/2007, 20/2009, 72/2009 – dr. zakon, 53/2010, 101/2011, 2/2012, – ispr., 93/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014, 105/2014, 91/2015 - autentično tumačenje, 112/2015 i 15/2016.

¹¹ I. Popović, *Poreska utaja u našem pravu*, objavljeno u: *Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom pravnom prostoru*, Niš, 2012, str. 623.

¹² G. Milošević, *Porez i izbegavanje poreza*, Beograd, 2005, str. 299.

¹³ R. Sokolović, *Opus citatum*, str. 51.

¹⁴ Z. Stojanović, O. Perić, *Krivično pravo – posebni deo*, Beograd, 2009, str. 172.

kvih obaveza; 3. prikrivanje podataka koji se odnose na utvrđivanje navedenih obaveza. Proizlazi da se radnja izvršenja može preduzeti kako činjenjem (davanje lažnih podataka), tako i nečinjenjem (neprijavlivanjem). Prikrivanje podataka se može izvršiti kako činjenjem, tako i nečinjenjem.¹⁵ Za postojanje krivičnog dela nije potrebno da je učinilac izbegao dužnost plaćanja poreza. Delo je svršeno ukoliko je preduzeo jednu od tri alternativno propisane radnje izvršenja.¹⁶

Izreka osuđujuće presude mora sadržati jednu od tri alternativno propisane radnje izvršenja, jer će u suprotnom biti nerazumljiva, tj. postojaće bitna povreda odredbi ZKP, proizlazi iz rešenja Apelacionog suda u Nišu: „Izreka presude je nerazumljiva zbog toga što u činjeničnom opisu nije jasno navedena radnja izvršenja krivičnog dela za koje je okrivljeni oglašen krivim. Naime, prvostepeni sud je izrekom presude okrivljenog oglasio krivim, zato što u nameri da u potpunosti izbegne plaćanje poreza na dodatu vrednost, kao odgovorno lice – direktor navedenog preduzeća, nije prijavio činjenice koje su od uticaja na utvrđivanje i plaćanje poreza, na taj način što u poslovnim knjigama nije evidentirao zakonito stečeni prihod ostvaren po osnovu prometa dobara i usluga u navedenom iznosu, niti je na taj prihod izvršio obračun i uplatu poreza na dodatu vrednost. Imajući u vidu ovakvu izreku ostalo je nejasno za koje radnje krivičnog dela poreska utaja iz čl. 229 KZ je optuženi oglašen krivim. Proizlazi da izreka pobijane presude nema jasno opisanu radnju izvršenja krivičnog dela za koje je oglašen krivim, konkretno da li je to davanje lažnih podataka, neprijavlivanje zakonito stečenih prihoda u slučaju obavezne prijave ili prikrivanje tih podataka.“¹⁷

Međutim, navođenje makar jedne od tri alternativno propisane radnje izvršenja poreske utaje nije samo po sebi dovoljno. Pored toga, potrebno je da u optužnom aktu, odnosno u presudi bude precizno navedeno na koji način je preduzeta radnja izvršenja dela.¹⁸ Ukoliko iz presude proizlazi da je delo ostvareno davanjem lažnih podataka, mora biti navedeno šta se konkretno podrazumeva pod davanjem lažnih podataka. Isto se odnosi i na neprijavlivanje zakonito stečenih prihoda i prikrivanje podataka koji su od značaja za utvrđivanje poreskih obaveza.

Poreska utaja je blanketno krivično delo. Blanketne krivičnopravne norme su one koje upućuju na druge norme koje se najčešće nalaze izvan krivičnog zakonodavstva. Dopunske norme koje upotpunjuju blanketnu normu koja re-

15 M. Anđelković, D. Jovašević, *Izbegavanje plaćanja poreza*, Niš, 2006, str. 194.

16 N. Vuković, Zašto je nemoguće da učinilac predikatnog krivičnog dela bude „perać novca“, *Crimen*, 1/2015, str. 83.

17 Rešenje Apelacionog suda u Nišu Kž. 826/10 od 28. aprila 2010, prema: *Bilten Apelacionog suda u Nišu* br. 1/2010, str. 28-29); slično tome: Rešenje Višeg suda u Beogradu, Kž. 356/2014 od 10. juna 2014.

18 Rešenje Višeg suda u Beogradu, Kž. 356/2014 od 10. juna 2014.

guliše krivično delo poreske utaje spadaju u poresko pravo. Na primer, šta se podrazumeva pod porezima, doprinosima i dažbinama u smislu ovog krivičnog dela propisuju odredbe poreskog prava. U vezi sa blanketnom prirodom člana 229 KZS u teoriji krivičnog prava postavlja se pitanje postojanja stvarne i pravne zablude učinioca. Važno je istaći da učinilac može biti u zabludi kako u pogledu postojanja norme koja upotpunjuje blanketnu normu, tako i u pogledu njenog sadržaja. Prema jednom mišljenju, sadržaj norme koja upotpunjuje drugu blanketnu normu sastavni je deo obeležja bića krivičnog dela, i u skladu sa tim, treba da bude obuhvaćen umišljajem učinioca. Drugim rečima, obeležja bića sadržana u normi koja upotpunjuje blanketnu normu, nisu manjeg značaja u odnosu na obeležja bića u samoj blanketnoj normi. U vezi sa tim, kritikovano je stanovište sudske prakse, prema kome u ovom slučaju postoji pravna zabluda. Blanketna norma je nejasna i ne opravdava kažnjavanje, osim ukoliko se umišljaj učinioca ne odnosi i na obeležja bića sadržana u dopunskoj normi.¹⁹ U skladu sa tim, prema stanovištu koje preovladava, ukoliko se pogrešna predstava odnosi na sadržaj dopunske norme, treba uzeti da postoji stvarna zabluda, dok u slučaju pogrešne predstave o postojanju dopunske norme treba primeniti odredbu o pravnoj zabludi.²⁰ Interesantno je da je identično shvatanje zastupljeno i u našoj literaturi.²¹ Suprotno tome, deo teorije smatra da intelektualni element umišljaja treba da obuhvati i postojanje dopunske norme, jer zbog specifičnosti sporednog zakonodavstva samo pozitivna svest o zabranjenosti opravdava kažnjavanje za umišljajno ostvarenje krivičnog dela.²² Smatramo da treba prihvatiti mišljenje prema kome umišljaj učinioca treba da obuhvata sva obeležja bića krivičnog dela, bez obzira na blanketni karakter norme. U prilog tome, član 13 KZS propisuje da se odredbe opšteg dela zakonika primenjuju na sva krivična dela, pri čemu nije od značaja da li su dela propisana u osnovnom ili sporednom krivičnom zakonodavstvu.

Nema sumnje da je pravna zabluda moguća kod poreske utaje, jer nije reč o delu koje predstavlja zlo samo po sebi. Naravno, dejstvo pravne zablude će zavisiti od toga da li je u konkretnom slučaju reč o otklonjivoj ili neotklonjivoj pravnoj zabludi. Informisanje od strane stručne, nepristrasne, objektivne i brižljive osobe pretpostavka je neotklonjive pravne zablude.²³ Ovo shvatanje prihvaćeno je u našoj sudskoj praksi: „Žalba OJT izjavljena protiv presude prvostepenog suda kojom je okrivljeni primenom čl. 423 t. 2 ZKP oslobođen od optužbe da je izvršio krivično delo poreska utaja iz čl. 229 st. 2 u vezi st. 1 KZ je neosnovana. Po oceni drugostepenog suda pravilan je zaključak prvostepenog

19 H. H. Jescheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner Teil*, Berlin, 2003, str. 309.

20 I. Poppe, *Tatirrtum, Rechtirrtum, Subsumtionsirrtum*, GA, 4/1990, str. 145.

21 N. Deliđ, *Nova rešenja opštih instituta u KZS*, Beograd, 2009, str. 82.

22 H. H. Jescheck, T. Weigend, *Opus citatum*, str. 309.

23 BayObLG, Urt. v. 8. 9. 1988 – Rreg. 5 St 96/88, prema: NJW, 28/1989, München-Frankfurt/Main, 1744.

suda da u situaciji kada javna tužba ne dovodi u pitanje validnost ugovora o deobi nepokretnosti, da je Poreska uprava raspolagala svim potrebnim podacima za obračun odgovarajućih zakonskih obaveza, pa kada stručna lica, koja imaju ovlašćenja da vrše terensku kontrolu i sprovode postupak utvrđivanja naplate poreskih obaveza, nalaze da treba obračunati i naplatiti od poreskog obveznika – okrivljenog porez na prenos apsolutnih prava, a ne na kapitalnu dobit i porez na dodatu vrednost, to i nije ni za očekivati da fizičko lice ima više znanja koju vrstu poreza treba da plati, zbog čega su suprotni navodi žalbe OJT ocenjeni neosnovanim.²⁴ Suprotno tome, na otklonjivu pravnu zabludu može ukazati pogrešan izbor lica od koga učinilac traži pravni savet. Na primer, učinilac se o plaćanju poreza informiše u policiji.²⁵ Prema jednom mišljenju, o neotklonjivoj pravnoj zabludi može se govoriti ako učinilac dobije pogrešnu informaciju o zabranjenosti dela od lica koje nije očigledno nenadležno.²⁶

Ovde je potrebno naglasiti da se nasuprot dužnosti učinioca da se informiše o poreskim propisima nalazi dužnost poreskih organa da mu daju relevantne informacije. Ukoliko to ne učine na zahtev poreskog obveznika, on svoju odbranu može zasnovati na postojanju neotklonjive pravne zablude. Takođe, u tom slučaju je isključeno postojanje namere da potpuno ili delimično izbegne plaćanje poreza, proizlazi iz presude Apelacionog suda u Kragujevcu.²⁷

2. Davanje lažnih podataka

Prvi oblik radnje izvršenja dela zakonodavac određuje trajnim glagolom „daje“, što znači da će poreska utaja postojati kako u slučaju da učinilac jednom radnjom preduzme radnju izvršenja, tako i u slučaju da je preduzeo više radnji koje predstavljaju jednu celinu kod ovog dela (prividni realni sticaj).²⁸

Davanje lažnih podataka kao jedan od oblika radnje izvršenja postoji ukoliko učinilac podnese poresku prijavu u koju su uneti lažni podaci o zakonito stečenim prihodima, o predmetima ili drugim činjenicama koje su od uticaja na utvrđivanje poreskih obaveza. Taj oblik radnje izvršenja se može preduzeti na različite načine: „Okrivljeni je oglašen krivim da je neistinito prikazao vrednost uvežene robe, pa je na taj način manje platio poreske dažbine, te je tako sebi pribavio protivpravnu imovinsku korist.“²⁹ Prema tome, krivič-

24 Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž. 598/2015 od 19. juna 2015.

25 H. H. Schünemann, Verbotssirrtum und faktische Verbots – kenntnis, *NJW*, 14/1980, str. 741.

26 A. Schönke, H. Schröder, *Strafgesetzbuch – kommentar*, München, 2001, 343.

27 Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž. 5728/2013 od 25. marta 2014.

28 Presuda Okružnog suda u Nišu, Kž. 1001/2006 od 7. novembra 2006.

29 Presuda Apelacionog suda u Nišu Kž. 1536/10, prema: *Bilten sudske prakse Apelacionog suda u Nišu*, 1/2010, str. 31.

no delo je ostvareno ukoliko učinilac prihode prikazuje u manjim iznosima u odnosu na stvarne prihode, predmeti koji su svojina poreskog obveznika prikazuju se u manjoj vrednosti, prikazuju se veći rashodi od stvarnih ili se neistinito prikazuju druge činjenice koje utiču na visinu poreza.³⁰ Na primer, u jednoj krivičnoj stvari okrivljeni je na fakturama vrednost prodatih vozila prikazao skoro dvostruko nižom u odnosu na cenu koju je isplatio kupac. Na taj način je utajio porez na dodatu vrednost jer nisu oporezovani realni, već umanjeni prihodi.³¹ Prema tome, davanje lažnih podataka podrazumeva da se podaci koje učinilac daje o, na primer, zakonito stečenim приходima, razlikuju od podataka o njegovim stvarnim приходima. Davanje lažnih podataka o drugim činjenicama koje su od uticaja na utvrđivanje poreskih obaveza se vrši davanjem neistinitih podataka o „broju zaposlenih lica ili broju članova domaćinstva ili broju dece na školovanju, činjenice zaposlenosti bračnog druga, vremena kada nastaje određena obaveza plaćanja ili mesta nastanka takve obaveze i sl.“³²

Davanje lažnih podataka vrši se podnošenjem poreske prijave. Delo će biti ostvareno ukoliko se lažni podaci daju u podnetoj poreskoj prijavi, odnosno ukoliko učinilac naknadno daje lažne podatke na zahtev poreskih organa.³³

Na kraju, ovaj oblik radnje izvršenja može se preduzeti „unošenjem neistinitih podataka tj. neunošenjem podataka u godišnje obračune od kojih zavisi utvrđivanje visine poreza.“³⁴ Zbog toga nema sticaja ovog krivičnog dela sa krivičnim delom falsifikovanje isprave.³⁵ Ovo mišljenje se može prihvatiti, jer unošenje neistinitih podataka je samo način izvršenja krivičnog dela poreske utaje, a ne posebno krivično delo. Prema tome, ukoliko nemamo dva ili više krivičnih dela, ne može se govoriti o sticaju.

Gramatičkim tumačenjem lako dolazimo do zaključka da se krivično delo može izvršiti samo u pogledu zakonito stečenih prihoda. Međutim, o ovom problemu ne postoji opšteprihvaćeno mišljenje u teoriji i praksi. Preovladava stanovište da oporezivanje nezakonito stečenih prihoda nije prihvatljivo rešenje, jer bi to značilo „da zakonodavac od učinilaca krivičnih dela zahteva samoprijavlivanje, odnosno posredno samoinkriminisanje.“³⁶ Ovako formu-

30 I. Popović, *Opus citatum*, str. 623.

31 Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž. 634/2013 od 19. februara 2014.

32 M. Anđelković, D. Jovašević, *Opus citatum*, str. 194–195; slično tome: Lj. Radulović, Krivično delo poreske utaje iz čl. 229 KZ RS, *Pravo i privreda*, 4–6/2010, str. 467.

33 G. Milošević, Krivično delo izbegavanja plaćanja poreza, *Bezbednost*, 6/02, str. 914.

34 Presuda Okružnog suda u Nišu, Kž. 1773/2007 od 18. marta 2008.

35 *Ibidem*.

36 J. Lazarević, M. Škuljić, Osnovne planirane novele Krivičnog zakonika Srbije, *Bilten Vrhovnog kasacionog suda*, 2/2015, str. 56; slično tome: Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž. 3111/2012 od 27. septembra 2013. („Za ostvarenje bića predmetnog krivičnog dela neophodno je da se radi o zakonito stečenim приходima, a u suprotnom građani bi bili u obavezi da prijave porez i na nezakonito stečene prihode, pa time i da sebe prijave za

lisana odredba je u sudskoj praksi prouzrokovala brojne probleme, jer iz nje proizlazi da je u svakom pojedinačnom slučaju potrebno utvrditi da je učinilac dao lažne podatke o zakonito stečenim prihodima, što veoma često nije jednostavan posao i zahteva određeno vreme, tj. smanjuje efikasnost sudova. Zbog toga je u Nacrtu zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2015. godine iz zakonskog opisa dela brisana reč „zakonito“.³⁷ Međutim, član 229 KZ još uvek nije izmenjen na navedeni način.³⁸ Čak i ukoliko se to dogodi, to ne znači da će ovo delo postojati ako učinilac daje lažne podatke o nezakonito stečenim prihodima, jer kao što je već rečeno, niko nije dužan da prijavi nadležnim državnim organima da je ostvario nezakonite prihode. Primena odredbe koja reguliše poresku utaju u praksi će ostati ista, ali će krivično gonjenje biti jednostavnije i efikasnije.

O ovom problemu se izjasnila i sudska praksa u našoj zemlji. Prema stano- vištu Apelacionog suda u Nišu: „ako je prihod bio zakonit a nisu plaćeni odgo- varajući porezi, onda se može govoriti o krivičnom delu poreske utaje iz člana 229 KZ, a ako prihod nije bio zakonit onda se može govoriti o nekom drugom krivičnom delu, u kom slučaju se taj prihod ne može oporezovati, već se mora oduzeti“.³⁹ Primera radi, prihodi koji su stečeni radom ili prodajom „na crno“ ne smatraju se zakonito stečenim prihodima: „Da bi postojalo krivično delo poreske utaje, mora se raditi o zakonito stečenim prihodima o kojima se daju lažni podaci radi izbegavanja plaćanja poreza, a kako je u postupku utvrđeno da se radi o tzv. prodaji na crno, dakle o nezakonito stečenom prihodu, ne može se govoriti o poreskoj utaji ili poreskom prekršaju, te su radnje okrivljenog pra- vilno kvalifikovane kao krivično delo zloupotrebe službenog položaja“.⁴⁰ Apela- cioni sud u Beogradu zauzeo je stav da se o poreskoj utaji može govoriti samo pod uslovom da učinilac kupi robu na legalan način, a zatim preduzme neku od alternativno propisanih radnji izvršenja ovog dela. Međutim, u konkretnom slučaju okrivljeni su slali fakture koje nije pratila roba, što znači da stečeni pri- hodi nisu zakoniti, tj. da nije ostvareno krivično delo poreske utaje.⁴¹ Slično tome, nije ostvareno krivično delo poreske utaje ukoliko sud utvrdi da su okriv-

sticanje tih nezakonito stečenih prihoda, a koja zakonska obaveza ne postoji po bilo kom propisu, niti je bilo ko dužan da sebe prijavi za učinjeno krivično ili neko drugo kažnjivo delo“).

37 Dostupno na: <http://mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>.

38 Nakon slanja rada uredniku časopisa, 23. novembra 2016. usvojen je Zakon o izme- nama i dopunama Krivičnog zakonika kojim je između ostalog, iz zakonskog opisa ovog krivičnog dela brisana reč „zakonito“. Osim toga, izvršene su izmene koje se odnose na objektivni uslov inkriminacije i propisanu kaznu zatvora.

39 Rešenje Apelacionog suda u Nišu Kž. 431/10 i presuda Opštinskog suda u Nišu K. 2768/07, prema: *Bilten Apelacionog suda u Nišu*, 1/2010, str. 30.

40 Presuda Vrhovnog suda Srbije Kz. 283/2007 od 20. maja 2010, prema: *Bilten sudske prakse Okružnog suda u Nišu*, 28/2008, str. 50; slično tome: Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž. 1564/2011 od 23. maja 2011.

41 Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž. 4/2011 od 10. juna 2011.

ljeni simulovali kupoprodaju, jer u konkretnom slučaju do prometa robe nije ni došlo, već su „isporučivane samo fakture po navedenim računima“.⁴²

Osim toga, plaćanje poreza na prihode koji su nezakonito stečeni jeste vrsta legalizacije tih nezakonito stečenih prihoda i zbog toga nije prihvatljivo. Naravno, to ne znači da nezakonito stečeni prihodi ne treba da budu oduzeti. U krivičnom zakoniku postoji niz odredbi koje regulišu oduzimanje predmeta i oduzimanje imovinske koristi od učinilaca krivičnih dela.⁴³ Takođe, odredbe Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela primenjuju se na krivično delo poreske utaje iz člana 229 stav 2 i 3.⁴⁴ Iako zakonodavac u navedenoj odredbi zauzima jasan stav da oduzimanje imovine nije moguće u odnosu na osnovni oblik ovog krivičnog dela, postoje nedoumice u sudskoj praksi: „Ovaj sud je imao u vidu i obaveštenje javnog tužioca, u kome je navedeno da je nakon sprovedene istrage i izvršenog veštačenja od strane veštaka ekonomsko finansijske struke utvrđeno da se u radnjama osumnjičenog stiču zakonska obeležja krivičnog dela poreska utaja iz člana 229 stav 1 KZ, te da više ne stoje zakonom propisani uslovi za oduzimanje imovine, shodno članu 2 stav 1 tačka 5 Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela. Dakle, tokom istrage je utvrđeno da se ne radi o krivičnom delu iz člana 229 stav 2 i 3 KZ, već o krivičnom delu iz člana 229 stav 1 KZ, za koje se ne može oduzimati imovina. Zbog navedenih razloga pobijano rešenje je moralo biti ukinuto i predmet upućen na ponovno odlučivanje.“⁴⁵

Sporno je da li se iznos neplaćenog poreza može naplatiti od učinioca krivičnog dela, tj. da li se u krivičnom postupku od strane javnog pravobranioca može istaći imovinskopravni zahtev kojim se traži da okrivljeni uplati državi iznos neplaćenog poreza. U vezi sa tim, sudska praksa je zauzela stav da utvrđeni iznos neplaćenog poreza može biti predmet imovinskopravnog zahteva.⁴⁶

U obrazloženju presude sud mora navesti razloge koju ukazuju na to da su prihodi poreskog obveznika u konkretnoj krivičnoj stvari zakoniti, proizilazi iz presude Apelacionog suda u Nišu: „Potpuno je nejasno zašto prvostepeni sud podizanje gotovine sa tekućeg računa bez rezerve prihvata kao zakonit prihod, a još manje je jasno zašto nalazi da se radi o dve vrste prihoda. Kod novca za otkup ogrevnog drveta prvostepeni sud nalazi da se radi o takozvanim ostalim prihodima u smislu čl. 85 Zakona o porezu na dohodak građana koji se oporezuju po stopi od 20%. Kad je u pitanju podizanje gotovine od 816.550,00 dinara za navodne materijalne troškove, nejasno je zašto sada sud

42 Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž. 684/2013 od 2. jula 2013.

43 Mera bezbednosti oduzimanje predmeta (člana 87 KZS); Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom (član 91 i 92 KZS).

44 Član 2 stav 1 tačka 5 Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 32/2013.

45 Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž. 5081/2013 od 27. decembra 2013.

46 Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž. 1533/2012 od 20. aprila 2012.

prihvata da se radi o zakonitom prihodu od kapitala, uzimanju iz imovine privrednog društva u smislu čl. 61. st. 1. tač. 4. Zakona o porezu na dohodak građana, na koji se takođe plaća porez po stopi od 20%. Da bi uopšte neki prihod mogao biti oporezovan on mora biti zakonit. Stoga je prvostepeni sud morao utvrditi da li je podizanje gotovine sa tekućeg računa preduzeća bilo zakonito. U čl. 61 st. 1. tač. 4. Zakona o porezu na dohodak građana propisano je da uzimanje iz imovine privrednog društva od strane vlasnika tog privrednog društva za njihove privatne potrebe mora biti izvršeno u skladu sa zakonom da bi se moglo smatrati oporezivim prihodom od kapitala. Očigledno je da je podizanje gotovine sa računa preduzeća optuženi vršio u navedenom periodu, što on i priznaje, ali je pokušao da to učini zakonitim kroz predstavljanje da se radi o otkupu ogrevnog drveta odnosno o materijalnim troškovima. Dakle, prvostepeni sud je bio dužan da imajući u vidu odredbe Zakona o privrednim društvima kao i zavisno od utvrđenih činjenica oceni da li je ovo podizanje gotovine bilo zakonit prihod optuženog.⁴⁷

Stav suda se može prihvatiti, jer iz zakonskog opisa dela proizlazi da je obeležje bića ovog krivičnog dela davanje lažnih podataka o zakonito stečenim prihodima, o predmetima ili drugim činjenicama koje su od uticaja na utvrđivanje poreskih obaveza. Shodno tome, postojanje obeležja bića dela se mora utvrditi u svakom pojedinačnom slučaju, a radnje ovog krivičnog dela kao obeležja bića nema ukoliko nije reč o zakonito stečenim prihodima. Prema tome, ne može se pretpostaviti da je reč o zakonito stečenim prihodima učinioca, već se to mora utvrditi u svakom konkretnom slučaju. Međutim, naše je mišljenje da treba prihvatiti predložene izmene krivičnog zakonika kojima se iz zakonskog opisa dela briše reč „zakonito“. Na taj način će gonjenje učinilaca biti mnogo efikasnije, jer neće postojati obaveza organa gonjenja da dokazuju da su prihodi stečeni na zakonit način. Kao što je već rečeno, to ne znači da će postojati obaveza učinioca da prijavi nezakonito stečene prihode. Ukoliko se u toku krivičnog postupka ipak utvrdi da je reč o prihodima koji su stečeni izvršenjem krivičnog dela, neće postojati poreska utaja, već samo prvobitno delo čijem izvršenjem su stečeni nezakoniti prihodi (na primer, krivično delo falsifikovanje isprave).

Sporno je da li se zakonitim prihodom može smatrati prihod koji je nastao legalnom prodajom robe koja je nabavljena na nelegalan način. S jedne strane, činjenica da je učinilac do prihoda došao legalnom prodajom robe navodi na zaključak da je reč o zakonitiom prihodu. Postavlja se pitanje da li na kvalifikaciju prihoda ima značaja činjenica da je roba nabavljena na nezakoniti način? O ovom problemu sudska praksa zauzela je stav, koji se može prihvatiti, da se

47 Rešenje Apelacionog suda u Nišu Kž. 431/10 i presuda Opštinskog suda u Nišu K. 2 768/07, prema: *Bilten Apelacionog suda u Nišu*, 1/2010, str. 30; slično tome: Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Kž. 362/2013 od 6. februara 2014.

nelegalno kupljena roba ne može legalno prodavati. Osim toga, Apelacioni sud u Novom Sadu u obrazloženju presude ističe da plaćanje PDV-a ne zavisi od prihoda koji je ostvaren legalnom prodajom nelegalno nabavljene robe, „već zavisi, u prvom redu od ulaznog PDV-a koji se iskazuje u ulaznim računima i od realno ostvarenog prometa“⁴⁸.

Deo teorije smatra da postoji razlika između dve kategorije nezakonitih prihoda. Na jednoj strani su prihodi od „dopuštene delatnosti za čije obavljanje je potrebno odobrenje nadležnog organa“, dok su na drugoj strani prihodi ostvareni vršenjem krivičnih dela. Autor ovog mišljenja smatra da postoje velike razlike između te dve kategorije koje opravdavaju oporezivanje prihoda od dopuštene delatnosti za čije obavljanje je potrebno odobrenje.⁴⁹ Zalaže se za propisivanje obaveze da se prihodi od delatnosti koje se obavljaju „na crno“ prijave. Smatramo da se ovo mišljenje ne može prihvatiti, zbog razloga koji su u ovom radu već obrazloženi.

Ovaj oblik radnje izvršenja krivičnog dela poreske utaje ne postoji ukoliko učinilac daje lažne podatke o zakonito stečenim prihodima, predmetima ili drugim činjenicama koji su povezani sa obavezom učinioca da plaća porez, ali nisu od uticaja na utvrđivanje ovakvih obaveza.⁵⁰ Prema tome, davanje lažnih podataka se uvek odnosi na odlučne činjenice od kojih zavisi obaveza plaćanja poreza. To znači da, ukoliko je poreski obveznik dao lažne podatke o imenu radnika ili nazivu kompanije sa kojom ostvaruje poslovnu saradnju, ne možemo govoriti o davanju lažnih podataka u smislu poreske utaje. Suprotno tome, ukoliko daje lažne podatke o visini stečenih prihoda, reč je o radnji izvršenja poreske utaje.

Prema našoj sudskoj praksi, nije ostvareno krivično delo poreske utaje iako je poreski obveznik dao lažne podatke o zakonito stečenim prihodima, ako poreski organ u trenutku donošenja rešenja kojim se utvrđuje visina poreske obaveze zna da su podaci u poreskoj prijavi lažni, ali ipak donese rešenje zasnovano na toj prijavi.⁵¹ Ovo shvatanje se ne može prihvatiti, jer okolnost da li je poreski organ znao da su podaci u poreskoj prijavi lažni nije obeležje bića poreske utaje.

3. Neprijavlivanje i prikrivanje

Drugi oblik alternativno propisane radnje izvršenja poreske utaje jeste neprijavlivanje zakonito stečenog prihoda, odnosno predmeta ili drugih činje-

48 Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Kž. 3392/2011 od 22. novembra 2012.

49 M. Vuković, *Poreska utaja u policijskoj i sudskoj praksi*, Beograd, 2009, str. 160.

50 G. Milošević, *Opus citatum*, str. 913.

51 I. Popović, *Opus citatum*, str. 623.

nica koje su od uticaja na utvrđivanje poreskih obaveza, u slučaju obavezne prijave. Reč je o radnji nečinjenja, koja postoji ukoliko učinilac ne podnese blagovremeno poresku prijavu ili podnese nepotpunu prijavu, tj. ne unese u prijavu sve relevantne podatke od kojih zavisi odluka o visini poreza.⁵² Na primer, učinilac ne navede sve izvore prihoda. Prema tome, delo je ostvareno samo ako učinilac ne unese u prijavu relevantne podatke. Izostanak određenih podataka iz prijave sam po sebi nije dovoljan za postojanje krivičnog dela poreske utaje. Neopohodno je da su podaci koji su izostavljeni od značaja za utvrđivanje poreskih obaveza. Na primer, fizičko lice u poresku prijavu unese podatke o zaradi koja je ostvarena u radnom odnosu, ali ne prijavi podatke o prihodima od samostalne delatnosti ili prihodima iz inostranstva.⁵³ I kod ovog oblika radnje izvršenja postoji uslov da je reč o zakonito stečenim prihodima koji se neprijavljaju, što je u ovom radu već detaljno obrazloženo.

Na kraju, učinilac može preduzeti radnju izvršenja poreske utaje i tako što „na drugi način prikriva podatke“ koji se odnose na utvrđivanje poreskih obaveza. U teoriji je istaknuto mišljenje da zakonodavac nije želeo da u članu 229 KZ taksativno navede tri oblika radnje izvršenja poreske utaje. Zakonodavac je naveo dva najčešća oblika radnje izvršenja (davanje lažnih podataka i neprijavljanje). S druge strane, propisivanjem da je prikrivanje podataka koji su relevantni za utvrđivanje poreskih obaveza radnja izvršenja, zakonodavac inkriminiše i druge radnje koje imaju za cilj izbegavanje plaćanja poreza.⁵⁴ Prikrivanje je svaka radnja koja ima za cilj da nadležne poreske organe onemogući da dodju do podataka koji su od značaja za utvrđivanje poreskih obaveza.⁵⁵ Na primer, poreski obveznik sakrije poslovne knjige i na taj način spreči poreske organe da utvrde njegovu poresku obavezu.

Sporno je da li je prikrivanje kao oblik radnje izvršenja dela moguće u odnosu na nezakonite prihode učinioaca. Prema jednom mišljenju, radnja izvršenja ovog krivičnog dela može se preduzeti i u odnosu na nezakonite prihode: „Treba imati u vidu da su nezakonito stečeni prihodi pokriveni, odnosno obuhvaćeni odredbom ovog člana jer krivično delo poreske utaje čini onaj *ko u istoj nameri na drugi način prikriva podatke koji se odnose na utvrđivanje poreskih obaveza*“.⁵⁶ Suprotno tome, postoji shvatanje, koje se može prihvatiti, da radnja izvršenja poreske utaje postoji samo ukoliko se davanje lažnih podataka, neprijavljanje ili prikrivanje odnosi na zakonito stečene prihode, jer se nezakonito stečeni prihodi ne oporezuju.⁵⁷

52 Lj. Radulović, *Opus citatum*, str. 467.

53 M. Kulić, G. Milošević, Odnos krivičnih dela poreske utaje i neuplaćivanja poreza po odbitku u srpskom krivičnom pravu, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2/2011, str. 326.

54 *Ibidem*, str. 327.

55 R. Sokolović, *Opus citatum*, str. 52.

56 H. Hrustić, Poreska krivična dela, *Glasnik advokatske komore Vojvodine*, 10/2013, str. 524.

57 Lj. Radulović, *Opus citatum*, str. 468.

Prema stavu sudske prakse, ne postoji prikrivanje u smislu poreske utaje ukoliko učinilac u računu za izvršene usluge navede „da porez na dodatnu vrednost nije zaračunat, jer nije obveznik PDV-a, iako je to bio“.⁵⁸ Sud je pošao od toga da su u računu svi podaci koji su relevantni za utvrđivanje visine poreske obaveze bili istiniti (vrsta i obim radova, avansne uplate i činjenica da PDV nije plaćen). Da li je učinilac obveznik plaćanja PDV-a, jeste „pravna činjenica od koje ne zavisi visina poreske obaveze, tako da radnja okrivljenog ne predstavlja prikrivanje u smislu radnje izvršenja predmetnog dela“, smatra sud. U jednoj krivičnoj stvari sud zauzima stav da „prikrivanje podataka postoji kada se prihodi pokazuju manjim nego što jesu ili rashodi većim od stvarnih“.⁵⁹ Naše je mišljenje da sud pogrešno smatra da u ovom slučaju postoji prikrivanje kao oblik alternativno propisane radnje izvršenja poreske utaje. Smatramo da je učinilac koji prikazuje prihode manjim nego što jesu ili rashode većim od stvarnih ostvaruje ovo krivično delo, ali da to čini davanjem lažnih podataka, a ne prikrivanjem.

Zaključak

Radnja izvršenja krivičnog dela poreske utaje u našem krivičnom zakonodavstvu određena je alternativno (davanje lažnih podataka ili neprijavlivanje ili prikrivanje). Osuđujuće presude za ovo krivično delo moraju sadržati jednu od tri alternativno propisane radnje izvršenja, jer će u suprotnom biti učinjena bitna povreda odredbi ZKP.

Krivično delo poreske utaje najčešće se vrši davanjem lažnih podataka poreskim organima. U vezi sa tim, aktuelan je problem da li su poreski obveznici dužni da daju podatke o svim stečenim prihodima, bez obzira na to da li su oni zakoniti ili nezakoniti. U vreme predaje ovog rada uredniku časopisa, iz zakonskog opisa dela proizlazilo je da se ova dužnost odnosi samo na zakonite prihode, ali o tom pitanju nije postojalo jedinstveno mišljenje u teoriji i sudskoj praksi. U radu je obrazloženo naše stanovište da učinilac nema obavezu prijavljivanja nezakonito stečenih prihoda. Iako je posle predaje rada iz zakonskog opisa krivičnog dela poreske utaje brisana reč „zakonito“, ovaj problem nije rešen i biće predmet interesovanja teorije i sudske prakse. Naše je mišljenje da se od poreskih obveznika iz više razloga ne može zahtevati da prijave nezakonito stečene prihode. Između ostalog, ne može se od učinilaca očekivati da sebe prijave da su ostvarili prihode izvršenjem krivičnih dela ili nekog drugog kažnjivog delikta (prekršaja ili privrednog prestupa). Prema tome, posle najnovijih izmena zakonskog opisa ovog krivičnog dela učinilac

⁵⁸ Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Kž. 24/2010 od 28. aprila 2010.

⁵⁹ Rešenje Apelacionog suda u Nišu, Kž. 826/10 od 28. aprila 2010.

nema obavezu prijavljivanja nezakonitih prihoda, kao što ni pre navedene izmene krivičnog zakonodavstva nije bio obavezan da to učini. Međutim, to ne znači da brisanje reči „zakonito“ nije svrsishodno. Na taj način se obezbeđuje veća efikasnost krivičnog gonjenja, jer nije potrebno u konkretnoj krivičnoj stvari dokazivati da su prihodi koje učinilac nije prijavio zakonito stečeni.

Radnja izvršenja poreske utaje može se preduzeti i nečinjenjem (neprijavlivanjem prihoda, odnosno predmeta ili drugih činjenica koje su od uticaja na utvrđivanje poreskih obaveza, u slučaju obavezne prijave). Taj oblik radnje izvršenja postoji ukoliko učinilac ne podnese poresku prijavu, ili podnese nepotpunu prijavu o relevantnim podacima od kojih zavisi utvrđivanje visine poreza. To znači da delo neće biti ostvareno ukoliko se u poresku prijavu ne unesu podaci koji nisu od značaja za utvrđivanje poreske obaveze (na primer, poreski obveznik ne unese podatke o imenima zaposlenih radnika). Trećim oblikom alternativno propisane radnje izvršenja (prikriivanje podataka) obuhvaćene su sve radnje čija je svrha da se poreski organi spreče da dođu do podataka na osnovu kojih se utvrđuju poreske obaveze. U pojedinim presudama sudovi ne razlikuju prikriivanje podataka od davanja lažnih podataka, što je u radu detaljno obrazloženo.

Literatura

1. Anđelković, M; Jovašević D; *Izbegavanje plaćanja poreza*, Niš, 2006.
2. Delić, N; *Nova rešenja opštih instituta u KZS*, Beograd, 2009.
3. Hrustić H; Poreska krivična dela, *Glasnik advokatske komore Vojvodine*, 10/2013.
4. Ilić-Popov, G; Poreska krivična dela u srpskom poreskom zakonodavstvu, *NBP – Journal of Criminalistics and Law*, 1/2016.
5. Jescheck, H. H; Weigend T; *Lehrbuch des Strafrechts – Allgemeiner Teil*, Berlin, 2003.
6. Kulić, M; Milošević, G; Odnos krivičnih dela poreske utaje i neuplaćivanja poreza po odbitku u srpskom krivičnom pravu, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2/2011.
7. Karlinsky, S; Burton, H; Blanthorne, C; Perceptions of Tax Evasion as a Crime, *Journal of Tax Research*, 2/2004.
8. Lazarević, J; Škulić, M; Osnovne planirane novele Krivičnog zakonika Srbije, *Bilten Vrhovnog kasacionog suda*, 2/2015.
9. Milošević, G; *Krivično delo izbegavanja plaćanja poreza*, Bezbednost, 6/02.
10. Milošević, G; *Porez i izbegavanje poreza*, Beograd, 2005.

11. Popović, I; Poreska utaja u našem pravu, objavljeno u: *Zaštita ljudskih i manjinskih prava u evropskom pravnom prostoru*, Niš, 2012.
12. Poppe, I; Tatirrtum, Rechrirrtum, Subsumtionsirrtum, GA, 4/1990.
13. Radulović, Lj; Krivično delo poreske utaje iz čl. 229 KZ RS, *Pravo i privreda*, 4–6/2010.
14. Schönke, A; Schröder, H; *Strafgesetzbuch – kommentar*, München, 2001.
15. Schünemann, H. H; Verbotsirrtum und faktische Verbots – kenntnis, *NJW*, 14/1980.
16. Slemrod, J; Cheating Ourselves: The Economics of Tax Evasion, *Journal of Economic Perspectives*, 1/2007.
17. Sokolović, R; Poreska utaja kao poresko krivično delo, *Pravni informator*, 6/2015.
18. Stojanović, Z; Perić, O; *Krivično pravo – posebni deo*, Beograd, 2009.
19. Vuković, M; *Poreska utaja u policijskoj i sudskoj praksi*, Beograd, 2009.
20. Vuković, N; Zašto je nemoguće da učinilac predikatnog krivičnog dela bude „perač novca“?, *Crimen*, 1/2015.

OFFENCE OF TAX EVASION

Radosav Risimović

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Summary: Giving false data exists as a form of criminal offence if the offender submits a tax application which contains false data regarding legally acquired income, on items or other facts that are relevant for determining tax liabilities. This form of criminal offence exists if the offender shows the revenue in smaller amounts comparing to the actual income, the items that are the property of the tax payer are displayed in a smaller value, the expenses are shown larger than the actual ones or other false facts that affect the amount of tax are displayed. For example, the accused showed in invoice the value of sold vehicles that is almost twice lower than the price paid. The act will be realized if false information is given in written tax application, or if subsequently false information requested by the tax authorities is provided.

This offence can be done only in respect of legally acquired income, although on this issue there is no generally accepted opin-

ion in the theory of criminal law. Other form of committing the tax evasion offence is failure to report legally acquired income, or objects or other facts that are important for determining tax liabilities, in the case of mandatory application. The offence is committed, if the offender does not submit a tax application in timely manner or submits an incomplete application, i.e. does not enter all relevant information which may affect the decision on the tax amount. For example, the offender does not indicate all income sources. At the end, the offender may commit tax evasion by “concealing information otherwise” which are related to the determination of tax liabilities. Concealment is any action with the purpose of preventing the tax authorities to get the data that are relevant for determining tax liabilities. For example, a tax payer hides the financial reports and thus prevents the tax authorities to determine the tax liability.

Keywords: tax evasion, giving false data, failure to report, concealment, illegal income.

Originalni naučni rad

Prilmljeno: 29. 10. 2016.

Revidirana verzija: 26. 12. 2016.

Prihvaćeno: 24. 1. 2017.

UDK: 572.512:351.74-051(536.2)

doi: 10.5937/nabepo21-12244

STRUCTURAL ANALYSIS OF BODY COMPOSITION STATUS IN ABU DHABI POLICE PERSONNEL

Filip Kukić¹

Milivoj Dopsaj²

University of Belgrade
Faculty of Sport and Physical Education

Summary: Monitoring of morphological status is necessary because human body structure is very important and at the same time biologically very changeable category that can be influenced by many external and internal factors. The aim of this study is a structural analysis of current state of body composition for purposes of establishing initial body composition model of Abu Dhabi police personnel. Measurement procedures have been conducted under the monitoring of Strategic Management & Performance Improvement Department, Sports Activity Section, Abu Dhabi police, in the gym for police officers with the help of the machine InBody 720. The sample size was 59 male police officers of different age and rank. The main characteristics of the sample were: age 31.53 ± 9.42 years, height 173.08 ± 6.13 cm and body weight 80.10 ± 11.50 kg. Investigated variables were: height (H), body weight (BW), body mass index (BMI), body fat mass (BFM), percent of body fat (PBF), skeletal muscle mass (SMM) and per-

¹ PhD student, the Strategic Management & Performance Improvement Department, Sport Activity Section, United Arab Emirates.

² Full Professor.

cent of skeletal muscle mass (PSMM). Statistically, the results were calculated by descriptive statistics and cluster analysis. The results have shown that prevalence of the overweighted according to the WHO was 59.06%, prevalence of obesity according to ACE was 49.15% and 66.10% of the sample had under average PSMM.

Keywords: BMI, PBF, SMM, body composition, bioelectrical impedance.

Introduction

Police officers have a wide range of responsibilities which include long hours in seated position at the office desk, traffic and walking patrols, securing individuals and facilities, public manifestations and gatherings, and many others. Implementing rules and laws among people requires an enormous amount of analytical thinking and emotional control. These are important to take into account while they directly affect the levels of stress that each in the task force is exposed to. In addition to the above mentioned, we have to take into account the physical effort that those men are experiencing. Their physical effort can vary from situation to situation, from bare minimum to a close to, if not, absolute maximum.^{3, 4} Therefore, the selection process for this profession and the department control of health and physical status of policemen are very important processes during their career. Regarding that, the first, very visible indicators of health and physical status can be detected by regular follow up on body composition.⁵

It is widely known that body composition is the result of various factors such as diet, stress, the amount of physical activity and other factors that are parts of daily habits. Thus we take body composition as a reliable indicator of the current health. Research has shown that skeletal muscle mass in men decreases with age⁶ which is led by the decrease of strength at about 5%⁷ overall.

3 Sorensen, J. S; Physical activity, fitness and body composition of Finnish police officers: a 15-year follow-up study. *Occupational Medicine*, issue 50, volume 1/2000, pages 2-10.

4 Dimitrijević, R., Umičević D., Dopsaj, M; Mofološki model ženskih pripadnika komunalne policije Beograda, *Glasnik antropološkog društva Srbije*, 48/2013, pages 97-106.

5 Despres, J., Lamarche, B; Effects of diet and physical activity on adiposity and body fat distribution: implications for the prevention of cardiovascular disease, *Nutrition Research Reviews*, Vol. 6/1993, pages 137-159.

6 Hughes, V; Longitudinal changes in body composition in older men and women: role of body weight change and physical activity, *American Journal of Clinical Nutrition*, issue 76, volume 2/2002, pages 473-81.

7 Goodpaster, B; The loss of skeletal muscle strength, mass, and quality in older adults: The health, aging and body composition study. *Journal of Gerontology*, issue 61A, volume 10/2006, pages 1059-64.

Contrary, increase in body fat mass over criterion levels brings up the risk of cardio-vascular diseases, high blood pressure, diabetes and according to some researches mortality as well.^{8,9} Body composition monitoring is necessary because human body structure is very important, and at the same time biologically very inconsistent category. This is due to numerous external influences coexisting together with internal factors.¹⁰

Skeletal muscle mass recently has been mostly measured. It has the role of great importance in quality and quantity of movement in humans, which is in accordance with general health standards and along with it general requirements for police officers.^{11, 12, 13} Its biological role is essential because of many other positive influences on body health status. These include better basal metabolic rate, higher quality body posture, improved blood flow, increased movement potential, etc. Furthermore, the amount of skeletal muscle mass is gender dependent and it decreases with age. This brings negative effects on health and overall quality of life.^{14, 15, 16} Accordingly, skeletal muscle mass has very important place in this study because according to our knowledge there are no publications on the population of Abu Dhabi police that dealt with the structural analysis of this factor of body composition.

Body height represents a longitudinal measure of the body, while body weight is a measure of body volume. The most basic way to evaluate body composition is regarding valid biological standards where body weight has consisted of fat-free mass – skeletal muscle mass and body fat mass. Another

8 Stevens, J. C; The effect of age on the association between body-mass index and mortality. *The New England Journal of Medicine*, issue 338, volume 1/1998, pages 1-7.

9 Andern, C., Katzmarzyk, P., Janssen, J., Ross, R; Discrimination of health risk by combined Body Mass Index and waist circumference, *Obesity Research*, issue 11, volume 1/2003, pages 135-142.

10 American Council on Exercise, Retrieved from: <https://www.acefitness.org/acefit/healthy-living-article/60/112/what-are-the-guidelines-for-percentage-of-body-fat>

11 Spitler, D.L., Facsm, J., Hawkins, J., Dudka, L; Body composition and physiological characteristics of law enforcement officers. *British Journal of Sports Medicine*, issue 21, volume 4/1987, pages 154-157.

12 Janssen, I., Heymsfield, S. R., Ross, R; Low relative skeletal muscle mass is associated with functional impairment and physical disability, *Journal of the American Geriatrics Society*, issue 50, volume 5/2002, pages 889-896.

13 Rakić, S., Marković, M., Dopsaj, M., Mladan D., Subošić, D; Initial model of Men's muscle structure indicators defined by the method of Multichannel Bioelectrical Impedance, *Facta Universitatis, Series: Physical Education and Sport*, issue 11, volume 1/2013, pages 23-33.

14 Janssen I., Heymsfield, B., Wang, Z., Ross, R; Skeletal muscle mass distribution in 468 man and women aged, *Journal of Applied Physiology*, issue 89, volume 1/2000^a, pages 81-88.

15 Janssen, I., Heymsfield, S., Baumgartner, R., Ross, R; Estimation of skeletal muscle mass by bioelectrical impedance analysis. *Journal of Applied Physiology*, issue 89, volume 2/2000^b, pages 465-471.

16 Janssen, I., Heymsfield, S. R., Ross, R, *Opus citatum*, pages 889-896.

way for defining body composition (underweight, normal weight, overweight, obesity, etc.) is an index of body mass relative to body height – body mass index (BMI). This gives us an assumption whether the body is more fatty or more muscular.¹⁷ Numerous publications speak in favor of using BMI when it comes to an explanation of body composition and estimation of prevalence of obesity.^{18, 19, 20} Also, it has been proven that percent of body fat (PBF) has a special place in explaining obesity level. This is due to the reason that BMI is highly influenced by PBF. Practically PBF allows more precise analysis of BMI and body morphology, especially in older people.²¹ Next to the fat mass, skeletal muscle mass is the second component of BMI of interest and methodologically it is very important to determine if BMI is the result of increased PBF or percent of skeletal muscle mass. Increment of PBF decreases potential of motor abilities, while increment of percent of muscle mass increases that potential which is highly important for better quality of life, higher professional competency, lowering stress level and better health.^{22, 23, 24, 25}

Police personnel are in charge of keeping the community safe and secure. Thus the process of selection for this job is a highly qualitative system of control and monitoring physical health of selected candidates. The nature of police work is often stressful, full of professional, physical and social pressures that gradually in time lead to accumulation of negative impacts on physiology and health.^{26, 27} In that regard, by monitoring the morphological status level of general fitness could be indirectly estimated. This probably might be an indication of the level of professional working efficiency. Monitoring allows us to estimate morphological status as a measure of the external esthetic look of the police officer, but also it controls the possibility of the appearance of potential health risks as a preventive measure of safety against job-related risks, as well

17 Andern, C., Katzmarzyk, P., Janssen, J., Ross, R, *Opus citatum*, pages 135-142.

18 Dopsaj M., Nešić, G., Korpanovski, N., Sikimić, M; Antropološki profil studentkinja KPA i različito treniranih sportiskinja – multi centroidni model, *Nauka, Bezbednost, Policija*, volume 14, broj 1/2009, str. 145-160.

19 Andern, C., Katzmarzyk, P., Janssen, J., Ross, R, *Opus citatum*, pages 135-142.

20 Janssen, I., Heymsfield, S., Baumgartner, R., Ross, R, *Opus citatum*, pages 465-471.

21 Wannamethee, A., Shaper, G., Morris, R., Whincup, P; Measures of adiposity in the identification of metabolic abnormalities in elderly men, *American Journal of Clinical Nutrition*, issue 81, volume 5/2005, pages 1313-1321.

22 Janssen I., Heymsfield, B., Wang, Z., Ross, R; Skeletal muscle mass distribution in 468 man and women aged, *Journal of Applied Physiology*, issue 89, volume 1/2000^a, pages 81-88.

23 Andern, C., Katzmarzyk, P., Janssen, J., Ross, R, *Opus citatum*, pages 135-142.

24 Boyce RW, Jones GR, Lloyd CL, Boone EL; A longitudinal observation of police: body composition changes over 12 years with gender and race comparisons, *Journal of Exercise Physiology*, issue 11/2008, pages 1-13.

25 Dopsaj M., Nešić, G., Korpanovski, N., Sikimić, M, *Opus citatum*, str. 145-160.

26 Dimitrijević, R., Umičević D., Dopsaj, M, *Opus citatum*, pages 97-106.

27 Dopsaj, M., Vuković, M; Prevalenca indeksa telesne mase (BMI) kod pripadnika MUP-a Republike Srbije: Pilot istraživanje, *Bezbednost*, volume 3/2015, str. 28-48.

as increased prevalence of obesity. To our knowledge, Abu Dhabi police do not have a system of evaluation of body composition status. However, it is obvious that there is scientific and professional need for conducting such research with the aim to make insight in the current state of body composition status and to establish the initial database for further development of the system of management and monitoring of Abu Dhabi police.

The aim of this study is a structural analysis of current body composition status for purposes of establishing an initial body composition model of Abu Dhabi police. This would contribute to the foundation for the development of an expert system of permanent monitoring of the general morphological status of Abu Dhabi police.

1. Methods

Research has been conducted as non-experimental according to the laboratory principles – using a random sample. It can be classified as applied scientific research.

1.1. Participants

Fifty-nine participants of different age and rank have been selected for this study. The main characteristics of the sample were: age 31.53 ± 9.42 years, height (H) 173.08 ± 6.13 cm and body weight (BW) 80.10 ± 11.50 kg. All participants and trainers that conducted measurements were informed about the aim of the study, and the participants were measured only if they agreed to be a part of the study.

1.2. Measurement procedure

Measurement procedures have been conducted under the monitoring of the Strategic Management & Performance Improvement Department, Sports Activity Section, Abu Dhabi police. We used the gym that belongs to police officers with the help of the InBody 720 machine. The participants were instructed to come in the morning before breakfast and fluid intake. However, they were coming anytime during the day when they were free and able to because of their working hours, which is 7:30 AM to 2:30 PM. To be as accurate as possible, they were instructed to fast at least 3 hours before measurement. All measurements were conducted using multi-channel bioelectric impedance

InBody 720 (Biospace Co. Ltd, Seoul, Korea) following its standard procedures. All results were printed out and then typed in software Microsoft Excel.

The participants were measured in underwear, barefoot and all metal, plastic, and magnetic accessories were removed as proposed in previous research.²⁸ To measure their weight first, they positioned feet on metal spots designed for feet. After that, the instruction was given to them to extend their posture and look straight as when their height is measured. After the machine had signaled the end of weight measurement, the participants took the handles with electrodes positioned on the lower and the upper edge of the handles. Four fingers were positioned on the bottom edge, and thumb was placed on the top edge. Hands were parallel to the body with 15-20° of shoulder abduction. The participants were standing steady in this position until the sound and instructors signal that measurement procedure is over. All results were printed out and typed into Microsoft Excel database.

1.3. Cluster criteria

Using a huge sample of data the World Health Organization (WHO) made the classification of the prevalence of BMI on 7 clusters²⁹ is shown in Table 1.

Table 1. *The International Classification of adult underweight, overweight, and obesity according to BMI*

General classification	Specific Classification	Kg/m ²
Underweight	Underweight	< 18.49
Normal range	Thin	18.50 – 21.49
	Normal weight	21.50 – 24.99
Overweight	Muscular/Pre-obese	25.00 – 27.49
Obese	Pre-obese	27.50 – 29.99
	Obese class I	30.00 – 34.99
	Obese class II and III	> 35.00

The American Council on Exercise (ACE) defined 5 clusters of the prevalence of PBF³⁰ that are shown in Table 2. The sample of this study has been classified according to these clusters.

²⁸ *Ibidem*, str. 28-48.

²⁹ World Health Organisation. Retrieved from: http://apps.who.int/bmi/index.jsp?introPage=intro_3.html (25.09.2016)

³⁰ American Council on Exercise, Retrieved from: <https://www.acefitness.org/acefit/healthy-living-article/60/112/what-are-the-guidelines-for-percentage-of-body-fat>

Table 2. *The International Classification of PBF in adults according to ACE*

Classification	Female	Male
Essential Fat	10.00 – 13.99%	2.00 – 5.99%
Skinny and Athletes	14.00 – 20.99%	6.00 – 13.99%
Fitness	21.00 – 24.99%	14.00 – 17.99%
Average	25.00 – 31.99%	18.00 – 24.99%
Obese	> 32%	> 25%

Skeletal muscle mass was classified into 5 clusters according to Mean and Standard Deviation which was previously explained in Rakić et al. 2013.

Table 3. *Cluster criteria for PSMM defined according to initial national standards³¹*

Classification	PSMM
Insufficient percentage of skeletal muscle mass	< 41.07
Below average percentage of skeletal muscle mass	41.08-45.41
Average percentage of skeletal muscle mass	45.42-49.75
Above average percentage of skeletal muscle mass	49.76-54.10
Excellent percentage of skeletal muscle mass	> 54.11

1.4. Statistic procedures

A simple descriptive statistic was calculated including the measure of central tendency – Mean and measures of data dispersion – Standard Deviation (SD), Coefficient of variation (cV%), Minimum (Min) and Maximum (Max). All variables were tested for normality of distribution using Skewness and Kurtosis as well as non-parametric Kolmogorov-Smirnov test. The prevalence of BMI, PBF, and PSMM was determined using cluster analysis. The prevalence of BMI was determined according to the WHO and the prevalence of PBF according to the ACE. PSMM was determined according to the procedures explained in previous publications.^{32, 33} All of the statistical procedures were conducted in Microsoft Excel and statistical package SPSS Statistics 23.

31 Rakić, S., Marković, M., Dopsaj, M., Mladan D., Subošić, D, *Opus citatum*, pages 23-33.

32 *Ibidem*, pages 23-33.

33 Dopsaj, M., Vuković, M, *Opus citatum*, str. 28-48.

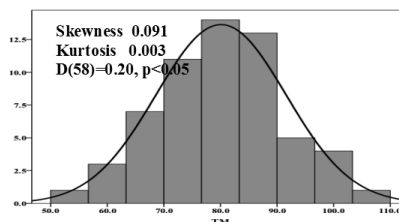
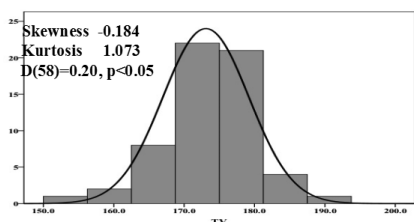
2. Results

Table 4 shows calculated descriptive statistics for the investigated variables.

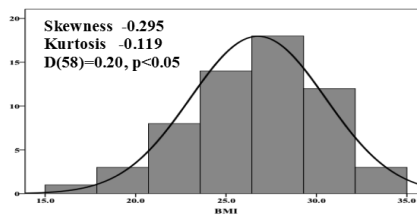
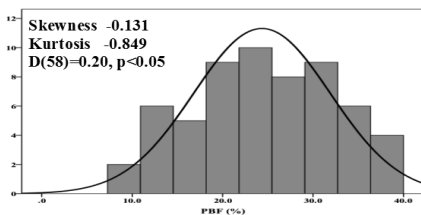
Table 4. Descriptive statistics for investigated variables

Variables	Mean	SD	cV%	Min	Max
AGE	31.53	9.42	29.63	19.00	49.00
H (cm)	173.08	6.13	3.52	156.00	191.00
BW (kg)	80.10	11.50	15.40	53.00	109.60
BMI (kg/m ²)	26.76	3.74	14.95	17.11	34.78
BFM (kg)	34.47	4.78	24.70	13.88	46.30
PBF (%)	24.35	7.57	33.20	9.46	38.08
SMM (kg)	34.47	4.78	13.88	24.70	46.30
PSMM (%)	43.31	4.49	10.37	34.79	51.69

Normality of distribution for tested variables of the studied sample is shown on histograms 1–5. Based on these results it can be reliably said that there are no extreme individual results and that the distribution of data is normal for the variables of interest for this study – H, BW, PBF, BMI and PSMM. It has been additionally confirmed with Kolmogorov-Smirnov test for non-parametric statistics.

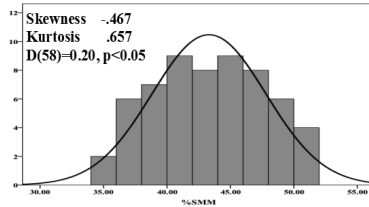

Graphs 1 and 2. Histograms of data distribution for H and BW for all participants, Skewness, Kurtosis and K-S test

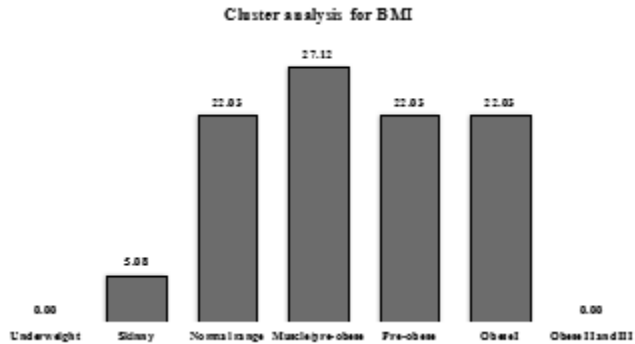
Graphs 3 and 4. Histograms of data distribution for PBF and BMI for all participants, Skewness, Kurtosis and K-S test

STRUCTURAL ANALYSIS OF BODY COMPOSITION STATUS
IN ABU DHABI POLICE PERSONNEL

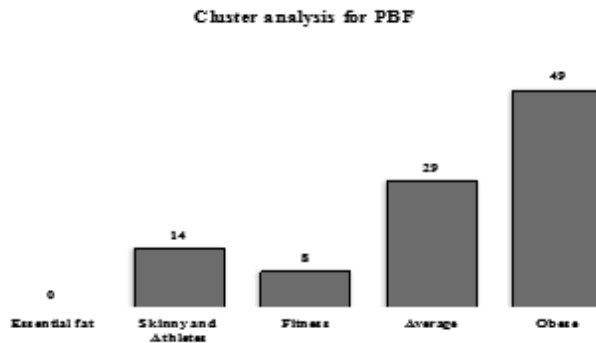

Graph 5. Histograms of data distribution for PSMM for all participants, Skewness, Kurtosis and K-S test

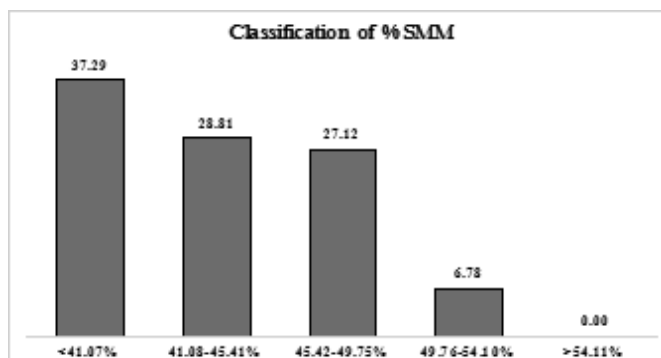
After the descriptive statistics and normality of distribution have been concluded, cluster analysis was applied for the primary variables for this study and those are BMI, PBF, PSMM (Graphs 6, 7, 8).

Graph 6. Prevalence of subjects in certain BMI cluster according to the WHO classification

Graph 7. Prevalence of subjects in certain PBF cluster according to the ACE classification

Graph 8. Classification of PSMM according to the method used in Rakić et al. 2013.

3. Discussion

The data collected in this study gave a unique opportunity for developing the initial model of body composition and gave the first insight into the structure of body composition of Abu Dhabi police officers. The chosen variables are the ones that explain the space of body morphology very precisely because of its connection to the nature of their job, age, gender and environmental influence.^{34, 35, 36, 37, 38}

Based on the results of the shape and normality of data distribution shown on Graphs 1-5, it can be concluded that Skewness and Kurtosis were placed within the range of: from Skewness = 0.091 for BW to Skewness = -0.467 for PSMM, as well as from Kurtosis = 0.003 for BW to Kurt = 1.073 for H. This proves that all variables were distributed according to the standards of normality of data distribution where the results are placed within the range of -2 to 2.³⁹

Average body height of the sample was 173.06 ± 6.13 cm with a range of 156–191 cm (Table 4). According to this result, Abu Dhabi police is 8 cm shorter than police from Serbia – 181.16.4 cm and Finland – 181.5 cm. Comparing with Slovenian police – 176.5 ± 6.2 cm, the studied sample is shorter for 3 cm and 6 cm shorter than British police.

34 Goodpaster, B, *Opus citatum*, pages 1059-1064.

35 Stevens, J. C, *Opus citatum*, pages 1-7.

36 World Health Organisation, *Oposum citatum*

37 Despres, J., Lamarche, B, *Opus citatum*, pages 137-159.

38 Janssen I., Heymsfield, B., Wang, Z., Ross, R, *Opus citatum*, pages 81-88.

39 Hair, J., Anderson, R., Tatham, R., Black, W; *Multivariate data analysis (5th ed.)*, USA: Prentice-Hall. Inc., New Jersey, 1998.

STRUCTURAL ANALYSIS OF BODY COMPOSITION STATUS
IN ABU DHABI POLICE PERSONNEL

Average body weight of our sample was 80.10 ± 11.5 kg, which is about 2 kg less than Canadian recruiters – 82.4 ± 12.6 kg and 15 kg less than the same group after 12 years of service – 94.6 ± 15.9 kg.⁴⁰ Comparing to British police from 1987 (84.4 ± 12.4 kg), Abu Dhabi police was lighter for 4 kg but also shorter for 6 cm.⁴¹ Serbian police ($91.313.5$ kg) was 11 kg heavier than Abu Dhabi police but also 10 cm taller.⁴² When we calculated the average body height and body weight for police officers from Canada, Serbia, Finland and Great Britain (178 cm and 86.4 kg), Abu Dhabi Police was 5 cm shorter and 6.9 kg lighter.

Graph 6 shows that 22.03% of the sample falls in the group of obese I and pre-obese while 27.12% falls in the group of muscular/pre-obese. Therefore, the prevalence of the overweighted subjects with BMI greater than 25 kg/m^2 was 71.18%, which means that they have evident excess weight. It is clear for the pre-obese and obese class I where the excess weight comes from, but to calculate more precisely the excess weight in muscular/pre-obese group PBF criteria has to be used. 27.12% has consisted of the subjects that are overweighted because they have a higher percentage of SMM (muscular) or they have a higher percentage of body fat (pre-obese). All the subjects whose higher BMI is fat-related might be considered as pre-obese. After consolidating the results according to BMI and PBF, 15% of the muscular/pre-obese group was pre-obese, and 12.12% was more muscular. That means that 59.06% of the sample could be considered as overweight, 34.17% would be average, and 6.77% could be considered as underweight.

Generally, the prevalence of subjects with normal weight ($\text{BMI} \leq 24.99$) was 28.80% together with skinny and underweight. Muscular subjects from the muscular/pre-obese group (12%) are also considered as normally-weighted persons who increase the total prevalence of the subjects with normal weight and hypothetically, we can say that the prevalence of normally-weighted participants is 39.80%. On the other hand, the results show that the prevalence of pre-obese and obese subjects is 44.06%. However, as explained above, 15% from the muscular/pre-obese group is also considered pre-obese, which increases the prevalence to 59.06%.

In other words, practical distribution of 100 policemen would be as follows: 2 would be underweighted, 5 would be skinny, 22 would have normal weight, 12 would be muscular, 15 would be pre-obese, and 22 would be an obese class I and 22 would be obese class II and III. Obviously, 59 of them would be obese to some extent, and that means that more than every second policeman would have excess weight. Similar results were shown on the sample from Serbian

40 Boyce RW, Jones GR, Lloyd CL, Boone EL, *Opus citatum*, pages 1-13.

41 Spittler, D.L., Facsm, J., Hawkins, J., Dudka, L, *Opus citatum*, pages 154-157.

42 Dopsaj, M., Vuković, M, *Opus citatum*, str. 28-48.

police.⁴³ The prevalence in this study was 16.44% (BMI 30.00-34.99), 29.35% (BMI 27.50-29.99), 32.49% (BMI 25.00-27.49) and 18.40% (BMI \leq 24.99). Research on 408 police officers (300 males and 108 female) has shown obesity prevalence of 40%, where the prevalence among males was 48.3%.⁴⁴ Also, the research with Brazilian police showed that the prevalence was 63.9%.⁴⁵

Table 5. Average BMI and PBF for different countries from different continents.

REFERENCE	PBF	BMI	Country
Sorensen, J.S., 2000	-	27.3 \pm 3.7	Finland
Violanti et al., 2006	26.97.1	28.5 \pm 5.7	USA
Charls et al., 2008		28.0 \pm 4.4	USA
Boyce et al., 2008	25.31 \pm 6.1 ^a	-	Germany
Donadussi et al. 2009	20.9 \pm 5	26.6 \pm 4	Brazil
Zorec, B., 2009		26.03 \pm 6.9	Slovenia
Violanti et al., 2011	-	29.0 \pm 3.8 ^a	USA
Alasagherini et al., 2011	29.6 \pm 7.7	29.3 \pm 4.5	USA
Gu et al., 2012	25.8 \pm 6.2	29.1 \pm 4.4	USA
Dopsaj et al., 2015	21.02 \pm 6.43	27.8 \pm 3.5	Serbia
Average	24.92 \pm 6.42	27.95 \pm 4.54	

It looks that the high prevalence of obesity among the police around the world has been a regular phenomenon as shown in Table 5. Similar results for the level of obesity prevalence could probably be due to nature of work, bad eating habits, low level of physical activity outside of work as well as other personal, social and cultural factors. It could be concluded that the prevalence of obesity among police employees is very high in different countries from different continents regardless of the economic development of the country.

43 Dopsaj, M., Vuković, M, *Opus citatum*, str. 28-48.

44 Gu, J., Charles, L., Burchfiel, C., Fekedulegn, D, Sarkisian, K, Andrew, M., et al; Long work hours and adiposity among police officers in a US Northeast city, *Journal of Occupational Environment Medicine*, issue 54, volume 11/2012, pages 1374-1381.

45 Donadussi, C., Oliveira, A., Fatel, E., Dichi, J., Dichi, I; Dietary fats and measures of adiposity in military policemen, *Brazilian Journal of Nutrition*, issue 22, volume 6/2009, pages 847-855.

STRUCTURAL ANALYSIS OF BODY COMPOSITION STATUS
IN ABU DHABI POLICE PERSONNEL

The existing results have shown that the prevalence is gradually raising by each year spent in service.^{46, 47, 48, 49, 50}

Bioelectrical impedance has been very reliable and precise method for estimating fat mass in the human body. This is the most important precondition for estimating fat mass relative to body weight – percent of body fat. Table 5 shows the results for PBF in different countries and comparing to the sample of this study there is no big difference. Average PBF for different countries was $24.92 \pm 6.42\%$ while PBF for our sample was $24.35 \pm 7.57\%$. According to the ACE classification the sample of this study was classified as follows: there were no subjects with PBF below 5.99%; 13.56% of the sample were classified in group with PBF = 6–13.99%; 8.47% of the sample were in group with PBF = 14–17.99%; 28.81% of the sample were in group with PBF = 18–24.99%; and 49.15% of the sample were subjects with PBF above 25% (Graph 7). Therefore, the conclusion is that every other participant was obese. The same as it was the case with BMI, the prevalence of obesity regarding PBF is also very high, and it could be an additional explanation of the assumption that high BMI in this study is based mainly on high PBF. It could be concluded that the sample of this study has high BMI based on high PBF, which most probably could be the result of joined effects of physical inactivity, unusual climate conditions, inadequate diet and nature of work.

The average PSMM in this study was 43.314.49% with a range of Min = 34.79% to Max = 51.69%. Comparing with the results of Janssen's research based on 268 male subjects, the SMM of our sample was lower for 1 kg or 4%. Although the sample of this study is relatively small for making general and final conclusions, the rates of SMM are similar to those that Janssen got on a bigger mixed sample (Caucasian, Afro-Americans, Asians and Hispanic) from another continent. This could mean that there are a good reliability and validity of our study.⁵¹ Regarding that, the sample of this study has been divided into 5 classes according to the method used in the previous study shown on Graph 8.⁵² From the graph it can be seen that 37.29% of the sample falls in the group with insufficient percentage of skeletal muscle mass, 28.81% of the sample falls into the group with below average percentage of skeletal muscle mass, 27.12%

46 Dopsaj, M., Vuković, M, *Opus citatum*, str. 28-48.

47 Sorensen, J. S, *Opus citatum*, pages 2-10.

48 Zorec, B. Anthropometric Characteristics in Police Officers, dostupno na: https://www.fvv.um.si/varstvoslovje/articles/zorec_vs_2008-4_ang.pdf (05.10.2016).

49 Da Silva, E., Hernandez, S., Goncalves, E., Arbancibia, B., Castro, T., Da Silva, R; Anthropometric indicators of obesity in Policemen: A systematic review if observational studies, *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health*, issue 27, volume 6/2014, pages 891-901.

50 Boyce RW, Jones GR, Lloyd CL, Boone EL, *Opus citatum*, pages 1-13.

51 Janssen, I., Heymsfield, S., Baumgartner, R., Ross, R, *Opus citatum*, pages 465-471.

52 Rakić, S., Marković, M., Dopsaj, M., Mladan D., Subošić, D, *Opus citatum*, pages 23-33.

of the sample has average percent of skeletal muscle mass, 6.78% of the sample has above average percentage of skeletal muscle mass, while 0% has excellent percentage of skeletal muscle mass. By simple math, we can calculate that 66.10% of the sample has below average or insufficient percentage of skeletal muscle mass which additionally explains 59.06% prevalence of obesity or high BMI due to high PBF; because lower PSMM in the body leads to increased level of BMI due to increased amount of fat mass. Lower PSMM and higher PBF tell us that the given results are most probably the result of insufficient physical activity and bad eating habits.^{53, 54, 55}

The prevalence of subjects with above average and excellent percentage of skeletal muscle mass in total was 6.78%. This low percentage could be partly because of the used classification method and partly because the sample size was small and with a small age range. The sample from the study whose method we used here had PSMM (Mean±SD – 47.59±4.34%) while our sample had PSMM 4.28% lower. Also, the age range of the sample of the mentioned study was 19-29 years, and there was a certain number of students while on the other side, our sample consisted of only regularly working employees of Abu Dhabi police. Accordingly, it is possible that the sample from used research had higher PSMM on account of students because they are more active during the day and usually they have more free time for different physical activities. The culture of the United Arab Emirates could also be one of the factors that might have an influence on quantity and quality of physical activity and eating habits because the Emirati people start their families relatively early and often they have 3 or more children by the age of 30. This important phenomenon should be taken into consideration in future investigations.

Conclusion

In this research the following characteristics were established as a starting point for defining body morphology of the measured employees of Abu Dhabi Police: age – 31.53±9.42 years, H – 173.08±6.13 cm, BW – 80.10±11.1 kg, BMI – 26.76±3.74 kg/m², PBF – 24.35±7.57%, SMM – 34.47±4.78kg and PSMM – 43.31±4.49%. BMI, PBF, and PSMM of the sample were classified to classes so the insight of prevalence relative to those variables could be calculated. According to these results, our sample is similar to the results of a few studies conducted on the sample consisting of police officers from different countries, so it could be concluded that the police officers from Abu Dhabi police are not

53 Despres, J., Lamarche, B, *Opus citatum*, pages 137-159.

54 Boyce RW, Jones GR, Lloyd CL, Boone EL, *Opus citatum*, pages 1-13.

55 Rakić, S., Marković, M., Dopsaj, M., Mladan D., Subošić, D, *Opus citatum*, pages 23-33.

significantly different in comparison to their colleagues around the world. The prevalence of obesity of 59.06% is quite similar to the one of those around the world. This similarity of the samples and results from around the world clearly confirms that physical inactivity, eating habits and nature of work have a huge impact on body composition of employees. Thus, we may conclude that seeking for a solution to the problem of work-related obesity is very important.

Because physical activity has very positive influence on stress relief, speeds up the metabolism and blood flow, plus it is the only natural way of muscle mass development, it is imperative to find the way to motivate police officers to work out regularly. On the other side, it is very important to find the way how to motivate them to eat properly. In both cases, the most important factor is a systematic professional solution, which would lead to consciousness towards physical activity and individual motivation. Accordingly, finding solution for these issues probably lies in the multidisciplinary approach to the problem, where knowledge from newest psychology, physical activity, and diet studies will be implemented altogether.

Limitations

There are few methodological sources of limitations that might have an impact on the results represented in this study. The participants were measured at the time when they were able to come. This meant that there was no control over any intake of food or fluid, which is not proposed by InBody 720 guide. The size of the sample was not big enough to have the results generalized towards a greater population of Abu Dhabi police. The age range of the sample was 20 years, where the oldest participant was 49 years old. Generalization of the results to larger population older than 49 years is hypothetically very small. Gender of the sample was male only. Accordingly, we were able to reach conclusions for male population only. It is also important to mention that the sample consisted only of the employees that had a certain amount of physical activity. This is due to the fact that only officers that were the members of the gym were measured. In the future, it would be necessary to expand this study with a randomized mixed sample, which would increase validity and power of generalization of the results to a wider portion of police personnel.

Acknowledgement

This research is a part of the project *Effects of applied physical activity on the locomotor, the metabolic, psychosocial and educational status of the population of the Republic of Serbia*, under number III47015, which is financed by Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia – Cycle of Projects 2011-2016.

References

1. Alasagherin MH., Clark, MK., Ramey, SL., Grueskin, EF; Body mass index misclassification of obesity among community police officers, *AAOHN Journal: Official Journal of the American Association of Occupational Health Nurses*, issue 59, volume 11/2011, pages 469-475.
2. American Council on Exercise, Retrieved from: <https://www.acefitness.org/acefit/healthy-living-article/60/112/what-are-the-guidelines-for-percentage-of-body-fat>
3. Andern, C., Katzmarzyk, P., Janssen, J., Ross, R; Discrimination of health risk by combined Body Mass Index and waist circumference, *Obesity Research*, issue 11, volume 1/2003, pages135-142.
4. Boyce RW, Jones GR, Lloyd CL, Boone EL; A longitudinal observation of police: body composition changes over 12 years with gender and race comparisons, *Journal of Exercise Physiology*, issue 11/2008, pages 1-13.
5. Charles LE., Burchfel, CM., Violanti JM., Fekeduglen, D., Slaven, JE., Browne, RW; Adiposity measures and oxidative stress among police officers, *Obesity*, issue 16, volume 8/ 2008, pages 2489-2497.
6. Christopher I. Andern, P. T; Discrimination of health risk by combined body mass index and waist circumference, *Obesity Research*, issue 11, volume1/2003, pages 135-142.
7. Da Silva, F, Hernandez, S., Goncalves, E., Arbancibia, B., Castro, T., Da Silva, R; Anthropometric indicators of obesity in Policemen: A systematic review if observational studies, *International Journal of Occupational Medicine and Environmental Health*, issue 27, volume 6/2014, pages 891-901.
8. Despres, J., Lamarche, B; Effects of diet and physical activity on adiposity and body fat distribution: implications for the prevention of cardiovascular disease, *Nutrition Research Reviews*, 6/1993, pages 137-159.

9. Dimitrijević, R., Umičević D., Dopsaj, M; Mofološki model ženskih pripadnika komunalne policije Beograda, *Glasnik antropološkog društva srbije*, 48/2013, pages 97-106.
10. Donadussi, C., Oliveira, A., Fatel, E., Dichi, J., Dichi, I; Dietary fats and measures of adiposity in military policemen, *Brazilian Journal of Nutrition*, issue 22, volume 6/2009, pages 847-855.
11. Dopsaj M., Nešić, G., Korpanovski, N., Sikimić, M; Antropološki profil studentkinja KPA i različito treniranih sportiskinja – multi centroidni model, *Nauka, Bezbednost, Policija*, vol. 14, broj 1/2009, str. 145-160.
12. Dopsaj, M., Vuković, M; Prevalenca indeksa telesne mase (BMI) kod pripadnika MUP-a Republike Srbije: Pilot istraživanje, *Bezbednost*, vol. 3/2015, str. 28-48.
13. Goodpaster, B; The loss of skeletal muscle strenght, mass, and quality in older adults: The health, aging and body composition study. *Journal of Gerontology* , issue 61A, volume 10/2006, pages 1059-1064.
14. Gu, J., Charles, L., Burchfiel, C., Fekedulegn, D, Sarkisian, K, Andrew, M., et al; Long work hours and adiposity among police officers in a US North-east city, *Journal of Occupational Environment Medicine*, issue 54, volume 11/2012, pages 1374-1381
15. Hair, J., Anderson, R., Tatham, R., Black, W; *Multivariate data analysis (5th ed.)*, USA: Prentice-Hall. Inc., New Jersey, 1998.
16. Hughes, V; Longitudinal changes in body composition in older men and women: role of body weight change and physical activity, *American Journal of Clinical Nutrition*, issue 76, volume 2/2002, pages 473-481.
17. Janssen I., Heymsfield, B., Wang, Z., Ross, R; Skeletal muscle mass distribution in 468 man and women aged, *Journal of Applied Physiology*, issue 89, volume 1/2000^a, pages 81-88.
18. Janssen, I., Heymsfield, S. R., Ross, R; Low relative skeletal muscle mass is associated with functional impairment and physical disability, *Journal of the American Geriatrics Society*, issue 50, volume 5/2002, pages 889-896.
19. Janssen, I., Heymsfield, S., Baumgartner, R., Ross, R; Estimation of skeletal muscle mass by bioelectrical impedance analysis. *Journal of Applied Physiology*, issue 89, volume 2/2000^b, pages 465-471.
20. Rakić, S., Marković, M., Dopsaj, M., Mlađan D., Subošić, D; Initial model of Men's muscle structure indicators defined by the method of Multichannel Bioelectrical Impedance, *Facta Universitatis, Series: Physical Education and Sport*, issue 11, volume 1/2013, pages 23-33.

21. Sorensen, J. S; Physical activity, fitness and body composition of Finnish police officers: a 15-year follow-up study. *Occupational Medicine*, issue 50, volume 1/2000, pages 2-10.
22. Spitler, D.L., Facsm, J., Hawkins, J., Dudka, L; Body composition and physiological characteristics of law enforcement officers. *British Journal of Sports Medicine*, issue 21, volume 4/1987, pages 154-157.
23. Stevens, J. C; The effect of age on the association between body-mass index and mortality, *The New England Journal of Medicine*, issue 338 vol 1/1998, pages 1-7.
24. Violanti JM., Fekedulegn D., Charls, LE., Hartley, TA., Burchfiel, CM; Adiposity in policing: Mental health consequences, *International Journal of Mental health*, issue 13, volume 4/2011, pages 257-266.
25. Violanti, JM., Burchfiels, CM., Andrew, ME., Dorn, J., Wactawski-Wende, J., et al; The Buffalo cardio-metabolic occupational police stress (BCOPS) pilot study: Methods and participant characteristics, *Annals of Epidemiology*, issue 16, volume 2/2006, pages 148-156.
26. Wannamethee, A., Shaper, G., Morris, R., Whincup, P; Measures of adiposity in the identification of metabolic abnormalities in elderly men, *American Journal of Clinical Nutrition*, issue 81, volume 5/2005, pages 1313-1321.
27. World Health Organisation. Retrieved from: http://apps.who.int/bmi/index.jsp?introPage=intro_3.html (25.09.2016).
28. Zorec, B. Anthropometric Characteristics in Police Officers, dostupno na: https://www.fvv.um.si/varstvoslovje/articles/zorec_vs_2008-4_ang.pdf (05.10.2016).

STRUKTURNA ANALIZA KARAKTERISTIKA
TELESNOG STATUSA ZAPOSLENIH
U POLICIJI ABU DABIJA

Filip Kukić

Milivoj Dopsaj

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja Univerziteta u Beogradu

Sažetak: Policijski službenici imaju širok spektar zaduženja kao što su dugotrajna sedenja u kancelariji, saobraćajne i šetajuće pa-

trole, obezbeđenje lica, objekata i manifestacija, i mnoga druga. Opšte je poznato da je telesni sastav pokazatelj trenutnog stanja organizma jer je rezultat ishrane, stresa, količine fizičke aktivnosti i drugih činilaca koji su deo ljudske svakodnevice. Praćenje morfološkog statusa je neophodno jer je telesna struktura čoveka veoma važna, a istovremeno je biološki veoma promenljiva kategorija, na koju deluju mnogobrojni, što spoljašnji što unutrašnji faktori. Cilj istraživanja bio je strukturna analiza aktuelnog stanja, a za potrebe definisanja inicijalnog modela telesnog statusa zaposlenih u policiji Abu Dabija. Merenje je realizovano u okviru sportske sekcije odseka strateškog menadžmenta i poboljšanja performansi u teretani namenjenoj uniformisanim licima zaposlenim u Ministarstvu unutrašnjih poslova Abu Dabija metodom bioelektrične impedance „In Body 720“. Uzorak ispitanika činilo je 59 policajaca muškog pola, različitog ranga i uzrasta. Osnovne karakteristike uzorka bile su: starost $31,53 \pm 9,42$ godina, telesna visina $173,08 \pm 6,13$ cm i telesna masa $80,10 \pm 11,50$ kg. Praćene varijable bile su telesna visina (TV), telesna masa (TM), indeks telesne mase (BMI), količina masti u telu (BFM), procenat masti u telu (PBF), količina mišićne mase (SMM) i procenat mišića u telu (PSMM). Rezultati su statistički obrađeni primenom deskriptivne statistike i klasterne analize i dobijene su sledeće vrednosti karakteristika telesne strukture kao osnove za definisanje morfologije tela kod ispitivanih pripadnika policije Abu Dabija: BMI – $26,76 \pm 3,74$ kg/m², PBF – $24,35 \pm 7,57\%$, SMM – $34,47 \pm 4,78$ kg i PSMM – $43,31 \pm 4,49\%$. U odnosu na BMI, PBF i PSMM uzorak je raspoređen u klustere kako bi se stekao uvid u prevalencu u odnosu na uhranjenost i procenat masnog i mišićnog tkiva. Dobijeni rezultati su pokazali da je prevalenca prekomerno uhranjenih prema klasterima WHO iznosila 59,06%, prevalenca gojaznosti prema ACE 49,15%, dok je čak 66,10% uzorka imao ispod prosečan ili nedovoljan PSMM.

Originalni naučni rad

Primljeno: 29. 8. 2016.

Revidirana verzija: 25. 9. 2016.

Prihvaćeno: 18. 10. 2017.

UDK: 316.64-057.875:343.575

(497.11)351.74-057.875(497.11)

doi: 10.5937/nabepo21-11646

PERCEPCIJA NARKOMANIJE I NARKO-KRIMINALA U OPŠTOJ POPULACIJI I POPULACIJI STUDENATA KPA¹

Oliver Lajić²

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Sasvim je izvesno da narkomanija i narko-kriminal predstavljaju fenomene prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Svaka ozbiljna namera suprotstavljanja ovim pojavama pretpostavlja njihovo ozbiljno istraživanje, u cilju sagledavanja mogućih pravaca daljeg delovanja širokog kruga subjekata koji su uključeni u borbu protiv ovih društvenih zala. U tom smislu, u radu se iznose podaci iz istraživanja dovršenog početkom 2015. godine na uzorku od 413 ispitanika, vezanog za percepciju ugroženosti društva u Srbiji narkomanijom i narko-kriminalom. Autor se u istraživanju bavio stavovima ispitanika vezanim za uzroke narkomanije, faktore koji mogu uticati na njeno smanjenje, kao i uzroka narko-kriminala, aktuelnih tendencija i bitnih faktora njegovog suzbijanja, s posebnim osvrtom na policiju kao aktivnog učesnika tog procesa. Istraživani uzorak činila su, između ostalih, i 82 studenta Kriminalističko-policijske akademije sa sedištem u Beogradu, kako bi se uporedile eventualne različitosti u stavovima

¹ Rad je rezultat rada na projektu *Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije*, koji finansira i realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu, ciklus naučnih istraživanja 2015–2019. godina, kao i na projektu *Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija*, pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. 179045).

² Docent; oliverlajic@gmail.com

u okviru opšte populacije i onih koji su se opredelili za policijski poziv. Rezultati istraživanja govore da se studenti KPA mogu izdvojiti kao poseban entitet, s obzirom da se njihovi stavovi razlikuju od stavova ispitanika iz opšteg uzorka, kao i ispitanika iz mlađe populacije. Naime, ti ispitanici imaju pozitivniji stav kada je u pitanju percepcija ugroženosti narkomanijom i narko-kriminalom, uz više izražen kritički odnos prema obrazovnom sistemu i medijima i veća očekivanja od porodice na planu sprečavanja ovog društvenog zla. Takođe, odlikuje ih blago favorizovanje uloge policije u borbi protiv narko-kriminala, uz izraženiju percepciju rasta narko-kriminala u prethodnom periodu u odnosu na ostale ispitanike.

Ključne reči: narkomanija, narko-kriminal, studenti KPA, policija, prevencija, stavovi.

Uvod

Gotovo da nema društva u savremenom svetu koje nije pogođeno problemom narkomanije i narko-kriminala. U pitanju su globalni i nacionalni fenomeni. Najnovije procene Ujedinjenih nacija pokazuju da je u 2012. godini oko 243 miliona ljudi (oko 0,52% svetske populacije starosti od 18 do 65 godina) koristilo neku od ilegalnih psihoaktivnih supstanci, uglavnom iz grupe kannabinoida, opioida, kokaina ili stimulansa iz reda amfetamina.³ Prema najnovijim istraživanjima o korišćenju psihoaktivnih supstanci u Srbiji, upotreba ilegalnih droga u prethodnom jednogodišnjem periodu zabeležena je kod 2,7% muškaraca i 0,7% žena starosti od 18 do 64 godine.⁴

Pored štetnih posledica koje zloupotreba narkotika i aktivnosti organizovanih kriminalnih grupa proizvode na nacionalnim nivoima, a koje se ogledaju u destabilizaciji vlada i finansijskih tržišta, korupciji javnih zvaničnika i povećanju društvenih troškova za zdravstvo⁵,⁶ zbog ogromnog ekonomskog potencijala trgovina narkoticima predstavlja i globalnu pretnju, vrlo često povezanu s terorizmom, najvećim izazovom današnjice u pogledu globalne stabilnosti

3 Ujedinjene nacije, *World drug report 2014*, New York, 2014, str. 1.

4 B. Kilibarda i sar., *Nacionalno istraživanje o stilovima života stanovništva Srbije – osnovni rezultati o korišćenju psihoaktivnih supstanci i igrama na sreću*, Beograd, 2014, str. 10.

5 Ilustracije radi, treba pomenuti da je prevalenca obolelih od HIV-a među populacijom intravenoznih uživalaca narkotika 22 puta veća u odnosu na opštu populaciju, a u pojedinim zemljama čak i do 50 puta veća, navedeno prema: Ujedinjene nacije, *World drug report 2014*, New York, 2014, str. 6.

6 Savet Evrope, *Izveštaj o stanju organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi*. Strazbur, 2006, str. 21.

i bezbednosti. Inostrani eksperti procenjuju da čak 95% prihoda, koji se na svetskom nivou ostvaruju nelegalnom trgovinom drogama, otpada na finansiranje terorističkih organizacija i mreža.⁷

Kriminal se gotovo uvek pominje u kontekstu droga. Profitabilnost nelegalne trgovine narkoticima predstavlja jedan od ključnih faktora primamljivosti za lica iz kriminalnih miljea. Nelegalna trgovina narkoticima podrazumeva aktivnosti dobro opremljenih i organizovanih kriminalnih grupa transnacionalnog karaktera, koje svakodnevno usavršavaju metode delovanja i prate tehnički i tehnološki razvoj, koristeći njegove pogodnosti i usvajajući ih u metodama vlastitog kriminalnog delovanja.⁸ Teško je govoriti o globalnom trendu u vezi s krijumčarenjem droga, s obzirom da on zavisi od vrste droge koja je u pitanju i uspostavljenih kanala snabdevanja u pojedinim regionima.⁹ Ipak, u 2012. godini je na globalnom nivou zabeležen očigledan trend porasta broja krivičnih dela vezanih za krijumčarenje narkotika, nakon relativno mirnog perioda od 2003. do 2007. godine, trenda rasta od 2008. do 2010. i smanjenja broja dela u 2011. godini.¹⁰ U svakom slučaju, kako je već pomenuto, ovde se radi o ogromnim nelegalnim zaradama, s obzirom da se još početkom ovog milenijuma govorilo o profitu u visini od 300–500 milijardi američkih dolara godišnje. Ovi podaci stavljaju međunarodnu trgovinu narkoticima na drugo mesto po visini ostvarenih prihoda, odmah iza međunarodne trgovine oružjem.¹¹

S druge strane, tu je i sekundarni kriminal korisnika psihoaktivnih supstanci (u daljem tekstu PAS), pri čemu istraživanja o međuzavisnosti narkomanije i kriminala uglavnom potvrđuju značajne korelacije. U praksi su zabeleženi statistički podaci prema kojima je 356 korisnika psihoaktivnih supstanci izvršilo 118.134 krivična dela, samo u jednoj godini.¹² Zabrinjavajući je i podatak da se kao učinioci dela u vezi s narkoticima u Srbiji pojavljuju i maloletnici, najčešće sedamnaestogodišnjaci muškog pola.¹³ Povezanost zloupotrebe droga i kriminala nesumnjivo jednim delom proizlazi i iz prirode i složenosti same narkomanije, koja je istovremeno i bolest ličnosti i sociopatološka pojava

7 Vlada Republike Hrvatske, *Izvešće o provedbi nacionalne strategije suzbijanja zloupotrebe opojnih droga Republike Hrvatske u 2004. godini*, Zagreb, str. 149.

8 O. Lajić, Ž. Ivanović, Drug addiction, police and narcotic based crimes, *NBP – Journal of criminalistics and law*, vol. 14, br. 2/2009, Beograd, str. 170.

9 Ujedinjene nacije, *World drug report 2014*, New York, 2014, str. XII.

10 *Ibidem*, str. 20.

11 M. McConville, A global war on drugs: Why the United States should support the prosecution of drug traffickers in the international criminal court, *The American Criminal Law Review*, vol 37, br. 1/2000, str. 76.

12 V. šire: B. Otašević, Prodaja droge na lokalnom nivou – sa osvrtom na suzbijanje narkomanije na području PU za grad Beograd, *Bezbednost*, vol. 50, br. 1–2/2008, Beograd, 147.

13 G. Nikolić, Maloletni učinioci krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, vol. 20, br. 1/2015, str. 187.

izraženog kriminogenog dejstva.¹⁴ Glavni zaključak istraživanja koje je trajalo skoro tri decenije, o odnosu između korišćenja droga i kriminala, bio je da postoji očigledno značajan odnos između ova dva fenomena. Naime, pomenuta istraživanja ukazuju na povećanu upotrebu droga među uhapšenima, visok nivo kriminalnog ponašanja među korisnicima droga, i velik stepen korelacije između korišćenja droga i kriminala u opštoj populaciji, uz značajne razlike u ovom odnosu u zavisnosti od vrste droge i vrste kriminala.¹⁵

Sve pomenute okolnosti samo delimično ilustruju nesumnjivu štetu koja pošasti narkomanije i narko-kriminala ostavljaju za sobom u svim društvima, pa i u srpskom. S obzirom da se radi o problemu koji ima reperkusije u brojnim oblastima društvenog života, i sam pristup u prevenciji ovih fenomena mora biti multidisciplinaran, pri čemu kao izvesnu vrstu polaznih osnova treba uvažiti i stavove javnog mnjenja. U tom smislu, prilikom kreiranja modaliteta istraživanja, a u cilju upoznavanja s nalazima ranijih istraživanja u ovoj oblasti, tragali smo za relevantnim naučnim i stručnim radovima kroz dve najveće domaće elektronske baze časopisa.¹⁶ Tom prilikom izvršili smo proveru za ključne reči „stavovi“, „narkomanija“ i „narko-kriminal“. Međutim, pretraga je dala svega tridesetak rezultata, kod kojih su uglavnom razmatrani stavovi u vezi s narkomanijom ograničeni na populaciju učenika u osnovnim i srednjim školama (COBISS), odnosno neka druga pitanja u vezi s narkomanijom i narko-kriminalom, tj. njeni medicinski, pravni, toksikološki, farmakološki i drugi aspekti (SCI), ali ne i članci u kojima bi bili saopšteni rezultati istraživanja sličnih ovom, prethodno sprovedeni u Srbiji.

Imajući u vidu sve iznete okolnosti, autor istraživanja koje se nalazi pred čitaocem nastojao je da barem delimično osvetli stavove populacije u Srbiji kada su u pitanju pomenute pojave, kao i viđenje relevantnih uzroka, faktora koji mogu uticati na njeno smanjenje i faktora koji utiču na razvoj i suzbijanje narko-kriminala. Poseban osvrt dat je na percepciju stavova studenata Kriminalističko-policijske akademije, kako bi se videlo da li oni imaju drugačije viđenje problema od svojih vršnjaka sa drugih fakulteta i u odnosu na opštu populaciju, i u kom pravcu. Takođe, između ostalog, razmatrana je i uloga policije, kao značajnog subjekata koji pronalazi svoj angažman u borbi protiv

14 D. Marinković, *Narkodelikti kao težak oblik kriminala*, objavljeno u: *Teški oblici kriminala*, Beograd, 2004, str. 187.

15 D. C. Mc Bride, C. J. Vander Waal, Y. M. Terry-Mc Elrath, *The Drugs-Crime Wars: Past, Present, and Future Directions in Theory, Policy, and Program Interventions*, *Enhancing Policy and Practice – The Annual Conference on Criminal Justice Research and Evaluation*, 2002, str. 5.

16 Kooperativni onlajn bibliografski servis i usluge – COBISS, dostupan na adresi <http://www.vbs.rs/cobiss/index-sc.html> i Srpski citatni indeks – SCI, dostupan na adresi <http://scindeks.ceon.rs/>. Prvi sadrži elektronske izvode bibliografske građe iz preko 160 nacionalnih, univerzitetskih, visokoškolskih i drugih biblioteka u Srbiji i drugim zemljama JI Evrope, dok je u drugom indeksirano 951.295 referenci iz 64.830 članaka.

narko-kriminala, a i u tom smislu je pravljeno poređenje stavova o ulozi ovog subjekta između studenata KPA i ostalih ispitanika. Namera autora bila je da se stručnoj i naučnoj javnosti, kao i donosiocima odluka u relevantnim institucijama, ukaže na dalje moguće smerove istraživanja i praktičnog delovanja.

1. Materijal i metod istraživanja

Ovim istraživanjem, dovršenim krajem 2014. godine, obuhvaćen je uzorak od 413 punoletnih ispitanika s područja teritorije Republike Srbije. U strukturiranju uzorka primenjena je tehnika *snowball*. Naime, inicijalni uzorak obuhvatio je 82 ispitanika iz reda studenata treće godine strukovnih studija Kriminalističko-policijske akademije (KPA), da bi svaki od njih anketirao još četiri ispitanika iz svog mesta prebivališta, po vlastitom izboru, a u okviru unapred zadatih kriterijuma po pitanju obrazovanja i starosti.¹⁷ Uzorak je tako obuhvatio i 83 ispitanika iz reda studenata drugih visokoškolskih institucija, kao i 83 ispitanika koji su starosti do 30 godina, ali nisu imali ambicije da steknu više obrazovanje od srednjoškolskog.

Na taj način smo nastojali napraviti izvesnu ravnotežu po pitanju faktora obrazovanja u okviru mlađe starosne grupe. S druge strane, uzorak je obuhvatio i 165 ispitanika starijih od 30 godina, tako da je srednja vrednost starosti ispitanika iznosila nešto manje od 33 godine (32,83). Najmlađi ispitanik imao je 19 godina, a najstariji 68. U ovom istraživanju grupacija studenata KPA posmatrana je kao poseban entitet, tj. ova grupa *nije činila deo opšteg uzorka*. Mlađe kategorije ispitanika su na pojedinim mestima izdvajane iz opšteg uzorka, kako bi se poredile sa grupacijom studenata KPA, u cilju utvrđivanja da li se i u kojoj meri njihovo odgovori razlikuju od odgovora vršnjačke populacije.

Istraživanje je sprovedeno u formi strukturirane ankete, sa višestrukim izborom među ponuđenim odgovorima i otvorenim pitanjima. Osim podataka o polu, stručnoj spremi, godinama starosti i mestu stanovanja, anketa je obuhvatila pet pitanja vezanih za stavove ispitanika o narkomaniji kao društveno štetnoj pojavi koja, dugoročno gledano, dovodi do propadanja ličnosti u fizičkom, intelektualnom, duhovnom i moralnom smislu, čime nanosi štetu i društvu. Narednih šest pitanja odnosilo se na stavove o percepciji narko-kriminala na teritoriji Srbije, shvaćenog kao aktivnost kriminalnih grupa koje se bave trgovinom narkoticima u cilju sticanja materijalne dobiti. Tokom obrade podataka korišćene su deskriptivne statističke metode i metode korelacije.

¹⁷ Ostali ispitanici morali su biti: jedan student starosti do 30 godina, jedno lice starosti do 30 godina koje nije imalo više ili visoko obrazovanje i dva lica starija od 30 godina, bez obzira na obrazovanje.

2. Rezultati istraživanja i diskusija

Po pitanju pola, uzorak opšte populacije bio je prilično uravnoteženo raspoređen između muškaraca i žena (47,7%, odnosno 52,3%), dok je prosečna starost ispitanika iznosila nešto manje od 33 godine (32,81). Najmlađi ispitanik imao je 19 godina, a najstariji 68. U obrazovnoj strukturi najviše je bilo zastupljenih sa srednjom stručnom spremom, više od tri četvrtine (75,2%). Po brojnosti slede ispitanici s višom stručnom spremom (8,2%), visokom (7,3%), zanatom (5,1%) i završenom osnovnom školom (0,3%).

Što se tiče studenata KPA, polna struktura se razlikovala u odnosu na opšti uzorak, ali je zastupljenost polova i dalje bila dosta izjednačena, u ovom slučaju nešto više u korist muškaraca (54,9% : 45,1%). Prosečna starost studenata ove obrazovne institucije iznosila je nešto preko 22 godine, najmlađi student je imao 20, a najstariji 26 godina. U ovoj kategoriji ispitanika preovladavali su studenti iz Beograda (25,2%), a zatim slede studenti iz Smedereva (7,2%), Novog Sada i Sombora (sa po 4,8%), Pančeva, Ivanjice, Kruševca, Vranja, Pirota, Leskovca (sa po 3,6%), Odžaka, Loznice, Šapca, Priboja i Bora (sa po 2,4%). Po jedan ispitanik (1,2%) bio je iz ostalih opština.¹⁸

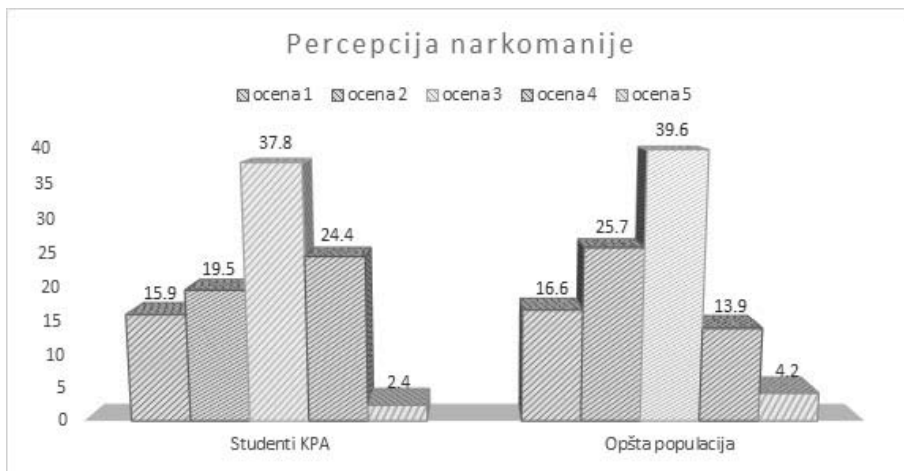
2.1. Percepcija narkomanije

Jedno od prvih pitanja na koje su ispitanici odgovarali odnosilo se na percepciju ugroženosti društva narkomanijom (grafikon 1), na skali od 1 do 5, pri čemu je ocena 1 podrazumevala izuzetno loše stanje, 3 neutralno, a 5 izuzetno dobro. U opštem uzorku srednja vrednost iznosi 2,63, iz čega bi se moglo zaključiti da je percepcija ugroženosti društva narkomanijom blizu neutralne, s blagim otklonom ka opisivanju stanja lošim. Međutim, zanimljivo je primetiti da studenti Kriminalističko-policijske akademije najvedrije sagledavaju ovo stanje, srednjom ocenom 2,78 (+0,15 u odnosu na opšti prosek). Ostatak mlađe populacije daje istu srednju ocenu u obe kategorije,¹⁹ i to za 0,04 iznad proseka u opštoj populaciji (2,67), dok je populacija ispitanika starijih od trideset godina najoštrija u opisu stanja, sa srednjom ocenom 2,59 (-0,04 u odnosu na prosek) (grafikon 2).

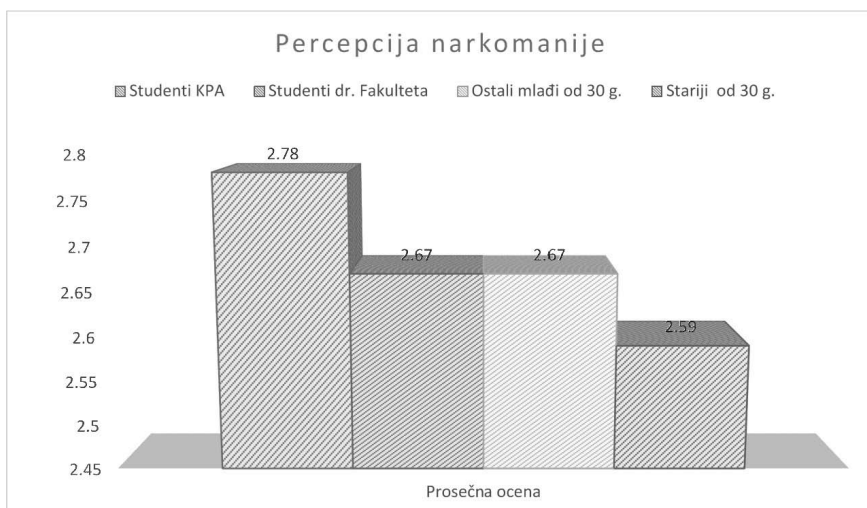
18 U pitanju su sledeća mesta: Bajina Bašta, Blace, Bogatić, Čačak, Čuprija, Gornji Milanovac, Jagodina, Knjaževac, Kosovska Kamenica, Kragujevac, Kučevo, Negotin, Niš, Petrovac na Mlavi, Požega, Stara Pazova, Vrnjačka Banja, Zrenjanin i Žitište.

19 Studenti drugih visokoškolskih ustanova i oni koji nisu studirali.

PERCEPCIJA NARKOMANIJE I NARKO-KRIMINALA
U OPŠTOJ POPULACIJI I POPULACIJI STUDENATA KPA

Grafikon 1: Prikaz percepcije narkomanije od strane opšte populacije i studenata KPA, izražena ocenama od 1 do 5 – procentualna zastupljenost pojedinačnih ocena

Grafikon 2: Prikaz percepcije narkomanije od strane studenata KPA i ostalih kategorija ispitanika, izražena u prosečnim ocenama

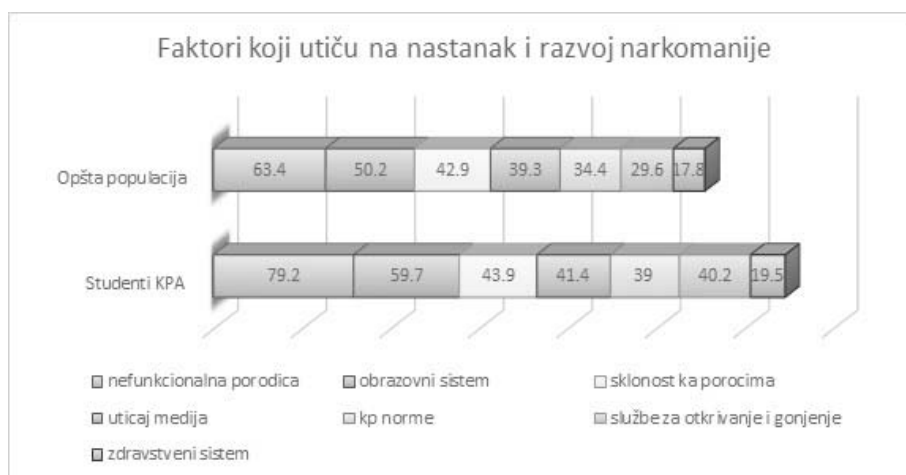
2.1.1. Faktori koji doprinose razvoju i perzistiranju narkomanije

Faktori koji po oceni ispitanika doprinose razvoju narkomanije takođe su bili predmet istraživanja. Prilikom popunjavanja anketnog lista ispitanici su mogli da označe neki od sedam ponuđenih faktora, s tim što su mogli da se opredele za jedan ili više za koje smatraju da značajno doprinose pojavi i daljem razvoju ovog fenomena. Osim toga, postojala je i mogućnost da ubeleže još neki koji smatraju bitnim, ukoliko nije bio pomenut na listi. U uzorku vezanom za opštu populaciju najviše ispitanika odredilo je nefunkcionalnu porodicu (63,4%) kao ključne faktore za nastanak i razvoj narkomanije. Porodica predstavlja jedan od bitnih faktora u prevenciji bolesti zavisnosti, a u slučaju nastanka bolesti može i treba da bude značajan oslonac u pomoći pojedincu da se izbori za zdrav i normalan život. Sledi neadekvatan rad sa decom u obrazovnom sistemu (50,2%), sklonost ka porocima (42,9%), negativan društveni uticaj medija (39,3%), neodgovarajuće krivičnopravne norme (34,4%), neadekvatna delatnost nadležnih službi za otkrivanje kriminala i gonjenje učinilaca krivičnih dela, pri čemu se u prvom redu misli na tužilaštvo, policiju i sud (29,6%) i neadekvatno delovanje zdravstvenog sistema (17,8%). Približno jedna sedmina ispitanika (16%) opredelila se za sve od navedenih faktora, dok je manje od 2% anketiranih navelo još neki faktor za koji smatra da ima uticaja u navedenom smislu, a da prethodno nije ponuđen u anketnom listu. Ispitanici su, u proseku, zaokruživali oko tri odgovora (2,95.)

Stanje je dosta slično i kada su u pitanju studenti KPA, odnosno lista faktora koji po njihovom mišljenju utiču na mogućnost nastanka i razvoja narkomanije u društvu. Štaviše, redosled nabrojanih faktora je gotovo identičan, s tim što se u ovom slučaju neadekvatna delatnost nadležnih organa i službi za otkrivanje kriminala i gonjenje učinilaca krivičnih dela nalazi ispred faktora vezanog za neodgovarajuće krivičnopravne norme u ovoj oblasti. Radi se o faktorima koji su i u opštoj populaciji imali približnu zastupljenost, kao što je i ovde slučaj. Ipak, ispitanici iz reda studenata KPA zaokruživali su nešto veći broj ponuđenih faktora, u proseku 3,4 odgovora, odnosno 0,45 odgovora više od ispitanika iz opšte populacije, te kada se dati podaci grafički uporede, čini se da studenti KPA više od opšte populacije „okrivljuju“ i porodicu (+12,8%) i obrazovni sistem (+9,5%), dok su odgovori vezani za ostale faktore na približno istom nivou.

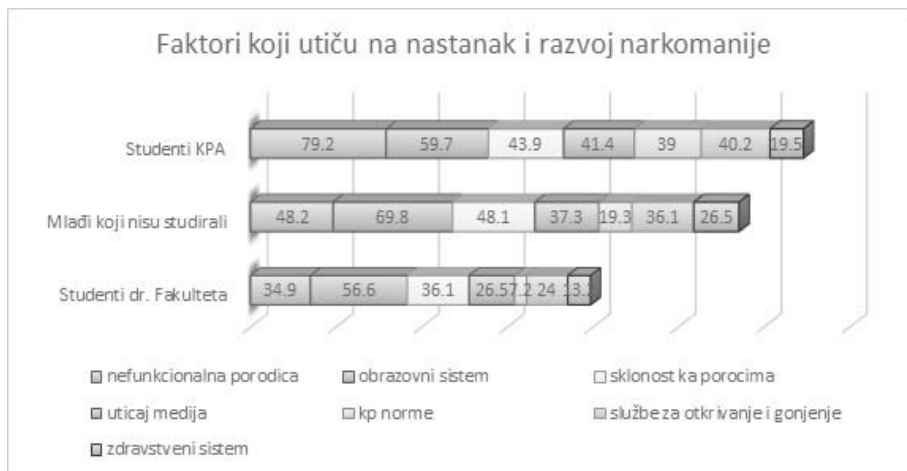
Kada se dati odgovori studenata KPA uporede sa odgovorima druge dve kategorije ispitanika iz reda mlađe populacije (izdvojenim iz opšteg uzorka), najpre se može primetiti da su studenti KPA zaokružili najviše ponuđenih odgovora, više od obe kategorije mlađih ispitanika. Kako je prethodno pomenuto, studenti KPA dali su u proseku 3,4 odgovora, dok su ispitanici koji nisu studirali dali 3, a ispitanici s drugih fakulteta 2,13 odgovora. U grafičkom prikazu zastupljenosti pojedinih odgovora (grafikoni 3 i 4), najlakše je uočiti da

ne postoje drastična odstupanja u odgovorima koje su dale pojedine kategorije ispitanika, imajući u vidu prethodno pomenutu činjenicu u vezi s brojem datih odgovora. Izvesna odstupanja postoje kada je u pitanju uticaj obrazovnog sistema na nastanak i razvoj narkomanije u društvu, gde, paradoksalno, mlađa populacija koja nije imala ambicije da stekne visoko obrazovanje, smatra više od ostalih da je obrazovni sistem zaslužan za razvoj ovog fenomena. Takođe, ova grupa ispitanika ima sličan stav i prema neadekvatnoj delatnosti zdravstvenog sistema, na nivou koji značajno premašuje prosek u tom smislu.

Grafikon 3: Prikaz percepcija faktora koji su od uticaja za nastanak i razvoj narkomanije, izražen u procentu datih odgovora u okviru date populacije ispitanika

S druge strane, za studente KPA specifično je da značajno percipiraju neadekvatne krivičnopravne norme vezane za ovu oblast kao faktor nastanka narkomanije. To odstupanje jeste značajno u okviru mlađe populacije (39% ispitanika u odnosu na 19,3% i 7,2%), ali ne distonira značajno u odnosu na opšti prosek (39% prema 34,4%). Ovo odstupanje verovatno bi se moglo objasniti činjenicom da tokom savlađivanja nastavnog programa studenti KPA stiču znanja i iz krivičnopravnih predmeta, čime više od ostatka mlađe populacije stiču predstavu o ulozi krivičnopravnih normi i njihovom značaju u sistemu suzbijanja kriminala te, saglasno tome, i potenciraju ovaj faktor u značajnijoj meri.

Grafikon 4: Prikaz percepcije faktora koji su od uticaja za nastanak i razvoj narkomanije, izražen u procentu datih odgovora u okviru date populacije ispitanika

2.1.2. Faktori prevencije narkomanije

Nasuprot faktorima koji uzrokuju narkomaniju, upitani da iznesu koji su najznačajniji faktori koji mogu pomoći prevenciji narkomanije, ispitanici su se u okviru opšteg uzorka u više od dve trećine slučajeva (71,9%) opredelili za bolje informisanje mladih o štetnosti psihoaktivnih supstanci (grafikon 5). I kod odgovaranja na ovo pitanje postojala je mogućnost zaokruživanja više odgovora, po izboru ispitanika. Tako, sledi rad sa decom u obrazovnom sistemu (54,1%), a zatim, rame uz rame, efikasnija delatnost nadležnih službi za otkrivanje kriminala i gonjenje učinilaca krivičnih dela (45,9%), informisanje roditelja o štetnosti psihoaktivnih supstanci (45,3%) i odgovarajući uticaj medija (44,4%). Manje od polovine ispitanika opredelilo se i za poboljšanje krivičnog pravnog okvira kojim se uređuje ova oblast (42,6%) i poboljšanje opštih materijalnih prilika u društvu (39,6%), dok je na začelju adekvatnije delovanje zdravstvenog sistema (26,6%). U proseku, ispitanici su zaokruživali nešto više od pet odgovora (5,26). Na uporednom prikazu percepcije uzroka narkomanije i faktora prevencije može se videti da ispitanici na ovom planu najviše „okrivljuju“, ali najviše i očekuju od porodice, obrazovnog sistema, organa krivičnog pravne represije i medija, što i jeste logičan sled prioriteta u delovanju protiv ovog društvenog zla.

Grafikon 5: *Grafički prikaz percepcije faktora bitnih za prevenciju narkomanije*

U uporednom grafičkom prikazu uočljivo je da ne postoje značajna odstupanja između mlađe populacije i opšteg uzorka, ni po pitanju redosleda nabrojanih faktora, ni po njihovoj procentualnoj zastupljenosti u okviru pomenutih grupa. Ispitanici u opštem uzorku zaokruživali su prosečno 3,7 ponuđenih faktora. Istovremeno, studenti KPA označili su bitnim prosečno 4,15 faktora, više i od studenata drugih fakulteta (3,63) i od preostale mlađe populacije (3,59). Veći broj datih odgovora mogao je uticati i na činjenicu da su neki od ponuđenih faktora zastupljeniji u odgovorima studenata KPA, tako da su oni za 10% do 25% izraženiji u odnosu na zastupljenost u opštem uzorku. To su faktori prevencije koji se odnose na informisanje mladih, obrazovni sistem, delatnost represivnih organa, informisanje roditelja o štetnosti upotrebe PAS i uticaj medija. Ipak, dok bi se manja odstupanja mogla smatrati posledicom označavanja većeg broja faktora, odstupanja od 20% ili 25% sasvim jasno ukazuju na veća očekivanja studenata KPA u pogledu delovanja pomenutih faktora u pravcu prevencije ovog fenomena.

2.1.3. Bliski kontakt s narkomanijom

Dva pitanja koja su sledila u anketi odnosila su se na nešto neposredniji kontakt s fenomenom narkomanije. Naime, ispitanici su bili upitani da li lično poznaju nekoga za koga znaju da je korisnik neke od droga ili ju je u prošlosti koristio, a potom i da navedu da li su ikada bili u društvu neke osobe za koju su znali da je pod uticajem neke od droga. Na prvo pitanje potvrđan odgovor je dalo nešto manje od dve trećine ispitanika u opštem uzorku (62,8%), a na drugo nešto manje od polovine (46,5%), što je u svakom slučaju zabrinjavajući podatak. Ova činjenica, zapravo, najbolje ilustruje tvrdnju da narkomanija

nije zlo koje se dešava drugima, nego da je prisutna uvek i svuda, pa i u našem okruženju. Radi ilustracije ovog fenomena treba pomenuti da je još pre desetak godina procenjavano da na teritoriji Srbije ima 80.000 zavisnika od droge, od čega samo na teritoriji Beograda oko 35.000,²⁰ dok je upotreba droga u starijem osnovnoškolskom i srednjoškolskom periodu na nivou od 8% do 15%.²¹

U oba prethodno pomenuta slučaja moglo bi se pretpostaviti da su pozitivne odgovore dali mlađi ispitanici. Međutim, da narkomanija nije pojava skorijeg datuma, svedoči i činjenica da više od polovine ispitanika starijih od 30 godina (53,3%) poznaje nekoga ko konzumira ili je konzumirao PAS, kao i da je nešto više od trećine ispitanika iz ove starosne kategorije (35,2%) bilo barem jednom u društvu osobe za vreme dok je ona bila pod dejstvom PAS-a. U tom smislu, urađena je analiza metodom Spirmanove (Spearman), tzv. neparametarske korelacije, između starosti ispitanika i datih pozitivnih odgovora. Rezultati pokazuju da i kada je u pitanju odnos između: a) starosti ispitanika i poznavanja lica koja koriste ili su koristili neku od droga i b) starosti ispitanika i boravka s licem za kojeg je ispitanik znao da je pod uticajem droga, korelacija je na relativno niskom nivou ($\rho = 0,204$, odnosno $\rho = 0,201$). S druge strane, sasvim logično, vrednost korelacije između poznavanja osobe koja konzumira ili je konzumirala neku od droga i boravka ispitanika s takvom osobom je statistički vrlo značajna ($\rho = 0,554$) (tabela 1).

Tabela 1: Prikaz vrednosti Spirmanove korelacije između starosti ispitanika, poznavanja lica iz miljea korisnika PAS i prisustva u društvu takve osobe za vreme dok je bila pod uticajem PAS

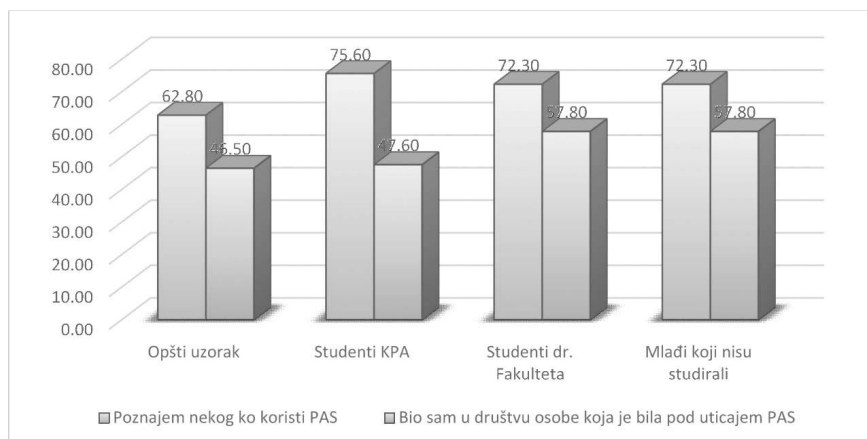
			starost	znam.nark	prisut.konz.
Spearman's rho	starost	Correlation Coefficient	1,000	,204**	,201**
		Sig. (2-tailed)	.	,000	,000
		N	331	331	331
znam.nark.	znam.nark.	Correlation Coefficient	,204**	1,000	,554**
		Sig. (2-tailed)	,000	.	,000
		N	331	331	331
prisut.konz.	prisut.konz.	Correlation Coefficient	,201**	,554**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	,000	.
		N	331	331	331

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

20 B. Ilić, Narkomanija mladih, *Godišnjak za psihologiju*, vol. III, br. 3/2004, str. 74.

21 B. Popović-Čitić, L. Bukvić, Obaveštenost učenika osnovnih škola o različitim aspektima upotrebe droga: implikacije za planiranje edukativnih preventivnih programa, *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, vol. 13, br. 2/2014, str. 196.

S obzirom na specifičnu vrstu obrazovanja i kasnijeg poziva studenata KPA, bilo je zanimljivo istražiti da li se njihovi odgovori razlikuju od odgovora ostatka mlađe populacije. Uporedni prikaz dat je u grafikonu koji sledi.

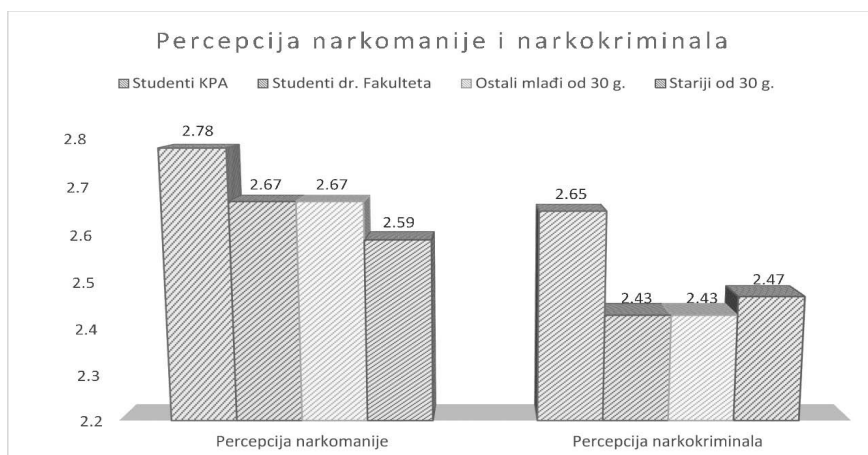
Grafikon 6: Prikaz percepcije faktora bitnih za prevenciju narkomanije

Iz iznetih podataka može se videti da studenti KPA za oko 5% više poznaju lica za koja znaju da su konzumenti ili su bili konzumenti PAS-a, ali isto tako i da su u 17% manje slučajeva bili u društvu takvih osoba. Ovi podaci sasvim se dobro uklapaju u profil njihovog budućeg zanimanja, imajući u vidu da se od studenata KPA očekuje dobro poznavanje lica iz vlastitog životnog okruženja, naročito onih koji bi se mogli označiti „problematičnim“, uz istovremeno udaljavanje ili barem suzdržavanje od aktivnosti koje su po svojoj prirodi nedozvoljene, a u budućnosti i efikasno delovanje u pravcu suzbijanja nelegalnih aktivnosti koje prate konzumiranje droga. Iz podataka iznetih u prethodnom grafikonu može se videti još jedna zanimljivost. Naime, ne postoje razlike u datim odgovorima na dva pomenuta pitanja u ostatku mlađe populacije, bez obzira na proces obrazovanja, što još jednom ukazuje na činjenicu da je narkomanija prisutna u svim slojevima i strukturama društva.

2.2. Percepcija narko-kriminala

Prvo u nizu pitanja u vezi s narko-kriminalom odnosilo se na iznošenje vlastitog stava ispitanika o stanju u ovoj oblasti u Srbiji. Ispitanici su svoj stav izražavali ocenom od 1 do 5. Ako se uzme da se ocenom 3 opisuje neutralan stav, mogli bismo reći da ispitanici opisuju stanje ugroženosti narko-kriminalom kao blago negativno. Naime, prosečna ocena koju su ispitanici dali ovom

prilikom bila je 2,45, što je za 0,18 lošije u odnosu na percepciju ugroženosti društva u Srbiji narkomanijom. Posmatrano po kategorijama ispitanika, prosečne ocene izgledaju ovako: a) studenti KPA 2,65, b) studenti drugih visokoškolskih ustanova 2,43, v) populacija mladih do 30 godina koji se nisu opredelili za visoko obrazovanje 2,43 i g) stariji od 30 godina 2,47 (grafikon 7). U ovom slučaju su studenti KPA i stariji od 30 godina dali prosečnu ocenu koja je viša od prosečne ocene opšteg uzorka, dok su preostale mlađe kategorije „obarale“ prosek. Upoređeni s percepcijom narkomanije, izneti podaci izgledaju ovako:

Grafikon 7: Usporedni prikaz percepcije narkomanije i narko-kriminala izražen prosečnim ocenama po kategorijama ispitanika

2.2.1. Faktori razvoja narko-kriminala

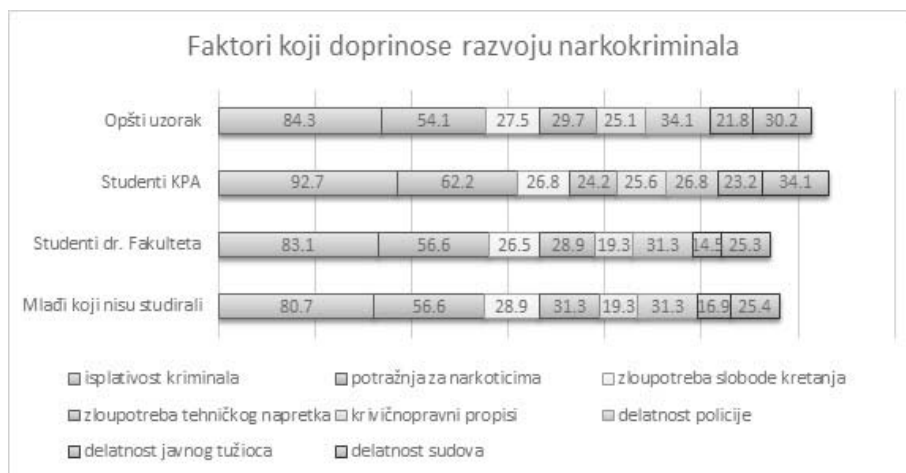
Upitani da iznesu do tri od ponuđenih faktora za koje smatraju da presudno doprinose aktuelnom stanju na polju narko-kriminala, ispitanici iz opšteg uzorka su se u najvećem broju (84,3%) opredelili za isplativost kriminala, tj. odnos između ostvarene zarade i rizika od krivičnog progona, odnosno izrečene kazne, dok se na drugom mestu nalazi potražnja za narkoticima na tržištu (54,1%) (grafikon 8). Sledi (neadekvatna) delatnost policije (34,1%) i sudova (30,2%), a onda zloupotreba tehnološkog napretka od strane kriminalnih organizacija²² (29,7%), zloupotreba slobode kretanja²³ (27,5%) i neadekvatni krivičnopravni propisi (25,1%). Prema stavu 21,8% ispitanika, bitnu ulogu u

²² Na primer, mobilne komunikacije, brza prevozna sredstva, mogućnosti lakog transportovanja robe na velike udaljenosti, bezgotovinski transfer novca i sl.

²³ Misli se na bezvizni režim, ukidanje granične kontrole na granicama država u okviru EU i sl.

aktuelnom stanju u oblasti narko-kriminala ima i neadekvatna delatnost tužilaštva, dok se jedna desetina (10,3%) izjasnila da svi navedeni faktori igraju podjednako bitnu ulogu u tom pogledu. Samo 0,6% ispitanika ponudilo je neki od faktora koji nisu bili ponuđeni na listi.

Kao i u prethodnim slučajevima, studenti KPA su zaokružili više ponuđenih faktora u odnosu na prosek, uz približno isti redosled zastupljenosti. Za ovu populaciju specifično je viđenje nižeg stepena odgovornosti policije u odnosu na opšti uzorak i ostale kategorije ispitanika, više izraženo kritičko mišljenje u odnosu na delatnosti javnog tužioca i suda, krivičnopravni okvir u ovoj oblasti, kao i nešto veća izraženost dva najzastupljenija faktora. Ovakvi rezultati mogli bi se u prvom slučaju objasniti (a) pristrasnošću, ali isto tako i (b) svešću stečenom tokom obrazovanja o (ograničenoj) ulozi policije u sistemu organa krivičnopravne represije kada je u pitanju narko-kriminal. S druge strane, ostala odstupanja od proseka lako bi se mogla videti kao posledica stečenih znanja²⁴ ili stereotipa svojstvenih pripadnicima policijske profesije.²⁵

Grafikon 8: Percepcija faktora koji doprinose nastanku i perzistenciji narko-kriminala, prikazana po kategorijama ispitanika

²⁴ Na primer, vezano za krivičnopravni okvir.

²⁵ Na primer, viđenje po kojem su za loše stvari uvek „krivi oni drugi“, u ovom slučaju tužilačka i sudska branša.

2.2.2. Uloga pojedinih subjekata u suzbijanju narko-kriminala

Tokom ankete ispitanici su bili u prilici da ocene aktivnosti pojedinih subjekata na suzbijanju narko-kriminala, pri čemu je ubedljivi primat ponela policija. Naime, skoro tri četvrtine ispitanika (73,7%) ocenilo je policiju kao najaktivnijeg subjekta na planu suzbijanja narko-kriminala (grafikon 9). Ostali učesnici u ovom procesu vrednovani su daleko slabije. Naime, 9,1% ispitanika dalo je ovaj atribut tužilaštvu, 11,2% sudu, a 6% ispitanika smatralo je da je najaktivniji na tom polju neki drugi subjekat, koji nije naveden u upitniku. Očekivano, studenti KPA u tom pogledu imaju najpozitivniji odnos prema policiji, čak 6,8% iznad proseka. S druge strane, uočljivo je i da ostatak mlađe populacije ima poverenje u policiju veće od prosečnog, pri čemu mladi s nižim obrazovnim ambicijama nešto više (2,2%, odnosno 4,8% u odnosu na opšti uzorak). Interesantno je primetiti i da su sve kategorije ispitanika percipirale kao značajniju ulogu suda u borbi protiv narko-kriminala u odnosu na tužilaštvo, izuzev studenata KPA kod kojih taj odnos ide značajnije u korist tužilaštva. I u ovom slučaju može se pretpostaviti da je to posledica saznanja vezanih za međusobni odnos subjekata borbe protiv kriminala, stečenih tokom pohađanja nastave iz predmeta krivičnopravne oblasti i uže stručnih predmeta.

Grafikon 9: Percepcija uloge pojedinih subjekata u borbi protiv narko-kriminala, prikazana po kategorijama ispitanika

2.2.3. Tendencije u kretanju narko-kriminala

Upitani da iznesu svoje mišljenje o tendencijama u kretanju narko-kriminala, više od dve petine ispitanika iz opšteg uzorka (41,1%) navelo je da smatra da ovaj fenomen beleži rast u našem društvu u prethodnih desetak godina, dok 29% smatra da je ta vrsta kriminala na približno istom nivou (grafikon 10). Samo 4,2% ispitanika smatra da je narko-kriminal u padu, dok je četvrtina ispitanika (25,4%) rekla da nema predstavu o tome. Zanimljivo je da gotovo sve kategorije ispitanika, izuzev studenata KPA, imaju gotovo isti pogled na aktuelno stanje u ovoj oblasti. U kategoriji studenata KPA je za oko 25% veći broj ispitanika (u odnosu na opšti uzorak) koji smatraju da je narko-kriminal u porastu, dok su ispitanici koji su se opredelili za druge odgovore (stagnacija, odnosno pad) na približno istom nivou kao i u opštem uzorku.

Kao i u ostalim pitanjima, ovde se radi o subjektivnom stavu ispitanika. Ipak, broj otkrivenih krivičnih dela narko-kriminala i količine zaplenjenih narkotika su egzaktne kategorije, te bi se, teoretski gledano, poređenjem statističkih pokazatelja o otkrivenim krivičnim delima iz ove oblasti i zaplenama narkotika moglo proveriti da li iznete percepcije odgovaraju stvarnom stanju.

Grafikon 10: Prikaz percepcije aktuelnog stanja u oblasti narko-kriminala

U razmatranjima ovog pitanja trebalo bi imati u vidu specifičnosti dela narko-kriminala, kao „dela bez žrtava“, u kojima ne postoji oštećeni u klasičnom krivičnom pravnom smislu i kojima, sledstveno tome, nijedan od učesnika nema potrebu da delo prijavi. Bukelić govori da upravo ta činjenica čini ovu vrstu kriminala bogatim, neiscrpnim i kreativnim modelom kriminalnog ponaša-

nja.²⁶ Dela ostaju daleko od očiju javnosti, te samo statističko uvećanje broja može biti rezultat uvećanja represivne aktivnosti, činjenice da se o tom fenomenu sve više govori u javnosti, odnosno da se fokus istraživanja stavlja i na tu oblast, najčešće pod pritiskom javnosti na političku elitu i više pozicionirane strukture u policiji i pravosuđu. Dakle, samo uvećanje broja krivičnih dela i zaplena narkotika ne mora nužno značiti da se takva dela više vrše, nego da se samo više otkrivaju. Naravno, represivna delatnost ima i povratno dejstvo, u smislu preventivnog delovanja usled povećanja rizika, što se, opet, može odraziti na nešto manju ponudu narkotika na tržištu, samim tim i na veću cenu i sl.

U uvodnom delu već je pomenuto da je u 2012. godini na globalnom nivou zabeležen trend porasta broja krivičnih dela vezanih za krijumčarenje narkotika, nakon relativno mirnog perioda od 2003. do 2007. godine, trenda rasta od 2008. do 2010. i smanjenja broja dela u 2011. godini.²⁷ Kada je u pitanju nacionalni nivo, može se primetiti da je broj zaplena u poslednjih dvadesetak godina najpre pokazivao konstantan rast, a zatim, u poslednjih deset godina relativnu stabilizaciju na broju od oko 5.000 do 6.000 na godišnjem nivou, uz oscilacije u količini zaplenjenih narkotika.²⁸ Ipak, količina zaplenjenih narkotika u 2012. godini bila je za preko 70% veća nego u 2011. godini,²⁹ a u 2013. godini više nego dva puta veća u odnosu na količinu zaplenjenu 2011.³⁰ Otuda bi se na neki način i percepcija ispitanika o uvećanju obima narko-kriminala, odnosno njegovom perzistiranju na istom nivou (ukupno preko 70% ispitanika) mogla oceniti kao zasnovana na realnim činjenicama.

Zaključak

Rezultati do kojih se došlo tokom sprovođenja ovog istraživanja govore u prilog činjenici da građani Srbije ne ocenjuju kao povoljno stanje ugroženosti društva narkomanijom i narko-kriminalom. Na skali od 1 do 5 te ocene su ispod neutralnih, odnosno prosečna ocena je u prvom slučaju 2,63, a kada se govori o narko-kriminalu 2,45. Mlađa populacija daje ocenu nešto višu od prosečne, dok je populacija ispitanika starijih od trideset godina više kritički nastrojena u tom smislu. Studenti Kriminalističko-policijske akademije izdvajaju se iz proseka kao poseban entitet, sa nešto pozitivnijim ocenama (2,78). Ispitanici iz ove grupe imaju generalno pozitivniji stav i kada su u pitanju pro-

26 J. Bukelić, *Droga – mit ili bolest*, Beograd, str. 295.

27 Ujedinjene nacije, *World drug report 2014*, New York, 2014, str. 20.

28 D. Vukosavljević, *Policija potiskuje dilere*, Dnevni list „Politika“, objavljeno 15. oktobra 2014.

29 Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, 2013, *Najznačajniji rezultati MUP-a u 2012. godini – izveštaj*, str. 1, dostupno 25. februara 2015. godine na: www.mup.gov.rs/cms/resursi.nsf/rezultati2012.doc.

30 Videti: D. Vukosavljević, *Policija potiskuje dilere*, Dnevni list „Politika“, objavljeno 15. oktobra 2014.

cene po drugim osnovima, što bi se moglo objasniti različitim faktorima, kao što su npr. sticanje odgovarajućih znanja tokom studiranja, naročito iz oblasti krivičnopravnih i kriminalističkih predmeta, ali i mogućom pristrasnošću ili usvajanjem stereotipa specifičnih za policijsku profesiju. Ipak, u nedostatku čvršćih, naučno potkrepljenih činjenica, opservacije u tom pogledu završice se na konstatovanju posebnosti u odnosu na preostale kategorije ispitanika iz mlađih kategorija i ukazivanju na potrebu daljeg istraživanja profila studenata KPA, u cilju dobijanja egzaktnog objašnjenja.

Kao najznačajniji uzroci narkomanije u opštem uzorku prepoznati su nefunkcionalna porodica (skoro dve trećine ispitanika) i neadekvatan rad s decom u obrazovnom sistemu (više od polovine ispitanika). Sledi set faktora vezanih za društveni uticaj medija, krivičnopravnu regulativu i represivni državni aparat, a na začelju se nalazi zdravstveni sistem. S druge strane, kada se govorilo o faktorima prevencije, ubedljivo najviše ispitanika (preko 70%), po mišljenju autora sasvim opravdano, izjasnilo se o boljem informisanju mladih o štetnosti psihoaktivnih supstanci, kao ključnom faktoru prevencije. Na uporednom prikazu percepcije uzroka narkomanije i faktora prevencije moglo se videti da ispitanici na ovom planu najviše „okrivljuju“, ali najviše i očekuju od porodice, zatim obrazovnog sistema, organa krivičnopravne represije i medija, što i jeste logičan sled prioriteta u delovanju protiv ovog društvenog zla. Redosled ključnih faktora uglavnom je isti i kod ispitanika iz reda studenata KPA, s tim što se u ovom slučaju uočava apostrofiranje uloge porodice, obrazovanja i medija, s obzirom da su odgovori koji se odnose na pomenute oblasti za 10% do 25% učestaliji kod ove kategorije ispitanika.

Kao ključan faktor razvoja i perzistiranja narko-kriminala građani u Srbiji su videli u prvom redu isplativost narko-kriminala (čak 84,3% ispitanika) i potražnju za narkoticima na tržištu (54,1%). Navedeni stavovi sasvim jasno govore u prilog činjenici da se narko-kriminal doživljava kao vrsta „biznisa“, što on zaista i jeste s obzirom da su njegovi vinovnici najčešće oportunisti koji nastoje da, koristeći slabosti sistema krivičnopravne represije i prilike na tržištu, ostvare što veći profit. Za sve ostale faktore pojedinačno izjasnilo se po manje od jedne trećine ispitanika. Za studente KPA u tom pogledu specifično je viđenje nižeg stepena odgovornosti policije u odnosu na opšti uzorak i ostale kategorije ispitanika, više izraženo kritičko mišljenje u odnosu na delatnosti javnog tužioca i suda, relevantan krivičnopravni okvir, kao i nešto veća izražena dva prethodno pomenuta najzastupljenija faktora.

Od navedenih subjekata koji učestvuju u suzbijanju narko-kriminala, najveću podršku ispitanici su dali policiji, s obzirom na činjenicu da je skoro tri četvrtine ispitanika iz opšteg uzorka označilo policiju kao najaktivniji faktor na planu suzbijanja narko-kriminala. Slede javno tužilaštvo (9,1%) i sud (11,2%). I u ovom slučaju veću podršku policiji dali su mlađi ispitanici. Studenti KPA,

sasvim očekivano, imaju najpozitivniji odnos prema policiji, 6,8% iznad proseka. S druge strane, uočljivo je i da ostatak mlađe populacije ima poverenje u policiju veće od prosečnog (2,2% u odnosu na opšti prosek), pri čemu nešto više mladi s nižim obrazovnim ambicijama (4,8% u odnosu na opšti uzorak).

Kada se govori o tendencijama u kretanju narko-kriminala, treba istaći da više od dve trećine ispitanika smatra da narko-kriminal ima tendenciju rasta u poslednjih desetak godina ili da se kreće na približno istom nivou, dok je broj studenata KPA koji smatraju da postoji rast za oko 25% veći od vrednosti u opštem uzorku. Zvanični podaci govore da na globalnom planu narko-kriminal beleži uglavnom tendenciju rasta ili perzistiranja na istom nivou, dok su smanjenja parametara u pojedinim godinama više incidentalne prirode. Takođe, i na teritoriji Republike Srbije narko-kriminal je, statistički gledano, beležio konstantan rast od početka devedesetih do prvih godina novog milenijuma. Nakon toga broj zaplena se održavao na uglavnom istom nivou, s tim što su se menjale droge koje su imale primat u masi ukupnih zaplena. Ukoliko se imaju u vidu navedeni parametri, moglo bi se reći da su stavovi ispitanika o uvećanju obima narko-kriminala, odnosno njegovom perzistiranju na istom nivou, zasnovani na realnim pokazateljima.

Literatura

1. Bukelić, J; *Droga – mit ili bolest*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1998.
2. Dickov, A; Jovišević, O., Đurović, D; Informisanost roditelja kao faktor prevencije narkomanije, *Bezbednost*, vol. 45, br. 6/2003.
3. Ilić, B; Narkomanija mladih, *Godišnjak za psihologiju*, vol. III, br. 3/2004.
4. Kilibarda, B. i sar.; *Nacionalno istraživanje o stilovima života stanovništva Srbije – osnovni rezultati o korišćenju psihoaktivnih supstanci i igrama na sreću*, Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut“, Beograd, 2014.
5. Lajić, O; Ivanović, Z; Drug addiction, police and narcotic based crimes, *NBP – Journal of criminalistics and law*, vol. 14, br. 2/2009.
6. Marinković, D; Narkodelikti kao težak oblik kriminala, objavljeno u: *Teški oblici kriminala*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd, 2004.
7. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije: *Najznačajniji rezultati MUP-a u 2012. godini – izveštaj*, dostupno 25. februara 2015. godine na www.mup.gov.rs/cms/resursi.nsf/rezultati2012.doc.
8. Mc Bride, D. C; Vander Waal, C. J; Terry-Mc Elrath, Y. M; *The Drugs-Crime Wars: Past, Present, and Future Directions in Theory, Policy, and Program*

Interventions, *Enhancing Policy and Practice – The Annual Conference on Criminal Justice Research and Evaluation*, 2002.

9. Mc Conville, M; A global war on drugs: Why the United States should support the prosecution of drug traffickers in the international criminal court, *The American Criminal Law Review*, vol. 37, br. 1/2000.
10. Nikolić, G; Maloletni učinioci krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, vol. 20, br. 1/2015.
11. Otašević, B; Prodaja droge na lokalnom nivou – sa osvrtom na suzbijanje narkomanije na području PU za grad Beograd, *Bezbednost*, vol. 50, br. 1–2/2008.
12. Popović-Čitić, B; Bukvić, L; Obaveštenost učenika osnovnih škola o različitim aspektima upotrebe droga: implikacije za planiranje edukativnih preventivnih programa, *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, vol. 13, br. 2/2014.
13. Savet Evrope, *Izveštaj o stanju organizovanog i privrednog kriminala u Jugoistočnoj Evropi*, Savet Evrope, Strazbur, 2006.
14. Ujedinjene nacije: *World drug report 2014*, UNODC Vienna, New York, 2014.
15. Vlada Republike Hrvatske; *Izvešće o provedbi nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe opojnih droga Republike Hrvatske u 2004. godini*, Ured za suzbijanje zlorabe opojnih droga, Zagreb, 2005.
16. Vukosavljević, D; *Policija potiskuje dilere*, Dnevni list „Politika“, objavljeno 15. oktobra 2014.

PERCEPTION OF DRUG ADDICTION AND NARCOTICS BASED CRIME IN THE GENERAL POPULATION IN SERBIA AND AMONG STUDENTS OF THE ACADEMY OF CRIMINALISTICS AND POLICE STUDIES

Oliver Lajić³¹

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Summary: It is obvious that drug addiction and drug crime are the phenomena of the past, the present and the future. Any serious intentions to fight these phenomena assume serious research in

31 Assistant Professor; oliverlajic@gmail.com

order to observe the possible directions for future action of a wide range of entities involved in the fight against these social evils. In this sense, this paper presents the data from surveys completed in early 2015, on a sample of 413 respondents, related to the perception of threat of drug addiction and drug-crime to the society in Serbia. The authors of the research dealt with the respondents' views regarding the causes of drug abuse, the factors that may affect its reduction, as well as the causes of drug trafficking, the current trends and important factors for its control, with special reference to the police as an active participant in this process. The studied sample included, among others, 82 students of the Academy of Criminalistics and Police Studies based in Belgrade, in order to compare possible differences in attitudes within the general population and those who have been chosen to become police officers in the future. They used descriptive statistics and method of correlation. The research results showed that the students of the ACPS can be allocated as a separate entity, given that their views differ from the views of others respondents in the general sample, as well as the other respondents of the younger population. Specifically, the students of the ACPS have a more positive attitude when it comes to the perception of threat of drug addiction and the drug trafficking to the Serbian society, with more expressed critical attitude towards the educational system and the media, and followed by higher expectations from family in general in order to combat this social evils. Also, they are characterized by slightly favoring the role of police in fighting drug trafficking, with more accented perceptions of drug trafficking growth in the previous period of time compared to other respondents.

Originalni naučni rad
Primljeno: 25. 1. 2017.
Revidirana verzija: 27. 2. 2017.
Prihvaćeno: 1. 2. 2017.

UDK: 796.012.1:797.2]-057.36
351.74(497.11)
doi: 10.5937/nabepo21-13018

BAZIČNA OSPOSOBLJENOST POLICAJACA MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE U PLIVANJU KAO OSNOVNOJ MOTORIČKOJ VEŠTINI NEOPHODNOJ U AKCIJAMA ZAŠTITE I SPASAVANJA OD POPLAVA¹

Bojan Mitrović²

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije
Odeljenje za stručno obrazovanje i obuku

Goran Vučković³

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Republika Srbija tokom maja 2014. godine bila je pogođena elementarnom nepogodom – poplavama. Jedan od važnih subjekata u sistemu zaštite i spasavanja, kod odbrane od poplava čine policajci različitih linija rada. Plivanje predstavlja integralni deo stručnog osposobljavanja i usavršavanja policajaca u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije (MUPRS) i veoma je važno sa aspekta reagovanja kod poplava. Uzorak istraživanja činio je 331 ispitanik, starosti od 21 do 52 godine. Ispitanici su

¹ Rad je deo Nacionalnog naučnog projekta *Efekti primenjene fizičke aktivnosti na lokomotorni, metabolički, psihosocijalni i vaspitni status populacije Republike Srbije* pod brojem III47015, a kao deo potprojekta *Efekti primenjene fizičke aktivnosti na lokomotorni, metabolički, psihosocijalni i vaspitni status populacije policije Republike Srbije* koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije – ciklus naučnih projekata 2011–2016.

² Glavni policijski inspektor dr Bojan Mitrović, šef Odsjeka za specijalističku obuku u Centru za specijalističku obuku i usavršavanje policije, bojan.mitrovic@mup.gov.rs.

³ Vanredni profesor, goran.vuckovic@kpa.edu.rs.

bili podeljeni na dva subuzorka, policajce linije rada policije opšte nadležnosti (PON = 139) i policajce linije rada granične policije (GP = 192). Bazična osposobljenost u plivanju policajaca procenjivana je testom plivanja na 50 metara slobodnim stilom (ispitanici su plivali stilom po izboru), a rezultati su iskazani kroz prosečnu brzinu plivanja u metrima po sekundi (m/s). Testirani su tako što su plivali bez skoka iz startnog bloka. Policajci PON postigli su bolje rezultate u brzini plivanja na 50 m u odnosu na policajce GP (0,93 vs. 0,88 m/s). Rezultati ANOVA pokazali su da nisu utvrđene statistički značajne razlike u uticaju bazične osposobljenosti policajaca u plivanju na liniju rada (Sig. = 0,066). Pored osposobljenosti u plivanju, usled poplava, pojavila se obrazovna potreba za obukom za spasioce na vodi (osnovni i napredni nivo), odnosno kursom za upravljače i rukovoaoce motornim čamcima (uključuje i obuku u veslanju).

Ključne reči: poplave, plivanje, policija, bezbednost građana.

Uvod

Republika Srbija tokom maja meseca 2014. godine bila je pogođena jednom od elementarnih nepogoda – poplavama velikih razmera^{4, 5}. Osim što su pričinile veliku materijalnu štetu (poplavljeno je 2.260 objekata i ugroženo 1.763 objekta – od kojih je 280 oštećenih i srušenih mostova, oštećeno je 35 obrazovnih ustanova i 74 objekta zdravstvene zaštite, dok je više od 100.000 potrošača ostalo bez struje), poplave su dovele i do stradanja 23 ljudi (poginuli i nestali, od kojih je jedan vatrogasac-spasilac), dok je veliki broj građana ostao bez krova nad glavom⁶. Jedan od važnih subjekata u sistemu zaštite i spasavanja, kod odbrane od poplava, ali i prilikom saniranja nastale štete i spasavanja ljudskih života čine zaposleni u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije (MUPRS). Pored pripadnika Sektora za vanredne situacije,

4 B. Milojković, S. Milojević, G. Vučković, M. Gligorijević, B. Janković, N. Jokić, Certain Aspects of Providing Use of Police Units in Actions of Protection and Rescuing in Case of Natural Disasters, International Scientific Conference “Archibald Reiss Days”, Academy of criminalistic and police studies, Belgrade, I/2015, str. 408.

5 B. Milojković, O. Stevanović, C. Milojević, D. Mlađan, G. Vučković, B. Janković, *Neka iskustva iz angažovanja studenata i zaposlenih na Kriminalističko-policijskoj akademiji u akcijama zaštite i spasavanja od poplava 2014. godine*, Institut za uporedno pravo i Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2015, str. 255.

6 B. Milojković, Geotopografsko obezbeđenje upotrebe jedinica policije u akcijama zaštite i spasavanja od poplava u maju 2014. godine, *Bezbednost*, Vol. 57, br. 3/2014, str. 9.

uniformisani policijski službenici različitih linija rada predstavljaju veoma bitan segment zaštite i spasavanja u današnjem društvu.

Tako, na primer, organizacione jedinice Direkcije policije (pripadnici tadašnjeg PTJ, SAJ, Žandarmerije, Helikopterske jedinice, Uprave kriminalističke policije, Uprave policije, Uprave saobraćajne policije, Uprave granične policije), kao i pripadnici Uprave za vezu i kriptozastitu bili su uključeni u akciju zaštite i spasavanja. Pripadnici navedenih organizacionih jedinica izvršavali su danonoćno policijske poslove koji su odnosili na bezbednosnu zaštitu života i imovine građana u poplavljenim naseljima, spasavanje i evakuaciju nastradalih i ugroženih građana na manipulativnim površinama i u prihvatne centre, dostavu vode, hrane, lekova, sredstava za ličnu higijenu i garderobe, učesće u podizanju osiguranja nasipa i podizanju nove zaštitne infrastrukture duž plavnog područja, obezbeđenje teritorije i objekata nakon izvršene evakuacije radi sprečavanja izvršenja krivičnih dela, kontrolu i regulisanje saobraćaja na ulazno-izlaznim punktovima, učestvovanje u saniranju klizišta, izviđanje i snimanje iz vazduha, uspostavljanje alternativnih sistema veza za potrebe funkcionisanja štabova za vanredne situacije i spasilačkih timova na terenu i dr.⁷

Nakon detaljne analize iskustava i pouka iz učesća navedenih policijskih službenika u akcijama zaštite i spasavanja od katastrofalnih poplava koje su zadesile Republiku Srbiju u maju 2014. godine, primećeno je da jedan broj policijskih službenika nije imao adekvatnu obuku koja bi se odnosila upravo na izvršavanje specifičnih zadataka zaštite i spasavanja od elementarnih nepogoda. Konkretno, problemi koji su uočeni kod policijskih službenika MUPRS tokom katastrofalnih poplava odnosili su se na to da:

- jedan broj policijskih službenika nije znao da pliva;
- znatan deo policijskih službenika nije prošao obuku spasavanja utopljenika i nije upućen u mere i postupke zaštite i spasavanja ljudi, materijalnih i kulturnih dobara od elementarnih nepogoda;
- određeni broj policijskih službenika nije znao da upravlja čamcima (nisu znali čak ni da veslaju);
- najveći broj policijskih službenika nije imao znanja o pravilnom podizanju lokalizujućih nasipa (slaganju džakova sa peskom u vidu „zečjeg nasipa“), korišćenje namenskih tehničkih sredstava za odbranu od poplava, odnosno za zaštitu primarnog nasipa od proceđivanja i odrona (nepropusna tkanina, šandor grede, pletari) i izradu sekundarnih nasipa (boks barijere, montažni paneli i dr.);

⁷ B. Milojković, O. Stevanović, C. Milojević, D. Mladan, G. Vučković, B. Janković, *Opus citatum*, str. 258.

• jedan broj policijskih službenika nije imao dovoljna znanja o pružanju prve i neodložne pomoći povređenim licima, a naročito utopljenicima.⁸

Policijski posao spada u kategoriju vrlo stresnih i rizičnih zanimanja, jer policijski službenici u skladu sa zakonom vrše procenu kada će i koje od policijskih ovlašćenja da primene, a pogotovo se to odnosi na upotrebu sredstava prinude, gde se prevashodno misli na fizičku snagu kao sredstvo prinude koje se najčešće upotrebljava⁹. Da bi uspešno upotrebili fizičku snagu, policijski službenici moraju posedovati neophodan nivo psihofizičkih sposobnosti, jer se sredstava prinude uglavnom upotrebljavaju u situacijama većih psihofizičkih napora¹⁰. Imajući u vidu da policijski službenici pripadaju natprosečno fizički pripremljenoj i izabranoj populaciji, zbog potreba posla potrebno je da budu svestrano fizički pripremljeni¹¹. Ta svestranost, pored neophodnog nivoa motoričkih sposobnosti (aerobno-anaerobnih sposobnosti, mišićne snage i sile, koordinacije i preciznosti), na osnovu potreba pojedinih linija rada koje obavljaju poslove bezbednosti na vodi može podrazumevati i posedovanje, odnosno usvajanje određenih znanja i veština plivanja, odnosno plivačkih sposobnosti. Plivanje u policijskoj službi podrazumeva sposobnost savlađivanja vodenog prostora i prepreka¹², a veoma je važno sa aspekta reagovanja kod elementarnih nepogoda – poplava. Test znanja plivanja nije sastavni deo ulaznih kriterijuma za prijem na rad u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije (MUPRS)^{13, 14}, pa se u skladu sa obrazovnom potrebom za rad na

8 B. Milojković, S. Milojević, G. Vučković, M. Gligorijević, B. Janković, N. Jokić, *Opus citatum*, str. 410.

9 G. Vučković, D. Subošić, D. Kekić, Physical abilities of police officers as prerequisite for suppressing violence at sporting events in the Republic of Serbia, *Facta Universitatis – Series: Physical Education and Sport*, vol. 9, br. 4/2011, str. 385–397.

10 M. Milošević, S. Jovanović, R. Stojičić, D. Arlov, M. Blagojević, M. Dopsaj, Model edukacije u specijalnom fizičkom obrazovanju, objavljeno u: *Zbornik radova prvog savetovanja iz Specijalnog fizičkog obrazovanja*, 1995, str. 9–22; B. Mitrović, A. Đorđević, M. Dopsaj, Uticaj telesne mase i težinsko-visinskog odnosa na kardiorespiratornu izdržljivost pripadnika specijalnih jedinica, važnu sposobnost u borbi protiv terorizma, objavljeno u: *Suprotstavljanje savremenim oblicima kriminaliteta – analiza stanja, evropski standardi i mere za unapređenje*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2015, str. 242.

11 M. Dopsaj i sar., *Modelne karakteristike antropometrijskih pokazatelja i bazično-motoričkih sposobnosti (BMS) zdravih i utreniranih mladih osoba oba pola – populacioni pokazatelji Republike Srbije*, 2010, str. 15–23.

R. Janković, G. Vučković, M. Blagojević, Utvrđivanje normativa poligona za procenu specifične spremnosti policajaca za studente Kriminalističko-policijske akademije, *Bezbednost*, 2/2014, str. 66.

12 M. Dopsaj, M. Milošević, M. Blagojević, Metrološke vrednosti indikatora za procenu osnovnih plivačkih sposobnosti policajaca – matematički model, *Bezbednost*, 6/2001, str. 738.

13 S. Obradović, Planiranje, regrutovanje i selekcija kadra za prijem u Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, *Nauka – Bezbednost – Policija*, Vol. 16, br. 1/2011, str. 135–156.

14 Pravilnik o kriterijumima za izbor kandidata za polaznike stručnog osposobljavanja. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 72/2007, 21/2009, 48/2010 i 8/2011.

poslovima u oblasti bezbednosti na rekama i jezerima, obezbeđenja državne granice na vodi, kao i poslovima granične kontrole na graničnim prelazima za međunarodni rečni saobraćaj, pojavila neophodnost da se sprovede provere znanja plivanja odnosno provere veštine plivanja policijskih službenika koji obavljaju navedene poslove i zadatke¹⁵. Te provere se sprovedu u cilju kvalitetnijeg i efikasnijeg postupanja policijskih službenika, zaštite javnog reda i zaštite života i imovine građana na rekama i jezerima u unutrašnjosti Republike Srbije, kao i u graničnom pojasu gde reke i jezera čine prirodnu granicu između Republike Srbije i zemalja sa kojima se naša država graniči. Inače je plivanje, kao veština odnosno segment fizičkih sposobnosti, pored bezbednosnog aspekta veoma bitno i sa aspekta očuvanja zdravstvenog statusa policijskih službenika¹⁶.

Brzina plivanja koristi se kao parametar za procenu bazične osposobljenosti u plivanju policijskih službenika, jer se njome može dozirati opterećenje od najmanjih do najvećih vrednosti. Usled povećanja brzine plivanja povećava se otpor vode pa je samim tim potrebna veća snaga odnosno veća energetska potrošnja¹⁷. Prema Dopsaj, Milošević, Blagojević i Arlov¹⁸, mnogi autori utvrdili su linearnu povezanost brzine plivanja i različitih pokazatelja potrošnje kiseonika. Prema nekim autorima^{19,20,21} osposobljenost u plivanju, snalaženje i rešavanje bezbednosnih poslova i zadataka u raznim vodenim sredinama (kod nas u rekama, jezerima i bazenima) segment je obuke policije, a najvećim delom kod pripadnika interventnih patrola, posebnih jedinica policije, pripadnika granične policije i specijalnih jedinica. U nekim zemalja, kao uslov za rad u policiji traži se znanje plivanja^{22,23,24}. S druge strane, kod nas se kao uslov za rad u policijskoj službi ne zahteva znanje odnosno bazična osposobljenost u

15 Program stručnog usavršavanja policijskih službenika MUPRS, 2016.

16 J. Bonneau, J. Brown, Physical ability, fitness and police work, *Journal of Clinical Forensic Medicine*, 2/1995, 157–164.

17 I. Matković, Značaj plivanja u specijalnom fizičkom obrazovanju, objavljeno u: *Zbornik radova prvog savetovanja iz Specijalnog fizičkog obrazovanja*, 1995, str. 57–59.

18 M. Dopsaj, M. Milošević, M. Blagojević, D. Arlov, Prikaz metode za određivanje intenziteta plivanja na različitim deonicama, objavljeno u: *Zbornik radova prvog savetovanja iz Specijalnog fizičkog obrazovanja*, 1995, str. 60–64.

19 F. M. Survival, *Department of the Army Field Manual*, Headquarters, Department of Army, USA, 1970, str. 21–76.

20 N. Foster, *The making of a royal marine commando*, Sidgwick & Jackson, Macmillan, Ltd. London, 1993, str. 15–31.

21 M. Milošević, Z. Milić, Đ. Stefanović, Z. Ćirković, Metode i sredstava za razvoj i dijagnostiku dimenzija brzine specifičnih kretanja policajaca, *Bezbednost*, Vol. 40, br. 5/1998, str. 661–674.

22 V. B. Lord, Swedish police selection and training: issues from a comparative perspective, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 2/1998, str. 280–292.

23 Pravilnik o regrutaciji i selekciji kandidata za više stručno obrazovanje sa kriterijumima za ocenjivanje testova, Danilovgrad, 2016, str. 10..

24 Kriterij o metodi, načinu i sistemu bodovanja, testiranja kandidata i provjera fizičke sposobnosti, Sarajevo, 2014, str. 28.

plivanju²⁵. U MUPRS plivanje je sastavni segment određenog broja aktivnosti u okviru stručnog osposobljavanja i usavršavanja policijskih službenika²⁶.

Problem ovog rada je bazična osposobljenost u plivanju i razlike u bazičnoj osposobljenosti u plivanju između dve linije rada u MUPRS. Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje razlika u bazičnoj osposobljenosti u plivanju policijskih službenika dve različite linije rada MUPRS. Na osnovu cilja postavljena je sledeća hipoteza, koja glasi:

H_1 – Policijski službenici linije rada policije opšte nadležnosti imaće statistički značajno bolje rezultate u veštini plivanja u odnosu na policijske službenike linije rada granične policije.

1. Metode

Realizovano istraživanje i sprovedene procedure u skladu su sa Helsinškom deklaracijom iz 1975. godine i preporukama za biomedicinska istraživanja²⁷ (Declaration of Helsinki, Second revision 1983). Svi učesnici neposredno pre istraživanja bili su obavešteni o testiranju i cilju istraživanja.

1.1. Uzorak ispitanika

Uzorak istraživanja činio je 331 ispitanik, starosti od 21 do 52 godine, podeljeni na dva subuzorka, policijske službenike linije rada policije opšte nadležnosti (N = 139), koji obavljaju poslove iz oblasti bezbednosti na rekama i jezerima, i policijske službenike linije rada granične policije (N = 192), koji obavljaju poslove obezbeđenja državne granice na vodi, kao i poslove granične kontrole na graničnim prelazima za međunarodni rečni saobraćaj.

1.2. Uzorak mernih instrumenata

Merenja su realizovana u prepodnevnom časovima, na otvorenim i zatvorenim bazenima dužine 50 metara, i prethodilo im je identično zagrevanje ispi-

25 M. Blagojević, G. Vučković, M. Dopsaj, *Specijalno fizičko obrazovanje I – osnovni nivo*, 2012, str. 99–108..

26 Zakon o policiji, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 6/2016, čl. 131 i 133. *Pravilnik o stručnom osposobljavanju i usavršavanju u Ministarstvu unutrašnjih poslova*, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 80/2010; Program stručnog usavršavanja policijskih službenika MUPRS, 2016; Katalog programa specijalističkih obuka MUP Republike Srbije, Beograd, 2014, str. 26–27; M. Kalacun, *Psihofizički profil kandidata za prijem na policijsku obuku*, *Specijalistički rad*, KPA, 2015, str. 8–22.

27 Declaration of Helsinki, Second revision, 1983.

tanika. Bazična osposobljenost u plivanju policijskih službenika procenjena je testom plivanja na 50 metara slobodnim stilom (ispitanici su plivali stilom po izboru), a rezultati su iskazani kroz prosečnu brzinu plivanja u m/s (metrima po sekundi). Policijski službenici su testirani na taj način što su plivali u kontinuitetu 50 metara, bez skoka iz startnog bloka, tj. iz vode, kako bi se neutralisala razlika u prednosti koju bi ostvarili policijski službenici sa boljom tehnikom skoka iz startnog bloka.

1.3. Statističke procedure

Dobijeni podaci obrađeni su primenom statističkog programa SPSS 20.0²⁸, a procedure su obuhvatile deskriptivne parametre, dok je za utvrđivanje razlika u bazičnoj osposobljenosti u plivanju između policijskih službenika dve linije rada korišćena jednofaktorska analiza varijanse (*one-way analysis of variance* – ANOVA).

2. Rezultati

Rezultati deskriptivne statistike, po linijama rada, za varijablu brzina plivanja na 50 m prikazani su u tabeli 1.

Tabela 1: Deskriptivna statistika policijskih službenika u veštini plivanja, po linijama rada (brzina plivanja izražena u m/s)

Linija rada	N	Mean	SD	cV%	Range	Min.	Max.
PON	139	0,93	0,22	23,33	1,04	0,39	1,43
GP	192	0,88	0,23	26,31	1,25	0,28	1,53

Legenda: PON – policijski službenici opšte nadležnosti; GP – policijski službenici granične policije; N – broj pripadnika; Mean – aritmetička sredina; SD – standardna devijacija; cV% – koeficijent varijacije; Range – raspon rezultata; Min. – minimalna vrednost; Max. – maksimalna vrednost.

Inspekcijom rezultata deskriptivne statistike može se konstatovati da su policijski službenici policije opšte nadležnosti (PON – $0,93 \pm 0,22$ m/s) u proseku brže preplivali 50 metara od policijskih službenika granične policije (GP – $0,88 \pm 0,23$ m/s). Postignuti rezultati oba subuzorka su homogeni, što se može konstatovati iz vrednosti koeficijenta varijacije (cV%). Kada su pojed-

²⁸ IBM Corp. Released, 2011.

načni rezultati ispitanika u pitanju, najbrže je na 50 metara plivao policijski službenik granične policije (GP – Max = 1,53 m/s), dok je najsporije plivao takođe policijski službenik granične policije (GP – Min = 0,28 m/s).

Normalnost distribucije rezultata kod varijable brzina plivanja testirana je Kolmogorov–Smirnovljevim testom (tabela 2). Rezultati Kolmogorov–Smirnov testa pokazali su odstupanje od normalne distribucije kod linije rada granične policije (Sig = 0,075), dok kod linije rada policije opšte nadležnosti postignuti rezultati brzine plivanja imaju pravilnu distribuciju (Sig = 0,200).

Jednakost varijansi u rezultatima kod oba subuzorka ispitanika ispitivana je Leveneovim testom homogenosti varijanse (tabela 3). Imajući u vidu da je vrednost veličine značajnosti (Sig = 0,243) veća od 0,05, može se konstatovati da nije prekršena pretpostavka o homogenosti varijanse.

Tabela 2: Kolmogorov–Smirnov test

linija rada	Kolmogorov–Smirnov			
	Statistic	df	Sig.	
brzina plivanja 50 m	PON	.062	139	0,200*
	GP	.061	192	0,075

Tabela 3: Leveneov test homogenosti varijanse

Test of Homogeneity of Variances– brzina plivanja 50m			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
1,368	1	329	0,243

Rezultati jednofaktorske, odnosno univarijantne analize varijanse ANOVA (Tabela 4) pokazuju da nisu utvrđene statistički značajne razlike u uticaju brzine plivanja na 50 metara, bez obzira na to o kojoj se liniji rada radi. Ti rezultati pokazuju da se dva subuzorka policijskih službenika različitih linija rada, kada je zavisna promenjiva brzina plivanja na 50 metara u pitanju, statistički značajno međusobno ne razlikuju.

Tabela 4: Rezultati univarijantne analize varijanse (ANOVA)

Dependent variable		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
brzina plivanja* linija rada	Between groups	.172	1	.172	3,402	0,066
	Within Groups	16,643	329	.051		
	Total	16,815	330			

3. Diskusija

Plivanje kao osnovna motorička veština sa aspekta uspešnosti bavljenja policijskim poslom nije presudna, ali jeste neophodna kao sposobnost, odnosno obavezna kao motoričko znanje kod svih pripadnika policije, prvenstveno zbog bezbednosti iz ličnih a zatim i profesionalnih razloga²⁹. Na osnovu postignutih rezultata kod testa za procenu bazične osposobljenosti u plivanju, može se konstatovati da je predmetno istraživanje realizovano sa homogenom populacijom policijskih službenika MUP Republike Srbije³⁰, na šta nam ukazuju vrednosti koeficijenta varijacije ($cV\%$) i normalna distribucija rezultata, testirana Kolmogorov–Smirnovljevim testom (tabele 1. i 2.).

Generalno, policijski službenici policije opšte nadležnosti (PON – $0,93 \pm 0,22$ m/s) u proseku su brže preplivali 50 metara od policijskih službenika granične policije (GP – $0,88 \pm 0,23$ m/s). Pojedinačno, najbrže je plivao na 50 metara policijski službenik granične policije (GP – Max = $1,53$ m/s), dok je najsporije plivao takođe policijski službenik granične policije (GP – Min = $0,28$ m/s). Bolji rezultati u bazičnoj osposobljenosti u plivanju policijskih službenika policije opšte nadležnosti (PON) u odnosu na policijske službenike granične policije (GP), verovatno su posledica učestalijih odlazaka na bazen i nastavu plivanja policijskih službenika PON koji obavljaju svoje poslove u urbanim sredinama, za razliku od policijskih službenika GP koji uglavnom svoje poslove obavljaju u urbano-ruralnim i ruralnim sredinama, gde prema istraživanjima nekih autora ne postoje uslovi za redovnije korišćenje bazena u smislu odlaska na nastavu plivanja³¹. Primera radi, pojedinim organizacionim jedinicama bazen je udaljen i do 100 kilometara, a neki od tih bazena nažalost funkcionišu samo u letnjem periodu. Razloge možda treba tražiti i u nedostatku slobodnog vremena³², ali i u nesigurnosti policijskih službenika u vodenoj sredini, što se i reflektovalo prilikom poplava u Republici Srbiji 2014. godine³³. Brzina plivanja uzeta je kao parametar za procenu bazične osposobljenosti u plivanju policijskih službenika, jer se njome može dozirati opterećenje od najmanjih do najvećih vrednosti. Usled povećanja brzine plivanja povećava se

29 M. Dopsaj, Procena sposobnosti održavanja u vertikalnoj plivačkoj poziciji kod policajaca, *Bezbednost*, Vol. 47, br. 5/2005, str. 864–865.

30 D. Perić, *Opus citatum*, str. 100.

31 B. Mitrović, *Fizička aktivnost i fitnes adolescenata urbane i ruralne sredine*, Magistarska teza, FSFV u Nišu, 2015, str. 82–102.

32 A. Djordjević, B. Mitrović, Relation between nutritional status level and the functional abilities of students at the Academy of Criminalistics and Police Studies during training in field conditions, objavljeno u: *Proceedings of abstracts from 4th International scientific and professional conference „Police College research days in Zagreb“*, Ministry of the Interior Republic of Croatia, Police Academy, Zagreb, 2015, str. 90–91.

33 B. Milojković, S. Milojević, G. Vučković, M. Gligorijević, B. Janković, N. Jokić, *Opus citatum*, str. 410.

otpor vode pa je samim tim potrebna veća snaga odnosno veća energetska potrošnja³⁴.

Jednofaktorskom analizom varijanse (tabele 3 i 4) istraživana je uticaj bazične osposobljenosti u plivanju, procenjujane testom prosečne brzine plivanja na 50 metara na dve linije rada u policiji. Ako se postignuti rezultati u prosečnoj brzini plivanja policijskih službenika uporede sa postignutim rezultatima u brzini plivanja studenata prve godine Policijske akademije³⁵, može se konstatovati da su policijskih službenici linije rada policije opšte nadležnosti postigli veću brzinu plivanja, a policijski službenici granične policije skoro istu brzinu plivanja kao i studenti. Razloge za slične rezultate možda treba tražiti u dvostruko dužoj distanci koju su bili u obavezi da preplivaju studenti (100 metara) ili u slabijoj bazičnoj osposobljenosti u plivanju policijskih službenika, imajući u vidu da u ranijem periodu većina njih nije bila u situaciji da ovlada veštinom plivanja, kao i zbog nepostojanja ulaznih kriterijuma znanja plivanja prilikom zasnivanja radnog odnosa u MUPRS. Iz tih razloga pojavila se obrazovna potreba za realizacijom obuke za neplivače, a zatim i obuke za spasioce na vodi (osnovni i napredni nivo)³⁶, kojima se stiču određena znanja i veštine korisne prilikom pružanja pomoći kod zaštite i spasavanja od elementarnih nepogoda – poplava. Takođe, kao vrlo korisna aktivnost prilikom elementarnih nepogoda – poplava pojavila se potreba za realizacijom i Kurasa za upravljače i rukovoce motornim čamcima, gde je jedan od uslova za upućivanje na kurs da je policijski službenik sa uspehom prošao proveru znanja plivanja.

Oba subuzorka postigla su slabije rezultate u prosečnoj brzini plivanja od hrvatskih adolescenata (0,99 m/s), pretpostavlja se takođe zbog slabije bazične osposobljenosti u plivanju i nižeg nivoa fizičkih sposobnosti policijskih službenika u odnosu na mlađe i fizički sposobnije adolescente³⁷. Gotovo je sigurno da fizička pripremljenost igra značajnu ulogu u brzini plivanja³⁸, pa bi u narednom periodu bilo važno, pored informacija o motoričkom statusu ispitanika, uključiti i informacije o morfološkim karakteristikama ispitanika.

Kada se postignuti rezultati policijskih službenika obe linije rada uporede sa rezultatima kandidata koji su položili kvalifikacioni ispit iz plivanja na 50 metara, u okviru prijemnog ispita za upis na Fakultet fizičke kulture (prosečna brzina plivanja 0,93 m/s) i studenata istog Fakulteta koji su položili praktični

34 I. Matković, *Opus citatum*, str. 57–59.

35 M. Blagojević, G. Vučković, M. Dopsaj, *Opus citatum*, str. 110–115..

36 Katalog programa specijalističkih obuka, *Opus citatum*, str. 27.

37 D. Markuš, N. Grčić-Zubčević, *Utjecaj ocjene tehnike na brzinu plivanja 50 m krawl*, objavljeno u: *Zbornik radova 13. ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske*, Rovinj, 2004, str. 139–144.

38 G. Leko, *Definiranje odnosa motoričkih i antropometrijskih karakteristika plivača*, *Doktorska disertacija*, Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu, 2001, str. 11–37.

deo ispita iz plivanja (prosečna brzina plivanja 1,08 m/s)³⁹, kao predstavnika izabrane populacije, može se konstatovati da su policijski službenici policije opšte nadležnosti postigli isti rezultat kao i kandidati (0,93 vs. 0,93), a slabiji prosečan rezultat u odnosu na studente (0,93 vs. 1,08). Pretpostavlja se da su studenti postigli bolji prosečan rezultat zbog kontinuiteta u nastavi plivanja, kao i bolje tehničke osposobljenosti u plivanju.

Ukoliko se postignuti rezultati policijskih službenika predmetnog istraživanja uporede sa minimalnim kriterijumom koji moraju zadovoljiti kandidati za prijem na rad u MUP Crne Gore⁴⁰, gde se u bazenu mora preplivati distanca od 25 metara prosečnom brzinom plivanja 0,99 m/s, može se zaključiti da su ispitanici predmetnog istraživanja postigli slabiji prosečan rezultat. To je pre svega posledica, kao što je i ranije naglašeno, nedovoljne tehničke osposobljenosti u plivanju, nepostojanja kontinuiteta u treningu plivanja, kao i loših tehničkih kapaciteta po pitanju korišćenja bazena.

Nedostaci ovog istraživanja mogu se ogledati u tome da nisu svi ispitanici zadatu distancu plivali identičnim stilom plivanja, već stilom plivanja po izboru, kao i u tome da su startovali bez skoka iz startnog bloka, što je, pretpostavlja se, i uticalo da se ne postignu bolji rezultati. U vezi sa navedenim trebalo bi sprovesti ponovljeno istraživanje uz standardizaciju stila plivanja, kao i obaveznog skoka iz startnog bloka, s tim što bi neposredno pre toga bilo neophodno izvršiti kraću obuku u tehnici plivanja ispitanika.

Zaključak

Na osnovu navedenog, može se zaključiti da se postavljena hipoteza, koja glasi „Policijski službenici linije rada opšte nadležnosti imaće statistički značajno bolje rezultate u bazičnoj osposobljenosti u plivanju u odnosu na policijske službenike linije rada granične policije“, odbacuje, jer su policijski službenici linije rada opšte nadležnosti postigli bolje rezultate u bazičnoj osposobljenosti u plivanju, ali ne i na statistički značajnom nivou.

Radi unapređenja bazične osposobljenosti u plivanju, kao u nekim zemljama⁴¹, planirano je da se plivanje organizuje kroz obaveznu nastavu za policijske službenike policije opšte nadležnosti koji obavljaju poslove u oblasti bezbed-

39 M. Trivun, S. Vuković, J. Tošić, Rezultati plivanja kandidata kvalifikacionog ispita u odnosu na studentsku populaciju, *FIS Komunikacije* 2005, str. 24–25.

40 Pravilnik o regrutaciji i selekciji kandidata za više stručno obrazovanje sa kriterijumima za ocenjivanje testova, Danilovgrad, 2016, str. 5.

41 B. Malčić, G. Ribičić, *Planiranje i programiranje plivačkih aktivnosti kao segmenta nastavnog sadržaja tjelesne i zdravstvene kulture u Policijskoj školi*, objavljeno u: *Zbornik radova 11. ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske*, Rovinj, 2002, str. 260.

nosti na rekama i jezerima, odnosno policijske službenike granične policije koji obavljaju poslove obezbeđenja državne granice na vodi i poslove granične kontrole na graničnim prelazima za međunarodni rečni saobraćaj, pogotovo ako se ima u vidu da su poplave u maju 2014. godine pokazale da značajan broj policijskih službenika ne ume da pliva⁴². Takođe, potrebno je u narednom periodu za godišnje i periodične provere veštine plivanja definisati vremenske okvire, odnosno norme prema određenim starosnim kategorijama kako je to za provere fizičkih sposobnosti po Programu stručnog usavršavanja (2016) sada definisano. Imajući u vidu da ne postoji standardizovana procedura niti kriterijumi prilikom prijema za rad na poslovima iz oblasti bezbednosti na vodi i jezerima, odnosno obezbeđenja državne granice na vodi kao i granične kontrole na graničnim prelazima za međunarodni rečni saobraćaj, neophodno je započeti sa njihovom standardizacijom. U ovom istraživanju korišćen je test za procenu znanja plivanja slobodnim stilom, koji bi mogao poslužiti kao polazna osnova za definisanje i standardizaciju testa bazične osposobljenosti u plivanju za prijem u Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije.

Na kraju, treba imati u vidu da plivanje, pored bezbednosnog aspekta, zauzima značajno mesto u nastavnim, vannastavnim i takmičarskim sadržajima, što je veoma bitno za zdravstveni status policijskih službenika. Imajući u vidu gore navedeno, pored bazične osposobljenosti u plivanju, usled poplava, pojavila se obrazovna potreba za obukom za spasioce na vodi (osnovni i napredni nivo), odnosno kursom za upravljače i rukovaoce motornim čamcima (uključuje i obuku u veslanju), što je već uvedeno u sistem specijalističkih obuka u MUPRS. Bez obzira na sve, pripadnici MUPRS svojim delovanjem, pored najznačajnijeg doprinosa koji se ogleda u spasavanju ljudskih života, učinili su da ukupna materijalna šteta na poplavama ugroženim područjima bude manja, kao i da saniranje posledica poplava bude lakše.⁴³

Literatura

1. Blagojević, M; Vučković, G; Dopsaj, M; *Specijalno fizičko obrazovanje I – osnovni nivo*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2012.
2. Bonneau, J; Brown, J; Physical ability, fitness and police work, *Journal of Clinical Forensic Medicine*, vol. 2, 1995.

42 B. Milojković, S. Milojević, G. Vučković, M. Gligorijević, B. Janković, N. Jokić, *Opus citatum*, str. 410.

43 M. Cvijović, Uloga Ministarstva unutrašnjih poslova u sprečavanju nastupanja i otklanjanju posledica poplava u Republici Srbiji 2014. godine, *Bezbednost*, Vol. 56, br. 3/2014, str. 203.

3. Cvijović, M; Uloga Ministarstva unutrašnjih poslova u sprečavanju nastupanja i otklanjanju posledica poplava u Republici Srbiji 2014. godine, *Bezbednost*, 3/2014.
4. Djordjević, A; Mitrović, B; Relation between nutritional status level and the functional abilities of students at the Academy of Criminalistics and Police Studies during training in field conditions, objavljeno u: *Proceedings of abstracts from 4th International scientific and professional conference „Police College research days in Zagreb“*, Ministry of the Interior Republic of Croatia, Police Academy, Zagreb, 2015.
5. Dopsaj, M; Blagojević, M; Marinković, B; Miljuš, D; Vučković, G; Koropanoski, N; Ivanović, J; Atanasov, D; Janković, R; *Modelne karakteristike antropometrijskih pokazatelja i bazično-motoričkih sposobnosti (BMS) zdravih i utreniranih mladih osoba oba pola – populacioni pokazatelji Republike Srbije*, Forma, Bajina Bašta, 2010.
6. Dopsaj, M; Milošević, M; Blagojević, M; Arlov, D; Prikaz metode za određivanje intenziteta plivanja na različitim deonicama, objavljeno u: *Zbornik radova prvog savetovanja iz Specijalnog fizičkog obrazovanja*, Policijska akademija, Beograd, 1995.
7. Dopsaj, M; Milošević, M; Blagojević, M; Metrološke vrednosti indikatora za procenu osnovnih plivačkih sposobnosti policajaca – matematički model, *Bezbednost*, vol. 43, br. 6/2001.
8. Dopsaj, M; Procena sposobnosti održavanja u vertikalnoj plivačkoj poziciji kod policajaca, *Bezbednost*, Vol. 47, br. 5/2005.
9. Foster, N; *The making of a royal marine commando*, Sidgwick & Jackson, Macmillian, Ltd. London, 1993.
10. IBM Corp. Released, IBM SPSS Statistics for Windows, Version 20.0. Armonk, IBM Corp, NY, 2011.
11. Janković, R; Vučković, G; Blagojević, M; Utvrđivanje normativa poligona za procenu specifične spremnosti policajaca za studente Kriminalističko-policijske akademije, *Bezbednost*, Vol. 56, br. 2/2014.
12. Kalacun, M; Psihofizički profil kandidata za prijem na policijsku obuku, *Specijalistički rad*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2015.
13. Katalog programa specijalističkih obuka, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Uprava za stručno obrazovanje, osposobljavanje, usavršavanje i nauku i Misija OEBS u Srbiji, Fiducia 011 Print, Beograd, 2014, dostupno na: <http://prezentacije.mup.gov.rs/upravazaobrazovanje/Katalog%20Web.pdf> (15. 1. 2016).

14. Kriterij o metodi, načinu i sistemu bodovanja, testiranja kandidata i provjera fizičke sposobnosti, Federalno Ministarstvo Unutrašnjih Poslova, Federacija BiH, Sarajevo, 2014.
15. Leko, G; Definiranje odnosa motoričkih i antropometrijskih karakteristika plivača, *Doktorska disertacija*, Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001.
16. Lord, V. B; Swedish police selection and training: issues from a comparative perspective, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, vol. 21, br. 2/1998.
17. Malčić, B; Ribičić, G; Planiranje i programiranje plivačkih aktivnosti kao segmenta nastavnog sadržaja tjelesne i zdravstvene kulture u Policijskoj školi, objavljeno u: *Zbornik radova 11. ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske*, Rovinj, 2002.
18. Markuš, D; Grčić-Zubčević, N; Utjecaj ocjene tehnike na brzinu plivanja 50 m kraul, objavljeno u: *Zbornik radova 13. ljetne škole kineziologa Republike Hrvatske*, Rovinj, 2004.
19. Matković, I; Značaj plivanja u specijalnom fizičkom obrazovanju, objavljeno u: *Zbornik radova prvog savetovanja iz Specijalnog fizičkog obrazovanja*, Policijska akademija, Beograd, 1995.
20. Milojković, B; Geotopografsko obezbeđenje upotrebe jedinica policije u akcijama zaštite i spasavanja od poplava u maju 2014. godine, *Bezbednost*, Vol. 56, br. 3/2014.
21. Milojković, B; Milojević, S; Vučković, G; Gligorijević, M; Janković, B; Jokić, N; Certain Aspects of Providing Use of Police Units in Actions of Protection and Rescuing in Case of Natural Disasters, In Thematic Conference Proceedings of International Significance, International Scientific Conference "Archibald Reiss Days", Academy of criminalistic and police studies, Belgrade, Volume I, 2015.
22. Milojković, B; Stevanović, O; Milojević, S; Mlađan, D; Vučković, G; Janković, B; Neka iskustva iz angažovanja studenata i zaposlenih na Kriminalističko-policijskoj akademiji u akcijama zaštite i spasavanja od poplava 2014. godine, objavljeno u: *Elementarne nepogode i vanredne situacije*, Institut za uporedno pravo i Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2015.
23. Milošević, M; Jovanović, S; Stojičić, R; Arlov, D; Blagojević, M; Dopsaj, M; Model edukacije u specijalnom fizičkom obrazovanju, objavljeno u: *Zbornik radova prvog savetovanja iz Specijalnog fizičkog obrazovanja*, Policijska akademija, Beograd, 1995.

24. Milošević, M; Milić, Z; Stefanović, Đ; Ćirković, Z; Metode i sredstava za razvoj i dijagnostiku dimenzija brzine specifičnih kretanja policajaca, *Bezbednost*, vol. 40, br. 5/1998.
25. Mitrović, B; Đorđević, A; Dopsaj, M; Uticaj telesne mase i težinsko-visinskog odnosa na kardiorespiratornu izdržljivost pripadnika specijalnih jedinica, važnu sposobnost u borbi protiv terorizma, objavljeno u: *Zbornik radova naučno-stručnog skupa sa međunarodnim učešćem „Tara 2015“: Suprotstavljanje savremenim oblicima kriminaliteta – analiza stanja, evropski standardi i mere za unapređenje, Kriminalističko-policijska akademija*, Beograd, 2015.
26. Mitrović, B; *Fizička aktivnost i fitnes adolescenata urbane i ruralne sredine, Magistarska teza*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Nišu, 2015.
27. Obradović, S; Planiranje, regrutovanje i selekcija kadra za prijem u Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, *Nauka – Bezbednost – Policija*, Vol. 16, br. 1/2011.
28. Perić, D; *Operacionalizacija 2: Statističke aplikacije u istraživanjima fizičke kulture*, Fine Graf, Beograd, 1996.
29. *Pravilnik o kriterijumima za izbor kandidata za polaznike stručnog osposobljavanja. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 72/2007, 21/2009, 48/2010 i 8/2011.
30. *Pravilnik o regrutaciji i selekciji kandidata za više stručno obrazovanje sa kriterijumima za ocenjivanje testova*, Policijska akademija, Danilovgrad, maj 2016. *Pravilnik o stručnom osposobljavanju i usavršavanju u Ministarstvu unutrašnjih poslova*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 80/2010.
31. *Program stručnog usavršavanja policijskih službenika*, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd, 2016.
32. Survival, F. M; *Department of the Army Field Manual*, Headquarters, Department of Army, USA, 1970.
33. Trivun, M; Vuković, S; Tošić, J; Rezultati plivanja kandidata kvalifikacionog ispita u odnosu na studentsku populaciju, objavljeno u: *Zbornik radova sa XI Nacionalnog naučnog skupa sa međunarodnim učešćem „FIS Komunikacije 2005“*, 2005.
34. Vučković, G; Subošić, D; Kekić, D; Physical abilities of police officers as prerequisite for suppressing violence at sporting events in the Republic of Serbia, *Facta Universitatis – Series: Physical Education and Sport*, vol. 9, br. 4/2011.
35. *Zakon o policiji*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 6/2016.
36. [www.cirp.org/library/ethics/helsinki/Declaration of Helsinki](http://www.cirp.org/library/ethics/helsinki/Declaration%20of%20Helsinki), Second revision, 1983.

BASIC SWIMMING COMPETENCE OF POLICE OFFICERS OF THE MINISTRY OF INTERIOR OF SERBIA AS A BASIC MOTOR SKILL REQUIRED IN FLOOD PROTECTION AND RESCUE OPERATIONS⁴⁴

Bojan Mitrović⁴⁵

Ministry of Interior of the Republic of Serbia
Department for Police Education and Training

Goran Vučković⁴⁶

Academy of Criminological and Police Studies, Belgrade

Summary: In the course of May 2014 the Republic of Serbia was struck by floods. Police officers of various lines of work make one of the important subjects within the protection and rescue system when we talk about defence from floods. After the detailed analysis of experiences and lessons learned from the participation of the mentioned police officers in protection and rescue operations in May 2014, it was noted that a number of police officers lacked the adequate training required for specific tasks of protection and rescue in emergencies. Swimming represents an integral part of professional training of police officers within the Ministry of Interior of the Republic of Serbia (MoI of RS) and it is very important from the aspect of responding in floods. The research sample included 331 examinees from 21 to 52 years of age, classified into two sub-samples, general duties police officers (PON=139) and border police officers (GP=192). Basic swimming competence of police officers was assessed by swimming 50 m free style (the examinees chose swimming style on their own), and the results are shown through average swimming speed of meters per second

44 This paper is a part of the National scientific project "Effects of applied physical activity on locomotor, metabolic, psycho-social and educational status of the population of the Republic of Serbia", no. III47015, and as a part of the subproject "Effects of applied physical activity on locomotor, metabolic, psycho-social and educational status of the population of the police in the Republic of Serbia" it is financed by the Ministry of Education, Science and Technological development of the Republic of Serbia – The Cycle of Scientific Projects 2011-2015.

45 Chief Police Inspector Bojan Mitrović, PhD, Head of Section for Specialized Training, Centre for Specialized Training and Professional Development in Belgrade, bojan.mitrovic@mup.gov.rs

46 Associate Professor; goran.vuckovic@kpa.edu.rs

(m/s). They were tested for swimming without jumping from the starting block. The PON police officers achieved better swimming results at 50 m than the GP police officers (0.93 vs. 0.88 m/s). The results of single factor analysis of variance ANOVA showed that there were not statistically significant differences in influence of basic swimming competence on the line of work (Sig. = 0.066). Taking everything in account, it can be concluded that the hypothesis that “general duties police officers will have statistically significantly better results in basic swimming competence compared to border police officers” is rejected, since the general duties police officers achieved better results in basic swimming competence, but not at the level which is statistically significant. In addition to swimming competence, because of floods, there is also a need for training of rescuers at water (basic and advanced levels), in other words the courses for motor boat operators and handlers (including training in rowing), which has already been included into the system of specialist trainings of the MoI of RS.

Keywords: floods, swimming, police, security of citizens.

Pregledni naučni rad
Primljeno: 25. 1. 2017.
Revidirana verzija: 27. 2. 2017.
Prihvaćeno: 1. 2. 2017.

UDK: 341.48:343.431
doi: 10.5937/nabepo21-12283

EUROPEAN AND INTERNATIONAL STANDARDS IN THE FIELD OF HUMAN TRAFFICKING

Anna Lucia Valvo

The Kore University of Enna, Sicily, Italy

Summary: Trafficking in human beings is a phenomenon which from time immemorial the international community has had to face through the arrangement of legal instruments for its prevention and suppression. The first international Conventions that faced the problem date back to the early 1900s although, at the time, trafficking in human beings was better known as “white slave trade” and concerned a phenomenon smaller than today. In fact, today’s trafficking in human beings has boundaries wider than in the past, not only in terms of quantity but also in terms of quality of the organized criminal groups who are engaged in human trafficking. Qualified as a crime against humanity by the Rome Statute of July 1998 establishing the International Criminal Court, which in its Art. 7 includes enslavement as a crime against humanity prohibited by the Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948, today trafficking in human beings is also expressly prohibited by the Charter of Fundamental Rights of the European Union which in its Art. 5 provides that “no one shall be held in slavery or servitude; no one shall be required to perform forced or compulsory labour; trafficking in human beings is prohibited”.

Keywords: trafficking of human beings, clandestine immigration, international law, the Warsaw Convention.

Introduction

Trafficking in human beings is a phenomenon which from time immemorial the international community has had to face through the arrangement of legal instruments for its prevention and suppression.¹

The first international Conventions² that faced the problem date back to the early 1900s although, at the time, trafficking in human beings was better known as “white slave trade” and concerned a phenomenon smaller than today. In fact, today’s trafficking in human beings has boundaries wider than in the past, not only in terms of quantity but also in terms of quality of the organized criminal groups who are engaged in human trafficking.

Qualified as a crime against humanity by the Rome Statute of July 1998 establishing the International Criminal Court, which in its Art. 7 includes enslavement as a crime against humanity,³ and prohibited by the Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948,⁴ today trafficking in human beings is also expressly prohibited by the Charter of Fundamental Rights of the European Union which in its Art. 5 provides that “no one shall be held in slavery or servitude; no one shall be required to perform forced or compulsory labour; trafficking in human beings is prohibited”.

Unlike the past, today the crime of trafficking does not only consist of the exploitation of women forced into prostitution, but it affects a number of persons exploited in the labour market, and it also includes minors forced into begging and theft.

1 S. Forlati (a cura di), *La lotta alla tratta di esseri umani fra dimensione internazionale e ordinamento interno*, Napoli, 2013; Nascimbene-Di Pascale, *Riflessioni sul contrasto al traffico di persone nel diritto internazionale, comunitario e nazionale*, in G. Palmisano (a cura di), *Il contrasto al traffico di migranti nel diritto internazionale, comunitario e interno*, Milano, 2008, p. 27 ss.

2 See, as an example, the “International Agreement for the suppression of the White Slave Traffic” of May 18, 1904. Ratified by Italy on January 18, 1905, the execution order had been given with the R. D. No. 171, April 9, 1905; the “International Convention for the Suppression of the White Slave” signed in Paris on May 4, 1910 and entered into force on February 8, 1913; the “International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children”, signed in Geneva on September 30, 1921, entered into force on June 18, 1922, which took into account even the male children; the “International Convention for the Suppression of the Traffic in Adult Women”, signed in Geneva on October 11, 1933, entered into force August 24, 1934; the “International Convention for the Suppression of Trafficking in Human Beings and the Exploitation of the Prostitution of Others”, of December 2, 1949, entered into force on July 25, 1951, etc.

3 Art. 7, paragraph 2, let. c) “‘Enslavement’ means the exercise of any or all of the powers attaching to the right of ownership over a person and includes the exercise of such power in the course of trafficking in persons, in particular women and children”.

4 Art. 4: “No one shall be held in slavery or servitude; slavery and the slave trade shall be prohibited in all their forms”.

Trafficking in persons means serious crime that involves recruiting, transporting and subsequent exploiting of human beings for profit. Victims of trafficking are, for the greater part, people escaping from underdevelopment, poverty and social need in general, or women and children abducted or circumvented with promises of work or even people fleeing scenarios of violence and war.

A key feature of trafficking in persons, in addition to the violent or recruitment through deception, is the transfer of a victim across multiple countries and the sales of an individual from group to group before reaching the destination.

And because of this, trafficking in persons is a crime which is necessarily transnational in nature and, as we will see, the latter is an essential prerequisite specifically provided by the Palermo Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, the Additional Protocol to the UN Convention against transnational organised crime.⁵

The phenomenon of trafficking is often, although not necessarily, connected with smuggling of immigrants, from which, however, from a regulatory perspective, it is specifically distinct.

1. Trafficking in human beings and clandestine immigration

The United Nations Convention against Transnational Organized Crime is supplemented by three additional protocols: **1.** The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, **2.** The Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, and **3.** The Protocol against the Illicit Manufacturing and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition.

The Convention, therefore, makes a specific distinction between *trafficking in human beings* and the illegal transport of migrants (*Smuggling of migrants*).

The central elements of the crime of trafficking defined in the Protocol are coercion, abuse and deceit, the elements that are not necessarily present in the crime of illegal transport of migrants.

While human trafficking is essentially the forcible transfer for the purpose of exploitation (sexual or otherwise), smuggling of migrants is the illegal crossing of borders with the consent of the people who are helped to illegally cross the borders of the States.

In contrast with trafficking in human beings, a crime that involves the coercion of the victim, smuggling requires the consensus among the smuggler and

⁵ Adopted by the General Assembly in Resolution 55/25 of 15 November 2000 and signed in Palermo in December of that year. Adopted by the General Assembly in Resolution 55/25 of 15 November 2000 and signed in Palermo in December of that year.

the smuggled. The smuggling of migrants, moreover, does not imply the purpose of exploitation which is instead an essential element of trafficking and involves, in contrast to the crime of human trafficking, the violation of the rules on legal migration, a violation that in the crime of trafficking is only potential.

Under this specific profile it can also be argued that while smuggling is a crime against the state and has a transnational nature, trafficking is a crime against the person and it does not necessarily have a transnational nature.⁶

Although in the factual reality the distinction between the two offenses is not always clear as in its theoretical delineation, it can be said that the element that characterizes trafficking is the use of forced labour of the trafficked person rather than the issues related to the regular or irregular entry of the individual across the borders.⁷

Nevertheless, with regard to the element of movement a clear distinction is made in the Convention between trafficking in human beings and smuggling of migrants. As for the smuggling of migrants, its purpose is, as mentioned before, the illegal border crossings; smuggling of migrants mainly concerns the protection of States against irregular migration.⁸

The crime connected to the smuggling of migrants as such does not violate the rights and freedoms of the human person, but it causes a prejudice to the political interest of the States whose borders are irregularly validated.

“Illegal smuggling of migrants” in the dedicated Protocol (Art. 3, letter a.) means “the procurement, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a State Party of which the person is not a national or a permanent resident”.

The offence of smuggling of migrants is therefore comparable to the offence of assisting illegal immigration.

The constitutive elements and the conducts that fall under this offense are different. The main features of this hypothesis are:

- a. the commission of the offense by an organized and structured criminal group;
- b. the purpose of obtaining a financial gain or a benefit of another nature from the offense.

6 Cfr. Carella, *La tratta degli esseri umani*, in AA. Vv., *L'immigrazione e la mobilità delle persone nel diritto dell'Unione europea*, Milano, 2012, p. 207 ss; Amalfitano, *Unione europea e tutela delle vittime della tratta di esseri umani*, in G. Caggiano (a cura di), *I percorsi giuridici per l'integrazione. Migranti e titolari di protezione internazionale tra diritto dell'Unione e ordinamento italiano*, Torino, 2014, p. 755.

7 Cfr., in proposito, Obokata, *EU Council Framework Decision on Combating Trafficking in Human Beings: a Critical Appraisal*, in *Common Market Law Review*, 2003, p. 917 ss.

8 Gallagher, *The international law of human trafficking*, Cambridge University Press, New York, 2010.

Considering the trafficking in human beings, as will be discussed below, its essential purpose is the exploitation of the trafficked person; the trafficking, therefore, presupposes the existence of a victim whose individual rights have been violated and the interest of the international community is essentially the specific protection of the person from the phenomena of exploitation and abuse.⁹

However, it is not always clear whether a person is trafficked or just clandestine. In conclusion to this point, we can say that, while both refer to a matrix of organized crime and there is possible overlapping and interweaving between the two crimes, the smuggling of migrants differs from the trafficking mainly for the consensual element that prevails on the coercive one, as well as for the duration of the relationship between the criminal organizations and the victims: generally, in the case of smuggling the relationship is interrupted once they arrive in the destination country, while in trafficking the exploitation of victims continues over time.¹⁰

2. International law on trafficking in human beings

The Palermo Protocol¹¹ supplementing the above-mentioned United Nations Convention, which has as a specific objective the prevention and combating trafficking, the protection of victims and the promotion of the cooperation among States, it can be considered the point of reference of other regional regulatory instruments in the field of human trafficking.

In the wake of the aforementioned Palermo Protocol, in 2005 the Council of Europe in fact adopted the Convention on the action against trafficking in human beings. Subsequently, in the EU judicial system the Directive 2011/36/EU (replacing the Council Framework Decision 2002/629/JHA) was enacted: both acts are based on the definitions of the Protocol (although with some applicative differences).¹²

⁹ Trafficking in human beings has been defined by the European Court of Human Rights as a “modern form of slavery”; see judgment of 7 January 2010 (application no. 25965/04) *Rantsev c. Cipro e Russia*.

¹⁰ Middlburg-Rijken, *The EU Legal Framework on Combating Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation*, in C. Rijken (ed.), *Combating Trafficking in Human Beings for Exploitation*, Nijmegen, The Netherlands, Wolf Legal Publishers wLP, 2011.

¹¹ The Additional Protocol to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children. Adopted by the General Assembly Resolution A/RES/55/25 of 15 November 2000. Entered into force on December 25, 2003. The Italian law authorizing the ratification is the no. 146 of March 16, 2006 (Official Journal no. 85 of April 11, 2006). Date of deposit of the instrument of ratification: August 2, 2006. Entry into force in Italy: September 1, 2006.

¹² See, in this regard, Gabrielli, *La Direttiva sulla tratta di esseri umani tra cooperazione giudiziaria penale, contrasto dell’immigrazione illegale e tutela dei diritti*, in *Studi sull’in-*

The Palermo Protocol, in its Art. 3, letter a) provides a clear definition of trafficking in persons. The elements that characterize the smuggling are:

1. the recruitment, transportation, transfer, harbouring, or receipt of persons;
2. by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation;
3. for the purpose of exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or removal of organs.

Art. 3, letter b) provides that the consent of a victim of trafficking is irrelevant, while letter c), provides that the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of a child for the purpose of exploitation shall be considered “trafficking in persons” even if this does not involve any of the means above mentioned, that is, coercion is not a necessary element because a child is considered as a victim of trafficking.¹³

Art. 4 specifies that the scope of application of the Protocol must be limited to transnational crimes in which an organized criminal group is involved.¹⁴

The so-called Palermo Protocol for the first time sets out a definition of the crime of human trafficking at the international level and deals with the phenomenon in question, not only from the point of view of prevention and repression of the phenomenon but also under the profile of the tools to be provided for the protection of the victims of trafficking.¹⁵

The articles dedicated to the protection of victims of trafficking are Art. 6, “Assistance to and protection of victims of trafficking in persons”, Art. 7, on the “Status of victims of trafficking in persons in receiving States” and Art. 8 dedicated to the “Repatriation of victims of trafficking in persons” which pro-

tegrazione europea, 3, 2011, p. 609 ss.; Giammarinaro, *La direttiva 2011/36/UE sulla prevenzione e la repressione della tratta di esseri umani e la protezione delle vittime*, in *Diritto immigrazione e cittadinanza*, 2012, 1, p. 15 ss.

¹³ Trafficking can be defined as the situation that results from the combination of three elements: the acts carried out by the responsible (the recruitment, transportation, transfer, etc.), the means by which the participation of the victim is obtained and/or his consent is extorted (the use or threat of use of force, fraud, kidnapping, etc.), the end (identified in the various forms of exploitation).

¹⁴ Scope of application: “This Protocol shall apply, except as otherwise stated herein, to the prevention, investigation and prosecution of the offences established in accordance with Article 5 of this Protocol, where the offences are transnational in nature and involve an organized criminal group, as well as to the protection of the rights of persons who have been the object of such offences”

¹⁵ Rijken, *Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation: Cooperation in an Integrated Approach*, in *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2013, 21, p. 9 ss.

vides a number of safeguards that States must bear in mind in the event of the return of the victims to the State where the victim of trafficking in persons is a national or in which the person had the right of permanent residence.

Specific attention is paid by the aforementioned Protocol to the irrelevance of consent which, although provided, is still and always flawed by virtue of the element of coercion by which the consent is extorted and the irrelevance of the coercive means and not used when the victim is a minor.

Art. 5 provides for a specific obligation for Member States consisting in “establishing as criminal offenses” in their respective internal legislations all conducts falling within the definition of trafficking.

The rules on preventive measures and cooperation are the most important element of this international instrument, and are taken quite faithfully by the Warsaw Convention and the European normative acts on trafficking.

Moreover, the Palermo Protocol underlines the need to design and implement by Member Parties comprehensive policies and programs to combat trafficking in persons and to intervene in a targeted way to promote also in the media the campaigns on the dissemination of information and awareness-raising, as well as education on the issue, also in order to foster cooperation between different States, and between the institutions thereof and non-governmental organizations of various kinds and civil society.

Particular attention is dedicated to the cooperation between the police and border authorities of various countries, the cooperation which presupposes that the men and public officials concerned have received adequate training allowing them an easier identification of typical situations to whom the trafficking is ascribable, and in particular for the checks to be carried out on the travel documents.

The problem of victim’s residence is solved by the Protocol with the preference to be given by the Contracting States, to forms of “voluntary” return, while the States have the duty to “take into consideration” the possibility of granting temporary or definitive titles of stay for the victims of trafficking.

It must be recalled that the Protocol on trafficking, supplementing the United Nations Convention of 2000, shares its essential purposes and is itself a tool to contrast criminal organizations involved in trafficking in persons.¹⁶

In this regard, it seems useful to recall that, in accordance with the UN Convention against organized crime (Art. 3, para. 2), an offense is transna-

¹⁶ Art. 2, let. (a) of the United Nations Convention of 2000 specifies that “Organized criminal group” shall mean a structured group of three or more persons, existing for a period of time and acting in concert with the aim of committing one or more serious crimes or offences established in accordance with this Convention, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit (such as sexual gratification in child pornography traffic).

tional if: 1) it is committed in more than one State; 2) it is committed in one country but a substantial part of its preparation, planning, direction or control takes place in another State; 3) it is committed in one State but it involves an Organized Criminal Group (OCG operating in more than one State; and, 4) it is committed in one country but it has substantial effects in another State.

3. The Warsaw Convention of 2005

One of the most important international legal instruments of anti-trafficking having a regional nature is the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings signed in Warsaw on 16 May 2005 and entered into force on 1 February 2008.¹⁷

In the *Preamble* it is specified that trafficking in human beings “constitutes a violation of human rights and an offence to the dignity and the integrity of the human being” and that it “may result in slavery for victims”, and it is also noted that the paramount objectives of the Convention must be “respect for victims’ rights, protection of victims and action to combat trafficking in human beings”.¹⁸

In its introductory part the Convention expressly refers to three European legal instruments: the Council Framework Decision 2002/629/JHA¹⁹ on combating trafficking in human beings, the Framework Decision 220 of 2001²⁰ and the Directive 2004/81/EC on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities.²¹

The definition of trafficking that is indicated in Art. 4²² of the Convention essentially reproduces the one of Art. 3 of the Palermo Protocol and is essen-

17 The Italian law authorizing the ratification is the no. 108 of July 2, 2010.

18 Raffaelli, *The European Approach to the Protection of Trafficking Victims: the Council of Europe Convention. The EU Directive and the Italian Experience*, in *German Law Journal*, 2009, 10, p. 205 ss.

19 Council Framework Decision of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings (2002/629/JHA).

20 Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001/220/JHA).

21 See, in this regard, Scarpa, *La tutela dei diritti delle vittime di tratta degli esseri umani ed il sistema premiale previsto dalla direttiva comunitaria 2004/81/CE*, in *Diritto, immigrazione e cittadinanza*, 2005, p. 45 ss.

22 For the purposes of this Convention: a “Trafficking in human beings” shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of pay-

tially based on the element of coercion and on the absence of consent of the victim or of a (possible) consensus, however flawed if paid after having suffered coercion, deception, fraud, or abuse of power. Even the Council of Europe Convention does not give any importance to the possible consent given by a minor (even in the absence of coercion and, therefore, of “not extorted” consensus).

Unlike the provisions of the Palermo Protocol (Art. 4), the principles and actions against the trafficking of persons are considered and implemented independently of the internationalist or purely internal profile trafficking, regardless of the existence of links with organized crime (transnational or not), both if the ultimate goal is the sexual exploitation and other (illicit) forms of it.²³

Moreover, the Warsaw Convention seems more attentive to preventive actions than the Palermo Protocol and it contains the rules aimed at implementing the information/awareness of civil society and at training the staff, while the new types of sanctions and repressive measures, as well as other forms of initiatives to strike the demand for people demonstrate the attention paid by the international legislator to the phenomenon of trafficking in human beings.

In fact, the Convention requires the signatory States to implement a series of measures to prevent the crime of trafficking and to protect the victims, ranging from the protection of privacy, the psychological, medical and social counselling, to the admission to legal aid and the guarantee of compensation by the offenders, even the establishment of a fund for the compensation of victims.

Nevertheless, the characteristic element of the Warsaw Convention is to be found in the “adoption of a perspective particularly careful to the protection of human rights, in consideration of the victims” and, under this specific profile, it states that each Contracting Party provides for, in national legislation

ments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs; b The consent of a victim of “trafficking in human beings” to the intended exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used; c The recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of a child for the purpose of exploitation shall be considered “trafficking in human beings” even if this does not involve any of the means set forth in subparagraph (a) of this article; d “Child” shall mean any person under eighteen years of age; e “Victim” shall mean any natural person who is subject to trafficking in human beings as defined in this article. 23 The Convention, being based on a non-discriminatory approach (Art. 3) and recognizing trafficking as a violation of human rights and an offense to the dignity and integrity of human beings, applies to all forms of trafficking in human beings, both at national and transnational level, related or not to organized crime. Art. 2: “This Convention shall apply to all forms of trafficking in human beings, whether national or transnational, whether or not connected with organised crime”.

(Art. 13), a recovery and reflection period of at least 30 days when there are reasonable grounds to believe that the person is a victim; during this period it will not be possible to enforce any expulsion order against this person. A renewable residence permit is granted to the victims.

While in the Palermo Protocol the protection of victims and their rights is an instrumental connotation for the prosecution of criminal offenses and the duties of care relate to an area of liberty for the States, the support and assistance of the victims of trafficking in the Warsaw Convention should be guaranteed beyond the collaboration of trafficked persons to investigations.

As well as the Palermo Protocol, the 2005 Warsaw Convention also imposes the States Parties to adopt “such legislative and other measures as may be necessary to establish as criminal offences the conduct contained in Article 4 of this Convention, when committed intentionally” (Art. 18).

The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (the Warsaw Convention of 2005) aims at establishing an effective common system of prevention and combating trafficking and, in this regard, a specific monitoring mechanism is activated. This mechanism establishes an expert group (Art. 36) on combating trafficking in human beings, called GRE-TA, responsible for monitoring the implementation of the Convention.

Conclusion

Besides the mentioned acts in this area there are many other relating acts. International legal acts which contain the provisions relevant to the work of defining as criminal the human trafficking and smuggling of migrants are: the United Nations Universal Declaration of Human Rights (1948); the Convention on the Prevention of Trafficking and Exploitation of Prostitution of Others (1949); the Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms (1950); the International Covenant on Civil and Political Rights (1966); the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination of Women (1977); General recommendations of the Committee for the elimination of discrimination against women No. 19 (1992); the Beijing Platform for Action IV World Conference on Women (1995); the Hague Ministerial Declaration on European guidelines for effective measures to combat trafficking in women for the purpose of sexual exploitation; the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking of Persons, especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against transnational organized crime (2000); the Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational

Organized Crime (2000); Council of Europe Recommendation 1325 on trafficking in women and forced prostitution in the Council of Europe member states; Recommendation of the Committee of Ministers No. R (2000) on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation; the Proposal for a framework decision of the Commission of the European Union on combating trafficking in human beings, no. 201/0024 (2001). - Regulation of the United Nations concerning the protection of human rights of foreign migrants: ILO Convention on forced or compulsory labor and the prevention of forced labor (1930); The Universal Declaration of Human Rights (1948); the Convention on the equality of men and women workers and equal value of their work (1951); the Convention Relating to the Status of Refugees (1951); the Convention Concerning Discrimination in Respect of Employment and Occupation (1958); the Convention on the Abolition of Forced Labor (1959); the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) and Optional Protocol; the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966); the Convention against Torture and Other Cruel and Inhuman or Degrading Treatment (1984); Declaration of Fundamental Rights of Victims of Crime and Victims of Abuse of Power (1985); the Convention on the Rights of the Child (1989); the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (1990); the Convention on the Elimination of the Worst Forms of Child Labor (1996); Model strategies and practical measures to eliminate violence against women in the field of crime prevention and justice (1988); the UN General Assembly Resolution: "Further actions and initiatives to implement the Beijing Platform for Action" (2000); the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (2000). - Regulation of the United Nations concerning the protection of human rights of victims of trafficking and smuggled migrants: the International agreement regarding illegal migration and trafficking for effective protection of the criminal trade known as the white slave trade (1904); the International Convention for the Suppression of Trafficking in Women and Children (1921); the Slavery Convention (1926) to the Protocol (1953); the Convention on the Elimination of All Forms of Practice Similar to Slavery (1926); the International Convention for the Suppression of Trafficking in Adult Women (1933); the Universal Declaration of Human Rights (1948); the International Convention for the Suppression of Trafficking in Human Beings (1949); the Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and the Exploitation and Prostitution of Others (1950); the Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery Final Act (1956); the International Covenant on Civil and Political Rights (1966) and the Optional Protocol; the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966); the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - CEDAW (1979);

Code of Conduct for Law Enforcement Officials (1979); the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (1984); The United Nations Convention on the Rights of the Child (1989); The Declaration on the Elimination of Violence against Women - DEVAW (1993); the Beijing Platform for Action of IV World Conference on Women (1995); the Hague Ministerial Declaration on European guidelines for effective measures in combating trafficking in women for the purpose of sexual exploitation; the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Human Beings, Especially Women and Children, which supplements the Convention of the United Nations against Transnational Organized Crime (2000); the Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (2000); Rule No. 2001/4 on the Prohibition of Trafficking in Persons in Kosovo (2001); the Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography, the Convention on the Rights of the Child (2002); The Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict, the Convention on the Rights of the Child (2002); Recommendation of Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking (2002). - International regulations and recommendations of the Council of Europe (SOE): the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950); the European Convention on Extradition (1957); the European Convention on Co-operation in Criminal Matters (1959); the European Social Charter (1966); the Convention on the Compensation of Victims of Violence (1983); Recommendation on the standing of victims in criminal law and criminal procedure (1985); Recommendation on assistance to victims and prevention of victimization (1987); Recommendation on crime policy in Europe (1996); Recommendation that relates to the position of witnesses in relation to the defendant's right of the defence (1997); Recommendation on measures against the organizers of trafficking (1997); Action plan to combat violence against women (1997); Recommendations on action against trafficking in human beings for sexual exploitation (2000); Recommendation on sexual exploitation, pornography and prostitution and trafficking in children and young adults; Recommendations Rec (2001) 16 on the protection of children from sexual exploitation; the European Code of Police Ethics (2001); Proclamation of the Council of Europe Convention on Trafficking in Women (2002); the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (2005). - The European Union documents: the so-called Amsterdam Treaty (1999); the Charter of Fundamental Rights (2000); Resolution on the exploitation of prostitutes and trafficking in human beings (1989); Resolution on trade in women (1993); Resolution on trafficking in human beings (1996); Framework Decision Commission Ministerial Council and the European Parliament on trade in women, particularly for the purpose of sexual exploitation

(1996); the Convention on Extradition between Member States (1996); Resolution on trafficking in women and the corresponding Framework Decision of the Commission on trade in women, especially with the aim of sexual exploitation (1997); the Action Plan for the Prevention of Trafficking and Sexual Exploitation of Children (1997); The Ministerial Declaration on European guidelines for effective measures to prevent and combat trafficking in women for the purpose of sexual exploitation (1997); the Framework Decision of Ministerial Council and the European Parliament with a proposal for further action against trafficking in women (1998); Resolution on Trafficking in Women (2000); the Decision on combating child pornography on the Internet (2000); the Framework Decision of the European Union on the standing of victims in criminal proceedings (2001); the Framework Decision of the EU Council on combating trafficking in human beings (2002); the Framework Decision on combating the sexual exploitation of children and child pornography (2003) and others. - The documents of the Organization for Security and Cooperation: the document with the Moscow Conference on the Human Dimension of the OSCE (1991); the Istanbul Charter for European Security (1999); the Saint-Petersburg declaration of the Parliamentary Assembly of the OSCE on trafficking in women and children (1999); the Declaration of the OSCE Parliamentary Assembly in Bucharest (2000); the decision of the Ministerial Council on strengthening effortlessly OSCE to combat trafficking in human beings (2000); the Porto Declaration on human trafficking (2002). Illegal migration and trafficking in human beings – Documents of the Stability Pact for South Eastern Europe: the Ministerial Declaration Stability Pact for South-eastern Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings (2000).

But this short and not exhaustive examination²⁴ of certain rules of the main regulatory instruments of anti-trafficking allows to conclude that, despite international conventions on trafficking in human beings provide a plurality of obligations for the States Parties – the obligations intended to ensure effective penal sanctions for traffickers, effective border controls, information aimed at the individuals with greater risk of recruiting and the appropriate training of the Police - the phenomenon continues to spread. In fact, the European Commissioner for Migration, Home Affairs and Citizenship, on the occasion of the presentation of the first Commission report on the progress made in combating trafficking in human beings,²⁵ has stated that “it is unacceptable and in-

²⁴ For reasons of space any consideration is made of the anti-trafficking European Union's normative acts.

²⁵ Report of the Commission to the European Parliament and the Council. Report 2016 on the progress made in the fight against trafficking in human beings in accordance with Article 20 of the Directive 2011/36 / EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting victims, Brussels, May 19, 2016, COM(2016) 267 final.

excusable, morally and legally, that in the European Union of the twenty-first century human beings are bought, sold and exploited as commodities ... “

References

1. Amalfitano, C; *Unione europea e tutela delle vittime della tratta di esseri umani*, in G. Caggiano (a cura di), *I percorsi giuridici per l'integrazione. Migranti e titolari di protezione internazionale tra diritto dell'Unione e ordinamento italiano*, Torino, 2014, p. 755.
2. Carella, A; *La tratta degli esseri umani*, in AA. Vv., *L'immigrazione e la mobilità delle persone nel diritto dell'Unione europea*, Milano, 2012, p. 207 ss;
3. Gabrielli, A; *La Direttiva sulla tratta di esseri umani tra cooperazione giudiziaria penale, contrasto dell'immigrazione illegale e tutela dei diritti*, in *Studi sull'integrazione europea*, 3, 2011, p. 609 ss.; Giammarinaro, M. G. *La direttiva 2011/36/UE sulla prevenzione e la repressione della tratta di esseri umani e la protezione delle vittime*, in *Diritto immigrazione e cittadinanza*, 2012, 1, p. 15 ss.
4. Forlati, S. (a cura di), *La lotta alla tratta di esseri umani fra dimensione internazionale e ordinamento interno*, Napoli, 2013;
5. Gallagher, A. T; *The international law of human trafficking*, Cambridge University Press, New York, 2010.
6. Middlburg, A; Rijken, C; *The EU Legal Framework on Combating Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation*, in C. RIJKEN (ed.), *Combating Trafficking in Human Beings for Exploitation*, Nijmegen, The Netherlands, Wolf Legal Publishers WLB, 2011.
7. Nascimbene, B. Di Pascale, A; *Riflessioni sul contrasto al traffico di persone nel diritto internazionale, comunitario e nazionale*, in G. PALMISANO (a cura di), *Il contrasto al traffico di migranti nel diritto internazionale, comunitario e interno*, Milano, 2008, p. 27 ss.
8. Rijken, R; *Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation: Cooperation in an Integrated Approach*, in *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2013, 21, p. 9 ss.
9. Obokata, T; *EU Council Framework Decision on Combating Trafficking in Human Beings: a Critical Appraisal*, in *Common Market Law Review*, 2003, p. 917 ss.
10. Rijken, C; *The external dimension of EU policy on trafficking in human beings*, in Cremona m., Monar J. E Poli S. (eds.), *the external dimension*

- of the European Union's area of freedom, security and justice, p.i.e. Peter Lang, 2011, P. 212.
11. Raffaelli, R; *The European Approach to the Protection of Trafficking Victims: the Council of Europe Convention. The EU Directive and the Italian Experience*, in *German Law Journal*, 2009, 10, p. 205 ss.
 12. Scarpa, S; La tutela dei diritti delle vittime di tratta degli esseri umani ed il sistema premiale previsto *dalla direttiva comunitaria 2004/81/CE*, in *Diritto, immigrazione e cittadinanza*, 2005, p. 45 ss.
 13. Report of the Commission to the European Parliament and the Council. Report 2016 on the progress made in the fight against trafficking in human beings in accordance with Article 20 of the Directive 2011/36 / EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting victims, Brussels, May 19, 2016, COM(2016) 267 final.
 14. Council Framework Decision of 19 July 2002 on combating trafficking in human beings (2002/629/JHA).
 15. Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001/220/JHA).
 16. Additional Protocol to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children. Adopted by the General Assembly Resolution A/RES/55/25 of 15 November 2000. Entered into force on December 25, 2003. The Italian law authorizing the ratification is the no. 146 of March 16, 2006 (Official Journal no. 85 of April 11, 2006). Date of deposit of the instrument of ratification: August 2, 2006. Entry into force in Italy: September 1, 2006.

EVROPSKI I MEĐUNARODNI STANDARDI U OBLASTI TRGOVINE LJUDIMA

Ana Lucia Valvo

Univerzitet Kore, Ena, Italija

Sažetak: Autorka se u radu bavi veoma aktuelnom problematikom trgovine ljudima, sa aspekta pravnih akata i normi koje regulišu ovu oblast na globalnom nivou. Rad predstavlja presek stanja u oblasti i pokušaj prikazivanja razvijenih pravnih standarda kroz analizu postojećih Konvencija, Statuta i drugih akata određenih organizacija. U analizi koju sprovodi, autorka se najviše fokusira na prikaz Varšavske Konvencije iz 2005, ukazujući na prednosti i mane tretiranja ove materije. Ovaj rad predstavlja pokušaj da se prikažu standardi koji su bez sumnje razvijeni posebno u ovoj oblasti u kojoj postoji interes velikog broja značajnih evropskih zemalja, ali i interesi malih i nerazvijenih zemalja iz kojih se ljudi krijumčare. Autorka ukazuje i na probleme iregularnih migracija i delom načine regulisanja ove oblasti u svetlu prikazivanja standarda i u ovoj oblasti, ali se celokupan rad svodi na trasiranje standarda u oblasti trgovine ljudima.

Pregledni naučni rad
Primljeno: 16. 7. 2016.
Revidirana verzija: 11. 11. 2016.
Prihvaćeno: 14. 11. 2016.

UDK: 341.456
351.746.2
doi: 10.5937/nabepo21-11401

EUROPEAN UNION'S INFORMATION EXCHANGE LEGAL FRAMEWORK – A PREREQUISITE FOR SUCCESSFUL CO-OPERATION IN FIGHTING ORGANIZED CRIME

Nenad Radović¹

Zoran Đurđević²

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Summary: The contemporary social conditions increasingly enable the development of transnational organized crime. Considering this fact a global response is required, or rather the development of general strategies of international character. The authors of the paper discuss certain, i.e. the most dangerous forms of organized crime which are present in Serbia as well as in the entire international community. Also, in order to make investigations and prosecutions easier, it is necessary to develop cooperation. Information exchange, as well as exchange of intelligence and evidence collecting data is a prerequisite for improving safety. Timely access to the relevant and objective information is a key element for successful detection, prevention and proving criminal offenses. Enhancing the co-operation, defining the legal framework and the establishing of technical possibilities, particularly with the handling of electronic, digital evidence, effective and timely compliance with requests for mutual legal assistance are prerequisites for success.

1 Associate Professor Nenad Radović, PhD; nenad.radovic@kpa.edu.rs

2 Associate Professor Zoran Djurdjević, PhD; zoran.djurdjevic@kpa.edu.rs

Keywords: transnational organized crime, information, collecting data, information exchange, European information exchange framework.

Introduction

There is a large number of criminal activities which can be seen as organized crime, including drug trafficking, arms trafficking, smuggling of migrants, human trafficking, high-tech crime, etc. Detection, clarification and solving of these forms of crime is a very demanding and uncertain job for criminal police departments. Since the common trait of organized crime is that it is transnational, problems that occur are related to inadequate cooperation between countries, inability to secure appropriate evidence, unwillingness of victims to cooperate with the authorities of formal social control before and during the criminal proceedings. Supranational trait of crime demands supranational approach, supranational cooperation whose one of the most important quality indicators is the information exchange. Quality cooperation in the information exchange is the basis for threat assessment, detection and proving the acts of organized crime.

Organized crime today is not the same as it was in the period of Prohibition in the United States or in the Mario Puzo's film "The Godfather". It threatens and endangers democratic governance, processes of transition and modernization in many parts of the world, and also national and international security. Countries have become obsolete models of organization: the point is that we are trying to fight the phenomenon of the 21st century (organized crime) using the structure, mechanisms and instruments which are still based on the concepts from the 18th and 19th century.³

However, in order to combat organized crime, modern police and justice systems are trying to see through the essence of this phenomenon, and try to predict its dynamics in a particular area and particularly as far as possible. A precondition for this is possession of sufficient quantities of high-quality information, including serious intelligence that occurs in two basic forms: strategic and tactical. Using thorough analysis, modern countries strive to define their areas (regions, areas, areas between other areas or other areas) which are considered particularly vulnerable to certain forms of crime, or crime in gen-

³ Williams P., Vlassis D., *Combating Transnational Crime*-concepts, activities and responses, Frank Cass, (2001), p.197.

eral, and in recent decades, particularly vulnerable to organized crime, which is definitely one of the most dangerous forms of crime.⁴

1. Phenomenology of organized crime

1.1. Cybercrime

Considering the fact that the use of modern IT, i.e. computers and mobile phones has greatly changed the ways of communication, it has also influenced new forms of crime to emerge such as cybercrime and enabled faster and easier communication between offenders. Nowadays we are simply flooded with e-mail, Internet forums, direct chats, etc. Internet today plays an important role in society, because on the one hand it offers a lot of profit, while on the other hand it gives the possibility to carry out various criminal activities by using sophisticated technology.

Law on organization and jurisdiction of state organs to fight cybercrime, in Article 2, introduces a new term - high-tech crime, and it is defined as the commission of criminal offenses in which computers, computer networks, computer data, as their products in material and electronic form are used either as a target or as a mean of committing a crime.⁵

The European Convention on Cybercrime adopted in Budapest in 2001 provides for four groups of actions:⁶

- Actions directed against the confidentiality, integrity and availability of computer data and systems – they consist of illegal access, interception, altering of data or unauthorized system access, use of the device (production, sale, procurement for use, distribution) of programmes, passwords;

- Computer-related forgery - in which the forgery and theft are the most typical forms of attack;

- Offences related to content – “child pornography” is the most common content appearing in this group and includes the possessing, distributing or transmitting, storage or making these materials available and accessible through a computer system, their production for distribution and processing on a computer system or on a computer-data storage medium;

4 Škulić M, *Organizovani kriminalitet – pojam i krivičnoprocesni aspekti*, Beograd: 2003, p. 27.

5 Official Gazette, 61/05, Law on organization and jurisdiction of state organs to fight cybercrime, in Article 2.

6 European Convention on Cybercrime, Official Gazette, No.19/2009

– Offenses related to infringements of copyright and related rights include reproduction and distribution of unauthorized copies of works by computer systems.⁷

According to the FBI report, which refers to a serious loss of money and current scams in 2010 it was stated that the damage from the common scams on the Internet amounted from \$ 223 (payment card frauds) and up to \$ 3,000 (cheque frauds) per application.⁸ The same year application categories were related to the following forms of crime: non-delivery of ordered goods; fraud on auction sites; fraudulent use of payment cards; frauds by abuse of trust; computer frauds; cheque frauds; “Nigerian scams”; identity theft; frauds in connection with fake financial instructions.⁹

Zivanovic (Head of the Cyber Crime Department at the Serbian Ministry of Internal Affairs) emphasizes that one of the priorities of the Serbian Interior Ministry in the field of confronting cybercrime is protection of children and young people in terms of preventing the spread of child pornography through the Internet. He also mentioned the police action “Armageddon” in which 65 people suspected of child pornography through the Internet have been arrested since 2009, and several terabytes of pornographic material and 75 computers have been seized.¹⁰

1.2. Smuggling of weapons and ammunition (Arms trafficking)

According to the estimates by the United Nations Office on Drugs and Crime in 2010, criminal organizations generated an annual income between 170 and 320 million dollars in the world on the black market.¹¹ However, according to the report of the US Council on Foreign Relations, it is estimated that the revenue from these types of criminal activities (arms trafficking) in 2012 was much higher, i.e. it amounted up to about a billion dollars.¹²

Unlike the legal arms trade, various forms of illegal arms are usually carried out in violation of the embargo, which is introduced by the international community to the parties involved in armed conflicts. This type of smuggling is an activity which is great social danger. The weapon is purchased in order to be resold, so that the profit could be made. The need of an individual or a

7 Urošević, V., Ivanović, S., Uljanov, S., Mač u World Wide Web-u – Izazovi visokotehnološkog kriminala, Eternal mix, Beograd, 2012, p. 27.

8 Ibidem

9 Lemieux, F., *Investigating Cyber Security Threats: Exploring National Security and Law Enforcement Perspectives*, The George Washington University, 2011, p. 9.

10 Politika -dnevne novine, 28.10.2012.

11 <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2012/July/new-unodc-campaign-highlights-transnational-organized-crime-as-an-us-870-billion-a-year-business.html>

12 https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Illicit_financial_flows

group for armaments is used by the organizers and the dealer network of resellers for making profit. The demand for these goods relates to different types of weapons (rifles, machine guns, pistols, mortars, rocket launchers, grenades, etc.) and it is directly connected to the socio-political situation in certain areas. In this sense the demand for arms is higher by separatists, for the purposes of war, personal protection, etc.¹³ The largest part of small arms is nowadays being produced in the developed countries, and the major manufacturers are the United Kingdom, the USA, France, Germany, Spain and Italy. Considering the fact that the developing countries promote the production of weapons, the lack of control, corruption and sponsorship by the state may have a significant effect on the increase in weapons which is being sent to the existing or emerging conflicts.

Arms trafficking is done through various channels and roads in which transport by a certain mean of transport is a particularly elaborate strategy. These organizations often have means of transport or hire them to transport goods which are accompanied by forged documents. It involves major investment and people trained for smuggling activities. Production of chemical and biological weapons of mass destruction or attempts of some countries to produce nuclear weapons represent a constant threat to the security of many countries. Also, certain criminal and terrorist organizations are trying to acquire this type of weapon.

In September 2010, the joint action of the BIA and the French security services interrupted the chain of illegal trafficking of weapons which were acquired in Serbia and Bosnia and Herzegovina, and then illegally transported to France and sold on the black market. On that occasion, an eight-member criminal group, whose members were Serbian citizens, was arrested.¹⁴

1.3. Drug smuggling

The representative of Interpol, Raymond Kendall said: "Drug trafficking is in the hands of organized crime." Interpol has dossiers of 250,000 serious criminals of whom 200,000 are related to drug trafficking. "In fact, transnational criminal organizations, which now control most of the drug trafficking (Colombian and Mexican drug cartels: cocaine and heroin; Chinese triad: the Golden Triangle heroin; Italian, Albanian and Turkish-Kurdish criminal groups: Golden Crescent heroin, etc.) are vital for the global drug trade because they link the agricultural sector of production which is in the hands of

13 Teofilović, N., Teofilović, T., Odnosi države i organizovanog kriminaliteta, Udrženje "Nauka i društvo", Beograd, 2006, p. 50-61.

14 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/hronika/977586/balkanska-ruta-za-sverc-oruzja.html>

guerrillas and tribal wars participants, with the final shipment, which is let to the city's criminal groups.¹⁵

Illegal business with drugs (primarily heroin, cocaine and marijuana) brings huge profits to the criminal underground. Illegal "drug industry" operates through divisions on "import, wholesale and retail trade" and it is organized and coordinated by the numerous criminal organizations and not by the criminal elite.¹⁶ A number of researchers have studied the structure of the distribution system of heroin, cocaine and marijuana, from producers to the end-users, where some of them indicate that there are up to eight intermediaries between the producers and final users, and the price of drugs with each of them increases significantly in comparison to its predecessor.¹⁷

European experts have noted that the Serbian criminals have established bases in Argentina, Brazil, Venezuela and Colombia. What is typical for cocaine is that this drug largely bypasses the street market of Serbia, because of high prices. Unlike heroin, which after mixing has only three to five percent of it when it gets to the streets and costs about 15 euros per gram, the price of cocaine is around 50 to 60 euros. Drug dealers of cocaine purchase it at very low cost from 5,000 to 6,000 dollars per kilogram, and then with the help of sailors transfer it by cargo ships to large Western European ports such as Antwerp, Rotterdam and Hamburg. Upon arrival in the EU, the price of cocaine, is almost ten times higher and it can reach 50,000 euros per kilogram.¹⁸

Given the geographic position, Serbia¹⁹ is a major transit area of drugs because it connects the Eastern regions where heroin is produced and processed with large and lucrative Western European markets. Drug transit area and a well-worn heroin supply route that travels westward by land from Eastern

15 Raufer, X& Quere,S., *Le crime organisé*, Paris, 2008, p.7

16 Ignjatović,Đ., Škulić, M; *Organizovani kriminalitet*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2010, p. 48

17 Dobovšek B, *Organizovani kriminalitet kao perspektiva kriminalističke nauke. – U: Dani kriminalističkih nauka – mjesto i perspektive kriminalističkih nauka i kriminalističke profesije u savremenim uslovima*, Zbornik radova, Sarajevo, 2001, p. 247-260.

18 *Politika - dnevne novine*, 19. 11. 2012.

19 According to the sources of the Ministry of Internal Affairs of Serbia, only in 2006, about 700 kilograms of heroin was seized, mostly of Afghan origin, then 13 kilograms of cocaine, 60 kilograms of hashish and 19,000 pieces of ecstasy. During the period of 2004-2006 about 1.4 tons of heroin were seized. Almost 90% of this amount continues its journey to the west, and the rest of it is used for the market in Serbia. Cocaine comes mainly from South America, synthetic drugs from the Netherlands and Belgium, while marijuana is considered a "domestic product": in 2006, 2 tons of marijuana produced in Serbia were seized and the total number was 6,300 seizures of narcotics on the territory of the state. The Serbian Customs Administration also made significant seizures of a total value of more than four and a half million euros (*Vecernje novosti*, 14/03/2007) - Taken from the work of Marija Reljanović, 2008. *The forms of organized crime, Catalogue - Fighting organized crime in Serbia*, Belgrade.

regions is called the “Balkan drug route”. The shipments of drugs start their journey from Turkey (Istanbul is an important point), they enter the territory of Serbia via Bulgaria and go through Belgrade by highway, in the direction of Subotica, and then through Hungary to the West. The second branch of the “Balkan Route” goes from Greece via Macedonia and Kosovo through Serbia and Hungary to the west. According to Interpol, about 80% of the total quantity of narcotics intended for the Western market goes this way. The “Balkan route” is mostly used by the drug mafia from Iran, Lebanon, Turkey and Bulgaria. The activity of Albanian mafia is very high, but organized groups of drug dealers from Belgrade and Serbia have also been active.²⁰

1.4. Smuggling of migrants

The very distinction between the concepts of trafficking and smuggling of human beings leads to the creating of specific strategies and tactics in order to suppress and prevent any of the aforementioned phenomenon, especially in the countries of destination. Seen as victims whose human rights are violated, the persons who are the subject of trade are likely to benefit from such treatment. Such measures shall not be applied to persons who are the subject of smuggling. They can expect the measures such as detention, retention, accusing and deportation.²¹

The primary emphasis in the overall strategy against illegal migrations and trafficking are described in the strategy document of Europol titled “Combating illegal migration and trafficking of human beings in the European Union”. Intentions and actions are designed in order to “defend the borders”. Measures and actions should be taken in the countries of origin and transit countries, as closely as possible to the cause of the problem. Basic activities for combating illegal migrations could be determined in the following way: the activities at the external borders, especially in the countries of origin and transit countries; measures at the external borders, border checks and border surveillance; activities within the territory of the country, monitoring the status of foreign citizens.

In spite of the restrictive immigration policies, which have been applied since the 1970s in most of the Member States, a large number of migrants continued to arrive into the European Union in search for work and asylum-seeker status, as well as a large number of illegal migrants. Using people who want to get abroad in search of better conditions of life, smuggling networks are

20 Simonović, B, *Kriminalistika*, Pravni fakultet u Kragujevcu – Institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac, 2004, p. 640.

21 Banović, B; *Trgovina ljudima i zaštita ljudskih prava*, Nauka –Bezbednost – Policija, Vol. 8, N° 1/2003, p. 81-93.

taking control of this kind of crime across the EU. This situation implies mobility of significant resources to be used in order to combat irregular migration in a proper way. However, the EU needs a certain number of migrants to work in certain sectors and regions, since there is one element of European Union policy which is set to deal with the Union's economic and demographic needs.

Europol points out that a large number of migrants are largely brought across the Balkans to the EU by the networks of organized crime, which can be confirmed by the arrest and connections of Bulgarians and Hungarians accused of the death of 70 migrants in a truck in Austria. Also, Frontex officials, European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders, warn that the perennial earnings of smugglers can now be measured in hundreds of millions of euros, and report that it is clear that criminals have "partly changed their focus from drugs and weapons on the more profitable business-smuggling migrants".

Also, smuggling of migrants in the world is not evenly perpetrated, and most of smuggling is concentrated in a relatively small number of the developed countries, namely 75% of all international migrants live in 28 countries. There are three main countries of origin: India (20 million), China (35 million) and the Philippines (around 7 million), while on the other hand, as the most common places of migrants' destinations are the USA, the Russian Federation and Germany. If we take a look at world regions, we will see that Europe, with about 56 million migrants, has the largest migrant population in the world, followed by Asia with 50 million. According to the relevant estimates, in the world today there is between 30 and 40 million irregular migrants, which is about 15-20% of the global total "immigrant contingent". The largest number of irregular migrants are in the United States: between 11 and 12 million, while in Europe there are 8 million of them.²²

Germany, Italy, France and other Western countries are faced with intense activities of organized criminal groups in the field of organizing the smuggling of the Turks, Iranians, Iraqis, Syrians and Albanians, while on the other hand, the French and the Spanish are faced with confronting the illegal entry of people from Africa and South America. Illegal migrations which are taking place across the Balkans represent a major problem for the majority of the European Union Member States. Smuggling of migrants does not only take place between Eastern and Western European countries, but there is also a relation between the Middle East and the USA. Irregular migrants are today considered as persons in need of protection considering the possibility of their vulnerability they are exposed to by organized criminal groups. The existence

22 Skupnjak – Kapić; Globalni migracijski trendovi i međunarodna iskustva u sprovođenju useljeničkih politika, Hrvatska gospodarska komora, U – Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskog gospodarstva, Zagreb, 2008, p. 112-125.

of a market encourages their exploitation and the possibility of their victimization. This situation is further worsened because in the countries which they migrate to they have the limited possibilities for getting assistance, due to the lack of language knowledge and fear of the formal social control authorities.

1.5. Trafficking in human beings

When it comes to the acts associated with human trafficking, a victim can be any person, male, female, adult or minor, but particularly vulnerable categories are women and children. Although there is no precise profile of a potential trafficking victims, there are some basic characteristics that are often repetitive and look like constants: most often the victims are women and girls, then children, and finally men; the victims are mostly between 18 and 25 years old, although there is notable increase of young girls as victims; the victims are usually recruited from small rural villages, towns and cities in poor areas; they are mostly unemployed and poor people, mainly of only elementary education and discriminated against in their private and professional lives; they often come from families with a lot of problems and families with the history of violence; when it comes to children, the victims are often Roma or black population; victims rarely speak foreign languages and are usually motivated by a desire to improve their living conditions.²³

In reality there are various forms of exploitation of women, however, the most widespread is trafficking of women for sexual exploitation. Research indicates that the average age of women from Eastern Europe is about 21 years, but among them there are minors and girls under 14 years of age. There are situations when the police want to return the woman - victim of human trafficking to her family, but it happens that they refuse to do that because of fear of traffickers' retaliation. When we talk about human traffickers (women) we should mention their relationship with the victims whose life stories are very terrifying.

These individuals are very cunning, clever, resourceful and skillfull when it comes to concealing their criminal activities. The brutality and unscrupulousness appear as the most common methods that they use.²⁴

Transnational trafficking of women for sexual exploitation is a problem that many countries recognize, but if it is talked about only on the basis of official

23 Skakavac, Z, *Krivičnopravni okviri trgovine ljudima*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 2005, p. 72

24 Radovic,N; *Women and children trafficking for sexual exploitation*, published in *NBP-Journal for Criminology and Law*, The Academy for Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 2007, p. 95-112.

statistical data, there is little to be said.²⁵ In fact, considering the fact that it is a very covert activity, it would be illusory to expect that adequate statistics data about the extent and dynamics of these phenomena are available. In a great deal of countries the most common source of information on this issue are official police statistics, but the police has only one part of data because they generally identify victims of trafficking who know very little about the overall organization of criminal groups.

The International Labour Organization (ILO) estimates that 8.4 million children are included in trafficking and in that respect they are forced to various forms of labour, participation in armed conflicts, forced into prostitution, pornography and other illegal activities and there are also around 30,000 child soldiers involved in over 30 conflict areas around the world, and some of them are under the age of 10.²⁶

Although trafficking of women and children is considered to be the most frequent one when we talk about human trafficking, yet there are some cases in reality where adult males become victims of human trafficking.

Some countries are well known in the world as countries where an extensive network of trafficking in human organs exists. This is primarily in India, Thailand, Moldova, Turkey, Romania, Albania and certain Latin-American countries, Cambodia, Vietnam, as well as some countries of Western Europe and the USA.

The results of the research of trafficking of men in Serbia have confirmed details of some earlier research that showed the increase in the number of identified male victims as well as the area of origin, not only women, but also male victims. The number of 407 victims of men trafficking for the period from 2003 to 2007, identified by our research, exceeds the number of victims who are in the records of the police and the Agency for Coordination of Protection of Victims of Human Trafficking.²⁷

The case that had taken place in Kosovo and Metohija more than ten years ago attracted great deal of attention in Serbia. The War Crimes Court in Belgrade, on 26 March 2008, initiated pre-trial proceedings concerning the alleged sale of organs of Kosovo Serbs during and after the bombing of the Federal Republic of Yugoslavia. The War Crimes Prosecution announced earlier that they formed the subject relating the sale of organs of Kosovo's Serbs.

25 Kovčo, I; *Organizovani kriminalitet: pedofilija i prostitucija*. Hrvatski ljetopis za kazno-pravo i praksu, Zagreb, N° 2, 1998, p. 642-659.

26 http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_007784/lang--en/index.htm

27 Nikolić – Ristanović, et al; *Trgovina muškarcima u Srbiji*, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2009, p. 255.

The National Assembly of the Republic of Serbia, on 20 July 2005, formed an Inquiry committee to determine the truth about the missing/stolen newborn children. Our country is known for unexplained cases of human babies trafficking, which occurred in the period from 1970 to 1990. It is believed that according to some estimates there are up to 30,000 parents who suspect that their babies were abducted after their birth and there are 3,000 families in Serbia who search for their children.

Efficient combating and suppressing of human trafficking includes the measures which will act to reduce supply, i. e. the demand which is the main cause of human trafficking.²⁸

2. Legal framework and standards of European Union for information exchange

The European Parliament, the Council of the European Union, the Council of Europe and the European Commission taking into account the social dangers of organized crime and the need for harmonization of the unique response and coordination of joint efforts of all Member States have passed a series of legal documents, policies, strategies and action plans which should help confronting serious and organized crime.²⁹

In order to make investigations easier, simplify the procedures and prosecutions it is necessary to develop cooperation. Information exchange, intelligence and evidence data exchange is a prerequisite for improving safety. Timely access to relevant and objective information is a key element for successful detection, prevention and proving of criminal offenses. Enhancing cooperation, defining legal frameworks and creating environment with technical possibilities, particularly with the handling of electronic, digital evidence, effective and timely compliance with requests for mutual legal assistance are prerequisites for success.

The Council of the European Union adopted the first **Action Plan to combat organized crime** in Amsterdam on 16 and 17 June 1997.³⁰ The Action Plan

28 Golubovic, S., Golubovic, N.; Application of rational choice theory in the analysis of human trafficking, published in NBP-Journal for Criminology and Law, The Academy for Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 2011, p. 94-107.

29 Djurdjevic Z., et al, Methods of threat assessment of serious and organized crime, published in: *Combating contemporary forms of crime-analysis of the situation, European standards and measures for improvement*, The Academy for Criminalistic and Police Studies & "Hanns Seidel" Foundation, Belgrade, 2015, p. 309-324.

30 Council of the European Union, *Action plan to combat organized crime*, 97/C 251/01, OJ C 251, 15.8.1997, p. 1, <http://eur-lex.europa.eu> › ... › EU law and publications › EUR-Lex, *aspx* (18.8.2016).

was drawn by a High Level Group of experts at the request of the Heads of State and Governments and the plan was defined at a meeting in Dublin in December 1996. The Action plan represents universal approach to organized crime with a special focus on prevention. What was emphasized in it was the need to invest additional efforts in harmonizing laws and standards of practical cooperation between law enforcement agencies, the judiciary and the police. Recommendations 6, 7 and 8 are related to the collection and exchange of information. The key role in the coordination of activities in combating organized crime was given to Europol (Recommendations 10).³¹

During the short period of application of the Action Plan certain progress has been achieved in development and implementation of measures for prevention and control of organized crime. An example of progress is also a quote from the Official Journal of the European Communities: "European Judicial Network is equipped with a telecommunications network and Falcone programme. The Union has made its voice heard in the negotiations at the UN on the draft Convention on Transnational Organised Crime and in the Council of Europe on the draft Cyber-Crime Convention."³²

In December 1998 in Vienna, The Council of Europe called for the strengthening of EU action against organized crime in accordance with the changes that had occurred and in the light of the new possibilities opened by the Amsterdam Treaty, the review and evaluation of the Amsterdam Treaty and to consider the possibility of its continuation (see: X - Justice and Home Affairs, conclusion 89).³³

On 15 and 16 October 1999 at its meeting held in Tampere the Council of Europe stressed the need for joint mobilization of police and judicial resources with the aim of creating a platform that would guarantee that there is no hiding place (shelters) for criminals or the proceeds of crime within the Union (Presidency Conclusion No 6.). It was stressed there was the need to adopt a clear and coherent EU strategy to counter organized crime. Thus, in order to achieve a higher level of harmonization of states' policies, the Council of the European Union in 2000 drew up: the Prevention and Control of Organised Crime: A European Union Strategy for the Beginning of the New Millennium,³⁴ the Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between the

31 *Ibidem*, Part II - Political guidelines.

32 Quote from Council of the European Union, *The Prevention and Control of Organised Crime: A European Union Strategy for the Beginning of the new Millennium*, Official Journal of the European Communities, 2000/C 124/01, <http://eur-lex.europa.eu> > ... > EU law and publications > EUR-Lex, *aspx* (18.8.2016)

33 European Council, *Presidency conclusions*, Vienna, 11 and 12 December 1998, <http://www.europarl.europa.eu/summits/wie1>, *aspx* (24/11/2015)

34 Council of the European Union, *The Prevention and Control of Organised Crime: A European Union Strategy for the Beginning of the new Millennium*, *Opus citatum*.

Member States of the European Union (adopted on 29 May 2000 in accordance with Article 34 of the Treaty on European Union)³⁵ and the Protocol to the Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union.³⁶

Millennium strategy defines the political guidelines and 39 recommendations for prevention and control of organized crime:³⁷ our years after millennium strategy, in 2004 the European Council adopted the Hague Programme. The Hague Programme introduced the principle of availability, according to which Member States which have the information necessary for the application of the laws in other countries are to make them available. The European Council stressed that when implementing the principle of availability one must respect the following conditions: the subject of exchange may only be the information which is necessary when legal tasks are to be performed; integrity of data to be exchanged must be guaranteed; it is necessary to protect sources of information and ensure confidentiality of the data at all stages of the exchange, and subsequently; define common standards for access to the data; supervision of respect for data protection, and appropriate control and guarantee prior to and after the exchange must be ensured; and there must be protection against the abuse of data and have the right to seek correction of incorrect data.³⁸

In accordance with the conclusions of the Hague Programme in 2006 Europol instead of giving standard report on the crime situation gave the assessment of danger for the European Union from organized crime (OCTA-European Union's Organised Crime Threat Assessment).³⁹

35 Council of the European Union, *Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union*, Official Journal of the European Communities, 2000/C 197/01, <http://www.europol.europa.eu/.../caonmla-2000-05-29-en.pdf>, *aspx* (19.8.2016).

36 Council of the European Union, *Protocol to the Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union*, Official Journal of the European Communities, 2001/C 326/01, <http://eur-lex.europa.eu> › ... › EU law and publications › EUR-Lex, *aspx* (19.8.2016).

37 Council of the European Union, *The Prevention and Control of Organised Crime: A European Union Strategy for the Beginning of the new Millennium*, *Opus citatum*.

38 Council of the European Union, *The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union*, Official Journal of the European Communities, 13 December 2004, 2005/C 53/01, <http://eur-lex.europa.eu> › ... › EU law and publications › EUR-Lex, *aspx* (19.8.2016).

39 OCTA document was written during 2006, 2007, 2008, 2009 and 2011. In the threat assessment from 2007 the following priorities were stressed: preventing creation and distribution of organised crime groups aspiring to expand their influence and commit offenses on a wider international level; preventing infiltration of organised criminal groups in society (in public administration and economy), especially misuse of legitimate business-related structures (especially in the transport sector); preventing abuse of technology.

In order to ensure effective and rapid exchange of information made two separate legal acts were drawn up for the exchange of information: Swedish Framework Decision and Prüm Decisions.

Swedish Framework Decision of 18 December 2006, simplified the exchange of information and intelligence between the Member States of the European Union. Framework Decision regulates: time limits for provision of information and intelligence; requests for information and intelligence; communication channels and language; spontaneous exchange of information and intelligence; data protection; confidentiality; reasons to withhold information or intelligence (TITLE II – Exchange of Information and Intelligence, Article 4– 10).⁴⁰

Most Member States adopted the Swedish Framework Decision. However, it has not still been fully implemented, so that all its potentials have not been exploited yet. Instead of using the Decision as a legal remedy, it is mainly associated with the forms that are presented in it for data exchange. Deadlines are considered useful and are respected in most cases. However, the mandatory channelling of requests through a Single Point of Contact (SPOC) in some Member States violates the principle of equivalent access, because the time between the source and the end-user of information is prolonged.

Great importance for improving the exchange of information was also Prüm Decisions.⁴¹ In the preamble to the Decision it is indicated that the original Prüm was signed in 2005 between Austria, Belgium, France, Germany, Luxembourg, the Netherlands and Spain, in pursuance of the stepping up of cross-border cooperation, particularly to combat terrorism, cross-border crime and illegal migration.⁴² The decision sets out: *Common provisions for data exchange* (Technical specifications; Communications network; Availability of automated data exchange; Reference numbers for DNA data and dactyloscopic data;); *DNA data* (Principles of DNA data exchange; Rules for requests and answers in connection with DNA Data; Transmission procedure for automated search of reference DNA profiles; Transmission procedure for automated comparison of unidentified DNA profiles); *Dactyloscopic data* (Principles for the exchange of dactyloscopic data; Search capacities for dactyloscopic data; Rules for requests and answers in connection with dactyloscopic data); *Vehi-*

40 Council of the European Union, *Council Framework Decision 2006/960/JHA*, Official Journal of the European Union, L 386/89, <http://www.statewatch.org/.../eu-council-swed-init-implementation-1.aspx> (10.6.2016).

41 Council of the European Union, Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Decision 2008/615/JHA on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime, <http://eur-lex.europa.eu> › ... › EU law and publications › EUR-Lex, *aspx* (21.11.2015).

42 *Ibidem*.

cle registration data (Principles of automated searching of vehicle registration data; Costs); *Police cooperation* (Joint patrols and other joint operations).⁴³

Despite these decisions (Swedish Framework Decision and Prüm Decisions) there still existed many problems in the exchange of information, mostly as a result of differences in national legal and technical systems. This was precisely one of the reasons why the Council of the European Union on 30 November 2009 decided to adopt the draft conclusions on “European Union Information Management Strategy” (EU IMS).⁴⁴ The Strategy aims were to support, simplify and facilitate the exchange of information relevant to the internal security of the EU. It was especially stressed that there was the need for the development of information technology which will support the collection, storage, processing, analysis and exchange of information. The goal was to eliminate defects, especially problems of uncoordinated approach and incoherent information systems and instruments, which are often resulting in the delay in the exchange of information and therefore the problems in the process of proving. The decision on exchange of information too often depended on the division of responsibilities between agencies for applying laws which differed from country to country, leading to unnecessary complications. The strategy envisaged strong mechanisms for the protection of data. However, besides the mechanisms of protection in order to use available information fund of agencies, the state needs to work on strengthening the trust between states, both at the national and at the level of the EU.

During the Belgian presidency of the EU in 2009 “Project Harmony” was launched, the integration of EU instruments, including the OCTA, to a higher more consistent and efficient approach, which includes the adoption of a new policy cycle of fighting serious and transnational crime for the period between 2013 and 2017. The Council, based on threat assessment of organized crime in 2009, revised and changed conclusions on the EU priorities for the fight against organized crime. Operating under the new cycle in future concrete operational plans were presented by SOCTA (Serious and Organised Crime Threat Assessment).⁴⁵ In this transitional period (2010-2013), before the start of the 2013-2017 cycle, the initial estimate for the choice of priorities 2011 OCTA was written (Organised Crime Threat Assessment).⁴⁶

⁴³ *Ibidem*, Article 3 -17.

⁴⁴ Council of the European Union, *Draft Council Conclusions on an Information Management Strategy for EU Internal security*, 16637/09, Brussels, 25 November 2009.

⁴⁵ Council conclusions on the creation and implementation of a EU policy cycle for organised and serious international crime, Council of the EU, Brussels, 8 and 9 November 2010.

⁴⁶ The Republic of Serbia, the Ministry of Interior in accordance with the obligations defined in chapter 24- Justice, freedom and security, to join the EU, has drawn up the assessment of threats from heavy and organized crime.

A step further was made by adopting the Stockholm Programme⁴⁷ which designated Europol as the focal point for the exchange of information between law enforcement authorities of the Member States. The subject of discussion was not only “business driven development, a strong data protection regime, interoperability of IT systems and a rationalization of tools as well as overall coordination, convergence and coherence”⁴⁸ but also the ways how operational police cooperation could be stepped up, e.g. as regards incompatibility of communication systems and other equipment and how it could be ensured that Europol receives information safely. In addition, the program emphasizes the need to adopt a decision on the modalities of cooperation, including the exchange of information between the EU agencies.

For the implementation of the Stockholm Programme an action plan with specific goals was adopted, with objectives and periods for their implementation. In accordance with the Action plan on 25 and 26 March in 2010 Internal Security Strategy of the EU was adopted, and with it European model of security was improved.⁴⁹ The Strategy stressed the need to improve the existing mechanisms for the exchange and management of information, to develop a safe and clearly structured European model for the exchange of information (European Information Exchange Model). Exchange of information on the basis of mutual trust and the principle of availability are defined as the foundations of internal security policy. For effective behaviour of law enforcement it is necessary to create the possibility for timely access to as many data as possible: data about perpetrators, victims, modus operandi, vehicles and other relevant data that the EU member states and their national agencies have in their databases can be used for fighting crime. On the other hand, the model must ensure that the rights to privacy and protection of personal data must be respected.⁵⁰

On 7 December 2012 the European Parliament committee adopted a Communication “Strengthening law enforcement cooperation in the EU: the European Information Exchange Model (EIXM)”⁵¹ On the same day the Com-

47 Council of the European Union, *The Stockholm Programme — an open and secure Europe serving and protecting citizens*, Official Journal of the European Union, 2010/C 115/01.

48 *Ibidem*.

49 In December 2003, the European Union adopted the European Security Strategy, which was focused on the external aspects of security. European security model is completed by the 25 and 26 March 2010 by the adoption of the Internal Security Strategy for the European Union: “Towards a European Security Model”, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2010, p. 8-9.

50 General Secretariat of the European Council, *Internal security strategy for the European Union — Towards a European security model*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2010.

51 Commission to the European Parliament, *Strengthening law enforcement cooperation in the EU: the European Information Exchange Model (EIXM)*, COM(2012) 735 final.

mission adopted a report on the implementation of the Council Decisions on the exchange of information. The report stated that they did not need any new legal instruments for information exchange. The focus of the study was on the implementation of the Council Framework Decision (“Swedish Framework Decision”) and Council Decisions 2008/615/JHA and 2008/616/JHA (“Prüm Decisions”) on information exchange in practice regarding the organization of the Single Point of Contact (SPOC), on communication channels, the use of the Universal Message Format (UMF), and finally horizontal challenges such as training measures.

In order to further improve the model of information exchange, the Council of the European Union in 2014 adopted a “Draft Council Conclusions on an updated Information Management Strategy”, which set the Information Management Strategy as a comprehensive vision of development.⁵² In the analysis of implementation of the Strategy the Council concluded that a larger involvement of all participants at both national and EU level is needed.⁵³

One of the obstacles to the exchange of data within the EU are the rules for entering data in the Europol Information System (EIS), a limited number of users and the fact that EIS information is not readily available to a greater extent in the operational police work.

For the existing and future extensions of information exchange, the Universal Messaging Format (UMF, implemented and SIENA⁵⁴ and which can be used for Prüm and SFD) is seen as essential, in particular for instruments where other standards still do not exist. The implementation of the UMF II is making rather slow progress, mainly due to budgetary issues but also due to the short time that has elapsed since the standard was launched. There is however a quite high interest among Member States to proceed with implementing it and also to follow the creation of the UMF III, i.e. the next version of the UMF, extending its functions.⁵⁵

Of course, we should also mention the European Union Satellite Centre - EU SATCEN which is functioning as a European autonomous capability providing products and services resulting from exploitation of relevant space assets and collateral data, including satellite and aerial imagery, and it is essential for strengthening early warning and crisis monitoring functions within the context of the common foreign and security policy and, in particular, of

⁵² Council of the European Union, *Draft Council Conclusions on an updated Information Management Strategy (IMS) for EU internal security*, 15701/1/14, Brussels, 24 November 2014.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Secure Information Exchange Network Application-SIENA.

⁵⁵ European Commission, *Study on the implementation of European Information Exchange Model (EIXM) for strengthening law enforcement cooperation -Final Report*, Belgium, Berkenlaan 8C -1831 Diegem, 26 January 2015, p. 6.

the common security and defence policy, including organized crime. Lately the center has been extremely important in monitoring migrant crisis together with Frontex. By 30 September of each year, the Director establishes a draft annual work programme and submits it to the Board for approval.⁵⁶

Conclusion

The consequence of the global development of the society is a growing trend of transnational crime. Offenders and perpetrators are increasingly using modern technical achievements, free movement of goods, capital, services and people; they use the differences in legal systems and the lack of efficient cooperation between the countries for the successful committing of crimes; they expand borders of their criminal activities and avoid criminal liability. After a series of terrorist attacks in Europe, especially this year, and the migrant crisis, as well as the increase in cybercrimes and organized crime, what has been considered and discussed is changing the approach in combating crime. The global nature of crime requires an approach which goes beyond the borders of 'national' if we want to fight it. There are many indicators which reveal this fact. For example, organized crime groups, whose members are the citizens of the Republic of Serbia, smuggle cocaine from South America to the fullest extent and sell it in the market of Western Europe. On the other hand, the synthetic drugs market is becoming bigger in Serbia, and it has to be mentioned that because of the risk of detection, they are being produced here and laboratories for their production are being imported from Western Europe.

In order to define strategic directions of cooperation on the realistic and objective grounds, it is necessary to create and grasp a real picture of organized crime, and design the necessary appropriate models for collecting, processing, classifying, analysing, storing and exchange of information.

Similarly to the mentioned transnational characteristic of organized crime besides national estimates, we must have regional ones, and in the next step also estimates in Europe and the world. When it comes to assessment of serious and organized crime threat within the borders of Europe, each member state does the assessment for itself on the basis of data submitted by Member States, Europol for the entire area of the European Union. We are pleased to say that the Ministry of the Interior, at the end of 2015, in accordance with the obligations from the Action Plan for Chapter 24 did the assessment of serious and organized crime threats in the Republic of Serbia, together with Montene-

⁵⁶ *Ibidem*, Article 9.

gro and Macedonia in the first half of 2016 and also the regional serious and organized crime threat assessment.

Cooperation is the basis for combating crime in effective way. Current models of cooperation, including an information exchange, require further improvement, a more precise legal framework, standardization of work and the improvement of technical capacity.

A prerequisite for the cooperation is to create a legal framework for cooperation (bilateral, multilateral agreements) and to harmonize laws relating to the subject of cooperation. If we talk about harmonization of law, we have to consider two directions of this process. First, the harmonization of substantive and procedural criminal law in order to create a common legal basis of conduct is there to show criminal offences and the way they can be effectively detected and proved. Secondly, it is necessary to identify the areas with inadequate or various or different legal regulations which can be used for committing criminal offenses by perpetrators (for example, lately it has been drug market). Third, it is necessary to legally define the forms and standards in cooperation. Namely, it is necessary to design legal framework which would enable to form common investigation teams with larger number of states.

The next, but not less important task, is to improve the institutional and technical capacities for the implementation of law, institutional and operational cooperation. The exchange of information is the basis of good cooperation. Only those relevant, truthful, accurate and timely information can ensure the efficient implementation of proactive and reactive investigations. In order to achieve this it is necessary to create a generally accepted model of information exchange, and this will ensure data protection, on the one hand and on the other hand, this will make them available for those who need it most. This includes the standardization of work at national and supranational level, and this includes getting equipment and harmonization of systems for data exchange. Unfortunately, when it comes to the Republic of Serbia, what indicates how big amount of work still has to be done is the fact that the police, prosecution and courts keep records on crime in different ways, which is the basis for the analysis, evaluation and strategic work guidance.

Another, also big task is to improve and implement the standards of information work. One of the problems is also delay in issuing certificates for information access of different level of secrecy. At the moment, a certificate is issued if a person requires it and not on the basis of a job requirement or the need to use such information which is precisely defined. This problem, and also the standards of data storage can quickly become an obstacle for information exchange. We need to eliminate the mentioned problems in order to prepare for possible access to the databases of Europol and the European Union satellite centre (EU satcen).

Cooperation is inevitable, it is no longer subject to analysis. What we must bear in mind at all times is that cooperation, and the level of efficiency in the protection of fundamental rights and freedoms depend on the institutional capacity to implement the law. In order to achieve a comprehensive, objective, realistic approach which is based on the results and in order to reduce the number of offenses and achieve higher level of protection of fundamental rights and freedoms, it is necessary to build institutions whose main characteristics would be independence, effectiveness, responsibility and expertise. To put this in a different way: the institutions must consist of people with high personal and professional integrity.

References

1. Banović, B; Trgovina ljudima i zaštita ljudskih prava, Nauka –Bezbednost – Policija, Vol. 8, N° 1/2003.
2. Council of the European Union, *Action plan to combat organized crime*, 97/C 251/01, OJ C 251, 15.8.1997.
3. Council of the European Union, *The Prevention and Control of Organised Crime: A European Union Strategy for the Beginning of the new Millennium*, Official Journal of the European Communities, 2000/C 124/01.
4. Council of the European Union, *Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union*, Official Journal of the European Communities, 2000/C 197/01.
5. Council of the European Union, *The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union*, Official Journal of the European Communities, 13 December 2004, 2005/C 53/01.
6. Council of the European Union, *Draft Council Conclusions on an Information Management Strategy for EU internal security*, 16637/09, Brussels, 25 November 2009.
7. Council of the EU, *Council conclusions on the creation and implementation of a EU policy cycle for organised and serious international crime*, Brussels, 8 and 9 November 2010.
8. Council of the European Union, *The Stockholm Programme — an open and secure Europe serving and protecting citizens*, Official Journal of the European Union, 2010/C 115/01.
9. Council of the European Union, *Draft Council Conclusions on an updated Information Management Strategy (IMS) for EU internal security*, 15701/1/14, Brussels, 24 November 2014.

10. Commission to the European Parliament, *Strengthening law enforcement cooperation in the EU: the European Information Exchange Model (EIXM)*, COM(2012) 735 final.
11. General Secretariat of the European Council, *Internal security strategy for the European Union – Towards a European security model*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2010.
12. Dobovšek B (2001), *Organizovani kriminalitet kao perspektiva kriminalističke nauke*. – U: *Dani kriminalističkih nauka – mjesto i perspektive kriminalističkih nauka i kriminalističke profesije u savremenim uslovima*, Zbornik radova, Sarajevo.
13. Golubovic, S., Golubovic, N; application of rational choice theory in the analysis of human trafficking, published in *NBP-Journal for Criminology and Law*, The Academy for Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 2011.
14. Djurdjevic Z., Jokanović, S., Sovtić, S., *Methods of threat assessment of serious and organized crime*, published in : *Combating contemporary forms of crime-analysis of the situation, European standards and measures for improvement*, The Academy for Criminalistic and Police Studies & “Hanns-Seidel” Foundation, Belgrade, 2015.
15. European Council, *Presidency conclusions*, Vienna, 11 and 12 December 1998, http://www.europarl.europa.eu/summits/wie1_aspx (24.11.2015).
16. European Commission, *Study on the implementation of European Information Exchange Model (EIXM) for strengthening law enforcement cooperation -Final Report*, Belgium, Berkenlaan 8C - 1831 Diegem, 26 January 2015.
17. Ignjatović, Đ., Škulić, M; *Organizovani kriminalitet*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2010.
18. Kovčo, I; *Organizovani kriminalitet: pedofilija i prostitucija*. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, br. 2/1998, Zagreb.
19. Lemieux, F., *Investigating Cyber Security Threats: Exploring National Security and Law Enforcement Perspectives*, the George Washington University, 2011.
20. Nikolić – Ristanović, et al; *Trgovina muškarcima u Srbiji*, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2009.
21. Radovic, N; *Women and children trafficking for sexual exploitation*, published in *NBP-Journal for Criminology and Law*, The Academy for Criminalistic and Police Studies, Belgrade, 2007.
22. Raufer, X & Quere, S., *Le crime organisé*, Paris, 2008.

23. Simonović, B; Kriminalistika, Pravni fakultet u Kragujevcu – Institut za pravne i društvene nauke, Kragujevac, 2004.
24. Skupnjak – Kapić; Globalni migracijski trendovi i međunarodna iskustva u sprovođenju useljeničkih politika, Hrvatska gospodarska komora, U – Useljenička politika u funkciji razvoja hrvatskog gospodarstva, Zagreb, 2008.
25. Skakavac, Z; Krivičnopravni okviri trgovine ljudima, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 2005.
26. Teofilović, N., Teofilović, T, Odnosi države i organizovanog kriminaliteta, Udruženje “Nauka i društvo”, Beograd, 2006.
27. The Council of the European Union, Council Decision 2014/401/CFSP of 26 June 2014 on the European Union Satellite Centre and repealing Joint Action 2001/555/CFSP on the establishment of a European Union Satellite Centre, Official Journal of the European Union L 188/73, <http://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>.
28. Urošević, V., Ivanović, S., Uljanov, S; Mač u World Wide Web-u – Izazovi visokotehnološkog kriminala, Eternal mix, Beograd, 2012.
29. Škulić M; *Organizovani kriminalitet – pojam i krivičnoprocesni aspekti*. Beograd: Dosije, 2003.
30. Williams P, Vlassis D., Combating transnational Crime- concepts, activities and responses, Frank Cass, 2001.
31. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/hronika/977586/balkanska-ruta-za-sverc-oruzja.html>
32. http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_007784/lang-en/index.htm
33. <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2012/July/new-unodc-campaign-highlights-transnational-organized-crime-as-an-us-870-billion-a-year-business.html>
34. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Illicit_financial_flows

RAZMENA INFORMACIJA – PREDUSLOV
USPEŠNE SARADNJE U SUPROTSTAVLJANJU
ORGANIZOVANOM KRIMINALU

Nenad Radović

Zoran Đurđević

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Savremeni društveni uslovi sve više omogućavaju razvoj transnacionalnog organizovanog kriminala. S tim u vezi, potreban je globalni odgovor ili, bolje rečeno, razvoj generalnih strategija međunarodnog karaktera. Autori se u radu osvrću na pojedine, najopasnije oblike organizovanog kriminala koji su prisutni kako u Srbiji tako i u čitavoj međunarodnoj zajednici. Takođe, da bi se olakšale istrage i krivična gonjenja, neophodno je razvijati saradnju. Razmena informacija, obaveštajnih i dokaznih podataka preduslov je za poboljšanje bezbednosti. Blagovremen pristup relevantnim i objektivnim informacijama ključni je element za uspešno otkrivanje, sprečavanje i dokazivanje krivičnih dela. Unapređenje saradnje, definisanje pravnih okvira i uspostavljanje tehničkih mogućnosti, naročito za rukovanje elektronskim, digitalnim dokazima, i efikasno i blagovremeno postupanje u skladu sa zahtevima za uzajamnu pravnu pomoć – preduslovi su za uspeh.

Pregledni naučni rad
Primljeno: 28. 9. 2016.
Revidirana verzija: 23. 12. 2016.
Prihvaćeno: 1. 2. 2017.

UDK: 35.087.4(497.11)
342.722:347.962.6
doi: 10.5937/nabepo21-11927

SUDSKO IZVRŠENJE UPRAVNIH AKATA O NOVČANOM POTRAŽIVANJU POLICIJSKIH SLUŽBENIKA

Velisav Marković¹

Fakultet zdravstvenih, pravnih i poslovnih studija
Univerziteta Singidunum u Valjevu

Sažetak: Upravni akti koji glase na ispunjenje novčane obaveze izvršavaju se sudskim putem, i to po odredbama zakona kojim se uređuje izvršni postupak i odredbama drugih zakona koji važe za sudsko izvršenje. Upravni akti kojima se štite prava policijskih službenika iz radnog odnosa izvršavaju se sudskim putem ukoliko glase na ispunjenje novčane obaveze. Međutim, u praksi je sporno kada upravni akt glasi na ispunjenje novčane obaveze i kada ispunjava uslove za sudsko izvršenje. Osnovni problem predstavlja nedoumica da li je upravni akt koji glasi na ispunjenje novčane obaveze – koja nije konkretno određena, ali je određiva – podoban za izvršenje, ili se radi o tzv. manljivom upravnom aktu. Postupanje upravnih i pravosudnih organa u rešavanju predmeta policijskih službenika, premet je analize. Autor, koristeći studiju slučaja i primenom osnovnih i opštenaučnih metoda, rasvetljava uočene probleme i daje smernice za njihovo rešenje.

Ključne reči: policija, policijski službenik, upravni akt, izvršenje upravnih akata, sudsko izvršenje upravnih akata.

¹ Vanredni profesor, Fakultet zdravstvenih, pravnih i poslovnih studija Valjevo, Univerzitet Singidunum; vmarkovic@singidunum.ac.rs

Uvod

Upravni akt je pojedinačan pravni akt javne uprave sa svojstvom autoritativnosti i izvršivosti, kojim se na osnovu zakona rešava u upravnoj stvari.² Upravni akt je konkretan autoritativan akt donet u upravnoj stvari. Upravna stvar je takva pojedinačna stvar u kojoj postoji potreba da se pravilo ponašanja precizira primarnom dispozicijom.³ Upravni akt je pojedinačni akt koji „razrađuje i konkretizuje opšte više pravne norme s obzirom na konkretan slučaj koji reguliše, podešavajući ga okolnostima tog slučaja“.⁴ Cilj upravnih akata je izvršavanje zakona. „Za upravnu vlast primenjivanje je zakona samo sredstvo; njen cilj, to je izvršavanje zakona.“⁵ Upravnim aktom uprava autoritativno stvara obaveze ili prava za građane, pravna lica ili svoje organe.⁶

Za policijske službenike, kao državne službenike, propisan je poseban režim radnih odnosa. Njihova prava iz radnog odnosa štite se pred sudom opšte nadležnosti kada je u pitanju naknada štete i u upravnom postupku i upravnom sporu pred Upravnim sudom kada su u pitanju ostala prava.⁷ U teoriji prava, nezavisno od toga da li se „službenički odnos“ smatra predmetom radnog ili upravnog prava – s tim da preovlađuje stav da je u pitanju radni odnos, čije je zasnivanje pretpostavka za uspostavljanje upravnopravnog odnosa, po pravilu se nadležnost za rešavanje radnih/službeničkih sporova između državnih službenika i države poverava upravnim, a ne radnim sudovima ili sudovima opšte nadležnosti.⁸

O pravima i dužnostima državnog službenika odlučuje rukovodilac rešenjem ako zakonom ili drugim propisom nije drukčije određeno. Rukovodilac može pismeno ovlastiti državnog službenika koji ima stečeno visoko obrazovanje na studijama drugog stepena (diplomske akademske studije – master, specijalističke akademske studije, specijalističke strukovne studije), odnosno na osnovnim studijama u trajanju od najmanje četiri godine i najmanje pet godina radnog iskustva u struci da umesto njega odlučuje o pravima i dužnostima državnih službenika. Pri odlučivanju o pravima i dužnostima

2 Z. R. Tomić, *Upravno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i JP Službeni glasnik Beograd, 2011, str. 66.

3 D. Milkov, *Upravni i sudski akt*, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 43, br. 95/1993, str. 278.

4 R. Lukić, *Sistem filozofije prava*, Savremena administracija, Beograd, 1992, str. 427.

5 S. Jovanović, *Država*, Knjiga prva, Geca Kon, Beograd, 1936, str. 429.

6 M. Živković, *Osnovi teorije države i prava*, Policijska akademija Beograd, 1997, str. 263.

7 V. Marković, *Ostvarivanje prava policijskih službenika na dodatke na platu za rad noću, prekovremeni rad i rad na dane praznika*, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, vol. 17, br. 3/2012, str. 97.

8 B. A. Lubarda, *Uvod u radno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015, str. 92.

državnog službenika primenjuje se zakon kojim se uređuje opšti upravni postupak, izuzev kod odlučivanja o odgovornosti za štetu.⁹

Upravni akti se izvršavaju administrativnim putem, a odredbama čl. 246 i 273 Zakona o opštem upravnom postupku¹⁰ propisano je da se rešenje doneto u upravnom postupku koje glasi na ispunjenje novčane obaveze izvršava sudskim putem, i to po odredbama zakona kojim se uređuje izvršni postupak i odredbama drugih zakona koji važe za sudsko izvršenje.¹¹ Pored toga, odredbama člana 13 stav 2 Zakona o izvršenju i obezbeđenju¹² propisano je da je izvršna isprava pravosnažna, odnosno konačna odluka doneta u upravnom i prekršajnom postupku i poravnanje u upravnom postupku, ako glase na ispunjenje novčane obaveze i ako posebnim zakonom nije drugačije određeno.¹³ Takođe, odredbama člana 41 stav 1 tačka 2 predloga Zakona o izvršenju i obezbeđenju predviđeno je da je izvršna isprava i izvršna odluka doneta u prekršajnom ili upravnom postupku i upravno poravnanje koji glase na novčanu obavezu ako posebnim zakonom nije drukčije određeno.¹⁴

U radu je primenom metode „studije slučaja“ izvršena analiza postupanja suda u izvršenju upravnih akata koji glase na ispunjenje novčane obaveze. Uočeni su nedostaci u donetim upravnim aktima, nedostaci u postupanju suda u izvršenju i nedostaci u postupanju državnog pravobranilaštva i date su smernice za rešenje spornih situacija.

Studija slučaja – ostvarivanje prava policijskih službenika na terenski dodatak utvrđenog rešenjem Policijske uprave

Jedan broj policijskih službenika Policijske uprave Valjevo Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije obratio se pismenim putem. Policijski službenici su boravili na radu na Divčibarama u turnusima po 15 dana neprekidno, a nije im isplaćivan terenski dodatak.

9 Zakon o državnim službenicima, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 79/2005, 81/2005, 83/2005, 64/2007, 67/2007, 116/2008, 104/2009, 99/2014, član 140.

10 *Sl. list SRJ*, br. 33/97, 31/01, 30/10.

11 „Osnovni sud je stvarno nadležan za odlučivanje i sprovođenje izvršenja na osnovu upravnog akta“, iz rešenja Višeg suda u Pančevu, Gž. 2367/10 od 7. 12. 2010. godine, http://pa.vi.sud.rs/Bilten_gradjanskog_odeljenja_Viseg_sud_u_Pancevu_2011.pdf (6. 11. 2015).

12 *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 31/11, 99/11 i 109/13 – odluka US, 55/2014, 139/2014.

13 O sudskoj nadležnosti za izvršenje upravnih akata vidi više u P. Milutinović, O nadležnosti suda za izvršenje upravnih akata, *Branich*, CXVI, br. 3–4/2004, str. 115–126.

14 Vidi predlog Zakona o izvršenju i obezbeđenju, http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/2851-15.pdf (16. 12. 2015).

Policijska uprava Valjevo Ministarstva unutrašnjih poslova donela je rešenje broj 117-34/09-10 od 22. 2. 2010. godine¹⁵ kojim je usvojila zahtev policijskih službenika.

Kako Ministarstvo unutrašnjih poslova nije dobrovoljno izvršilo svoj pravni akt, to su policijski službenici, u svojstvu izvršnih poverilaca, svaki za sebe, podneli predlog za izvršenje Osnovnom sudu u Valjevu, kao mesno i stvarno nadležnom sudu, s obzirom da su smatrali da je reč o izvršenju upravnog akta koji glasi na ispunjenje novčane obaveze. Predložili su i da sud odredi veštačenje putem veštaka ekonomsko-finansijske struke radi utvrđenja tačne visine potraživanja utvrđenog navedenim upravnim rešenjem.

Osnovni sud u Valjevu je rešenjem I. 5153/10 od 19. 4. 2010. godine odredio i sproveo veštačenje od strane veštaka ekonomsko-finansijske struke na okolnosti visine potraživanja izvršnog poverioca. Sud je rešenjem I. 5153/10 od 21. jula 2010. godine odredio izvršenje radi naplate glavnog duga u iznosu od 62.160,06 dinara i troškova izvršnog postupka u iznosu od 12.386,00 dinara. Protiv navedenog rešenja Republičko javno pravobranilaštvo, kao zastupnik izvršnog dužnika, izjavilo je žalbu. Viši sud u Valjevu je rešenjem Gž. 1746/10 od 23. decembra 2010. godine ukinuo rešenje Osnovnog suda u Valjevu I. 5153/10 od 21. jula 2010. godine sa obrazloženjem da u ponovnom postupku prvostepeni sud treba da oceni podobnost za izvršenje isprave na osnovu koje je predloženo izvršenje.

U međuvremenu, 27. 10. 2010. godine policijski službenici su naplatili potraživanje po rešenju Osnovnog suda u Valjevu I. 5153/10 od 21. jula 2010. godine zbog toga što u ovom postupku žalba ne odlaže izvršenje rešenja.

Novim rešenjem I. 8105/12 od 19. februara 2013. godine Osnovni sud u Valjevu odbija kao neosnovan predlog za izvršenje izvršnog poverioca. U obrazloženju rešenja je, pored ostalog, navedeno da u pravosnažnom rešenju Ministarstva unutrašnjih poslova, Policijske uprave u Valjevu, broj 117-34/09-10 od 22. februara 2010. godine novčana obaveza izvršnog dužnika nije određena, te da stoga izvršna isprava nema svojstvo izvršne isprave u smislu Zakona o izvršenju i obezbeđenju.

Po prigovoru izvršnog poverioca na ovo rešenje Osnovnog suda u Valjevu, isti sud je rešenjem Ipv. 117/13 od 26. marta 2013. godine odbio kao neosnovan prigovor izvršnog poverioca i potvrdio rešenje Osnovnog suda u Valjevu I. 8105/12 od 19. februara 2013. godine. U obrazloženju ovog drugostepenog rešenja Osnovni sud u Valjevu je, između ostalog, naveo da upravno rešenje na osnovu kojeg je traženo izvršenje nije podobno za izvršenje, zbog toga što u njemu nije naveden i određen i novčani iznos, „već je opisno dato da se policijskim službenicima ima isplatiti terenski dodatak za vreme provedeno na

¹⁵ Sva pojedinačna pravna akta navedena u ovom radu bez navođenja izvora nalaze se u arhivi autora.

radu na Divčibarama prema rednim listama za period od 1. jula 2006. godine do 18. maja 2009. godine“.

U međuvremenu je izvršni dužnik podneo predlog za protivizvršenje. On je usvojen rešenjem Osnovnog suda u Valjevu I. 8105/12 od 25. oktobra 2013. godine, koje je delimično, po prigovoru, preinačeno u pogledu zatezne kamate, rešenjem Osnovnog suda u Valjevu Ipv. 526/13 od 26. decembra 2013. godine. Izvršni poverilac je vratio primljeni novčani iznos sa zakonskom zateznom kamatom.

Protiv rešenja Osnovnog suda u Valjevu Ipv. 117/13 od 26. marta 2013. godine izvršni poverilac je podneo ustavnu žalbu Ustavnom sudu Srbije zbog povrede prava na pravično suđenje zajemčeno članom 32 stav 1 Ustava Republike Srbije u kojoj je naveo da „novčana obaveza u upravnom rešenju nije određena ali je određiva i da navedeno upravno rešenje predstavlja izvršnu ispravu u skladu sa članom 13 Zakona o izvršenju i obezbeđenju“. Izvršni poverilac je u podnetoj ustavnoj žalbi isticao i povredu prava na jednaku zaštitu prava s obzirom na pravni stav izražen u rešenju Višeg suda u Valjevu, Gžl. 77/12 od 25. 10. 2012. godine, kojim je potvrđeno rešenje Osnovnog suda u Valjevu, P1. 705/12 od 9. 8. 2012. godine u kojem je Viši sud zauzeo pravni stav da je rešenje Policijske uprave u Valjevu broj 17-121/12 od 8. 12. 2011. godine o isplati jubilarne nagrade za 2011. godinu podobno za izvršenje iako u istom rešenju nije striktno opredeljen novčani iznos već je navedeno da zaposleni ima pravo na novčanu naknadu u visini prosečne zarade po zaposlenom u privredi Republike Srbije bez poreza i doprinosa prema poslednjem objavljenom podatku organa nadležnog za poslove statistike. U stavu III istog rešenja čak je naloženo materijalno-finansijskoj službi Odeljenja za logistiku Policijske uprave Valjevo da izvrši obračun jubilarne nagrade. Znači da u ovom slučaju novčani iznos nije određen upravnim aktom, a sud je zauzeo pravni stav da je podobno za izvršenje. Žalba je podneta i zbog dužine trajanja izvršnog postupka jer je povređeno pravo na suđenje u razumnom roku.

Ustavni sud Srbije doneo je odluku Už-3512/2013 od 7. 9. 2015. godine kojom je usvojio ustavnu žalbu izvršnog poverioca što se tiče povrede prava na suđenje u razumnom roku i njom utvrdio pravo na naknadu nematerijalne štete u iznosu od 300 evra, u dinarskoj protivvrednosti po srednjem kursu Narodne banke Srbije na dan isplate, na teret budžetskih sredstava – razdeo Ministarstva pravde. Istom odlukom Ustavni sud je odbio ustavnu žalbu izvršnog poverioca u ostalom delu sa obrazloženjem „da je Osnovni sud dao ustavnopravno prihvatljivo obrazloženje za svoju odluku, kojom je potvrdio prvostepeno rešenje tog suda kojim je odbijen predlog za izvršenje ovde podnosioca ustavne žalbe, sa obrazloženjem da upravno rešenje na osnovu kojeg je podnet predlog ne predstavlja izvršnu ispravu, s obzirom na to da novčana obaveza utvrđena navedenim rešenjem nije konkretno opredeljena. Naime,

rešenjem Ministarstva unutrašnjih poslova – Policijska uprava u Valjevu broj 117-34/09-10 od 22. februara 2010. godine predstavlja ispravu o postojanju prava podnosioca ustavne žalbe na isplatu terenskog dodatka, a visina njegovog potraživanja naknade štete na ime neisplaćenog terenskog dodatka mora biti utvrđena u parničnom postupku. Stoga bi tek presuda doneta u parničnom postupku, kojom bi bila utvrđena tačna visina potraživanja, predstavljala pravosnažnu i izvršnu odluku na osnovu koje bi podnosilac mogao da pokrene izvršni postupak“.

Nakon pravosnažno odbijenog predloga za izvršenje, policijski službenik je podneo parničnu tužbu radi naknade štete neisplaćenog terenskog dodatka čije pravo je utvrđeno upravnim rešenjem Ministarstva unutrašnjih poslova, Policijske uprave u Valjevu broj 117-34/09-10 od 22. februara 2010. godine. Međutim, Osnovni sud u Valjevu sada donosi presudu P1. broj 378/14 od 9. 2. 2015. godine kojom odbija tužbeni zahtev tužioca zbog nastupanja zastarelosti potraživanja pošto je istekao trogodišnji rok zastarelosti potraživanja terenskog dodatka.

Rešavajući po žalbi, Apelacioni sud u Beogradu je doneo presudu Gž1 br. 883/15 od 28. 5. 2015. godine kojom je ukinuo presudu Osnovnog suda u Valjevu P1 br. 378/14 od 9. 2. 2015. godine i predmet vratio istom sudu na ponovno odlučivanje. U obrazloženju te presude Apelacioni sud u Beogradu naveo je da ne prihvata zaključak osnovnog suda jer se on zasniva na pogrešnom tumačenju odredbe člana 379 stav 1 Zakona o obligacionim odnosima. Naime, prema toj normi sva potraživanja koja su utvrđena pravosnažnom sudskom odlukom ili odlukom drugog nadležnog organa ili poravnanjem pred sudom ili drugim nadležnim organom zastarevaju za deset godina pa i ona za koja zakon inače predviđa kraći rok zastarelosti. Dalje u obrazloženju, Apelacioni sud u Beogradu naveo je da je upravno rešenje Ministarstva unutrašnjih poslova, Policijske uprave u Valjevu, odluka nadležnog organa jer je doneta na osnovu ovlašćenja iz odredbi člana 142 stav 3 Zakona o državnim službenicima. Sud je dalje istakao: „Tačno je da nije određena novčana obaveza ali je ona određiva i može se utvrditi obračunom terenskog dodatka prema rednim listama zato se ne može uspešno braniti teza da ovim rešenjem nije utvrđeno potraživanje tužioca. To rešenje je rešenje nadležnog organa kojim je utvrđeno potraživanje jer sadrži pozitivnu odluku o pravu i sa odredivim obimom potraživanja. Radi toga se ima primeniti desetogodišnji rok zastarelosti a ne rok zastarelosti iz odredbe člana 196 Zakona o radu po pravilu *les specialis derogat legi generali* u tumačenju ove pravne norme kada je reč o potraživanju utvrđenog odlukom nadležnog organa“.

Predmet je sada ponovo u toku pred prvostepenim sudom.

Postavlja se pitanje da li je navedeni upravni akt koji glasi na ispunjenje novčane obaveze, koja nije konkretno određena, ali je određiva, podoban za

izvršenje ili se radi o tzv. manljivom upravnom aktu. Iz iznetog slučaja vidi se da su sudovi pa i Ustavni sud Srbije zauzeli stav da novčana obaveza koja nije konkretno određena nije podobna za izvršenje i njena visina se mora utvrditi u parničnom postupku.

Shodno odredbi člana 198 Zakona o opštem upravnom postupku, u rešenju je, po pravilu, sadržana odluka o celini upravne stvari koja je bila predmet postupka, izuzev kod delimičnih i dopunskih rešenja. U izreci bi morale biti sadržane i odluke o svim zahtevima istaknutim u toku postupka (ukoliko to prethodno nije učinjeno odgovarajućim zaključcima), rok za izvršenje naložene radnje-obaveze i napomena da žalba ne odlaže izvršenje rešenja (ukoliko je takvo što propisano). Dispozitiv mora biti kratak, jasan i određen. U vezi s preciznošću dispozitiva problemi u praksi su nastajali, na primer, kada je oduzetu robu trebalo preciznije odrediti, tj. navesti vrstu i količinu, kako bi rešenje moglo da se „nedvosmisleno izvrši po pravilima izvršnog postupka“.¹⁶ U ovu manu spadaju i rešenja kojima se utvrđuje obaveza plaćanja naknade za promenu namene obradivog poljoprivrednog zemljišta, a koja moraju da sadrže površinu za koju se plaća naknada, kao i iznos naknade.¹⁷

Pri oceni da li je ovakav stav prihvatljiv treba imati u vidu i Odluku Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu u predmetu Krstić protiv Srbije (predstavka broj 45394/06), koja je objavljena u „Službenom glasniku RS“ broj 29/2014 od 13. 3. 2014. godine. U toj odluci Evropski sud za ljudska prava je istakao: „Štaviše, Sud primećuje da obaveza podložna izvršenju ne mora da bude tačno utvrđena, pošto su sudovi koji se bave pitanjima izvršenja obavezni da sprovedu izvršenje kada se u obrazloženju odluke nalazi dovoljno pojedinosti da se utvrdi ukupna obaveza dužnika“. Rešenje Policijske uprave u Valjevu 117-34/09-10 od 22. 2. 2010. godine svakako daje dovoljno pojedinosti i elemenata da se utvrdi ukupna obaveza dužnika. U rešenju piše: „Policijskim službenicima iz stava 1. Izreke isplatiti terenski dodatak...“ Kada se kaže „isplatiti“, to znači da se radi o novčanom iznosu jer se samo novac isplaćuje. Kada se kaže „terenski dodatak“, to takođe predstavlja novčani iznos koji je određen pozitivnim propisima. Uredbom o naknadama i drugim primanjima zaposlenih u državnim organima i izabranih, odnosno postavljenih lica¹⁸ i Uredbom o naknadi troškova i otpremnini državnih službenika i nameštenika¹⁹ koje su važile u periodu obuhvaćenim rešenjem, propisano je da se dodatak na platu isplaćuje za terenski dodatak u iznosu od 3% prosečne mesečne zarade zaposlenog u privredi Republike, prema posled-

16 Presuda Vrhovnog suda Srbije, U. 3809/2002 od 29. 1. 2003.

17 Vrhovni sud Srbije, U. 2229/2002 od 2. 10. 2002. godine, vidi više u D. Vučetić, Tipični slučajevi manljivosti forme upravnih akata u srpskoj upravno-procesnoj praksi, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, LI, br. 51/2008, str. 175–195.

18 *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 95/2005.

19 *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 98/2007.

njem objavljenom podatku republičkog organa nadležnog za poslove statistike na dan isplate. Znači da je i taj iznos određen. Broj dana iz redne liste određen je u izvršnom postupku pred Osnovnim sudom u Valjevu i utvrđen veštačenjem od strane veštaka ekonomsko-finansijske struke.

Zakon o izvršnom postupku²⁰ koji je važio u vreme podnošenja predloga za izvršenje i obavljanja veštačenja u izvršnom postupku predviđao je mogućnost veštačenja u toku izvršnog postupka.²¹

Pored toga, u navedenoj odluci Evropski sud za ljudska prava podseća da, kada se pravosnažna odluka donese u korist pojedinca protiv države, on čak, u načelu, ne bi trebalo da ima obavezu da pokrene postupak izvršenja (vidi *Metaxas protiv Grčke*, broj 8415/02 stav 19, 27. maj 2004. godine i *Manushaqe Puto i drugi protiv Albanije*, broj 604/07, stav 71, 31. jul 2012. godine).

Stav je Evropskog suda za ljudska prava da je upravni akt koji je predmet studije slučaja podoban za sudsko izvršenje, te sam mišljenja da bi novčani iznos u upravnom aktu trebalo da bude odrediv, a ne mora biti apsolutno određen. Sa druge strane, ovaj slučaj treba da bude pouka svim učesnicima u upravnom postupku da dispozitiv upravnog akta mora biti jasno i precizno određen kako bi se izbegle teškoće u izvršenju.

Drugo, u ovom slučaju je očigledno da je izvršnom poveriocu u postupku izvršenja u predmetu I. 8105/12 povređeno pravo na suđenje u razumnom roku. Ustavni sud Srbije utvrdio je to odlukom UŽ-3512/2013 od 7. septembra 2015. godine, kojom je utvrdio i pravo izvršnom poveriocu na naknadu nematerijalne štete u iznosu od 300 evra u dinarskoj protivvrednosti. Ako taj slučaj stavimo u širi kontekst ostvarivanja prava iz radnih odnosa, dolazimo do zaključka da su pripadnici policije izloženi konstantnom kršenju ljudskih prava i svim vidovima onemogućavanja u ostvarivanju sopstvenih prava. Dosadašnja sudska i upravna praksa pokazala je da policijski službenici gotovo ne mogu ostvariti svoja prava iz radnog odnosa.²² Kao primer konstantnog kršenja prava policijskih službenika na pravično suđenje, odnosno na suđenje u razumnom roku, može se navesti veoma veliki broj primera utvrđen odlukama Ustavnog suda Srbije.²³ Pravo na pravično suđenje jedno je od osnov-

20 *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 125/2004, 31/2011.

21 Videti član 80. Zakona o izvršnom postupku.

22 Videti V. Marković, *Ostvarivanje prava policijskih službenika na dodatke na platu za rad noću, prekovremeni rad i rad na dane praznika*, *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, vol. 17, br. 3/2012, str. 97–105.

23 Na primer: Odlukom Ustavnog suda Srbije UŽ-3201/2011 od 13. 3. 2014. godine utvrđena je povreda prava na suđenje u razumnom roku za 126 pripadnika Policijske uprave u Šapcu i utvrđeno je pravo na naknadu nematerijalne štete od svakom po 300 evra u dinarskoj protivvrednosti po srednjem kursu NBS na dan isplate, Odlukom Ustavnog suda Srbije UŽ-7208/2012 od 16. 4. 2015. godine utvrđena je povreda prava na suđenje u razumnom roku za 43 pripadnika Policijske uprave u Kruševcu i utvrđeno je pravo na naknadu nematerijalne štete od svakom po 500 evra u dinarskoj protivvrednosti po srednjem

nih vrednosti otvorenog i demokratskog društva zasnovanog na vladavini prava, u kome je ljudsko dostojanstvo ličnosti neprikosnoveno, zbog čega su svi dužni da ga poštuju, a pre svih državni organi odnosno javna vlast. Standardi prava na pravično suđenje predstavljaju jedno od osnovnih merila za ocenu da li su i u kojoj su meri ostvareni ideali vladavine prava u određenoj državi.²⁴ Ostvarivanje prava je itekako važno, jer je za pravni saobraćaj obično mnogo važnije ono što je učinjeno od onog što bi trebalo da bude učinjeno. Uz to, ostvarivanje prava je pokazatelj stanja datog prava, zbog čega ono može da posluži kao pouzdan osnov za njegovu argumentovanu naučnu kritiku.²⁵

Treće, u konkretnom slučaju možemo posmatrati i ulogu državnog pravobranioca i njegovo postupanje. Državno pravobranilaštvo je organ koji obavlja poslove pravne zaštite imovinskih prava i interesa Republike Srbije, autonomne pokrajine, odnosno jedinice lokalne samouprave.²⁶ Državno pravobranilaštvo je zastupnik Republike Srbije u pravnim postupcima pred sudovima, arbitražama, organima uprave i drugim nadležnim organima, kada Republika Srbija ima položaj stranke ili umešača o čijim pravima i obavezama se odlučuje u tom postupku.²⁷

Nadzor nad radom Državnog pravobranilaštva vrši ministarstvo nadležno za pravosuđe, po službenoj dužnosti, na predlog državnog organa i posebne organizacije koji nemaju svojstvo pravnog lica, državnog organa i posebne organizacije koji imaju svojstvo pravnog lica, a čije se finansiranje obezbeđuje iz budžeta Republike Srbije i javne ustanove čiji je osnivač Republika Srbija, a čije se finansiranje obezbeđuje iz budžeta Republike Srbije, u pravnim postupcima u kojima ovi subjekti učestvuju kao stranke ili umešači o čijim imovinskim pravima i obavezama se odlučuje u tom postupku koje zastupa državno pravobranilaštvo, ili po inicijativi stranaka i učesnika u postupku.²⁸

U konkretnom slučaju može se postaviti pitanje svrsishodnosti i celishodnosti podnetog prigovora u sprovedenom izvršnom postupku. Državno pravobranilaštvo može vršiti „izbor najbolje mogućnosti u konkretnom slučaju,

kursu NBS na dan isplate, Odlukom Ustavnog suda Srbije UŽ-8374/2012 od 2. 7. 2015. godine utvrđena je povreda prava na suđenje u razumnom roku za 13 pripadnika Policijske stanice u Lazarevcu, Policijske uprave za grad Beograd i utvrđeno je pravo na naknadu nematerijalne štete od svakom po 600 evra u dinarskoj protivvrednosti po srednjem kursu NBS na dan isplate, Odlukom Ustavnog suda Srbije UŽ-1641/2013 od 14. 10. 2015. godine utvrđena je povreda prava na suđenje u razumnom roku za 41 pripadnika Policijske uprave u Šapcu, Policijske stanice Loznica i utvrđeno je pravo na naknadu nematerijalne štete od po 700 evra u dinarskoj protivvrednosti po srednjem kursu NBS na dan isplate i dr.

24 Videti više u V. Marković, Ostvarivanje prava na pravično suđenje u upravnim sporovima u Republici Srbiji, u *Kvalitet – put u Evropu*, Univerzitet Sinergija, Bijeljina, 2013, str. 290–297.

25 Videti S. Blagojević, *Pravo i stvarnost*, Službeni list SRJ, Beograd, 1995.

26 Član 2 Zakona o pravobranilaštvu, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 55/2014.

27 Član 11 stav 1 Zakona o pravobranilaštvu.

28 Član 33 Zakona o pravobranilaštvu.

rukovodeći se celishodnošću. Pri tome treba imati na umu da je celishodnost promenljiva kategorija koja zavisi ne samo od vremena do vremena, nego i od slučaja do slučaja. Zato je subjektu uprave ostavljeno da oceni, imajući u vidu promenljive prilike i okolnosti, koje rešenje najviše odgovara potrebama konkretnog slučaja.²⁹ Naime, u konkretnom slučaju, prigovor je usvojen, usvojen je predlog za protivizvršenje i vraćen je novac u budžet Republike Srbije. Međutim, pravo policijskih službenika utvrđeno konačnim upravnim aktom je nesporno. Oni će svoje pravo, u svakom slučaju, ostvariti u parničnom postupku i kasnije, eventualno, u izvršnom postupku. Ipak, „pređeni put“ ostvarivanja prava mučan i dugotrajan, tako da se postavlja pitanje celishodnosti i svrshodnosti postupanja državnog pravobranioca koji stavlja prigovor. Zbog čega on ulaže prigovor i sa kakvom namerom? I ovde treba pogledati širu društvenu sliku i kakav je uobičajeni način postupanja državnog pravobranilaštva. Posmatranjem zaista mnogobrojnih parničnih postupaka po tužbama policijskih službenika za ostvarivanje prava na dodatke na platu uočava se pojava da se državno pravobranilaštvo žali na sve prvostepene presude kojima je usvojen tužbeni zahtev policijskih službenika bez obzira na dotadašnju sudsku praksu. Naime, ako je pravosnažnom sudskom odlukom usvojen tužbeni zahtev policijskog službenika, što je na kraju potvrđeno i odlukom Ustavnog suda Srbije, postavlja se pitanje zašto državno pravobranilaštvo na svaku sledeću sudsku odluku, u istoj pravnoj i činjeničnoj situaciji, ulaže žalbu kada je ishod postupka izvestan. Takvo postupanje pravobranilaštva dovodi samo do odugovlačenja postupka i ometanja tužilaca u ostvarivanju svojih prava, što nije i ne može biti cilj i svrha rada državnog pravobranilaštva.

Zaključak

S obzirom na to da je upravni akt koji glasi na ispunjenje novčane obaveze, koja nije konkretno opredeljena, ali je određiva, podoban za izvršenje, trebalo bi razvijati i menjati sudsku praksu i stavove u vezi sa ovom problematikom. Dalje, izreka rešenja u upravnom postupku trebalo bi da bude precizno određena kada se radi o ispunjenju novčane obaveze. Stoga, kako bi se izbegle nedoumice, potrebno je insistirati na preciznom formulisanju izreke rešenja u upravnom postupku.

Kada je reč o postupanju Državnog pravobranilaštva, ono bi trebalo da dosledno primenjuje principe svrshodnosti i celishodnosti i da svojim postupanjem ne doprinosi odugovlačenju sudskih postupaka i povredi ljudskih prava.

29 D. Vasiljević, Diskreciona ovlašćenja policije, *NBP – Journal of Criminalistics and Law*, vol. 17, br. 1/2012, str. 22.

U dosadašnjoj upravnoj i sudskoj praksi može se uočiti ozbiljno kršenje ljudskih prava pripadnika policije koji se, konstantno i dugotrajno, ometaju i onemogućavaju u ostvarivanju svojih prava iz radnog odnosa. Imajući u vidu ulogu i značaj policije u svakom društvu, to je neshvatljivo i ne doprinosi vladavini prava već je, naprotiv, razlog pravne nesigurnosti. Sudski i upravni organi moraju poštovati ljudska prava svih građana, što podrazumeva i ljudska prava pripadnika policije.

Literatura

1. Blagojević, S; *Pravo i stvarnost*, Službeni list SRJ, Beograd, 1995.
2. Jovanović, S; *Država, Knjiga prva*, Geca Kon, Beograd, 1936.
3. Lubarda, A. B; *Uvod u radno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2015.
4. Lukić, R; *Sistem filozofije prava*, Savremena administracija, Beograd, 1992.
5. Marković, V; Ostvarivanje prava policijskih službenika na dodatke na platu za rad noću, prekovremeni rad i rad na dane praznika, *NBP – Journal of Criminalistics and Law*, vol. 17, br. 3/2012.
6. Marković, V; Ostvarivanje prava na pravično suđenje u upravnim sporovima u Republici Srbiji, objavljeno u: *Kvalitet – put u Evropu*, Univerzitet Sinerģija, Bijeljina, 2013.
7. Milkov, D; Upravni i sudski akt, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, vol. 43, br. 95/1993.
8. Milutinović, P; O nadležnosti suda za izvršenje upravnih akata, *Branič*, vol. CXVI, br. 3 –4/2004.
9. Tomić, R. Z; *Upravno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2011.
10. Vasiljević, D; Diskreciona ovlašćenja policije, *NBP – Journal of Criminalistics and Law*, vol. 17, br. 1/2012.
11. Vučetić, D; Tipični slučajevi manljivosti forme upravnih akata u srpskoj upravno-procesnoj praksi, objavljeno u: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, vol. LI, br. 51/2008, str. 175–195.
12. Živković, M; *Osnovi teorije države i prava*, Policijska akademija Beograd, 1997.
13. *Zakon o opštem upravnom postupku*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 33/97, 31/01, 30/10.

14. *Zakon o državnim službenicima*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 79/2005, 81/2005, 83/2005, 64/2007, 67/2007, 116/2008, 104/2009, 99/2014.
15. *Zakon o izvršenju i obezbeđenju*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 31/11, 99/11 i 109/13 – odluka US, 55/2014, 139/2014.
16. *Zakon o izvršnom postupku*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 125/2004, 31/2011.
17. *Zakon o državnom pravobranilaštvu*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 55/2014.
18. Predlog Zakona o izvršenju i obezbeđenju, http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/cir/pdf/predlozi_zakona/2851-15.pdf (16. 12. 2015).
19. *Uredba o naknadama i drugim primanjima zaposlenih u državnim organima i izabranih, odnosno postavljenih lica*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 95/2005.
20. *Uredba o naknadi troškova i otpremnini državnih službenika nameštenika*, „Službeni glasnik Republike Srbije“, br. 98/2007.

JUDICIAL EXECUTION OF ADMINISTRATIVE ACTS ON MONETARY CLAIMS OF POLICE OFFICERS

Velisav Marković³⁰

Singidunum University
Faculty of Business in Valjevo

Summary: Administrative acts for fulfilment of financial obligations shall be enforced through the court and under the provisions of the law regulating the judicial execution procedure and the provisions of other laws applicable to judicial enforcing. The administrative acts that protect the police officers rights in labour relations shall be enforced through court if they are made out for fulfilment of financial obligations. However, in practice it is debatable when an administrative act is made out for the fulfilment of financial obligations and when it fulfils the conditions for judicial enforcing. The basic problem is the question as to whether the administrative act issued for the fulfilment of financial obligations which is not specifically defined, but is determinable, is

30 Associate Professor, vmarkovic@singidunum.ac.rs

eligible for execution or it is considered as a faulty administrative act. The subject of analysis here is the conduct of administrative and judicial authorities in resolving cases of police officers. In this article using a case study and application of basic and general scientific method the author sheds light on the problems perceived and offers guidelines for their solution.

Keywords: police, police officer, administrative act, enforcing administrative acts, judicial enforcing of administrative acts.

Pregledni naučni rad
Priljeno: 23. 9. 2016.
Revidirana verzija: 21. 10.2016.
Prihvaćeno: 25. 10. 2016.

UDK: 343.982.34
doi: 10.5937/nabepo21-11888

POLYMERS IN CRIMINALISTICS: LATENT FINGERPRINT DETECTION AND ENHANCEMENT – FROM IDEA TO PRACTICAL APPLICATION

Nikola Milašinović¹

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Summary: The identification of latent fingerprints is crucial for the security agencies in order to identify persons suspected of having committed criminal acts. Latent prints often remain as random impressions onto the surfaces of various objects. Huge progress has been made in the identification processes using rolled and plain impressions fingerprints, while detection and comparison of latent prints still remains a challenging task. In addition to the existing standardized methods, in this paper the possible utilization of natural and synthetic polymers and their conjugates with the same goal will be reviewed, by means of latent fingerprints detection and development.

Keywords: Identification, Latent Fingerprints Development and Detection Methods, (Bio)polymers, Chitosan.

Introduction

Identification of latent fingerprints is crucial for law enforcement agencies in identifying suspected persons.² Nowadays, many different methods for revealing and developing the latent fingerprints have been used. The utilization

¹ Assistant Professor; nikola.milasinovic@kpa.edu.rs

² B. Sundarraj, Untapped Fingerprint Matching Using Advanced Features, *Middle-East Journal of Scientific Research*, Vol. 19, N° 6/2014, p. 826–833.

of powders (especially for non-porous surfaces) is one of the simplest and most commonly used methods for fingerprints detection.³ Both in practice and for scientific purposes various proven methods, such as ninhydrin, iodine fuming methods, cyanoacrylate fuming methods, usually followed by treatment with fluorescent staining solutions, silver nitrate method, sticky-side powder, and gentian violet stain, physical developers have already been used, while each single method gives different results.^{4, 5, 6, 7}

However, none of these methods offers ideal results, and researchers are still very interested in finding new detection, enhancement and fixing methods of latent traces. To support further research, the fact that not all materials are good enough for the use of certain methods, the use of different (multi) methods of detection and identification is always recommended. In addition to the well-known methods of detection and identification of latent papillae traces, the use of polymers, in particular biopolymers, is still not sufficiently investigated, and the scientific community is almost not aware of the potential applications of these materials with the previously mentioned purpose.

1. Polymer-based Conjugates as Systems for Latent Fingerprints Development and Detection

The materials that go through changes of color in response to the external physical (heat, light, pressure, electricity) and the chemical/biochemical (solvent, pH, ligand-receptor interaction) stimuli may be used as key components sensors, switches or memory devices.^{8, 9, 10} Among colorimetric substances sensitive to external stimuli tested so far, conjugated polymers have attracted certain attention due to their unique optical properties associated with the

3 C. Lennard, *The Detection and Enhancement of Latent Fingerprints*, 13th INTERPOL Forensic Science Symposium, Lyon, France, 2001, p 212.

4 H. Lee, *Advances in Fingerprint Technology* (2nd Ed.). Boca Raton, Florida: CRC press, 2001.

5 C. Champod, *Fingerprints and other Ridge Skin Impressions*. Boca Raton, Florida: CRC Press, 2004, p. 237-244.

6 T. Kubic, N. Petraco, *Forensic Science Manual and Workbook* (Revised Ed.). Boca Raton, Florida: CRC press, 2005, 43-45.

7 B. McCord, *Forensic Chemistry*, Laboratory Manual, Revision 7.1. Department of Chemistry, Florida International University, 2005, p. 46-61.

8 J. Lee, et al., Hydrochromic conjugated polymers for human sweat pore mapping, p. 212.

9 W. Li, et al., Recent Advances in Stimuli-Responsive Photofunctional Materials Based on Accommodation of Chromophore into Layered Double Hydroxide Nanogallery, *Journal of Nanomaterials*, Article ID 586462, 14 pages, 2013.

10 E. Mastronardi, et al., Smart Materials Based on DNA Aptamers: Taking Aptasensing to the Next Level, *Sensors*, Vol. 14 N° 2/2014, p. 3156-31.

presence of delocalized π -electrons.¹¹ When localized stimulation of conjugated polymers results in a change in the absorption and emission characteristics, these materials could have been effectively used as sensor matrices.^{12, 13}

As written in the article published in *Nature Communications*¹⁴ a polymer that exhibits instantaneous fluorescence and color change in response to a small amount of water can be useful material for individual sweat pores detection. It has been confirmed that this method is sensitive enough to detect individual sweat pores of a human hand that leads to detailed color prints. The idea of using sweat pores in order to detect latent fingerprints was proposed earlier, but cheap, fast and reliable methods of pores mapping are still difficult to achieve. Jong-Man Kim et al.¹⁵ described a simple polymer-based material that gives an immediate, sensitive enough response to distinguish functional pores of those that are inactive (Figure 1) when finger was presented.

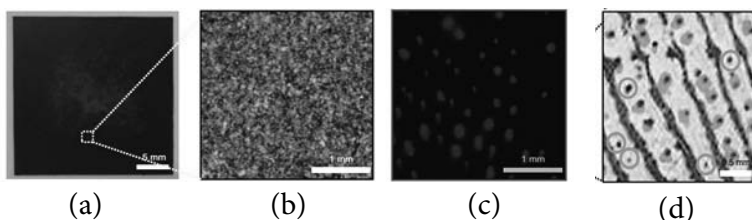

Figure 1. Mapping of sweat pores. (A) Photograph of a fingerprint on poly(10,12-pentacosadiynoic acid-cesium (PCDA-Cs)) film (thickness about 3.8 mm); (B) optical and (c) fluorescence micrograph of magnified area in the image (a) obtained with excitation at 510-550 nm; (D) images with increased contrast - dots inside the blue circles are pores that do not secrete sweat.¹

As known, the ridges are generally used for inducing fingerprints, but a reliable analysis sometimes requires large print portions. Sweat pores allow identification of a pattern and with very small part of the latent trace, suggesting that this method can be used as a reliable method for detection of latent fingerprints. Mapping of active sweat pores was performed by using a fluorescent microscope excitation at 510-550 nm. Unlike conventional methods, which largely depend on the friction of papillae ridges over the surface, and thus require large areas of latent prints for reliable analysis, the proposed

11 K. Molapo, et al., Electronics of Conjugated Polymers (I): Polyaniline, *International Journal of Electrochemical Science*, Vol. 7, N° 1/2012, p. 11859-11875.

12 J. Lee, et al., *Opus citatum*, p. 2.

13 P. Altamura, et al., Electrical and morphological characterisation of new π -conjugated polymer films as gas sensors, *Materials Science and Engineering: C*, Vol. 5, N° 3-4/1998, p. 217-221.

14 Chemical sciences: Polymers for fingerprint analysis, available at: <http://www.natureasia.com/en/research/highlight/9256/> (September 23, 2016.).

15 J. Lee, et al., *Opus citatum*, p. 5.

method can be used to identify even when there is a relatively small portion of latent fingerprint.¹⁶

In order to achieve stable and improved performance of the synthesized system (conjugate), and thus to obtain the efficient transfer of electrons, good color retention, good photosensitivity and high photostability, the researchers more often apply the immobilization of an active ingredient (usually different colors) conjugates into a various materials (carriers), such are hydrophobic bentonite particles¹⁷ or hydrogels.¹⁸ For instance, some fluorescence positively charged dyes, Rhodamine 6G (R6G) or Methylene Blue (MB), showing different fluorescence lifetime¹⁹ may be suitable as an agent for developing the latent fingerprints in forensics.²⁰

The polymer surfaces play an important role in many technological processes, such as catalysis, corrosion or adhesion.²¹ These processes depend on the chemical composition of the surface but also on the analytical techniques (spectroscopy or microscopy), with an aim of the characterization of the surface chemical composition.²² Yu-Juan et al.²³ synthesized uniformed and well dispersed photoluminescent semiconductor cadmium sulfide (CdS) quantum dots *in situ* within 4.0 Generation-NH₂ polyamidoamine (PAMAM) dendrimers in methanol and a mixture of methanol and water in a volume ratio of 1:9 respectively, used to detect cyanoacrylate ester fumed/deposited fingerprints on tinfoil. When applying the ultraviolet excitation of 365 nm a light yellow-green and orange luminescence appears (Figure 2) respectively, and fumed fingerprints were successfully detected with completely described reaction mechanism.²⁴

16 *Ibidem*, p. 3.

17 Q. Chen, et al., TApplication of dye intercalated bentonite for developing latent fingerprints, *Applied Clay Science*, Vol. 44, N° 1-2/2009, p. 156–160.

18 E. Hermosilla-Araya, et al., Immobilization of rhodamine 6G in calcium alginate microcapsules based on aromatic–aromatic interactions with poly(sodium 4-styrenesulfonate), *Reactive & Functional Polymers*, Vol. 81, N° 1/2014, p. 14–21.

19 B. Fujimoto, et al., Fluorescence and Photobleaching Studies of Methylene Blue Binding to DNA, *Journal of Physical Chemistry*, Vol. 98, N° 26/1994, p. 6633–6643.

20 G. Payne, et al., A further study to investigate the detection and enhancement of latent fingerprints using visible absorption and luminescence chemical imaging, *Forensic Science International*, Vol. 150, N° 1/2005, p. 33–51.

21 C. M. Jecklin, G. Gamez, R. Zenobi, Fast polymer fingerprinting using flowing after-glow atmospheric pressure glow discharge mass spectrometry, Vol. 134, N° 8/2009, p.

22 K. S. Chowdhury, M. Doleman, D. Johnston, Fingerprinting Proteins Coupled with Polymers by Mass Spectrometry: Investigation of Polyethylene Glycol-Conjugated Superoxide Dismutase, *Journal of the American Society for Mass Spectrometry*, Vol. 6, N° 1/1995, p. 478–487.

23 J. Yu-Juan, et al., Application of photoluminescent CdS/PAMAM nanocomposites in fingerprint detection, *Forensic Science International*, Vol. 179, N° 1/2008, p. 34–38.

24 H. L. Hanus, et al., Aggregation kinetics of dendrimer-stabilized CdS nanoclusters, *Langmuir*, Vol. 16, N° 1/2000, p. 2621–2626.

These systems have recently attracted huge attention as they possess unique optical properties due to the effect of quantum restrictions because of its structure. CdS quantum dots are one of the most investigated semiconductors as they possess unique chemical, physical and optoelectronic properties which make them potentially useful in microelectronics, catalysis and bioanalytical applications.²⁵

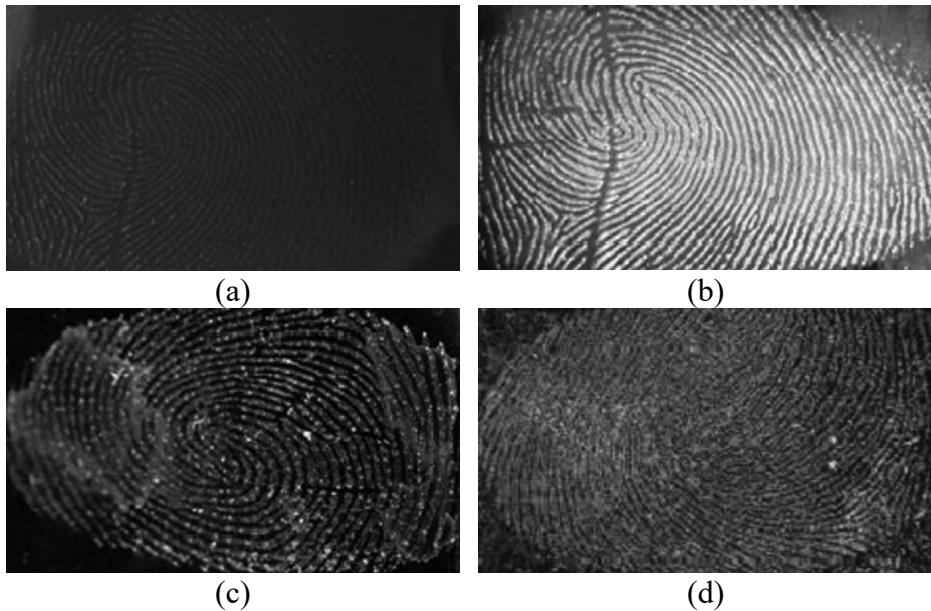

Figure 2. *Fingerprint left on the tinfoil, fumed with cyanoacrylate ester fumes a) CdS/G4.0 PAMAM nanocomposite; b) CdS/G4.0 PAMAM nanocomposite in a methanol solution; c) CdS/G4.0 PAMAM nanocomposite in a methanol : water (1 : 9) solution; and d) CdS/ mercaptoacetic nanocomposite in water solution (without additional yellow filter), taken with a digital camera (Nikon D80) with the assistant of a yellow light filters.*²³

CdS/dendrimer nanocomposites can be useful for the production of new optical sensors, microelectronic devices and luminescent biological probes,²⁶ and their application is justified in terms of selective latent prints labeling, with both physical and chemical mechanisms, with adjustable excitation and color luminescence by synthesis of nanocrystals of desired size having strong luminescence. The fumed fingerprints can be detected more efficiently than when applying traditional CdS/2-mercaptoethanol nanocomposites.

²⁵ J. Yu-Juan, et al., *Opus citatum*, p. 35.

²⁶ *Ibidem*, p. 4.

Dilag et al. examined the possibility of applying high photoluminescent CdS quantum dots encapsulated in a cheap chitosan polymer matrix for detection of latent fingerprints.²⁷ Quantum dots represent semiconductor nanocrystals that have optical and electrical characteristics that depend on particle size due to the effect of quantum limitations.²⁸ Cadmium ions are chelated within a chitosan matrix by rapid addition of sodium sulfide to form particles of CdS/chitosan nanocomposite.²⁹ Fresh deposited non-fumed cyanoacrylate latent fingerprint on the aluminum foil was clearly observed under *Rofin*³⁰ light at 450 nm when spattered with prepared suspension together with surfactant (Tergitol³¹), allowing formation of powder surfactant/quantum dot (Figure 3).

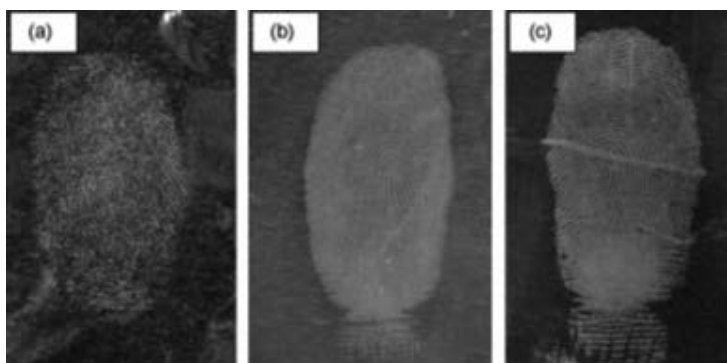

Figure 3. Photos of latent fingerprints on the aluminum foil surface spattered using (a) powdered quantum dots, (b) white powder, and (c) aluminum powder 9

Quantum dots powder has been successfully used to develop latent fingerprints on aluminum foil, with distinctive characteristics of the ridges.

Furthermore, chitosan is very much used in the preparation of microparticles for sustained release of the active substances. However, its utilization in forensic applications has not been studied enough so far. Issa et al.³² examined

27 J. Dilag, H. Kobus, V. A. Ellis, Cadmium sulfide quantum dot/chitosan nanocomposites for latent fingerprint detection, *Forensic Science International* 187, 97–102 (2009).

28 G. Cao, *Nanostructures and Nanomaterials Synthesis, Properties and Applications*, Imperial College Press, UK, 2004, p. 371–372.

29 *Ibidem*, p. 5.

30 http://www.crime-scene.com/store/rofin_polilight_flare.shtml (September 23, 2016.)

31 http://msdssearch.dow.com/PublishedLiteratureDOWCOM/dh_00ae/0901b803800aea3b.pdf?filepath=surfactants/pdfs/noreg/119-01950.pdf&fromPage=GetDoc (September 23, 2016.)

32 M. A. Issa, I. Dueik, G. A. Morris, Latent Fingerprint Enhancement Using Tripolyphosphate-Chitosan Microparticles, *International Journal of Carbohydrate Chemistry*, Vol. 2013, Article ID 615124, 4 pages, <http://dx.doi.org/10.1155/2013/615124>

the possibility of application of chitosan microparticles crosslinked with sodium tripolyphosphate (TPP) in the presence of red color, to ensure better visualization, deposited on the latent fingerprints enabling their identification, by binding of synthesized microparticles to fatty acids residues of latent fingerprints (Figure 4).

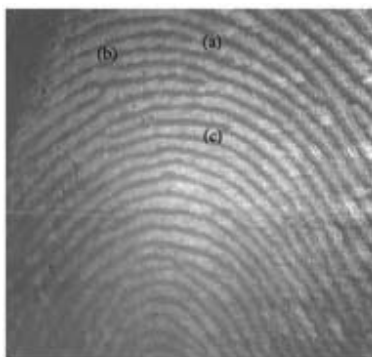

Figure 4. A latent fingerprint treated with TPP-chitosan microparticles (in the ratio 4:1). Some common features used for entification (a) edges, (b) bifurcations and (c) crossovers were specified.³³

It points to the fact that a large number of factors influence the effectiveness of the application of the proposed system, such as the degree of deacetylation of chitosan, chitosan/TPP ratio, storage temperature, molar mass, charge, etc.³⁴

Lipophilic, polycationic polymer, chitosan, can be used as substrate for latent fingerprints detection. Chitosan is the second most abundant natural polymer, and according to the literature data, it is mainly used as a carrier for various active components.³⁵ The scientific community is aware of the fact that chitosan can also be used for the deposition of gold nanoparticles, and Islam et al.³⁶ examined the possibility of application of the proposed system for detection of latent fingerprints (Figure 5). In this way cheap but effective improvement of the optical contrast was achieved, which greatly facilitated the identification process itself.

33 L. M. Tsai, et al., The storage stability of chitosan/tripolyphosphate nanoparticles in a phosphate buffer, *Carbohydrate Polymers*, Vol. 84, N° 2/2011, p. 756–761.

34 L. M. Tsai, et al., *Opus citatum*, p. 6.

35 K. Trifković, et al., Chitosan microbeads for encapsulation of thyme (*Thymus serpyllum* L.) polyphenols, *Carbohydrate Polymers*, Vol. 111, N° 1/2014, p. 901–907.

36 U. N. Islam, et al., Forensic Fingerprint Enhancement using Bioadhesive Chitosan and Gold Nanoparticles, *Proceedings of the 2nd IEEE International Conference on Nano/Micro Engineered and Molecular Systems*, January 16-19, 2007, Bangkok, Thailand, p. 411–415.

About 99% of the fingerprints represents water, which evaporates very quickly leaving behind the remains of the order of micrograms. About half of these residues are complex mixtures of organic substances such as fats, amino acids, vitamins, etc.³⁷ Schnetz and Margot³⁸ were the first to report the possibility of using gold nanoparticles that depended on a large number of parameters, both on the porous and non-porous surfaces, but the reaction mechanism of gold nanoparticles with the sweat residues was not entirely determined. This technique has been significantly improved by Islam et al., and the synthesized system was applied in order to bind chitosan to fats which remain in a latent (finger)print.

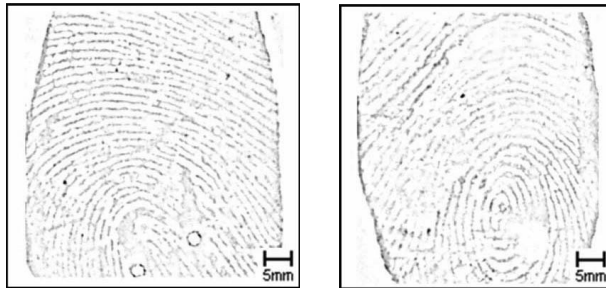

Figure 5. *The developed latent fingerprints with varying amounts of residues collected from different individuals by applying the proposed (optimized) method.*³⁹

This method represents a non-destructive method, while at the same time the removal of any of the characteristics of physical evidence was avoided. In comparison with more developed techniques for fingerprints detection, such as gas chromatography, mass spectrometry, X-ray fluorescence, elemental analysis, the degree of identification does not depend on the material being used. An excellent contrast is obtained when applying 1% chitosan solution after 30 minutes, and its further development in the agglomerated colloidal solution of gold, for the period of 6-7 hours. The resulting contrast clearly differentiated the ridges, and hence this method has the potential to be applied for forensic identification.⁴⁰

Among et al.⁴¹ examined the potential application of genipin, the hydrolytic product of geniposide extracted from gardenia fruit, as a reagent for detection

37 U. N. Islam, et al., *Ibidem*, p. 6.

38 B. Schnetz, P. Margot, Technical Note: Latent fingermarks, colloidal gold and multi-metal deposition (MMD) optimization of the method, *Forensic Science International*, Vol. 118, N° 1/2001, p. 21–28.

39 J. Almog, et al., Genipin, a novel fingerprint reagent with colorimetric and fluorogenic activity, *Journal of Forensic Sciences*, Vol. 49, N° 2/2004, p. 255–257.

40 B. Schnetz, P. Margot, *Ibidem*, p. 6.

41 J. Almog, et al., *Ibidem*, p. 7.

of latent fingerprints found on the brown wrapping paper. One of the great advantages of genipin is the fact that it is completely harmless and environmentally friendly reagent⁴² and developed fingerprints appear as blue traces (impressions) that fluoresce when exposed to the UV light of wavelength 590 nm.⁴³

The same research team examined the optimal conditions for genipin utilization taking into account the presence of a different solvent, concentration, temperature, humidity of the surroundings and the heating mode. The possibility of sequential developing of traces was also examined by using 1,8-diazafluoren-9-one (DFO) and ninhydrin,⁴⁴ and the obtained results were compared in terms of performance, and the spectrofluorometric data of reaction of genipin with several amino acids were generated. The circumstances under which genipin takes precedence over DFO and ninhydrin were specified, like on the brown wrapping paper or on documents written using fluorescent dye (Figure 6).

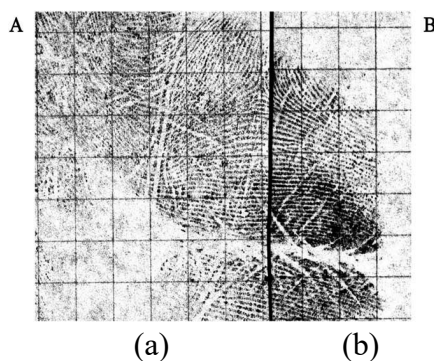

Figure 6. Half palmprints developed on notebook paper by using (a) genipin and (b) ninhydrin, recorded under white light.

It is well documented fact that DFO is more sensitive to amino acids than ninhydrin, and that its use is recommended in series with ninhydrin, but before ninhydrin application.⁴⁵ Unlike ninhydrin, the reaction mechanism of DFO and its analogs (Figure 7) have not gained much attention since its introduction in forensic application.⁴⁶

42 https://www.wou.edu/las/physci/ch350/Projects_2006/Vaandering/Genipin.htm (September 23, 2016.)

43 A. Lendlein, et al., Light-induced shape-memory polymers, *Nature*, Vol. 434, N° 1/2005, p. 879–882.

44 G. Shamuilov-Levinton, et al., Genipin, a Novel Fingerprint Reagent With Colorimetric and Fluorogenic Activity, Part II: Optimization, Scope and Limitations, *Journal of Forensic Sciences*, Vol. 50, N° 6/2005, p. 1367–1371.

45 T. Kent (Ed.), *A Manual of Fingerprint Development Techniques* (2nd Ed.). Revised January 2001, Home Office, Sandridge, UK, 1998, p. 322–343.

46 A. D. Wilkinson, A Study of the Reaction Mechanism of 1,8-Diazafluoren-9-one with the Amino Acid, l-Alanine, *Forensic Science International*, Vol. 109, N° 1/2000, p. 87–103.

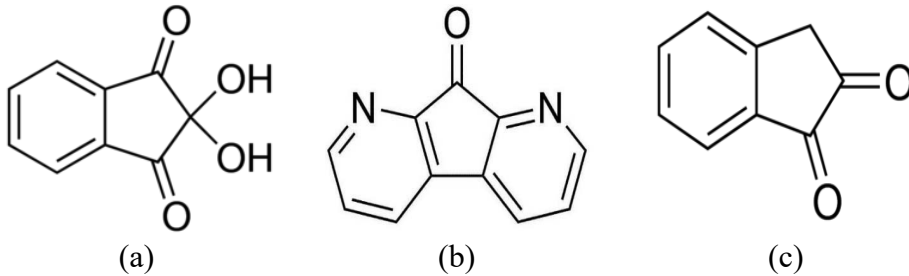

Figure 7. The chemical structure of ninhydrin, DFO and 1,2-indandione.

1,2-Indandione first came into use in 1997, as a reagent for developing fingerprints on porous surfaces giving the final pink colored product (reminiscent of ninhydrin), while at the same time being fluorescent (reminiscent of DFO).⁴⁷

2. Some New Systems Used for Latent Fingerprints Detection

In addition to the foregoing materials, different suspensions based systems also containing cadmium are in use nowadays. Wang et al.⁴⁸ in 2009 addressed the possibility of applying the suspension of photostable cadmium selenide (CdSe) nanoparticles for developing of latent fingerprints on the sticky side of the adhesive, synthesized in an aqueous solution in the presence of mercaptoacetic acid as a stabilizer,⁴⁹ and the results showed that the fluorescence intensity was significantly increased.⁵⁰ The results also showed an increase in the selectivity of this suspension application, while the background noise was at the same time significantly reduced, with better contrast even after 15 minutes (Figure 8).

47 J. Almog, et al., Latent fingerprint visualization by 1, 2-Indanedione and related compounds: preliminary results, *Journal of Forensic Sciences*, Vol. 44, N° 1/1999, p. 114–118.

48 F. Y. Wang, et al., Application of CdSe nanoparticle suspension for developing latent fingermarks on the sticky side of adhesives, *Forensic Science International*, Vol. 185, N° 1/2009, p. 96–99.

49 C. Champod, et al., *Fingerprint Detection and Enhancement*, in: *Fingerprints and Other Ridge Skin Impressions* (2nd Ed.). Boca Raton, Florida: CRC press, 2004, p. 174–177.

50 F. Y. Wang, et al., The effectiveness of CdSe nanoparticle suspension for developing latent fingermarks, *Journal of Saudi Chemical Society*, Vol. 13, N° 1/2014, p. 13–18.

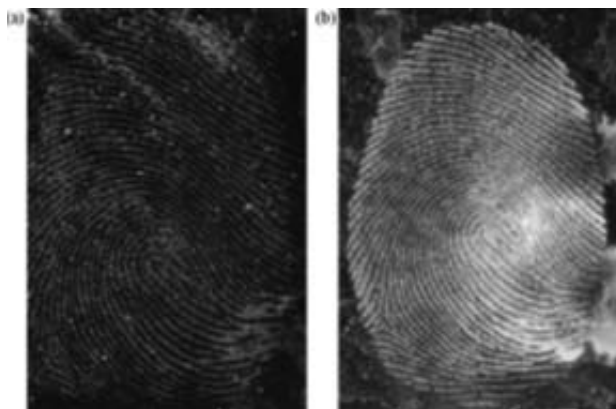

Figure 8. Comparison of fingerprints on the sticky side of the tape treated with different reagents: (a) before the modification; (B) after modification.⁵¹

In 2014, the same laboratory examined the possibility of employing suspensions of CdSe for detection of latent fingerprints on non-porous and semi-porous surfaces,⁵² also described by Bécue and Cantú.⁵³

Conclusion

Contemporary detection methods include the use of modern (nano)materials, nanocrystals or nanobelts for developing of latent fingerprints and with high sensitivity, excellent contrast, high selectivity and efficiency, low background noise, and on the various surfaces.⁵⁴ Synthesis and application of these materials requires further improvement of the existing performances, but also provides the possibility for synthesis of entirely new systems for detection of latent fingerprints.

51 F. Y. Wang, et al., *Ibidem*, p. 8.

52 F. Y. Wang, et al., *Ibidem*, p. 13–18.

53 A. Bécue, A. C. Antonio, *Fingerprint Detection Using Nanoparticles*, in: Lee and Gaensslen's *Advances in Fingerprint Technology* (3rd Ed.). Boca Raton, Florida: CRC press, 2012, p. 327–355.

54 M. Wang, et al., Rare Earth Fluorescent Nanomaterials for Enhanced Development of Latent Fingerprints, *ACS Applied Materials & Interfaces*, Vol. 7, N° 1/2015, p. 28110–28115.

Acknowledgements

The author acknowledges the Ministry of Interior of the Republic of Serbia for financial support to this work within the Project No. 242/16-4-2014 – “Forensic Methods in Criminalistics”.

References

1. Almog, J., Cohen, Y., Azoury, M., Hahn, T. R., Genipin, a novel fingerprint reagent with colorimetric and fluorogenic activity, *Journal of Forensic Sciences*, Vol. 49, N° 2/2004, John Wiley & Sons, Inc.
2. Almog, J., Springer, E., Wiesner, S., Frank, A., Khodzhaev, O., Lidor, R., Bahav, E., Varkony, H., Dayan, S., Rozen, S., Latent fingerprint visualization by 1,2-Indanedione and related compounds: preliminary results, *Journal of Forensic Sciences*, Vol. 44, N° 1/1999, John Wiley & Sons, Inc.
3. Altamura, P., Bearzotti, A., D'Amico, A., Foglietti, V., Fratoddi, I., Furlani, A., Padeletti, G., Russo, M.V., Scavia, G., Electrical and morphological characterisation of new π -conjugated polymer films as gas sensors, *Materials Science and Engineering: C*, Vol. 5, N° 3-4/1998, Elsevier.
4. Araya-Hermosilla, E., Muñoz, D., Orellana, S., Yáñez, A., Olea, A. F., Oyarzun-Ampuero, F., Moreno-Villoslada, I., Immobilization of rhodamine 6G in calcium alginate microcapsules based on aromatic–aromatic interactions with poly(sodium 4-styrenesulfonate), *Reactive & Functional Polymers*, Vol. 81, N° 1/2014, Elsevier.
5. Bécue, A., and Cantú, A. A., Fingermark Detection Using Nanoparticles, in: Lee and Gaensslen's *Advances in Fingerprint Technology* (3rd Ed.). Boca Raton, Florida: CRC press, 2012, p. 327-335.
6. Cao, G., *Nanostructures and Nanomaterials Synthesis, Properties and Applications*, Imperial College Press, UK, 2004, p. 371-372.
7. Champod, C., *Fingerprints and other Ridge Skin Impressions*. Boca Raton, Florida: CRC Press, 2004, p. 237-244.
8. Champod, C., Lennard, C. J., Margot, P., Stoilovic, M., Fingermark Detection and Enhancement, in: *Fingerprints and Other Ridge Skin Impressions* (2nd Ed.). Boca Raton, Florida: CRC press, 2004, p. 174-177.
9. Chemical sciences: Polymers for fingerprint analysis, available at: <http://www.natureasia.com/en/research/highlight/9256/> (September 23, 2016.)

10. Chen, Q., Tat Kerk, W., Soutar, A.M., Ting Zeng, X., Application of dye intercalated bentonite for developing latent fingerprints, *Applied Clay Science*, Vol. 44, N° 1-2/2009, Elsevier.
11. Chowdhury, S. K., Doleman, M., Johnston, D., Fingerprinting Proteins Coupled with Polymers by Mass Spectrometry: Investigation of Polyethylene Glycol-Conjugated Superoxide Dismutase, *Journal of the American Society for Mass Spectrometry*, Vol. 6, N° 1/1995, Springer.
12. Dilag, J., Kobus, H., Ellis, A. V., Cadmium sulfide quantum dot/chitosan nanocomposites for latent fingerprint detection, *Forensic Science International*, Vol. 187, N° 1/2009, Elsevier.
13. Fujimoto, B., Clendenning, J., Delrow, J., Heath, P., Schurr, M., Fluorescence and Photobleaching Studies of Methylene Blue Binding to DNA, *Journal of Physical Chemistry*, Vol. 98, N° 26/1994, ACS Publications.
14. Hanus, L. H., Sooklal, K., Murphy, C. J., Ploehn, H. J., Aggregation kinetics of dendrimer-stabilized CdS nanoclusters, *Langmuir*, Vol. 16, No 1/2000, ACS Publications.
15. http://msdssearch.dow.com/PublishedLiteratureDOWCOM/dh_00ae/0901b803800aea3b.pdf?filepath=surfactants/pdfs/noreg/119-01950.pdf&fromPage=GetDoc (September 23, 2016.)
16. http://www.crime-scene.com/store/rofin_polilight_flare.shtml (September 23, 2016.)
17. https://www.wou.edu/las/physci/ch350/Projects_2006/Vaandering/Genipin.htm (September 23, 2016.)
18. Islam, N. U., Ahmed, K. F., Sugunan, A., Dutta, J., Forensic Fingerprint Enhancement using Bioadhesive Chitosan and Gold Nanoparticles, *Proceedings of the 2nd IEEE International Conference on Nano/Micro Engineered and Molecular Systems*, January 16-19, Bangkok, Thailand, 2007, p. 411-415.
19. Issa, M. A., Dueik, I., Morris, G. A., Latent Fingerprint Enhancement Using Tripolyphosphate-Chitosan Microparticles, *International Journal of Carbohydrate Chemistry*, Volume 2013, Article ID 615124, 4 pages, <http://dx.doi.org/10.1155/2013/615124>
20. Jecklin, M. C., Gamez, G., Zenobi, R., Fast polymer fingerprinting using flowing afterglow atmospheric pressure glow discharge mass spectrometry, *Analyst*, Vol. 134, N° 8/2009, Royal Society of Chemistry.
21. Kent, T., (Ed.), *A Manual of Fingerprint Development Techniques* (2nd Ed.). Revised January 2001, Home Office, Sandridge, UK, 1998, p. 322-343.
22. Lee, H., *Advances in Fingerprint Technology* (2nd Ed.). Boca Raton, Florida: CRC press, 2001, p. 212.

23. Lee, J., Pyo, M., Lee, S., Kim, J., Ra, M., Kim, W.-Y., Park, B. J., Lee, C. W., Kim, J.-M., Hydrochromic conjugated polymers for human sweat pore mapping, DOI: 10.1038/ncomms4736.
24. Lendlein, A., Jiang, H., Jünger, O., Langer, R., Light-induced shape-memory polymers, *Nature*, Vol. 434, No 1/2005, Nature Publishing Group.
25. Lennard, C., The Detection and Enhancement of Latent Fingerprints, 13th INTERPOL Forensic Science Symposium, Lyon, France, 2001, p. D2-88-D2-92.
26. Levinton-Shamuilov, G., Cohen, Y., Azoury, M., Chaikovsky, A., Almog, J., Genipin, a Novel Fingerprint Reagent With Colorimetric and Fluorogenic Activity, Part II: Optimization, Scope and Limitations, *Journal of Forensic Sciences*, Vol. 50, N° 6/2005, John Wiley & Sons, Inc..
27. Li, W., Yan, D., Gao, R., Lu, J., Wei, M., Duan, X., Recent Advances in Stimuli-Responsive Photofunctional Materials Based on Accommodation of Chromophore into Layered Double Hydroxide Nanogallery, *Journal of Nanomaterials*, Article ID 586462, 14 pages, 2013. doi:10.1155/2013/586462.
28. Mastronardi, E., Foster, A., Zhang, X. DeRosa, M., Smart Materials Based on DNA Aptamers: Taking Aptasensing to the Next Level, *Sensors*, Vol. 14, N° 2/2014, Molecular Diversity Preservation International.
29. McCord, B., Forensic Chemistry, Laboratory Manual, Revision 7.1. Department of Chemistry, Florida International University, 2005, p. 48-61.
30. Molapo, K., Ndangili, P., Ajayi, R., Mbambisa, G., Mailu, S., Njomo, N., Masikini, M., Baker, P., Iwuoha, E., Electronics of Conjugated Polymers (I): Polyaniline, *International Journal of Electrochemical Science*, Vol. 7, N° 1/2012, ESG.
31. Payne, G., Reedy, B., Lennard, C., Comber, B., Exline, D., Roux, C., A further study to investigate the detection and enhancement of latent fingerprints using visible absorption and luminescence chemical imaging, *Forensic Science International*, Vol. 150, N° 1/2005, Elsevier.
32. Schnetz, B., Margot, P., Technical Note: Latent fingermarks, colloidal gold and multimetal deposition (MMD) optimization of the method, *Forensic Science International*, Vol. 118, N° 1/2001, Elsevier.
33. Sundarraj, B., Untapped Fingerprint Matching Using Advanced Features, *Middle-East Journal of Scientific Research*, Vol. 19, N° 6/2014, Idosi.
34. T. Kubic; N. Petraco, *Forensic Science Manual and Workbook (Revised Ed.)*. Boca Raton, Florida: CRC press, 2005, p. 43-45
35. Trifkovic, K., Milasinovic, Z., Djordjevic, V., Kalagasidis Krusic, M., Knezevic-Jugovic, Z., Nedovic, V., Bugarski, B., Chitosan microbeads for en-

- capsulation of thyme (*Thymus serpyllum* L.) polyphenols, *Carbohydrate Polymers*, Vol. 11, N° 1/2014, Elsevier.
36. Tsai, M. L., Chen, R. H., Bai, S. W., Chen, W. Y., The storage stability of chitosan/tripolyphosphate nanoparticles in a phosphate buffer, *Carbohydrate Polymers*, Vol. 84, N° 2/2011, Elsevier.
 37. Wang, M., Li, M., Yu, A., Wu, J., Mao, C., Rare Earth Fluorescent Nanomaterials for Enhanced Development of Latent Fingerprints, *ACS Applied Materials & Interfaces*, Vol. 7, N° 1/2015, ACS Publications.
 38. Wang, Y. F., Yang, R. Q., Shi, Z. X., Liu, J. J., Zhao, K., Wang, Y. J., The effectiveness of CdSe nanoparticle suspension for developing latent fingerprints, *Journal of Saudi Chemical Society*, Vol. 18, N° 1/2014, Elsevier.
 39. Wang, Y. F., Yang, R. Q., Wang, Y. J., Shi, Z. X., Liu, J. J., Application of CdSe nanoparticle suspension for developing latent fingerprints on the sticky side of adhesives, *Forensic Science International*, Vol. 185, N° 1/2009, Elsevier.
 40. Wilkinson, D. A., A Study of the Reaction Mechanism of 1,8-Diazafluoren-9-one with the Amino Acid, l-Alanine, *Forensic Science International*, Vol. 109, N° 1/2000, Elsevier.
 41. Yu-Juan, J., Yun-Jun, L., Guo-Ping, L., Jie, L., Yuan-Feng, W., Rui-Qin, Y., Wen-Ting, L., Application of photoluminescent CdS/PAMAM nanocomposites in fingerprint detection, *Forensic Science International*, Vol. 179, N° 1/2008, Elsevier.

POLIMERI U KRIMINALISTICI: OTKRIVANJE LATENTNIH TRAGOVA OTISAKA PRSTIJU – OD IDEJE DO PRAKTIČNE PRIMENE

Nikola Milašinović

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Identifikacija latentnih otisaka papilarnih linija od ključne je važnosti za bezbednosne službe u identifikaciji osoba osumnjičenih za izvršenje kriminalnih dela. Latentni otisci ostaju kao slučajni utisci na površinama najrazličitijih objekata. Ogroman napredak je postignut u identifikaciji pomoću valjanih otisaka prstiju, dok upoređivanje latentnih otisaka ostaje izazov. Pored postojećih, kriminalističkim tehničarima poznatih standardizovanih metoda za otkrivanje i razvijanje latentnih tragova otisaka papilarnih linija, u radu je dat pregled mogućnosti upotrebe prirodnih i sintetskih polimera i njihovih konjugata. Novije metode detekcije uključuju primenu savremenih (nano)materijala, nanokristala i nanokaiševa za razvijanje latentnih otisaka prstiju, sa visokom osetljivošću, dobrim kontrastom, visokom selektivnošću i efikasnošću i niskim pozadinskim šumom, na različitim podlogama. Sinteza i primena svih opisanih materijala zahtevaju dalje poboljšanje performansi već postojećih sistema za detekciju latentnih otisaka papilarnih linija, ali i otvaraju mogućnosti sinteze potpuno novih takvih sistema.

Ključne reči: identifikacija, detekcija i razvijanje latentnih otisaka prstiju i metode detekcije, (bio)polimeri, hitozan.

Pregledni naučni rad
Primljeno: 16. 11. 2016.
Revidirana verzija: 26. 1. 2017.
Prihvaćeno: 1. 2. 2017.

UDK: 343.85:343.91-053.6
174:351.74
doi: 10.5937/nabepo21-12590:

ETIČKA NAČELA POLICIJSKOG RADA U ZAJEDNICI SA MALOLETNIM PRESTUPNICIMA

Milan Delibašić¹

Sažetak: U radu policije prema deci i maloletnicima u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom neophodno je postupanje koje pomaže njihovoj resocijalizaciji i sprečava dalju konfrontaciju sa zakonskim i društvenim normama. Da bi se rešile pojedine etičke dileme koje prate postupanje policijskih službenika prema deci i maloletnicima koji su u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom, nužno je da se pri radu sa tom populacijom striktno poštuju sve odredbe međunarodnih instituta o zaštiti prava dece, nacionalna strategijska i akciona dokumenta, zakonska, podzakonska i interna akta. Pri tome, vrlo važnu ulogu imaju poštovanje i puna primena kodeksa policijske etike, odnosno primena njenih načela među kojima su najznačajnija načelo poštovanja ličnosti i opšteg razvoja maloletnog prestupnika i načelo individualnog pristupa. Da bi se to postiglo, neophodna je između ostalog, dodatna i stalna edukacija policijskih službenika o delikatnom pitanju rada sa maloletnim prestupnicima u zajednici i dogradnja i unapređenje normativnog okvira iz tretirane problematike.

Ključne reči: maloletničko prestupništvo, zaštita prava dece i maloletnika u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom, policija, kodeks policijske etike, etičke dileme, etička načela.

¹ Magistar političkih nauka, Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, Okružni zatvor u Krajevcu, ozkg.upravnik@uiks.gov.rs.

Uvod

Deca i maloletnici (posebno oni mlađi) postaju izvršioc i krivičnih dela, prekršaja i asocijalnih ponašanja najčešće zbog sinergijskog dejstva dva ili više faktora koji sužavaju mogućnost njihovog razvoja, kao što su: nemarno ili neadekvatno roditeljsko staranje, loši porodični odnosi i uslovi stanovanja, nasilje u porodici, ekonomska tranzicija i siromaštvo, migracione krize, ratna događanja, uticaj vršnjaka i starijih već formiranih kriminalaca i huligana, mas-mediji, IT supkultura, dokolica i odsustvo iz škole, brzina sazrevanja, emocionalna i socijalna nedozrelost, egocentričnost, nasilnički karakter, temperament, inteligencija i mnogi drugi. Takođe, deca i maloletnici mogu da čine navedena protivpravna i protivmoralna dela i kao žrtve zlostavljanja i zanemarivanja, a često mogu biti i svedoci nasilja i krivičnih dela, pa se za sveukupnu navedenu kategoriju navedenih maloletnih lica može reći da su u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom.

Maloletničko prestupništvo predstavlja jedan od značajnijih društvenih problema u Srbiji. U protekloj deceniji došlo je do izvesnih promena u karakteristikama maloletničkog prestupništva, odnosno u fenomenologiji kriminaliteta maloletnika. Obim stagnira, u nekim sredinama čak i opada, ali se zapaža širenje liste krivičnih dela koja čine maloletnici. U strukturi dela koja vrše lica uzrasta 14–18 godina dominiraju već decenijama imovinska krivična dela. Međutim, njihovo učešće poslednjih godina opada, dok su dela protiv života i tela tokom protekle decenije zabeležila osetan porast, da bi se poslednjih godina ustalila sa oko 10%. Nagli rast vidljiv je kod krivičnih dela protiv javnog reda i pravnog saobraćaja, kao i kod krivičnih dela protiv zdravlja ljudi (vezanih za zloupotrebu narkotika).²

Suzbijanje navedenih delikata najčešće iziskuje fizički kontakt između maloletnika, učinioca krivičnog dela i policijskih službenika, koji se, u nekim slučajevima, na osnovu akata koji regulišu oblast suzbijanja maloletničkog prestupništva, može protumačiti kao neprimeren. Pri tome, uvažavajući zahteve za individualizacijom o kojoj je kasnije biti reči, svakom maloletnom prestupniku mora da se priđe na specifičan način. U skladu sa tim, policijski službenici, a pre svih specijalizovani policijski službenici za maloletnike, moraju dobro da prouče, shvate i poznaju sve konvencije o pravima deteta, nacionalna strategijska i akciona dokumenta, zakonska, podzakonska i interna akta, kao i kodeks policijske etike. To je posebno značajno za preventivni rad policije.³

2 Đ. Ignjatović, Stanje i tendencije kriminaliteta maloletnika u Srbiji, *Crimen*, vol. V, br. 2/2014, Beograd, str. 193.

3 S. Vuković, Uloga policije u prevenciji delinkventnog ponašanja dece i maloletnika, *Nauka – Bezbednost – Policija*, vol. 10, br. 1/ 2005, str. 97.

Etiketiranje ove populacije dovodi do njihove stigmatizacije i udaljavanja iz društva, umesto da se učini sve ka njihovoj rehabilitaciji i reintegraciji. Naime, ta populacija (naročito deca) značajno se razlikuje od odraslih osoba po nivou razvijenosti i po tome što ih neadekvatno i ugrožavajuće postupanje teže pogađa. Njima je potrebna svrsishodna i neodložna multidisciplinarna podrška dok su još deca, jer se njihova ličnost formira tokom razvojnog procesa u kome deca stiču sposobnost za preuzimanje odgovornosti za svoje potrebe i postupke. Zbog toga je društvo u obavezi da deci obezbedi adekvatnu zaštitu, odnosno poseban sociohumani tretman, a naročito hitno i obazrivo stručno postupanje koje vodi računa o njihovom uzrastu, dostojanstvu, zrelosti i drugim osobinama, što sve ima za cilj preventivno delovanje umesto represivnog. U suprotnom, ako deca i maloletnici nastave da budu kriminalizovani dok im je istovremeno uskraćena mogućnost za resocijalizaciju koju zaslužuju, stvoriće se uslovi da se protivzakonito ponašaju i kada odrastu.

S tim u vezi, cilj ovog rada je da utvrdi nivo uticaja teorijskih shvatanja i međunarodnih instituta za zaštitu prava maloletnih učinioaca krivičnih dela (i u odnosu na te institute koegzistentnost i jasnoću pozitivnih pravnih propisa) na socioetičke uzanse rada policijskih službenika u postupanju prema deci i maloletnicima, a samim tim i na marginalizaciju nasilja i maloletničkog prestupništva u zajednici. Drugačije rečeno, težilo se odgovoriti na pitanje: u kojoj meri praktično postoji, kakva je i čime se odlikuje socijalno-etička priroda policijskog rada sa maloletnim prestupnicima u kontekstu osnovnih etičkih načela.

1. Međunarodni instituti i pozitivni pravni propisi kao faktori uticaja na socioetičke uzanse rada policijskih službenika u postupanju prema deci i maloletnicima

Postoji veliki broj međunarodnih instituta (konvencije, preporuke, pravila i smernice) koje su doneli Organizacija ujedinjenih nacija, Savet Evrope i Evropska unija, a tiču se zaštite prava dece i maloletnika. Ti instituti su, bez obzira na nivo formalnopravne obaveznosti, značajni postulati u vidu minimalnih standarda za izradu nacionalnih zakonskih, podzakonskih i internih propisa koji se tiču postupanja policijskih službenika prema deci i maloletnicima u kontaktu i/ili u sukobu sa zakonom, a samim tim i socioetičkih aspekata tog postupanja. Među najznačajnijim institutima izdvajaju se Konvencija UN o pravima deteta i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

*Konvencija UN o pravima deteta*⁴ vrlo uopšteno i sveobuhvatno definiše prava deteta, pa i u oblasti dece u kontaktu i/ili u sukobu sa zakonom. Ona

⁴ Usvojena Rezolucijom 44/25 Generalne skupštine UN od 20. 11. 1989, a kod nas je ratifikovana *Zakonom o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta*, Službeni

počiva na četiri osnovna principa iz kojih proističu svi članovi: nediskriminacija, najbolji interes deteta, pravo na život, opstanak i razvoj, i participacija dece. Konvencija ističe da je dete aktivni titular određenog korpusa prava kao i odrasli, uz garanciju specifičnog položaja koji je moderiran njegovim razvojnim potrebama za obrazovanjem, staranjem, bezbednošću i zaštitom, slobodom izražavanja mišljenja, kao i pravom na dostojanstvo i blagostanje, koji su na vrhu vrednosti koje se ovom konvencijom štite.

*Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*⁵ ne donosi kvalitativno nove odrednice u odnosu na postojeće međunarodne institute, ali je veoma značajna za oblast maloletničkog prestupništva. To se pre svega može videti u članovima 5, 6 i 14.

U članu 5, koji propisuje pravo na slobodu i sigurnost, predviđeno je da niko ne može biti lišen slobode osim u slučajevima koji su striktno propisani zakonom, s tim da stav 1 tačka d predviđa da, u slučaju maloletnih lica, lišenje slobode može da usledi samo na osnovu zakonite odluke u svrhu vaspitnog nadzora, odnosno radi privođenja nadležnom organu. Zatim, član 6 predviđa da svako lice ima pravo na pravično suđenje, pri čemu svako (pa i maloletnik) ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Pri tome, štampa i javnost se mogu isključiti, bilo u celosti, bilo delimično, kada to zahtevaju interesi zaštite maloletnika. U članu 14 stoji da se uživanje prava i sloboda obezbeđuje bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status, što se može odnositi i na maloletnike.

list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 15/90 i Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 4/96. Navedenu Konvenciju prati i nadograđuje veći broj naknadno donetih pravila, preporuka i smernica kao što su: Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe, Pekinška pravila (1985); Smernice UN za prevenciju maloletničke delikvencije, Rijadske smernice (1990); Pravila UN o zaštiti maloletnika lišenih slobode, Havanska pravila (1990); Smernice za tretman maloletnika u okviru maloletničkog pravosuđa, Bečke smernice (1997); Standardna minimalna pravila UN za mere alternativne institucionalnom tretmanu, Tokijska pravila (1990); Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i dr.

⁵ Doneta u Rimu 1950. godine. Navedenu Konvenciju prati i nadograđuje veći broj naknadno donetih pravila, preporuka i smernica kao što su: Preporuka Saveta Evrope o društvenoj reakciji na maloletničku delikvenciju (1987); Preporuka o društvenoj reakciji na maloletničku delikvenciju kod mladih osoba iz migrantskih porodica (1988); Evropska konvencija o ostvarivanju dečjih prava (1996); Preporuka o značaju rane psihosocijalne intervencije za prevenciju kriminaliteta (2000); Preporuka o novim tendencijama u suzbijanju maloletničke delinkvencije i o ulozi maloletničkog pravosuđa (2003); Preporuka Saveta Evrope o pravilima o sankcijama i merama za maloletnike (2008); Smernice Saveta Evrope o pravosuđu po meri deteta (2011) i dr.

Na nacionalnom nivou potrebno je prvo pomenuti da je u cilju podrške implementacije odredaba *Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivično-pravnoj zaštiti maloletnih lica*⁶, usmerenih ka najboljem interesu deteta, sredinom 2006. godine doneto *Uputstvo o postupanju policijskih službenika prema maloletnim i mlađim punoletnim licima*.⁷ To je prvi podzakonski akt Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije koji reguliše postupanje policijskih službenika u statusu ovlašćenih službenika lica, prilikom preduzimanja mera i radnji na sprečavanju i suzbijanju krivičnih dela i prekršaja za koja su osumnjičeni deca, maloletnici i mlađa punoletna lica, i to pojedinačno prema svakoj podgrupi navedene populacije. Uputstvo je rezultat neposredne saradnje Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike Republike Srbije, beogradske kancelarije UNICEF-a, Centra za prava deteta i Pravosudnog centra za obuku i stručno usavršavanje u Beogradu.

S ciljem obezbeđivanja nesmetane i što efikasnije međuresorske saradnje na polju realizacije državnih mera za podsticanje fizičkog i psihičkog oporavka deteta, žrtve nasilja, i njegovu socijalnu reintegraciju, u skladu sa *Nacionalnim planom akcije za decu*⁸ za period do 2015. godine, kao i sa osnovnim principima i smernicama iz *Opšteg protokola za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja*,⁹ Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije je krajem 2006. godine donelo *Posebni protokol o postupanju policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja*¹⁰ (u daljem tekstu *Posebni protokol*). U uvodnom delu tog protokola naglašava se da je pomenuti protokol sačinjen u skladu sa odredbama *Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*¹¹, *Uputstva o policijskoj etici i načinu obavljanja poslova policije*¹² i *Evropskog kodeksa policijske etike – Preporukama (2001)*¹⁰¹³ Komiteta ministara Saveta Evrope.

6 *Sl. glasnik RS*, br. 85/2005.

7 <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/zlostavljanje/Uputstvo%20postupanje%20policija.pdf> (1. 3. 2016).

8 Savet za prava deteta Vlade Srbije: Nacionalni plan akcije za decu [online], dostupno na: http://arhiva.mup.gov.rs/cms_lat/decaipolicija.nsf/Nacionalni_plan_akcije_za_decu_cir.pdf (11. 3. 2016). Nacionalni plan akcije za decu je izrađen tako da u potpunosti poštuje četiri osnovna principa iz kojih proističu svi članovi *Konvencije UN o pravima deteta*: 1. nediskriminacija; 2. najbolji interes deteta; 3. pravo na život, opstanak i razvoj; 4. participacija dece, (str. 5).

9 http://www.pravadeteta.com/attachments/653_286_OPSTI%20PROTOKOL.pdf (3. 3. 2016)

10 [https://www.unicef.org/serbia/Posebni_protokol_-_MUP\(1\).pdf](https://www.unicef.org/serbia/Posebni_protokol_-_MUP(1).pdf) (13. 3. 2016).

11 http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf (27. 2. 2016).

12 *Sl. glasnik RS*, br. 43/2003.

13 Savet Evrope, Komitet ministara: *Evropski kodeks policijske etike*, Preporuka (2001)10 koju je usvojio Komitet 19.09.2001. godine, na 765. sastanku zamenika ministara [online], dostupno na: http://www.defendologija.com/latinica/propisi/evropski_kodeks_policijske_etike.htm (17. 4. 2016).

U glavi 4 *Posebnog protokola*, koji reguliše proces zaštite maloletnih lica (dece i maloletnika), stoji da će se posebna pažnja obrati na: 1. prepoznavanje slučajeva zlostavljanja i/ili zanemarivanja; 2. poštovanje procedura za postupanje po prijemu prijave ili otkrivanju zlostavljanja i/ili zanemarivanja; 3. procenu rizika, stanja i potreba, naročito u slučajevima intervencije patrole policije po prijavi građana; 4. koordinirane aktivnosti sa ostalim činiocima procesa u smeru pružanja usluga i sprovođenja mera za zaštitu maloletnih lica.

Postupanje policije u slučajevima kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo ili prekršaj sa elementima zlostavljanja i zanemarivanja detaljno je definisano u glavi 5 *Posebnog protokola*, čime se pruža okvir za dobru praksu i podstiče unapređenje standarda zaštite prava maloletnih lica uz uvažavanje međunarodnih normi i standarda.

Radi daljeg unapređenja postupanja i profesionalnog odnosa prema deci u kontaktu i/ili u sukobu sa zakonom, u kome policijski službenici moraju da uvažavaju i poštuju osobenosti dečje ličnosti, razvojne mogućnosti deteta, individualizaciju i kreativnost u svakom konkretnom slučaju, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije donelo je 2007. godine instrukciju pod nazivom *Deca i policija – Psihološki i etički aspekti uspostavljanja odnosa poverenja i saradnje između policije i dece u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom*¹⁴. U njoj decidirano stoji da strogo poštovanje autonomnosti deteta podrazumeva njegovu pravovremenu, adekvatnu i punu informisanost o pravima, postupcima i procedurama kojima se podvrgava. To, između ostalog, znači i neophodnu zaštitu njegove privatnosti.

Takođe, u instrukciji je istaknuto da bi posebna etička uputstva ili posebni skup etičkih standarda trebalo da:

- stave u fokus uspostavljanje balansa između zahteva bezbednosti i zaštite i promocije prava i interesa dece u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom;
- unaprede kvalitet samoorganizovanja policije u domenu postupanja prema deci u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom;
- utvrde jasna uputstva za službenike policije angažovane u neposrednom postupanju prema deci u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom;
- utvrde procedure za postupanje u slučajevima kršenja etičkog kodeksa službe;
- promovišu i uvedu u primenu najviše profesionalne etičke standarde i time doprinesu podizanju društvenog ugleda službe, organizacije i profesije policajca.¹⁵

¹⁴ [online], dostupno na: http://arhiva.mup.gov.rs/cms_cir/decaipolicija.nsf/Deca_i_policija_cir.pdf

¹⁵ *Ibidem*, str. 39.

2. Kodeks policijske etike i etička načela policijskog rada sa maloletnim prestupnicima

Pored striktnog zakonskog regulisanja, primena policijskih ovlašćenja traži i određene oblike moralne regulacije.¹⁶ Ponašanje pripadnika policijske organizacije ne prati se samo u njihovom svakodnevnom odnosu prema građanima, već u odnosu prema društvu u celini, ali i prema kolegama sa kojima saraduju, bilo u policijskoj organizaciji ili izvan nje. Iz tog razloga postoji potreba da se sistem moralnih dužnosti pripadnika policije, kao deo profesionalne etike, normira u vidu etičkog kodeksa od međunarodnog prema nacionalnom nivou.

Kodeks policijske etike „jednim delom predstavlja listu obrazaca ponašanja i postupaka policijskih službenika koje od njih, nezavisno od pravnih propisa, očekuje društvo i kolektiv profesije. Naravno da društvo od policijskih službenika očekuje poštovanje zakonske regulative, a njegov kolektiv poštovanje podzakonskih i internih propisa, ali ovde je reč o poštovanju ‘viših’ vrednosti, uz maksimalno iskazivanje humanosti u radu“.¹⁷

Kako ne bi izneverila poverenje javnosti, policija mora da se pridržava kodeksa profesionalnog ponašanja i da demonstrira: profesionalizam i integritet. Njen kodeks bi trebalo da odslikava najviše etičke vrednosti, izražene kroz zabrane i imperativne policijskog rada.¹⁸ Stoga je Komitet ministara Saveta Evrope na osnovu Preporuke (2001)10 doneo Kodeks ponašanja za policajce¹⁹ i Evropski kodeks policijske etike²⁰.

Kodeks ponašanja za policajce pripada kategoriji instrumenata koje daju autoritativne smernice vladama, a odnose se na ljudska prava i krivično pravo. On propisuje odgovornost za obavljanje dužnosti policajca uz puno poštovanje ljudskih prava i dostojanstva. Istovremeno, policijska upotreba sile ograničena je na slučajeve u kojima je to apsolutno potrebno za postizanje legitimnih ciljeva primene prava. Upotreba vatrenog oružja smatra se krajnjom merom. Kodeks, naravno, predviđa i zabranu mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg ponašanja ili kažnjavanja i precizira obavezu zaštite zdravlja lica lišenih slo-

16 Perović, A. M, *Uvod u etiku*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2003, str. 114.

17 Lj. Stajić, S. Mijalković, S. Stanarević, *Bezbednosna kultura*, drugo izdanje, Draganić, Beograd, 2005, str. 196.

18 Vodič za demokratski rad policije, sastanak OEBS-a u Kopenhagenu 1990, str. 13 [online], dostupno na: <http://www.osce.org/sr/secretariat/23808?download=true> (12. 4. 2016).

19 Usvojen Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, broj 34/169 od 17. 12. 1979.

20 Savet Evrope, Komitet ministara: Evropski kodeks policijske etike, Preporuka (2001)10 koju je usvojio Komitet 19. 9. 2001. godine, na 765. sastanku zamenika ministara [online], dostupno na: http://www.defendologija.com/latinica/propisi/evropski_kodeks_policijske_etike.htm (17. 4. 2016).

bode, borbu protiv mita i korupcije, zaštitu poverljivih podataka i poštovanje zakonitog postupanja uopšte.²¹

Navedeni kodeks nije obavezujući, ali je ugrađen u mnoge nacionalne kodekse policijske etike. Takođe, *Kodeks* je dopunjen naknadno donetim međunarodnim dokumentima kao što su: Konvencija Ujedinjenih nacija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka,²² Deklaracija o osnovnim principima pravde za žrtve kriminalnih delatnosti (zločina) i žrtve zloupotrebe vlasti²³ i Osnovni principi upotrebe sile i vatrenog oružja.²⁴

Evropskim kodeksom policijske etike definisani su: 1) ciljevi policije; 2) pravni osnov policije u uslovima vladavine prava; 3) policija i krivično-sudski sistem; 4) organizacione strukture policije (opšti deo, kvalifikacije, regrutovanje i zadržavanje u službi radnika policije, obuka pripadnika policije, prava pripadnika policije); 5) smernice za policijsku akciju/intervenciju – opšti principi i posebne situacije; 6) odgovornost i kontrola policije; 7) istraživanje i međunarodna saradnja.

Kada je reč o nacionalnom nivou, najpre je potrebno pomenuti *Uputstvo o policijskoj etici i načinu obavljanja poslova policije*²⁵ koje je doneto u skladu sa *Evropskim kodeksom policijske etike*. Tako je u stavu 3 tačka 6 navedeno da policija obezbeđuje objektivnu i poštenu policijsku istragu, obzirnu i primerenu posebnim potrebama određenih lica, kao što su deca i drugi maloletnici, žene i pripadnici manjinskih grupa, uključujući nacionalne manjine i osetljiva lica. U stavu 2 tačka 7 stoji da policija, bez bilo kakve diskriminacije, obezbeđuje potrebnu podršku, pomoć i informacije žrtvama krivičnih dela. Dalje, u tački 15 stoji da se u svom radu pripadnici Ministarstva rukovode načelom nepristrasnosti u izvršavanju zakona bez obzira na nacionalno ili etničko poreklo, rasu, jezik i društveni položaj onoga na koga zakon treba primeniti, na njegova politička, verska i filozofska uverenja, ili na njegove godine, bračno stanje, pol, ili kakvu fizičku ili psihičku manu.

U članu 19 stoji da u skladu sa zakonom, policija licu lišenom slobode odmah saopštava sve propisane podatke koji se na to lišavanje slobode odnose, dok stav 4 ovog člana predviđa da se lica lišena slobode odvajaju od drugih lica, a da se međusobno odvajaju žene i muškarci lišeni slobode, kao i maloletna i punoletna lica lišena slobode. U članu 28 stoji da je dužnost pripadnika

21 N. Avramović, M. Marković, Harmonizacija prava policije Republike Srbije sa evropskim standardima u oblasti zaštite ljudskih prava, *Pravo – teorija i praksa*, vol. 27, br. 11–12/2010, Novi Sad, str. 48.

22 Doneta Rezolucijom Generalne skupštine OUN broj 39/46 od 10. 12. 1984. godine u Njujorku.

23 Usvojena Rezolucijom Generalne skupštine OUN broj 40/34 od 29. 11. 1985.

24 Usvojeno na Osmom kongresu OUN za prevenciju kriminala i tretmana prestupnika, 7. 12. 1990.

25 *Sl. glasnik RS*, br. 41/2003.

policije da tokom rada razvijaju svoje lične sposobnosti kojima se ispoljava ispravno rasuđivanje, otvoren stav, zrelost, poštenje, komunikativnost i, gde je potrebno, veština predvođenja i upravljanja. U smislu stava 1 te tačke, pripadnici policije razvijaju i svoje lične sposobnosti za razumevanje društva kome služe, a naročito društvenih, kulturnih i pitanja lokalne zajednice.

Osloncem na više međunarodnih instituta, a radi ostvarivanja najviših nacionalnih i međunarodnih standarda policijskog postupanja i podrške vladavini prava, Vlada Republike Srbije je 2006. godine donela *Kodeks policijske etike*²⁶ kao odvojeni i nadograđeni etički institut u odnosu na *Uputstvo o policijskoj etici i načinu obavljanja poslova policije* iz 2003. godine. U novom kodeksu se između ostalog ističu: „a) zakonitost u radu i vladavina prava (čl. 2–5), b) pravo na život, zabrana mučenja i prinude, nepristrasnost, antidiskriminacija, poštovanje ličnosti i privatnosti (čl. 33–36), v) nepristrasne policijske istrage, poseban odnos prema socijalno ranjivim grupama i uhapšenim licima u detenciji policije (čl. 40–42), g) odgovornost i kontrola rada.“²⁷

Naime, da ne bi dolazilo do moralnog fenomena kajanja, izraza samosukobljenosti policijskih službenika kao ljudi i kao profesionalaca, u nacionalnom kanonu policijske etike je kodifikovan čitav niz etičkih načela, takođe u skladu sa *Evropskim kodeksom policijske etike*. Međutim pored Kodeksa policijske etike, zaposleni u Ministarstvu unutrašnjih poslova trebalo bi da se pridržavaju i *Kodeksa ponašanja državnih službenika*²⁸ jer ponašanje suprotno odredbama tog kodeksa predstavlja povredu radnih dužnosti.

Načelo poštovanja ličnosti i opšteg razvoja maloletnog prestupnika. Navedeno načelo u postupanju prema deci i maloletnicima podrazumeva puno poštovanje i uvažavanje svake osobe, njenog ličnog dostojanstva i nedopustivost negativne diskriminacije. Policijski službenici u postupku sa decom i maloletnicima moraju da poštuju i promovišu njihova prava da sami donose odluke i prave izbore, a to je moguće ukoliko se u društvu promovišu socijalna pravda i jednakost mladih ljudi, uz poštovanje razlika i etničko-kulturološke raznolikosti²⁹.

Kada se radi o maloletnom licu, policijski službenici moraju izbegavati svaku fizičku i psihološku povredu deteta.³⁰ Ne smeju dozvoliti ometanje nje-

26 *Sl. Glasnik RS*, br. 92/2006.

27 Ž. Nikač, Policija u zaštiti ljudskih prava i građanskih sloboda, *TEME*, vol. 37, br. 4/2013, Niš, str. 1679.

28 *Sl. glasnik RS*, br. 29/2008.

29 M. Delibašić, *Etički aspekti policijskog rada sa maloletnim prestupnicima*, Magistarska teza, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010, str. 77.

30 Poštovanje ljudskih prava, a posebno prava deteta i njegove privatnosti, iskorenjavanje svih vidova fizičkog i psihičkog nasilja nad decom, pa i od strane policije, istaknuti su kao prioriteta Saveta Evrope na Trećem samitu šefova država u Varšavi 2006. godine. Ti prioriteta operacionalizovani su kroz program *Izgradnja Evrope za decu i sa decom* i od velikog

govog redovnog funkcionisanja i razvoja u porodici, školi i društvu. U isto vreme, oni moraju da poštuju, uvažavaju i promovišu prava i najbolje interese deteta i maloletnika i da ujedno poštuju zakon i vrednosti lokalne zajednice,³¹ pa čak i da ih aktivno zastupaju ukoliko porodica nije u mogućnosti da to čini. Tokom profesionalnog odnosa prema detetu i maloletniku policijski službenik mora da uvažava i poštuje osobenosti dečje ličnosti, ali i razvojne mogućnosti deteta. Dakle, policijski službenik mora posmatrati svako dete kao posebnu individuu. Ako to ne čini, njegov plan aktivnosti će u startu biti neefektivan i neefikasan. U postupanju prema maloletnom prestupniku, uz policijskog službenika, pojavljuju se u različitim ulogama i socijalni radnici, tužioci i sudije, pa bi policijski službenik i sa njima trebalo da neguje poverenje i uvažavanje, što će unaprediti i status samog deteta prema kojem postupaju. Dakle, policijski službenik bi trebalo da bude deo timske, interdisciplinarne saradnje, sa jasno definisanim zadacima, utvrđenom procedurom i izraženim afinitetima za rad sa decom i maloletnicima.³²

Takođe, treba poštovati pravo deteta i maloletnika, njegovog roditelja ili staratelja, da ne pristane na određene procedure, odnosno poštovati njihovu autonomnost,³³ a ujedno i podsticati njihovo učešće i postepeno prebacivanje odgovornosti na njih same. To naročito važi za radu sa decom, kada policijski službenik:

- 1) prema detetu mora da se odnosi kao prema pojedincu izbegavajući da vrši psihosocijalnu kvalifikaciju njegove ličnosti;
- 2) mora da ohrabri dete da saraduje u procesu rešavanja problema;
- 3) tokom intervencije treba da otkrije i koristi potencijale deteta;
- 4) treba da dâ sve od sebe kako bi rešio problem;
- 5) treba da uvažava i neguje dostojanstvo deteta.³⁴

Načelo individualnog pristupa. Policijski službenici moraju da poseduju sposobnost bezrezervnog prilagođavanja potrebama i mogućnostima svakog deteta s kojim su u službenom kontaktu. Svako dete i maloletnika policijski službenik mora da posmatra kao posebnu individuu kako bio njegov plan postupanja bio efektivan i efikasan. Pri tome, postupanje policijskog službenika ne treba da bude proceduralno i šablonsko – veoma je bitna kreativnost u svakom konkretnom slučaju. Takav etički zahtev se stručno naziva *individualizacija*. Iz toga proističe i nužnost da se dete i maloletnik posmatraju u sklad-

su značaja za budućnost i stabilnost jedinstvene Evrope za koju je čvrsto opredeljena i Republika Srbija.

31 V. Kolesarić, *Neki psihologijski aspekti etike u istraživanju s decom*, Edicija Dijete i društvo, sveska 1/5, Zagreb, 2003, str. 31.

32 M. Delibašić, *Opus citatum*, str. 78–79.

33 P. Foot, *Moral Dilemmas*, Oxford University Press, Oxford, 2003, str. 88.

34 M. Delibašić, *Opus citatum*, str. 90.

nom okruženju porodice i lokalne zajednice. Ako policijski službenik deluje u otklanjanju moralnih dilema u poznatom ambijentu, trebalo bi da nastupi kao svojevrsni socijalni inženjer i reaguje na potrebe i mogućnosti svih zainteresovanih strana u konkretnom slučaju. Radi uspostavljanja svrsishodnog odnosa poverenja i saradnje između policije i dece u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom, neophodno je poštovati detetovo samoodređenje i samoopredeljenje, pa čak i u zakonski veoma restriktivnim uslovima. Kada su u pitanju policijski službenici, oni ne mogu kvalitetno obaviti tako zahtevan posao ukoliko sa decom i maloletnicima ne uspostave i ne održavaju jasne profesionalne odnose, uz svojevrsan individualni pristup. Isto važi i za njihove roditelje, usvojioce ili staraoce. U suprotnom se značajno umanjuje objektivnost policijskog službenika, a moguć je i sukob interesa, pa čak i protivzakonita eksploatacija dece i maloletnika ukoliko službenik s njima stupi u privatne odnose.³⁵

Etički aspekt individualnog postupanja prema deci i maloletnicima u kontaktu ili u sukobu sa zakonom ne može se unaprediti bez etičke odgovornosti prema profesiji, ali i bez pravilnog odnosa policijskih službenika prema sebi kao stručnjacima. Bez toga, kao ni bez stalnog poboljšanja profesionalne kompetentnosti, ne može se ostvariti puno poštovanje prava deteta i maloletnika. Obaveza rukovodioca u organizacionim delovima policije jeste da procene da li je plan intervencije u svakom konkretnom slučaju dobar, da li je individualni pristup detetu ili maloletniku bio zakonski osnovan, te da li je predloženo adekvatno rešenje moguće problematične situacije. U tom cilju rukovodioci u policiji moraju biti osposobljeni da razlikuju zanemarivanje deteta i maloletnika od strane zaduženog policijskog službenika od završetka profesionalnog odnosa sa detetom ili maloletnikom. Ukoliko postoji dilema te vrste, dete i maloletnik neće biti pripremljeni za transfer, tj. za završetak intervencije.³⁶

Sloboda izbora u pronalaženju najsvrsishodnijeg rešenja. U instruktivnim dokumentima za postupanje policijskih službenika prema deci i maloletnicima koje je usvojio MUP Republike Srbije (uz preporuke OEBS-a za demokratsko postupanje policije)³⁷ podvučeno je da je razgovor najprirodniji i najpopularniji način uspostavljanja i negovanja profesionalnih odnosa između stručnjaka i osobe sa kojom on radi. U ovom slučaju to su specijalizovani policijski službenici i deca i maloletnici u kontaktu i/ili u sukobu sa zakonom. Razgovor predstavlja i dobar način da se utvrde potrebe i mogućnosti za pružanje podrške i pomoći detetu ili maloletniku radi prevazilaženja posledica i

35 *Ibidem*, str. 82–83.

36 *Ibidem*, str. 86.

37 Države moraju da obezbede zakonodavne i strukturne uslove za funkcionalne odnose između policije, administrativnih vlasti, drugih elemenata pravosudnog sistema, kao i za zajednice u kojima policija radi kako bi se obezbedio efektivan, efikasan i pravičan rad policije. Više o tome: *Vodič za demokratski rad policije*, sastanak OEBS-a u Kopenhagenu, 1990.

podsticanja daljeg razvoja i socijalizacije, kao i prevazilaženja mogućih moralnih dilema, uz slobodu izbora u pronalaženju najsvrsishodnijih rešenja kako se one ne bi nepotrebno ponavljale.³⁸

Slobodu izbora u pronalaženju najsvrsishodnijeg rešenja vidimo, na primer, u situacijama kada je neophodno prisustvo stručnog lica organa starateljstva. To prisustvo se ne obezbeđuje samo kada su roditelj ili usvojiac nedostupni, već i u drugim slučajevima: kada ovlašćena službena lica procene da prisustvo roditelja ili usvojioca nije u skladu sa najboljim interesom deteta, u slučajevima izvršenja krivičnih dela na štetu deteta, kada se proceni da bi to prisustvo bilo iritirajuće za dete i da bi se time u velikoj meri ugrozilo izvršenje zadatka, i sl. Ukoliko u takvim situacijama nije moguće obezbediti prisustvo stručnog lica organa starateljstva, obezbeđuje se prisustvo drugog poslovno sposobnog lica koje ima iskustva u radu sa decom i koje nije zaposleno u policiji ni umešano u krivično delo – odgovornog lica ustanove za smeštaj korisnika, psihologa ili pedagoga škole koju dete pohađa i sl. Takođe, izbor najsvrsishodnijeg rešenja igra veliku ulogu ako je dete pobešlo od kuće ili iz ustanove čiji je korisnik, ili ako je ono u alkoholisanom stanju ili u apstinencijalnoj krizi.³⁹

Načelo suočavanja sa profesionalnom tajnom. Strogo poštovanje autonomnosti dece i maloletnika podrazumeva njihovu pravovremenu, adekvatnu i punu informisanost o pravima, postupcima i procedurama kojima se podvrgavaju. To, između ostalog, znači i neophodnu zaštitu njegove privatnosti koja može biti ograničena. Pri tome, policijski službenik bi trebalo prevashodno da detetu i maloletniku, odnosno njegovim roditeljima, usvojiocima ili starateljima objasni sve razloge ograničenja u domenu privatnosti, odnosno da se rukovodi time da može da obelodani samo neophodne informacije.

Dakle, navedenim načelima, ali i obavezujućim, jasnim i preciznim zakonskim normama, policija se mora rukovoditi u postupanju prema deci i maloletnicima, odnosno tokom prikupljanja podataka o njegovoj ličnosti, porodici, starateljima ili usvojiteljima. Podaci o maloletnicima koji se pojavljuju u svojstvu učinioca krivičnih dela ili prekršaja, odnosno u svojstvu oštećenih tim delima, vode se odvojeno od podataka o drugim licima. To znači da je pre, tokom i posle postupanja prema deci i maloletnicima policijski službenik dužan da čuva privatnost i poverljivost informacija o njima, postojeće podatke i odgovarajuća dokumenta. Sve to, on bi trebalo da uradi bez zloupotrebe uticaja i iskorišćavanja položaja u policiji za uznemiravanje deteta, maloletnika, roditelja ili staratelja i pridobijanje imovinske koristi. U rešavanju pojedinih problema, policijski službenik će se obratiti sa pomoć ili mišljenje drugim kolegama unutar ili izvan policijske organizacije. To ne govori o njegovoj nekompetentnosti, već o etičkoj zrelosti koja može samo da koristi prilikom po-

38 *Ibidem*, str. 92–94.

39 *Ibidem*, str. 95–96.

stupanja prema detetu ili maloletniku. Konsultovane kolege su takođe dužne da čuvaju profesionalnu tajnu.

Načelo razumevanja i podsticanja. U postupku utvrđivanja činjenica kod zlostavljanja vrlo je važno da specijalizovani policijski službenici slede propisane etičko-metodološke dimenzije intervjua jer je rad sa decom i maloletnim licima složeniji i delikatniji od rada sa punoletnim licima. Međutim, postavlja se pitanje do koje je mere maloletno lice, a pogotovu dete, u stanju da obezbedi validan i pouzdan iskaz. Zato policijski službenik mora da pokaže krajnje razumevanje prema detetu, da ga podstiče na pravi način kako bi došao do potrebnih validnih informacija. Zato se radi veće validnosti iskaza dece i maloletnika pristupa specijalnim načinima uzimanja podataka i grupisanja utisaka o tom licu i toj situaciji. Postoji više tehnika intervjua koje se koriste ili bi trebalo da se koriste u radu sa maloletnim licima. *Intervju za procenu – dijagnostički intervju* koristi se u različitim formama u radu sa decom svedocima i žrtvama zlostavljanja, u postupku utvrđivanja podobnosti roditelja, razvoda roditelja. *Intervju za promenu i razrešenje problema – psihoterapeutski intervju* treba da pomogne detetu ili maloletnom licu da izađe na kraj sa traumatičnim događajima, da se preispita i reorganizuje misli i osećanja, učvrsti prihvatljive forme ponašanja. Ta vrsta intervjua se vrši na osnovu obavljene procene, a fokus je na trajnijim problemima ili potencijalima deteta, odnosno maloletnog lica, a policajci motivišu dete u sukobu sa zakonom da se odluči za ovaj vid intervjua. *Motivacioni intervju* je jedan od faktora u promeni delinkventnog ponašanja maloletnog učinioca, jer između ostalog pomaže da on uoči vrednosti sopstvene promene, da stvori svest o tome šta dobija, a šta u suprotnom gubi, da inicira veru u uspeh, proceni odnos snaga između podrške i prepreka itd. Taj intervju se najviše koristi u razgovoru sa zavisnicima, kada se teži da se pokaže razumevanje za njihovu situaciju i da se maloletnici podstaknu na samoangažovanje u rešavanju problema. *Istražni intervju* koristi se u procedurama za prikupljanje i vrednovanje podataka, činjenica i dokaza o krivičnom delu. Značajan je kada evidentno nastojanje osumnjičenog da prikrije ili umanji stepen odgovornosti i često može da bude na granici etičkih načela. *Intervju sa roditeljima* koristi se za dobijanje potpunije slike o maloletniku i odvija se najmanje jednim roditeljem, starateljem, usvojiteljem. Sa detetom se mora razgovarati u prisustvu roditelja, staratelja, usvojitelja, i to ima funkciju pripreme deteta za validniji razgovor. *Forenzički intervju* koristi se za prikupljanje činjenica, tj. validnih dokaza o eventualnom krivičnom delu i sadrži posebne strategije koje treba da pomognu detetu da poboljša svoje sećanje, što povećava pouzdanost i validnost iskaza deteta, odnosno maloletnog lica. U tu svrhu napravljeni su i posebni protokoli za tok vođenja forenzičkog intervjua. *Intervju sa detetom u kriznim situacijama* jeste kombinacija forenzičkog i terapeutskog intervjua. Usmeren je na procenu reakcije maloletnog lica na neposrednu situaciju, ali i na razmatranje i prihvatanje njihovog reagovanja na

dogadjaj, uz pružanje pomoći u smirivanju, smanjenju posttraumatskog stresa, uspostavljanju osećaja sigurnosti, kontrole nad situacijom, normalizovanjem tekućih reakcija deteta i pripremu za prevazilaženje sličnih situacija. Takav intervju se koristi kao inicijalni instrument za rad sa traumatizovanom decom već od njihove treće godine, za decu koja su svedoci ubistva, samoubistva, silovanja, smrti, nasilničkog napada, kidnapovanja i dr.⁴⁰

Načelo saradnje sa drugim službama. To načelo je neizostavno u projektima prevencije maloletničkog prestupništva u lokalnoj zajednici.⁴¹ Naime, korišćenje resursa zajednice i saradnja sa drugim službama nemaju alternativu. Policija mora da gradi partnerstvo sa građanima, medijima, institucijama, inspeksijskim organima, lokalnom samoupravom, školskim upravama, sudovima, zatvorima, centrima za socijalni rad i drugim službama.⁴² Iskustvo pokazuje da je svrsishodno formirati stručne timove policijskih službenika za intenzivan rad sa decom kod koje je evidentiran ozbiljan poremećaj u ponašanju po prijavama pedagoško-psiholoških službi škola i roditelja, zatim rad sa maloletnicima u saradnji sa Savetovalištem Centra za socijalni rad, kao bi se lakše i pouzdanije otkrivala tendencije u maloletnom prestupništvu i pravovremeno izricale i pravilno određivale vaspitne mere. Za to je neophodno stručno osposobljavanje policije, sudija i zaposlenih u centru za socijalni rad i pravosudnim organima.⁴³

Načelo samokritičnosti i moralnog preispitivanja. Policijski službenici moraju da pronalaze rešenja za etičke dileme u postupanju sa maloletnim prestupnicima i da se prema sopstvenim postupcima i postupcima kolega u policijskoj organizaciji odnose samokritički kako se dileme ne bi nepotrebno ponavljale. Naime, policijski službenici moraju znati da je osnov za izbegavanje neke etičke dileme zapravo izbegavanje dvojnih i višestrukih odnosa sa detetom ili maloletnikom, odnosno sa njegovim roditeljima ili starateljima. Ako stupi u poslovne, prijateljske, pa i romantične odnose sa njima, policijski službenik stvara sukob interesa i umanjuje profesionalnu kompetentnost. Nivo objektivnosti se drastično snižava, a otvaraju se i mogućnosti za eksploataciju i povredu lica sa kojim se radi.⁴⁴

Ako strogo vodi računa o poštovanju stranke i u startu identifikuje uloge i obaveze, policijski službenik će izbeći etičke dileme. To je naročito važno kada on istovremeno radi sa više lica ili službi. On treba ne samo da definiše

40 *Ibidem*, str. 98–101.

41 B. Simonović, *Implementacija projekta „Rad policije u zajednici i bezbedna zajednica“ u Kragujevcu*, Kragujevac, 2007, str. 34.

42 M. Froku, *Maloletnička delinkvencija – partnerski rad*, objavljeno u: *Međunarodna konferencija o bezbednosti lokalne zajednice*, Vrnjačka Banja, 2007, str. 56.

43 M. Delibašić, *Opus citatum*, str. 103–104.

44 *Ibidem*, str. 108–109.

ko je stranka, već i da utvrdi obaveze i prava drugih lica koja su zajedno s njim uključena u traganje za rešenjem.⁴⁵

Načelo praštanja i podsticanja razvojnih potencijala. Detetu ili maloletniku u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom potrebno je obezbediti adekvatan položaj kao stranke, uz uvažavanje njegovog mišljenja, ali i praštanja i podsticanja njihovih razvojnih potencijala. U isto vreme, potrebno je na pravi način regulisati otvoreno pitanje nezavisne pravne reprezentacije deteta i maloletnika u svim sudskim i upravnim postupcima koji se njih tiču. Hapšenje i zatvaranje dece i maloletnika trebalo bi da bude poslednja raspoloživa mera, a primat se mora dati principima preusmeravanja, skretanja i restorativnog pravosuđa, sve sa ciljem odvracanja maloletnika od formalnog sistema krivičnog pravosuđa, koje ih može lako dovesti u situaciju da postanu još veći delinkventi i budući kriminalci.⁴⁶

Zaključak

Međunarodna zajednica čini stalne napore da problematiku zaštite prava dece i maloletnika u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom što detaljnije institucionalizuje, implementira i unapređuje. Pri tome, međunarodni instituti zaštite prava dece naglašavaju potrebu da se ovoj populaciji posveti posebna pažnja i da joj se obezbede minimalne garancije zaštite prava. Na taj način, prava deteta i maloletnika svrstavaju u univerzalne i neotuđive civilizacijske tekovine i kao takva pripadaju korpusu međunarodnog prava i nacionalnim zakonodavnim sistemima u kojima se primenjuju i noveliraju.

Značajno mesto na planu primene međunarodnih i nacionalnih pravnih instituta u oblasti zaštite prava dece i maloletnika i njihovog prestupništva ima policija. Republika Srbija je u toku kontinuiranih reformskih procesa u Ministarstvu unutrašnjih poslova sprovela značajne aktivnosti na planu harmonizacije svog zakonodavnog, podzakonskog i internog pravnog okvira sa međunarodnim institutima iz tretirane problematike, kao preduslov evropskih integracija, i sa intencijom za njenom daljom nadogradnjom. Stoga se u svim stratezijsko-planskim, zakonodavnim, podzakonskim i internim aktima, između ostalog ističe da, pored zakonitog, srazmernog i profesionalnog postupanja, policijski službenici moraju da postupaju i po načelima policijske etike kao dela kodeksa ponašanja svih subjekata zaduženih za problematiku maloletničkog prestupništva.

45 K. Urbanc, *Etika i vrijednosti u socijalnom radu*, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb, 2002, str. 46.

46 *Ibidem*, str. 113–114.

Vrlo delikatan zadatak u reformi naše policije zasnovanoj na demokratskoj vladavini prava i političkoj i socijalnoj stabilizaciji jeste promena načina razmišljanja policijskih službenika i promena rada policije, kao i dodatno regulisanje pitanja morala tokom profesionalnih odnosa prema deci i maloletnicima, a time i prema starijem građanima i društvu u celini. Naime, nije dovoljno da policijski službenici svoje radnje i aktivnosti prema deci i maloletnicima izvršavaju zakonito, u skladu sa pravilima primene policijskih ovlašćenja, već je potrebno da efektivno i efikasno primenjuju proklamovana etička načela u kodeksima policije etike. Prema toj populaciji moraju postupati obazrivo i hitno, vodeći računa o biološkoj i socijalnoj zrelosti i drugim svojstvima dece i maloletnika. Istovremeno, treba da istrajno i preduzimljivo rade na sprečavanju uticaja koji su štetni za njihov razvoj. Takođe, imperativi u njihovom postupanju su potpuno poštovanje prava, sloboda, dostojanstva i autonomnosti ličnosti, načela profesionalnosti, humanosti i srazmernosti.

Striktno pridržavanje prezentovanih etičkih načela u postupanju policijskih službenika prema deci i maloletnicima u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom trebalo bi da pomogne njihovoj resocijalizaciji i da spreči njihovu dalju konfrontaciju sa zakonskim i društvenim normama. Jedan od preduslova za to je i permanentno stručno osposobljavanje i usavršavanje specijalizovanih policijskih službenika. Oni bi trebalo da usvoje posebna znanja iz oblasti prava deteta, prestupništva mladih i krivično-pravne zaštite dece i maloletnika, odnosno da steknu određene kompetencije koje su se do sada zahtevale od socijalnih radnika. To bi značajno poboljšalo nacionalni koncept zaštite dece i maloletnika u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom – oni bi bili nedvosmisleno stavljeni u centar pažnje, bez obzira da li su žrtve, svedoci ili počinioci krivičnog dela, zlostavljanja i zanemarivanja.

Podizanjem sopstvenih kapaciteta stvaraju se uslovi da se pažnja policije preusmerava na širu kategoriju dece i maloletnika pod rizikom, a ne samo na decu i maloletnike koji su već počinioci krivičnih dela. Time karakter društvene akcije i reakcije dobija proaktivni smisao.

Dakle, upravo su individualno socijalno-humano ponašanje policajca, poštovanje načela policijske etike i njegovo stapanje sa sredinom, odnosno oslušivanje pulsa građana i samim tim prihvaćenost u određenoj sredini, ključ za što bolje korišćenje resursa zajednice za borbu protiv maloletničkog prestupništva i kriminaliteta uopšte.

Literatura

1. Avramović, N; Marković, M; Harmonizacija prava policije Republike Srbije sa evropskim standardima u oblasti zaštite ljudskih prava, *Pravo – teorija i praksa*, vol. 27, br. 11–12/2010, Novi Sad, 2010.
2. Delibašić, M: *Etički aspekti policijskog rada sa maloletnim prestupnicima*, Magistarska teza, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2010. str. 77–115.
3. Froku, M; Maloletnička delinkvencija – partnerski rad, objavljeno u: *Međunarodna konferencija o bezbednosti lokalne zajednice*, Vrnjačka Banja, 2007.
4. Foot. P; *Moral Dilemmas*, Oxford Univerity Press, Oxford, 2003.
5. Kolesarić, V; *Neki psihologijski aspekti etike u istraživanju s djecom*, Edicija Dijete i društvo, sveska 1/5, Zagreb, 2003.
6. Ignjatović, Đ; Stanje i tendencije kriminaliteta maloletnika u Srbiji, *Crimen*, vol. V, br. 2/2014, Pravni fakultet, Beograd.
7. Nikač, Ž; Policija u zaštiti ljudskih prava i građanskih sloboda, *Teme*, vol. 37, br. 4/2013, Univerziteta u Nišu.
8. Perović, A. M; *Uvod u etiku*, Savez pedagoških društava Vojvodine, Novi Sad, 2003.
9. Simonović, B; *Implementacija projekta „Rad policije u zajednici i bezbedna zajednica“ u Kragujevcu*, Kragujevac, 2007.
10. Singer, S; Perić, J; Analitičko i kreativno rješavanje problema [online], dostupno na: http://www.efos.unios.hr/arhiva/dokumenti/P3_kreativnost_biljeske.pdf (14. 4. 2016).
11. Stajić, Lj; Mijalković, S; Stanarević, S; *Bezbednosna kultura*, drugo izdanje, Draganić, Beograd, 2005.
12. Urbanc, K; *Etika i vrijednosti u socijalnom radu*, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb, 2002.
13. *Vodič za demokratski rad policije*, sastanak OEBS-a u Kopenhagenu 1990.
14. Vuković, S; Uloga policije u prevenciji delinkventnog ponašanja dece i maloletnika, *Nauka – Bezbednost – Policija*, vol. 10, br. 1/ 2005, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.

Normativno-pravni izvori

1. Konvencija UN o pravima deteta, „Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, br. 15/90 i „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br. 4/96.
2. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Rim, 1950.
3. Savet Evrope, Komitet ministara: Evropski kodeks policijske etike, Preporuka (2001)10 koju je usvojio Komitet 19.09.2001. godine, na 765. sastanku zamenika ministara [online], dostupno na: http://www.defendologija.com/latinica/propisi/evropski_kodeks_policijske_etike.htm (17. 4. 2016).
4. Savet za prava deteta Vlade Srbije: Nacionalni plan akcije za decu [online], dostupno na: http://arhiva.mup.gov.rs/cms_lat/decaipolicija.nsf/Nacionalni_plan_akcije_za_decu_cir.pdf (11. 3. 2016).
5. *Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja* (25. 12. 2008), Službeni glasnik RS, br. 122/08 i Akcioni plan za njeno sprovođenje (11. 3. 2010).
6. Nacionalna strategija za mlade, „Službeni glasnik RS“, br. 55/08.
7. Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, „Službeni glasnik RS“, br. 85/2005.
8. Zakon o policiji, „Službeni glasnik RS“, br. 6/2016 od 28. 1. 2016.
9. *Uputstvo o policijskoj etici i načinu obavljanja poslova policije*, „Službeni glasnik RS“, br. 41/2003
10. *Uputstvo o postupanju policijskih službenika prema maloletnim i mlađim punoletnim licima*, MUP-a Republike Srbije, [online], dostupno na: <http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/zlostavljanje/Uputstvo%20postupanje%20policija.pdf> (1. 3. 2016).
11. Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, [online], dostupno na: http://www.pravadeteta.com/attachments/653_286_OPSTI%20PROTOKOL.pdf (3. 3. 2016).
12. Poseban protokol o postupanju policijskih službenika o zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja, [online], dostupno na: [https://www.unicef.org/serbia/Posebni_protokol_-_MUP\(1\).pdf](https://www.unicef.org/serbia/Posebni_protokol_-_MUP(1).pdf) (13. 3. 2016).
13. „Deca i policija – Psihološki i etički aspekti uspostavljanja odnosa poverenja i saradnje između policije i dece u kontaktu i/ili sukobu sa zakonom“ [online], dostupno na: http://arhiva.mup.gov.rs/cms_cir/decaipolicija.nsf/Deca_i_policija_cir.pdf
14. Kodeks o policijskoj etici, „Službeni glasnik RS“, br. 92/2006.
15. Kodeks ponašanja državnih službenika, „Službeni glasnik RS“, br. 29/2008.
16. Vodič za demokratski rad policije, sastanak OEBS-a u Kopenhagenu 1990, str. 13 [online], dostupno na: <http://www.osce.org/sr/secretariat/23808?download=true> (12. 4. 2016).

ETHICAL PRINCIPLES OF COMMUNITY POLICE WORK WITH JUVENILE OFFENDERS

Milan Delibašić

Directorate for Execution of Criminal Sanctions
District Prison Kragujevac

Summary: The increase in the degree of violence is an obvious problem of our society, which will become urgent if radical changes are not undertaken and if strategic approaches are not taken for its solution. One segment of domestic violence is in educational institutions and it requires urgent development of content and taking concrete measures aimed at its prevention and suppression, because it produces concrete and long-term consequences with negative impact on the overall atmosphere in school environment and society as a whole. Any form of school violence can leave lasting effects on growing up, development and construction of children and youth, first of all on the mental health of young people, who are emotionally immature.

Without an adequate response any violence is supported, encouraged and is taking root in new and more severe manifestations. In addition to this, brutal and cruel violent incidents in schools require greater interest and serious approach to their prevention and eradication by all stakeholders of school life, the factors of safety and responsible state and social institutions. Violence in schools should not be treated only at an individual or group level, and school level. This problem is not sufficiently seen as a process that takes place within the school, but it is necessary to consider the broader, social, and systemic framework, including the problems of its prevention and suppression. In this sense, violence in schools requires a systematic approach, with appropriate engagement and comprehensive forms of cooperation between all competent and responsible entities.

The institutional entities in the prevention of delinquency are primarily the police and judiciary. In order to understand this issue, it is necessary to know police and judicial ethics. The causes of juvenile delinquency are numerous, and they are also subjective and objective. As it is evident that there are major differences between individuals of the same age, it could be said that juvenile delinquency is determined by the factors related to the personality as well as the factors of the social environment.

Educational neglect is very important for the occurrence of juvenile delinquency. The cause of juvenile delinquency often lies in their own criminogenic family, or at the close acquaintance with which minors are identified because they have no better role model nearby.

When it comes to the police officers who treat children in the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia it should know, above all, that the basis to avoid some of the ethical dilemmas from the general immaturity of a minor and his actions, in fact is to avoid double and multiple relationships with the child or minor or his parents or guardians.

It has been said that the privacy of minors and the confidentiality of information today are imperative for every police officer who works with minors. Ethical dilemmas will be avoided and the child's right to choose and the freedom to make decisions will be respected. Of course, if this freely made decisions are not limited by law. Also, you should respect the right of a child, a minor, or his parent or guardian, (not) to consent to certain procedures, and at the same time, to encourage their participation, and gradually take responsibility upon themselves.

Pregledni naučni rad
Primljeno: 11. 10. 2016.
Revidirana verzija: 16. 11. 2016.
Prihvaćeno: 16. 11. 2016.

UDK: 323.173:323.28(416+460)
doi: 10.5937/nabepo21-12020

SRODNOSTI I RAZLIKE SEPARATISTIČKOG TERORIZMA U ŠPANIJI I SEVERNOJ IRSKOJ

Svetislav Lutovac¹

Sažetak: Predmet analize u ovom radu jesu raznovrsne srodnosti i razlike separatističkog terorizma u Severnoj Irskoj i Španiji. Cilj rada je da se ispita osnovanost pretpostavki o istovetnosti, odnosno različitosti separatističkog terorizma na tlu Evrope, posebno u Severnoj Irskoj i Španiji kao zemljama u kojima separatistički terorizam postoji najduže i predstavlja ozbiljan društveni i politički problem. Analizom sadržaja i uporedno-istorijskim metodom u radu se utvrđuje čitav niz srodnosti ali i razlika između separatističkog terorizma u Severnoj Irskoj i Španiji, čiji su glavni reprezentanti IRA i ETA, a naročita pažnja se obraća na one dimenzije separatističkog terorizma u ovim sredinama koje ih pretvaraju u širi bezbednosni izazov.

Autor zaključuje na osnovu uvida u recentnu građu, kao i na osnovu korišćenja adekvatnih metoda kao što su analiza sadržaja i uporedno-istorijski metod, da je separatistički terorizam u Španiji i Velikoj Britaniji ozbiljan bezbednosni izazov i za Evropu u celini, i to ne samo u pogledu trajanja ili uvećanja opasnosti od terorizma, nego i zbog mogućnosti izbijanja regionalnih konflikata, pogotovo u Španiji, te da bez obzira na razlike između pojavnih formi separatističkog terorizma u Španiji i Velikoj Britaniji oni imaju i dovoljno sličnih karakteristika na osnovu čega se može i mora iznaći zajedničko evropsko rešenje u borbi protiv njih.

Ključne reči: Severna Irska, Španija, Baskija, separatizam, terorizam, IRA, ETA.

¹ Doktorand Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu; lutovacsvetislav@gmail.com

Uvod

Separatizam je problem koji proističe iz nesklada između broja od 3.600 etničkih grupa i njihovih ambicija da se osamostale i poseduju sopstvenu državu i činjenice da su sve one smeštene u okvire svega 190 država.²

Nemali broj onih etničkih grupa koje nisu još zadovoljile svoje državotvorne ambicije služi se nasiljem ili ga ne isključuje kao moguće sredstvo ostvarenja svojih političkih ciljeva. Neke od njih favorizuju i terorizam kao moćno sredstvo političke borbe i najstrašniji oblik političkog nasilja.³

Da ni Evropa kao pravno i politički najuređeniji kontinent nije imuna na pojavu separatizma i separatističkog terorizma pokazuju brojni primeri iz nje ne skorije političke prošlosti i sadašnjosti od kojih su zbog dužine svog trajanja, žestine ispoljavanja i nerešivosti dva najeklatantnija svakako primeri separatističkog terorizma koji su vezani za Severnu Irsku i Španiju, odnosno špansku pokrajinu Baskiju. Nemali broj istraživača ih zbog njihove reprezentativnosti u polju evropskog separatističkog terorizma tretira kao maltene jedan slučaj, čime se prenebregava metodološko pravilo o uvažavanju raznovrsnosti koliko i srodnosti istovrsnih političkih i bezbednosnih, odnosno društvenih fenomena. Stoga su predmet analize u ovom radu i raznovrsne srodnosti i razlike separatističkog terorizma u Severnoj Irskoj i Španiji. Cilj rada je da se ispita osnovanost pretpostavki o stepenu istovetnosti separatističkog terorizma na tlu Evrope, posebno u Severnoj Irskoj i Španiji. Analizom sadržaja i uporedno-istorijskim metodom u radu se namerava utvrditi svaki bitan vid srodnosti, ali i razlike između separatističkog terorizma u Severnoj Irskoj i Španiji, a naročita pažnja se pritom mora obratiti na one dimenzije separatističkog terorizma u tim sredinama koje ih pretvaraju u širi bezbednosni izazov.

1. Separatistički terorizam u Severnoj Irskoj i Španiji – sličnosti i razlike

Za glavne reprezentante separatističkog terorizma na tlu Evrope smatraju se organizacije IRA (Irska republikanska armija) i ETA (Baskija i sloboda), a za dva glavna krizna žarišta separatizma na Starom kontinentu tlo na kojem su ove organizacije ponikle i na kojem uglavnom i deluju – Severna Irska i pokrajina Baskija u Španiji.

² Videti: D. Simeunović, *Nacija i globalizacija*, Prosveta, Beograd, 2013.

³ O terorizmu kao obliku političkog nasilja vidi: D. Simeunović, *Političko nasilje*, Beograd, 1989.

Iako je separatizam u Španiji danas veoma izražen u dve španske pokrajine – Kataloniji i Baskiji, separatistički terorizam postoji samo u ovoj drugoj. I pored povremenih masovnih protesta separatista u Kataloniji, zasad nema indicija da postoji bilo kakva katalonska separatistička organizacija koja je orijentisana na vršenje terorističkih akcija.

Možemo konstatovati na osnovu uvida u istorijsku i recentnu građu da su već decenijama ETA u Baskiji i IRA u Severnoj Irskoj bez sumnje glavni akteri separatističkog terorizma u svojim miljeima. Međutim, dok je ETA jedina teroristička organizacija na tlu Baskije, IRA u Severnoj Irskoj predstavlja tek jednu od mnogih terorističkih organizacija i grupa koje se služe nasiljem radi ostvarivanja političkih ciljeva. Pritom, ETA deluje u monoreligijskoj, katoličkoj sredini kao što je Baskija, dok IRA deluje u uslovima izrazite društvene podeľjenosti na katoličko i protestantsko stanovništvo. Veliki broj protestantskih grupa koje se služe nasiljem u Severnoj Irskoj ogorčeno se bori protiv IRA i njenog separatizma, što značajno otežava ne samo terorističke aktivnosti IRA, već svako njeno delovanje, pa i samo njeno postojanje.⁴ Nije tajna da veliki broj protestantskih ilegalnih organizacija koje se služe nasiljem protiv katoličkog stanovništva u Severnoj Irskoj uživa diskretnu podršku određenih krugova političke moći u Londonu, što često dovodi IRA u nezavidnu situaciju na terenu, dok ETA nema nikakve slične probleme niti tu vrstu konkurencije na terorističkoj sceni.

Za potrebe ovoga članka analiziraćemo sledeće aspekte srodnosti i različitosti između ETA i IRA.

Prvo, istorijski razvitak ETA i IRA pokazuje izvesne prepoznatljive paralele. IRA, koja je osnovana 1919. godine, ima dužu tradiciju u izvođenju političkog nasilja u odnosu na ETA koja je osnovana tek 1959. godine, ali ETA je taj manjak tradicije obilato nadoknadila mitovima o sebi koje nije imao ko narušiti na tlu Baskije. Takođe i IRA nastoji da se osloni na istorijsko nasleđe irske borbe za oslobođenje od britanske dominacije, ali zbog različitog verskog sastava stanovništva u tome manje uspeva, naročito kada je reč o pokušaju potpunog prisvajanja znamenitih irskih ustanaka i ustanika kao svojih preteča.

Srodnost u nastanku ETA i IRA jeste i u samoopravdanju njihovog nastanka iz defanzivnih razloga, odnosno razloga zaštite etničke grupe koju nastoje da reprezentuju. Međutim, pritisak španskih vlasti na baskijsko stanovništvo u Španiji i na političko-kulturnom i na društveno-ekonomskom planu bio je u proteklom veku daleko veći nego što je bio pritisak britanskih vlasti u Severnoj Irskoj na katoličko stanovništvo. Represalije koje je trpelo baskijsko stanovništvo u Španiji, posebno za vreme Frankove diktature kada im je bila zabranjena upotreba baskijskog jezika, praktikovanja kulturnih i tradicional-

⁴ J. Darby, *Conflict in Northern Ireland. The Development of a Polarized Community*, Dublin, 1976, str. 3.

nih običaja kao i imanje sopstvene literature i uopšte svake nacionalno obojene umetnosti⁵, nisu bile prisutne u Severnoj Irskoj u pogledu prava katoličkog dela stanovništva. Ono što se može smatrati oblikom diskriminacije koja je dominirala u Severnoj Irskoj, jeste neravnopravnost u pogledu izbornih prava katoličkih i protestantskih stanovnika Severne Irske do 1971. godine.⁶

Na društveno-ekonomskom planu razlike između Baskije i Severne Irske su drastične. Baskija je oduvek predstavljala jedan od najbogatijih regiona Španije sa dobrostojećim stanovništvom u kome preteže jak srednji sloj. U Severnoj Irskoj pak katoličko stanovništvo je zbog političke i verske diskriminacije bilo onemogućavano u društvenom napredovanju, posebno kada je reč o obrazovanju i zauzimanju viših društvenih funkcija koje su bile rezervisane za protestante, što je dovelo i do drastičnih ekonomskih razlika između protestanata i katolika koji su tradicionalno činili najsiromašniji deo društva.⁷ To je dovelo i do velikog migrantskog odliva katolika iz Severne Irske, što je išlo na ruku protivnicima separacije Iraca i Irske od Velike Britanije.⁸

Dok je kod severnoirskih katolika prevladavao strah od ekonomske neizvesne egzistencije, kod Baska je prevladavao strah za egzistenciju uopšte, jer su i za najmanju sitnicu u vreme Frankove diktature bili nemilosrdno ubijani i proganjani, sveti grad Gernika im je razoren avio-bombama, a politička samostalnost predstavljala je samo puki san.⁹

Srodnost u istorijatu obe terorističke organizacije jeste njihovo opravdanje za sopstveni nastanak u nužnosti pružanja oružanog otpora „porobljivačima“.

U pogledu strategije, taktike i organizacione strukture ETA i IRA takođe pokazuju niz sličnosti i razlika. Srodnost je u tome što se obe terorističke organizacije predstavljaju kao oružana sila, to jest armija svoje etničke grupe. Stoga obe imaju svoje političko krilo – IRA je na političkoj sceni legalno predstavljena kroz organizaciju Šin Fejn (Sinn Fein), dok ETA u političkoj javnosti ima takođe legalnu organizaciju koja je zastupa pod nazivom Heri Batasuna (Herri Batasuna).¹⁰ Prilikom regrutovanja članova obe organizacije ih tretiraju kao vojnike koje služe vojni rok na određeno vreme kako bi se odužili svom narodu, a nakon tog roka mogu ostati u organizaciji kao „vojni“ profesionalci.

ETA je sredinom šezdesetih zagovarala strategiju klasičnog gerilskog ratovanja pre svega usled, tada velikih, mogućnosti svog izmeštanja na tlo Francuske nakon izvođenja terorističkih akcija. Naime, stanovništvo Baskije još od Napoleonovih ratova živi podeljeno u dve države – Španiji i Francuskoj, pri

5 J. Luis de la Granja Sainz, *El Nacionalismo Vasco, Un siglo de historia*, Madrid, 1995, str. 23–31.

6 Prema: M. O'Brien, C. C. O'Brien, *Ireland: A Concise History*, London, 1995, str. 89.

7 R. F. Foster, *Modern Ireland (1600 – 1972)*, London, 1988, str. 22–46.

8 A. Wilson, *Irish America and the Ulster Conflict*, Belfast, 1995, str. 5.

9 J. Grugel, T. Rees, *Francos Spain*, London – New York – Sydney, 1997, str. 12.

10 J. Todd, Northern Irish Political Culture, *Irish Political Studies*, br. 5/1999, str. 33–44.

čemu velika većina Baska živi na tlu Španije. To što sa druge strane granice između Španije i Francuske živi takođe baskijska manjina predstavlja stratešku pogodnost za ETA, koju je ona decenijama iskorišćavala sve do kraja dvadesetog veka kada je odlukama Evropske unije do tada prilično indolentna Francuska podstaknuta na veću kontrolu logističkih aktivnosti baskijskih nacionalista na svojoj teritoriji. Iako se Severna Irska graniči sa Republikom Irskom u kojoj živi najveći broj Iraca, u Velikoj Britaniji ona nije mogla da računa na takvu vrstu strateških pogodnosti, pre svega zbog toga što se i Severna Irska i Republika Irska nalaze u sastavu iste multidržavne zajednice – Velike Britanije, a i zbog čestih nesuglasica između samih Iraca – separatista koje su znale da se pretvore u prošlosti, na primer između dva svetska rata, u međusobne oružane konflikte koji su znali potrajati godinama.¹¹

Dok je ETA imala u svojim sunarodnicima s one strane granice čvrstu logističku bazu koja je snabdevala pre svega oružjem i medicinskim materijalom i uslugama, IRA je svoju logističku bazu našla u velikoj irskoj dijaspori, pre svega na tlu SAD, odakle joj je decenijama priticao veliki novac, što je bio uzrok značajnih diplomatskih sporova između vlada SAD i Velike Britanije koji su trajali decenijama¹² i koji su tek nedavno izgladeni na inicijativu tadašnjeg predsednika SAD Bila Klintonu.

IRA, za razliku od ETA, nije mogla svoju strategiju zasnovati na konceptu klasične gerilske borbe iz prostog razloga što nikada nije uživala podršku dovoljnog broja stanovnika u Severnoj Irskoj. Stoga je njen koncept borbe orijentisan na udare po engleskim objektima van Severne Irske kao što su pabovi, robne kuće i hoteli u Londonu, Birminghamu i drugim velikim gradovima Velike Britanije.¹³

Dok je ETA orijentisana na izvođenje mahom manjih terorističkih napada u kojima obično ne strada niko ili tek mali broj lica budući da pre napada ima običaj da obavesti policiju da je negde u blizini smeštena tempirana bomba, IRA nastoji da izvede što spektakularniji napad bez ikakvog prethodnog upozorenja. Mada ETA ne napada visoke državne funkcionere Španije, ona ipak u svoj najveći uspeh svrstava ubistvo španskog premijera Karera Blanka, slično kao i IRA koja je raznela hotel u Engleskoj pokušavajući da ubije tadašnju britansku premijerku Margaret Tačer. ETA svoje akcije usmerava pretežno protiv predstavnika španskog represivnog aparata, pre svega protiv policajaca i pripadnika vojske, dok IRA pored napada na britanske policajce i vojnike vrlo često izvodi terorističke akcije i protiv nedužnih britanskih građana.

11 M. O'Brien, C. C. O'Brien, *Ireland: A Concise History*, London, 1995, str. 99–102.

12 D. Simeunović, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009, str. 175.

13 D. Simeunović, *Etnoseparatistički terorizam u Zapadnoj Evropi – IRA i ETA*, objavljeno u: *Terorizam kao globalna pretnja*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Centar za bezbednosne studije Beograd, 2012, str. 87.

Ono što je bilo zajedničko u njihovoj strategiji posle Drugog svetskog rata, a posebno šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog veka, jeste pokušaj vođenja „revolucionarnog rata“. Obe organizacije su provocirale svojim nasiljem nastanak šireg društvenog konflikta koji bi obuhvatio veliki broj pripadnika etničke grupe koju nastoje da reprezentuju. I pored tih nastojanja, obe organizacije su ostale podzemnog karaktera sa relativno malim akcionim radijusom u pogledu mogućnosti da izazovu širi društveni konflikt u svom društvu.

U srodnosti njihovih strategija spada i intenziviranje pritiska na špansku, odnosno britansku vladu kroz svoje aktivnosti u inostranstvu, zatim povećanje medijskog interesa za probleme svojih etničkih grupa i njihov položaj u španskom, odnosno britanskom društvu, kao i neprekidna orijentacija na demonstriranje svoje udarne moći. Radi ostvarenja tih strateških ciljeva obe organizacije su sprovodile takozvane „kampanje“ koje su bile programirane na određeni vremenski rok, nakon čega bi dolazio period zatišja i pregovora sa španskom, odnosno britanskom vladom kako bi se kapitalizovali rezultati oružane borbe.

U pogledu teorijsko-ideoloških koncepata izrazita srodnost je traženje i nalaženje svojih teorijsko-konceptualnih korena u radikalnom nacionalizmu¹⁴. Pored toga, postoji i značajna ideološka srodnost ove dve organizacije u pogledu koketiranja sa levičarskim ideologijama, pre svega onim socijalističke provenijencije. Važan razlog za to leži u činjenici da obe terorističke organizacije bazu za svoje članstvo uglavnom vide u mladim radnicima koji po prirodi svog društvenog položaja ponajviše naginju levičarskim idejama. I pored toga ETA i IRA imaju za zajedničko to da levičarenje nikada nije postalo glavni cilj njihovog terorizma, pa čak ni u čuvenim „olovnim godinama“, odnosno tokom sedamdesetih godina dvadesetog veka kada je levičarski terorizam dominirao ne samo na evropskoj, već i na svetskoj sceni. Njihov glavni strateški cilj borbe bio je i ostao nacionalističko-separatističke prirode. Ipak, to vreme donosi i određena lutanja na planu teorijsko-ideološke konceptualizacije terorizma ETA i IRA, što je dovelo do niza rascepa u obe organizacije i stvaranja novih ogranaka, u čemu je prednjačilo članstvo IRA.

Sličnosti na ideološkom planu su neminovno dovele do saradnje između ETA i IRA koje su se uglavnom ogledale u uzajamnoj pomoći na planu naoružavanja i obuke novih članova za terorističke aktivnosti, i to naročito od početka sedamdesetih godina dvadesetog veka. Zajednička obuka i uopšte saradnja ETA i IRA dovela je do sličnih strateških poteza, tačnije do srodnih strateških inovacija, kao i do pojave akcione sličnosti, pre svega u izvođenju atentata, naročito sredinom osamdesetih godina dvadesetog veka.

14 E. Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford, 1983, str. 390.

Na planu stvaranja internacionalne mreže ETA i IRA takođe pokazuju određene srodnosti. Dugogodišnja saradnja ETA i IRA dovela je do njihove spremnosti da saraduju sa svim terorističkim partnerima koje je kontaktirala jedna od njih dve. Time se stvorila značajna teroristička mreža koja nije obuhvatala samo separatističke, niti samo katoličke terorističke organizacije već i terorističku levicu, pa i organizacije iz sveta islamskog fundamentalizma. Tako je IRA koristila čvrste veze koje je imala ETA sa Kubom i nikaragvanskim sandinistima,¹⁵ dok je ETA preko IRA kontaktirala hrvatske ustaše i evropsku terorističku levicu na tlu Nemačke i Belgije. Te veze, kao i finansijska podrška socijalističkih zemalja, pre svega Kube i Alžira, potrajala je do kraja devedesetih godina, s tim što je Kuba do danas ostala utočište begunaca ETA pred represijom španske vlade. I pripadnici ETA i IRA su zajednički sprovodili svoju obuku tokom sedamdesetih i osamdesetih godina u trening centrima Alžira, Libana i Jemena. Kada je u Alžiru došlo do pojave radikalnog islamizma i stvaranja terorističke organizacije GIA, ETA je uspostavila vezu sa ovom organizacijom iako je ona bila direktno suprotstavljena alžirskom režimu koji je tako dugo i zdušno pomagao sve aktivnosti ETA.

IRA je koristila značajne kontakte ETA sa raznim centrima političke i finansijske moći u Latinskoj Americi, u kojoj inače nije imala takoreći nikakvo uporište s obzirom na činjenicu da je najveći deo irskih migranata koncentrisan na tlu Severne Amerike. Podrška članova ETA članovima IRA na tlu Latinske Amerike najviše se, pak, ogledala u domenu obuke novih članova IRA u rukovanju oružjem i eksplozivom.

IRA je imala veoma značajne spoljnopolitičke kontakte, od SAD do SSSR-a, počev od dvadesetih i naročito tridesetih godina dvadesetog veka. To joj je omogućavalo to što je, s jedne strane, u SAD imala veliki broj svojih sunarodnika, dok je kontakt sa SSSR-om uspostavljen na osnovu činjenice da je IRA nastala spajanjem jedne građansko-nacionalističke oružane formacije i tadašnje Socijalističke partije Irske. U značajne spoljnopolitičke kontakte IRA spadale su i njene veze sa libijskom vladom u vreme Gadafija koje su joj omogućavale značajno snabdevanje oružjem sve do njegovog pada.

Irci koji žive u SAD su decenijama javno pomagali IRA, naročito na finansijskom planu, što je posebno došlo do izražaja od 1970. godine, kada je na tlu SAD formirana irska humanitarna organizacija NORAID.¹⁶ Mreža irskih doseljenika, odnosno njihovih potomaka, u ovoj organizaciji vrlo je brzo brojala preko sto hiljada članova, a pokriće za njihov rad nađeno je u pravu na humanitarnu pomoć kao i pomoć kulturno-umetničkim društvima u starom zavičaju. Na tom planu se uočava razlika između ETA i IRA, budući da ETA

¹⁵ *The Independent*, 7. 4. 2000.

¹⁶ E. Wyhte, *Northern Ireland*, str. 209–243.

nikada nije uspjela da stvori neku vrstu javne organizacione i institucionalne podrške svojim aktivnostima u inostranstvu.

Za svoje kontakte IRA je koristila čak i britansku kolonijalnu tradiciju pa je tako po toj osnovi uspostavila saradnju sa nacionalističkom organizacijom kiparskih Grka EOKA budući da su se kiparski Grci borili protiv britanske kolonijalne vlasti. Uopšte, dok je ETA više težila naslanjanju na socijalističke države i levičarske pokrete u Latinskoj Americi i Severnoj Africi, IRA je svoje spoljnopolitičke kontakte nastojala da izgradi sa što većim brojem separatističkih organizacija, naročito onih na tlu Evrope, pa čak i onim malo značajnim kao što je, na primer, bio Front za oslobođenje Bretanje (FLB). Izuzetak je bila saradnja IRA sa Libijom koja je imala za posledicu da je od 1986. IRA bila u značajnoj meri ne samo naoružavana već i obaveštajno informisana od strane saradnika i službenika libijske vlade sve do pada Gadafijevo režima. Međutim, te odnose je naoružavalo obostrano postavljanje nerealnih zahteva pred drugu stranu, a naročito usled libijskog razočarenja zbog odbijanja IRA da učestvuje u obaranju PANAM-ovog aviona nad Lokerbijem u decembru 1988. godine, što je posledično dovelo i do prekidanja odnosa između IRA i Libije 1992. godine.

Ono što je zajedničko ETA i IRA kad je reč o međunarodnoj saradnji, jeste da su obe terorističke organizacije prestale da budu zavisne od inostrane pomoći tokom devedesetih godina dvadesetog veka i da su se od tog vremena počele više oslanjati na domaće izvore finansiranja kao što su pljačke banaka i dobrotvorni skupovi. Praktično, od devedesetih godina dvadesetog veka spoljnopolitički kontakti i ETA i IRA služe ponajviše za mobilizaciju medijske pažnje i održavanje političke podrške kao i za prezentiranje njihovih ciljeva međunarodnoj javnosti.

2. Razlike i sličnosti etničkih konflikata u Severnoj Irskoj i Španiji

Uporedna analiza srodnosti i razlika dva glavna aktera separatističkog terorizma u Španiji i Velikoj Britaniji – ETA i IRA – omogućava nam da uočimo i razlike koliko i sličnosti njihovog šireg političkog miljea, a time i etničkih konflikata koji se zbivaju u ta dva društva usled separatističkih tendencija Baska u Španiji i Severnih Iraca u Velikoj Britaniji.

Kao što smo istakli, u oba primera imamo snažnu insurektivnu istorijsku pozadinu koja dodatno osnažuje i baskijski i severnoirski separatistički terorizam, sa tom razlikom što je istorija severnoirske oružane borbe znatno bogatija i znatno duža od baskijske. U obe sredine postoje pored ekstremnih, teroriz-

mu sklonih nacionalista i takozvani umereni nacionalisti koji su više okrenuti konstitucionalnim rešenjima poboljšanja položaja svoje etničke grupe i koji sve više privlače ne samo najveći broj birača u tim sredinama, već i mlade nacionaliste koji su do juče bili glavna kadrovska baza ETA i IRA. U političkom polju se kao sve značajniji momenat u obe sredine ističe takozvani „evropski“ konsenzus koji počiva na uverenju da je moguće dobiti visok stepen autonomije, pa i neku vrstu državne samostalnosti putem političkih odluka Brisela, odnosno Evropske komisije koja u velikoj meri usmerava svoje aktivnosti na zaštitu prava manjina. U tom pogledu ih posebno ohrabruje pokušaj davanja statusa države Kosovu i Metohiji na osnovu međunarodne pomoći i masovno izražene volje albanskih stanovnika Autonomne pokrajine Kosova i Metohije kao manjine na tlu Srbije. Upravo je primer Kosova i Metohije taj koji ohrabruje i obnovu nacionalizma u onim sredinama koje su bile do juče primirene kad je reč o separatizmu, pre svega u Kataloniji u kojoj je ponovo buknuo snažan separatistički pokret koji neprekidno pretilo odvajanjem ove pokrajine od matične države Španije. To je svakako razlog zbog koga Španija ne želi da prizna Kosovo kao nezavisnu državu, čime značajno odstupa od stava Brisela, odnosno stava većine država članica Evropske unije.

Bitna razlika između konflikata u ove dve sredine jeste u tome što se severnoirski konflikt decenijama odvija u znaku pregovora između dve državne zajednice – Velike Britanije i Republike Irske. Situaciju dodatno komplikuje činjenica da je Republika Irska pritom u sastavu Velike Britanije, što se naročito ogleda u pogledu donošenja zaključaka o mirovnom procesu u Severnoj Irskoj. Upravo zato što Republika Irska kao segment Velike Britanije nije uvek u mogućnosti da zastupa u potpunosti irski nacionalni interes koji se tiče Iraca u Severnoj Irskoj, dolazi do masovnih frustracija među Ircima katolicima u Severnoj Irskoj, a time i do rađanja spremnosti da se stvari razreše oružjem kad već ne mogu pregovorima Republike Irske i Velike Britanije. Kad je reč o baskijskom problemu u Španiji, pregovori se odvijaju između vlasti baskijske autonomne pokrajine i španske centralne vlade u Madridu, čime je konflikt praktično sveden na apsolutno unutrašnji¹⁷ i bez ikakvih mogućnosti njegovog širenja na međunarodnom planu.

Pored ovih razlika postoje i paralele koje povezuju ova dva konflikta. Prva važna paralela je da su ova dva konflikta snažno opterećena istorijskim nasleđem koje je u krajnjem izvorište mitova, preteranih emocija, pa i terorizma. Instrumentalizacija mitova u obe sredine služi legitimisanju ne samo aktuelnih nego zacemento još dugo i budućih političkih zahteva težnji i ciljeva separatista. U takvoj atmosferi logično je da i u Baskiji kao i u Severnoj Irskoj simbolička

17 D. Simeunović, Etnoseparatistički terorizam u Zapadnoj Evropi – IRA i ETA, objavljeno u: *Terorizam kao globalna pretnja*, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Centar za bezbednosne studije Beograd, 2012, str. 122.

politika igra važnu ulogu. Instrumentalizovanje istorije u obe sredine često omogućuje da se prikriju savremeni razlozi konflikta kao što su ekonomski momenat u Severnoj Irskoj i napetost između baskijskih starosedelaca i novopridošlih Španaca u Baskiji.

Oba etnička konflikta su u osnovi sučeljavanja različitih kolektivnih identiteta, koji su u osnovi etnički budući da Irci katolici sebe doživljavaju kao naciju koja je različita od Iraca protestanata – protestanti u Irskoj uglavnom doseljenici iz drugih delova Velike Britanije, što znači da su poreklom Englezi, Škoti ili Velšani, te da po mišljenju starosedelaca-nacionalista imaju samo status irskih državljana ali ne i irsko etničko poreklo. Pritom se prelazi preko činjenice da je protestantizmu prišao, iako nevelik, ipak dovoljno značajan broj Iraca koje Irci katolici suviše pojednostavljeno otpisuju kao deo sopstvenog etniciteta zbog „verske izdaje“.

Srodnost u istoriji oba konflikta predstavlja podatak da su i baskijski i severnoirski konflikt, a sa njima i baskijski i severnoirski terorizam eskalirali tokom šezdesetih godina dvadesetog veka. U oba slučaja eskalaciji konflikta doprineo je u velikoj meri i spoljni pritisak na te sredine.

Poređenje uloge političkih krila ova dva separatistička pokreta koja se služe terorizmom takođe ukazuje na nemale srodnosti. U osnovi sličan model političke reprezentacije ekstremnog separatizma koji je prihvatljiv u zakonskim okvirima obe države doneo je slične rezultate i nacionalistima u Baskiji, kao i Severnoj Irskoj. Vlasti koje su odlučivale o stepenu autonomije ovih sredina nesumnjivo su prihvatale političke reprezentante terorističkih organizacija kao što su Hari Batasuna i Šin Fein kao svoje partnere, iako su i Hari Batasuna i Šin Fein praktično bile sastavni deo baskijskog, odnosno severnoirskog terorizma, iz prostog razloga što se ta dva „politička krila“ nikada nisu poslužila terorizmom što je vladama Španije i Velike Britanije omogućavalo da se opravdaju pred svojim biračima zbog kontakata sa njima. Praktično, nasilje koje su vršili teroristi ETA i IRA vremenom je postajalo zalag za pregovore vlasti sa Hari Batasunom i Šin Feinom, koji su se najčešće završavali novim ustupcima vlasti u korist separatista. Usled toga u obe sredine je terorizam separatistima izgledao, a i danas izgleda kao koristan instrument, mada od početka 21. veka sve manje i kao odlučujući.

Srodnost oba konflikta ogleda se i u tome što su u obe sredine, to jest i u Baskiji i Severnoj Irskoj, teroristi danas privremeno pacifikovani. Njihova srodnost sadržana je i u činjenici da je u obe te sredine bilo dosad veoma mnogo primirja koja su proglašavana za konačna, nakon čega bi konflikt i terorizam kao njegov simbol ponovo buknu li svom žestinom.

Srodnost odražava i podatak da su ETA i IRA organizacije sa sopstvenom akcionom dinamikom na koju ne mogu da utiču njihova politička krila ili bar ne u odlučujućoj meri. Pre se može reći da ETA i IRA komanduju svojim po-

litičkim krilima nego što je obrnuto iako politička krila ne predstavljaju svoj odnos sa „vojnim krilima“ tako u javnosti. Nesumnjivo je od značaja i to što su inicijatori stvaranja i Hari Batasune i Šin Feina bili ETA i IRA, a ne obrnuto. Srodnost ova dva politička krila je i u tome što se zvanično i javno uvek odriču nasilja iako je svakome jasno da je to običan politički privid kako bi se održao njihov politički legitimitet i pravo na javno delovanje na političkoj sceni. Osim toga i Hari Batasuna i Šin Fein bili su nosioci teorijskih koncepcija koje su nacionalizam približavala socijalizmu što je posledično dovelo do stvaranja vrlo heterogenih ideologija, tačnije do ideoloških konglomerata.¹⁸

U obe sredine snažni separatistički pokreti teže radikalnim političkim promenama – u Baskiji stvaranju posebne države, a u Severnoj Irskoj pripajanju Republici Irskoj i stvaranju jedinstvene irske države.¹⁹

U obe sredine partijski sistemi služe kao snažan katalizator konflikta zbog čega su Velika Britanija i Španija posvetile nemalu pažnju rešenjima koja se tiču uloge partija u sredinama opterećenim separatističkim tendencijama.

Zaključak

Na tlu Evrope separatistički terorizam postoji najduže u Severnoj Irskoj i Španiji i predstavlja ozbiljan društveni i politički problem. Analizom sadržaja i uporedno-istorijskim metodom u radu je utvrđen čitav niz srodnosti ali i razlika između separatističkog terorizma u Severnoj Irskoj i Španiji čiji su glavni reprezentanti IRA i ETA, što omogućava da se uspostave neke dimenzije separatističkog terorizma u ovim sredinama koje ih pretvaraju u širi bezbednosni izazov.

Na osnovu uvida u recentnu građu, kao i na osnovu korišćenja adekvatnih metoda kao što su analiza sadržaja i uporedno-istorijski metod, može se zaključiti da je separatistički terorizam u Španiji i Velikoj Britaniji ozbiljan bezbednosni izazov i za Evropu u celini,²⁰ i to ne samo u pogledu trajanja ili uvećanja opasnosti od terorizma, nego i zbog mogućnosti izbijanja regionalnih konflikata, pogotovo u Španiji, te da bez obzira na razlike između pojavnih formi separatističkog terorizma u Španiji i Velikoj Britaniji oni imaju i dovoljno sličnih karakteristika na osnovu čega se može i mora iznaći zajedničko evropsko rešenje (što ne znači automatski i rešenje EU) u borbi protiv njih.

18 D. Simeunović, *Opus citatum* str. 66.

19 J. Darby, *Conflict in Northern Ireland. The Development of a Polarized Community*, Dublin, 1976, str. 77.

20 P. Coogan, *The IRA*, Palgrave for St. Martins Press, New York, 2002, str. 5.

S obzirom na činjenicu da se oba konflikta, i baskijski i severnoirski decenijama odvijaju na tlu Evropske unije, a ne samo Španije i Velike Britanije, odnosno da se tiču bezbednosti niza evropskih zemalja, među ostalim i onih koje nisu članice EU, biće im u budućnosti svakako zajedničko i to što će, i pored izlaska velike Britanije iz Evropske unije, ti konflikti i dalje morati biti sagledavani u evropskom kontekstu, što znači i da će borba protiv terorizma ETA i IRA takođe morati ostati zajednički evropski problem, a ne samo lokalna stvar Španije i Velike Britanije.

Literatura

1. Coogan, P; *The IRA*, Palgrave for St. Martins Press, New York, 2002.
2. Darby, J; *Conflict in Northern Ireland. The Development of a Polarized Community*, Dublin, 1976.
3. Foster, R. F; *Modern Ireland (1600 – 1972)*, London, 1988.
4. Gellner, E; *Nations and Nationalism*, Oxford, 1983.
5. Grugel, J; Rees, T; *Franco's Spain*, London – New York – Sydney, 1997.
6. Luis de la Granja Sainz, J; *El Nacionalismo Vasco, Un siglo de historia*, Madrid, 1995.
7. O'Brien, M; O'Brien, C. C; *Ireland: A Concise History*, London, 1995.
8. Simeunović, D; *Političko nasilje*, Radnička štampa, Beograd, 1989.
9. Simeunović, D; *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009.
10. Simeunović, D; Etnoseparatistički terorizam u Zapadnoj Evropi – IRA i ETA, objavljeno u: *Terorizam kao globalna pretnja*, Pravni fakultet za pravu i pravosuđe, Centar za bezbednosne studije Beograd, 2012.
11. Simeunović, D; *Nacija i globalizacija*, Prosveta, Beograd, 2013.
12. Todd, J; Northern Irish Political Culture, *Irish Political Studies*, br. 5/1999.
13. Wilson, A; *Irish America and the Ulster Conflict*, Belfast, 1995.

THE SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN SEPARATIST TERRORISM IN NORTHERN IRELAND AND SPAIN

Svetislav Lutovac

Summary: Nowadays more than 3,600 ethnic groups around the world seek to obtain a high degree of autonomy or to separate from the countries in which they are currently situated. The subject of analysis in this paper covers various similarities and differences between separatist terrorism in Northern Ireland and Spain. The paper aims to examine to what extent the assumptions about uniformity or dissimilarity of separatist terrorism in Europe are founded, especially in Northern Ireland and Spain as the countries where separatist terrorism persists for the longest period of time and where there are serious social and political problems. Using the content analysis and historically comparative methods, the paper determines that there is a series of similarities, but also differences between the separatist terrorism in Northern Ireland and Spain, whose main representatives are the IRA and ETA. Special focus is on those dimensions of separatist terrorism in these areas that turn them into a wider security challenge.

The author concludes that, based on the use of adequate methods, as well as review of recent materials, the separatist terrorism in Spain and in Great Britain pose serious security challenge for these countries and Europe as a whole, not only in terms of current or increased danger of terrorism, but also because of the possibility of regional conflicts, especially in Spain. Therefore, no matter what differences there are between phenomenal forms of separatist terrorism in Spain and Great Britain, they have enough similar characteristics, and based on those the common European solution can be found for combating them.

Keywords: Northern Ireland, Spain, Basque Country, separatism, terrorism, IRA, ETA.

SUMMARIZED INSTRUCTIONS TO AUTHORS¹

The journal publishes original and so far unpublished papers (either partially or as a whole), from 30,000 to 45,000 characters with spaces. The text of the paper, prepared by Microsoft Word text processor, Times New Roman, in Serbian or English language and with the corresponding Latin script, is submitted electronically to the following e-mail address: **casopis@kpa.edu.rs**.

The content of the papers should be structured so as to include: the title, name and surname of the (co-)author(s), abstract with key words, introduction, the main part, conclusions, the reference list and appendices, if necessary.

The title of the paper is typed in capital letters, centered, 12 pt normal, bold. **The name and surname** of the (co-)author(s) without the author's title but with the affiliation are written below the title of the paper with single spacing, centered, 11 pt italic. If there are several authors, they are listed one below another. **Subtitle: Abstract** not longer than 100 to 150 words is written below the information related to the author(s), centered, 10 pt bold, and the contents of the abstract in Serbian (for the contributions in Serbian) or English (for the papers in English) language are written below the word **Abstract**, justified, single spacing, one extra spacing, 10 pt normal. **Subtitle: Key words** are written after the body of abstract, without spacing, at the beginning of the line, 10 pt italic, and key words (4 to 6) are listed in the same line, 10 pt normal.

Subtitles: Introduction, Conclusions and References are written without numbers, while the **subtitles** of the main body of the paper (at least two) are numbered, all 12 pt bold. The body of the paper (passages) are written as justified (12 pt normal), with single spacing and one extra spacing above and below the subtitles and between passages, with 2.5 cm margins. The beginning of a passage is written from the beginning of the line. The words are divided with one space, and with one space after the punctuation marks. The reference list is followed by the **summary (expanded abstract)** which should include: the title, the information about the author/co-author(s) and the body, it should not exceed 400 to 500 words according to the rules for writing a summary in English if the paper is written in Serbian, and vice versa.

Footnotes are written below the text at the corresponding page with continuous numbering. The references are quoted in footnotes according to the following examples:

- **Books:** S. Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2010, str. 22–24.
- **Journals:** N. Jovančević, Položaj glavnih procesnih subjekata u novom ZKP iz 2011, *Crimen*, br. 2/2012, Beograd, str. 191.
- **Collected papers:** Z. Stojanović, Krivično delo nezakonitog bogaćenja – razlozi za i protiv uvođenja, objavljeno u: *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekti)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex, Beograd, 2012, str. 343.
- **Laws and regulations:** *Sl. glasnik RS*, br. 101/2005, 63/2009 – odluka US i 92/2011, čl. 5, st. 2, tač. 7.
- **Web pages:** <http://www.environment-agency.gov.uk/business/sectors/37063.aspx> (19. 9. 2011).

The contributions which are not prepared according to these instructions will not be considered for publishing by the editorial board.

¹ The integral text of the technical instructions can be found at the following address: <http://www.kpa.edu.rs/cms/data/akademija/nbp/en-uputstvo-2014.pdf>

IZVOD IZ UPUTSTVA ZA AUTORE¹

U časopisu se objavljuju originalni i do sada (u celosti i delimično) neobjavljeni radovi, obima od 30.000 do 45.000 karaktera sa razmacima. Tekst rada, pripremljen pomoću programa za obradu teksta Microsoft Word, u fontu Times New Roman, na srpskom jeziku ili engleskom jeziku, odgovarajućim **latiničnim** pismom, dostavlja se u elektronskoj verziji na E-mail adresu **casopis@kpa.edu.rs**.

Sadržaj rada treba strukturirati tako da sadrži: naslov, ime i prezime (ko)autora, sažetak (apstrakt) sa ključnim rečima, uvod, glavni deo rada, zaključke, popis korišćene literature i po potrebi.

Naslov rada se piše velikim slovima, centrirano, u fontu 12 pt normal, bold. **Ime i prezime** (ko)autora bez titule, sa nazivom ustanove, pišu se ispod naslova rada sa razmakom od jednog reda, centrirano, u fontu 11 pt italic. Nekoliko autora, upisuju se jedan ispod drugog. Podnaslov: **Sažetak (apstrakt)** u obimu od 100 do 150 reči, piše se ispod podataka o autorima centrirano, u fontu 10 pt bold, a sadržaj apstrakta na srpskom (za radove na srpskom) ili na engleskom (za radove na engleskom) jeziku piše se ispod reči **Sažetak (apstrakt)** sa potpunim ravnanjem, jednostrukim proredom, sa razmakom od jednog reda, u fontu 10 pt normal. **Podnaslov: Ključne reči** piše se iza teksta apstrakta, bez razmaka, na početku reda, u fontu 10 pt italic, a u produžetku istog reda navode se ključne reči (4-6), u fontu 10 pt normal.

Podnaslovi: Uvod, Zaključak i Literatura pišu se bez numeracija, a **podnaslovi** glavnog dela rada (najmanje dva) sa numeracijom, sve u fontu 12 pt. bold. **Tekst rada** (pasusi) piše se obostranim ravnanjem redova (12 pt normal), jednostrukim proredom sa jednim redom razmaka iznad i ispod podnaslova i između pasusa, sa marginama od 2.5 cm. Početak pasusa se piše od početka reda. Nakon popisa literature, dodaje se **rezime (prošireni sažetak)** koji sadrži: naziv rada, podatke o (ko) autorima i sadržaj rezimea, sve u obimu od 400 do 500 reči, po pravilima za pisanje sažetka, na engleskom jeziku - ukoliko je rad napisan na srpskom jeziku, i obrnuto.

Fusnote se pišu ispod teksta na odgovarajućoj stranici, sa kontinuiranom numeracijom. Sadržaji se citiraju u fusnotama prema sledećim primerima:

– **Knjige:** S. Bejatović, *Krivično procesno pravo*, Beograd, 2010, str. 22-24.

– **Časopisi:** N. Jovančević, Položaj glavnih procesnih subjekata u novom ZKP iz 2011, *Crimen*, br.2/2012, Beograd, str.191.

– **Zbornici:** Z. Stojanović, Krivično delo nezakonitog bogaćenja – razlozi za i protiv uvođenja, objavljeno u : *Aktuelna pitanja krivičnog zakonodavstva (normativni i praktični aspekti)*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Intermex, Beograd, 2012, str. 343.

– **Propisi:** *Sl. glasnik RS*, br. 101/2005, 63/2009 - odluka US i 92/2011, čl. 5, st. 2, tač. 7.

– **web stranice:** <http://www.environment-agency.gov.uk/business/sectors/37063.aspx> (19.09.2011.)

Radove koji nisu pripremljeni prema tehničkom uputstvu uređivački odbor neće uzeti u razmatranje za objavljivanje u časopisu.

¹ Celovit tekst Tehničkog uputstva autori mogu pronaci na adresi: <http://www.kpa.edu.rs/cms/data/akademija/nbp/sr-uputstvo-2014v3.pdf>

RECENZENTI RADOVA U 2016. GODINI

Broj 1/2016

- Prof. dr Zoran Stojanović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Milan Škulić, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Dragana Kolarić, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Dejan Popović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Bojan Milisavljević, vanredni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu;
- Prof. dr Saša Bovan, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu;
- Dr Kristijan Kuk, docent Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Zlatko Nikolić, viši naučni saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu u penziji;
- Prof. dr Đorđe Đorđević, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Dragan Vasiljević, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Petar Spalević, redovni profesor Fakulteta tehničkih nauka u Kosovskoj Mitrovici;
- Prof. dr Radomir Zekavica, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Radosav Risimović, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Dr Saša Marković, docent Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Aleksandar Bošković, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Zoran Đurđević, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Dr Danijela Spasić, docent Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Dr Božidar Otašević, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije.

Broj 2/2016

- Prof. dr Dragan Simeunović, redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Jovan Ćirić, naučni savetnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu;
- Prof. dr Gordana Ilić-Popov, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Goran Ilić, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Milesa Srećković, redovni profesor Elektrotehničkog fakulteta Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Miroljub Blagojević, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Milan Blagojević, redovni profesor Fakulteta zaštite na radu Univerziteta u Nišu;
- Prof. dr Radoslav Gaćinović, naučni savetnik Instituta za političke studije u Beogradu;
- Prof. dr Dobrosav Milovanović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Goran Bošković, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Milan Žarković, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Dragan Mlađan, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Milivoj Dopsaj, redovni profesor Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Vladimir Jakovljević, redovni profesor Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Ljubiša Despotović, naučni savetnik Instituta za političke studije u Beogradu;
- Prof. dr Sreten Jugović, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Brankica Popović, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Dr Ivana Krstić Mistrizdelović, docent Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Dr Nikola Milašinović, docent Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu.

Broj 3/2016

- Prof. dr Boban Milojković, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Dragan Jovašević, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu;
- Dr Jelena Kostić, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu;
- Prof. dr Dragan Simeunović, redovni profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu;
- Dr Nenad Koropanovski, docent Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Dr Saša Pantelić, docent Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja Univerziteta u Nišu;
- Prof. dr Želimir Kešetović, redovni profesor Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Milan Žarković, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Božidar Banović, redovni profesor Fakulteta bezbednosti Univerziteta u Beogradu;
- Prof. dr Zorica Radojičić Vukašinović, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Miroljub Blagojević, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Saša Mijalković, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Brankica Popović, vanredni profesor Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu;
- Prof. dr Saša Milojević, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Željko Nikač, redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu;
- Prof. dr Milivoj Dopsaj, redovni profesor Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja Univerziteta u Beogradu;
- Dr Vladimir Šebek, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije;
- Dr Jelena Lamovec, naučni saradnik Instituta za hemiju, tehnologiju i metalurgiju – Centar za mikroelektronske tehnologije, Univerziteta u Beogradu;
- Dr Aleksandar Ivanović, docent Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.98

NBP : Nauka-Bezbednost-Policija : journal of
criminalistics and law = žurnal za kriminalistiku i pravo
/ editor-in-chief Boban Milojković. - Vol. 1, no. 1
(1996)- . - Belgrade : Academy of Criminalistic and
Police Studies, 1996- (Čačak : Univerzal). - 24 cm

Tri puta godišnje.

ISSN 0354-8872 = НБП. Наука, безбедност, полиција
COBISS.SR-ID 125217799